

Plemićki rod Tetenj od 13. do sredine 15. stoljeća

Nekić, Antun

Doctoral thesis / Disertacija

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:729787>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-13**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
JADRAN - POVEZNICA MEĐU KONTINENTIMA

Antun Nekić

**PLEMIĆKI ROD TETENJ OD 13. DO SREDINE
15. STOLJEĆA**

Doktorski rad

Zadar, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
JADRAN - POVEZNICA MEĐU KONTINENTIMA

Antun Nekić

**PLEMIĆKI ROD TETENJ OD 13. DO SREDINE 15.
STOLJEĆA**

Doktorski rad

Mentor

Prof. dr. sc. Mladen Ančić

Zadar, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Antun Nekić

Naziv studijskog programa: poslijediplomski sveučilišni studij Jadran - poveznica među kontinentima

Mentor/Mentorica: prof. dr. sc. Mladen Ančić

Datum obrane: 13. srpnja 2017.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti, povijest

II. Doktorski rad

Naslov: Plemički rod Tetenj od 13. do sredine 15. stoljeća

UDK oznaka: 94(497.5 Slavonija)"12/14" : 929.7(Tetenj)

Broj stranica: 257

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 0/2/4

Broj bilježaka: 838

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 244

Broj priloga: 0

Jezik rada: Hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. izv. prof. dr. sc. Serđo Dokoza, predsjednik
2. prof. dr. sc. Mladen Ančić, član
3. doc. dr. sc. Ivan Majnarić, član

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. izv. prof. dr. sc. Serđo Dokoza, predsjednik
2. prof. dr. sc. Mladen Ančić, član
3. doc. dr. sc. Ivan Majnarić, član

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Antun Nekić

Name of the study programme: Postgraduate doctoral study The Adriatic - Link between Continents

Mentor: Professor Mladen Ančić, PhD

Date of the defence: 13 July 2017

Scientific area and field in which the PhD is obtained: humanities, history

II. Doctoral dissertation

Title: The Noble Kindred of Tetenj from the Thirteenth until the Middle of the Fifteenth Century

UDC mark: 94(497.5 Slavonija)"12/14" : 929.7(Tetenj)

Number of pages: 257

Number of pictures/graphical representations/tables: 0/2/4

Number of notes: 838

Number of used bibliographic units and sources: 244

Number of appendices: 0

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Associate professor Serđo Dokoza, PhD, chair
2. Professor Mladen Ančić, PhD, member
3. Assistant professor, Ivan Majnarić, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Associate professor Serđo Dokoza, PhD, chair
2. Professor Mladen Ančić, PhD, member
3. Assistant professor, Ivan Majnarić, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Antun Nekić**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Plemićki rod Tetenj od 13. do sredine 15. stoljeća** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 9. listopada 2017.

Sadržaj

UVOD.....	1
IZVORI I KORIŠTENJE PISANE RIJEČI	6
Sačuvanost građe	6
Moć i pisana riječ – kontrola nad ispravama/obiteljskim arhivima.....	8
Moć i pisana riječ – korištenje pisane riječi	12
Krivotvorine	13
IZRANJANJE IZ MRAKA	23
Genealogija.....	29
ROD U RAZDOBLJU USPONA OLIGARHA.....	34
Petar Pekri na banskoj časti	34
Prijelom stoljeća	46
ROD U RAZDOBLJU ANŽUVINSKE VLASTI	53
Vrijeme uspostave vlasti Karla Roberta	53
Pavlove akvizicijske taktike	56
Dimičkovina	56
Saga s Kreštelovcima.....	58
Ponovno širenje horizonata – među svitom kralja i kraljice	65
ŽIGMUDOVO DOBA	73

Na čiju stranu stati?	73
Divergencije 1403.-1437.	89
Ladislav I. Nikolin.....	90
Pavao III. i Klara	98
Petrovi potomci	106
DESETLJEĆE SUKOBA (1437.-1448.).....	109
Petrovi potomci: od kraljevskog dvora do Beča i Brzave	109
Universitas regni Sclavonie, magnati, svojta – u potrazi za zaštitom	115
GENEALOGIJA.....	130
POSJEDI.....	136
„Neotuđiva dobra“	144
DRUŠTVENI KAPITAL I DRUŠTVENE MREŽE.....	149
PATRONATSKO-KLIJENTELISTIČKI ODNOSI	154
Klijenti Pekrija.....	155
Službe Pekrija.....	160
SVOJTA	168
Djevojačka četvrt i odnosi sa svojtom.....	171
SUSJEDSTVO	189
IZMEĐU SUKOBA I SOLIDARNOSTI – ODNOSI UNUTAR RODA.....	195

IZMEĐU SRODNIČKIH STRUKTURA I KATEGORIJA.....	215
ZAKLJUČAK.....	234
IZVORI I LITERATURA	237
SAŽETAK.....	255
ŽIVOTOPIS	257

UVOD

Istraživanja srednjovjekovnog plemstva Hrvatskog Kraljevstva sve do nedavno uvelike su zapravo bila fokusirana na sklop problema čiji kraci su se širili iz jednog centra: tumačenja „plemstva dvanaestoro plemena“, odnosno *Pactae Conventae*. Pritom je do sredine 20. stoljeća pristup bio mahom iz vizure političkog, kada se, barem nakratko, fokus preusmjerio na dimenziju društvene povijesti, posebno one nižeg plemstva.¹ U zaokretu primjetnom u istraživanjima plemstva posljednjih dvadesetak godina među hrvatskim medijevistima ključnu je ulogu odigrao Damir Karbić svojim radovima o Šubićima, sam uvelike nadahnut radom Erika Fügedija.² Dobrim dijelom prekidajući s više-manje osviještenim agendama postavljenima još u 19. stoljeću u razdoblju profesionalizacije hrvatske historiografije, autor je istraživački fokus preusmjerio na društvenu povijest, s pristupom utemeljenim na modernim historiografskim kretanjima i osloncem na antropologiju i sociologiju.³ Na tom tragu uslijedile su i druge studije slučaja pojedinih plemićkih obitelji: Marije Karbić o rodu Borića bana,⁴ Ante Birina o Nelipčićima,⁵ Ivana Botice o Krbavskima,⁶ Hrvoja Kekeza o Babonićima,⁷ kojima valja dodati i radove Ivana Jurkovića.⁸ Osim studija slučaja u posljednje vrijeme su napravljene i iznimno vrijedne studije koje iz drugačije perspektive pristupaju plemstvu: kroz okvir županija. Ivan Majnarić obradio je srednje i niže plemstvo zadarskog zaleđa,⁹ Suzana Miljan plemstvo zagrebačke županije u razdoblju

¹ Za pregled radova vezanih uz „plemstvo dvanaest plemena“ vidi Ivan Majnarić, „Srednje i niže plemstvo u širem zadarskom zaleđu od polovice XIV. do polovice XV. stoljeća“ (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2012), 11-16, te tamo navedenu literaturu, zatim Tomislav Raukar, *Seljak i plemić hrvatskog srednjovjekovlja* (Zagreb: FF press, 2002), 25-33.

² Prvenstveno „The Šubići of Bribir: A Case Study of a Croatian Medieval Kindred“ (neobjavljena doktorska disertacija, Central European University, Budapest, 2000); Erik Fügedi, *The Elephánthy: The Hungarian Nobleman and his Kindred* (Budapest: CEU Press, 1998).

³ Razlika naspram starije generacije medijevista vidljiva je već i iz kratkog teksta Damir Karbić, „Plemstvo – definicija, vrsta, uloge“, *Povijesni prilozi* 31 (2006): 11-20.

⁴ Marija Karbić, *Plemićki rod Borića bana* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Branje, 2013); tema je kao doktorska disertacija obranjena 2005.

⁵ Ante Birin, „Knez Nelipac i hrvatski velikaški rod Nelipčića“ (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2006).

⁶ Ivan Botica, „Krbavski knezovi u srednjem vijeku“ (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2011).

⁷ Hrvoje Kekez, „Plemićki rod Babonića do kraja 14. Stoljeća“ (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2012); autor je na temelju disertacije nedavno izdao i knjigu no nažalost nisam je stigao konzultirati.

⁸ Ovdje navodim tek autorovu disertaciju, „The Fate of the Croatian Noble Families in the Face of Ottoman Advance“ (doktorska disertacija, Central European University, Budapest, 2004).

⁹ Majnarić, „Srednje i niže plemstvo“.

Žigmundove vladavine,¹⁰ a Tamás Pálosfalvi gornji sloj plemstva križevačke županije u razdoblju od 1400. do 1526.¹¹

Potonje dvije studije svojevrsna su „kruna“ još jedne značajke u „odmaku“ od „plemstva dvanaestoro plemena“, budući da su fokusirane na srednjovjekovnu Slavoniju. Zahvaljujući njima, kao i studiji Hrvoja Kekeza o Babonićima, Slavonijae nije više u tolikoj mjeri *terra incognita*, iako time nipošto ne želim umanjiti sve dotadašnje radove napisane o plemstvu srednjovjekovne Slavonije.¹² Ova studija, o rodu Tetenj, odnosno o Pekrijima, još je jedno nastojanje smješteno u smjeru novih tendencija u istraživanja plemstva, okrenutih prema srednjovjekovnoj Slavoniji. Naime, Pekri su na prostor Slavonije došli u prvoj polovici 13. stoljeća i makar su imali posjede i izvan Slavonije, sve do inkorporiranja velikog dijela tog prostora u Osmansko Carstvo u prvoj polovici 16. Stoljeća slavonski posjedi predstavljali su središte njihovog djelovanja. Mada su dakle živjeli na prostoru Slavonije tri stotine godina, uz izuzetak rada Tamása Pálosfalvija i jednog rada Marije Karbić te ponekih više-manje uzgrednih spomena razbacanih po raznim publikacijama, Pekri su prolazili ispod radara interesa povjesničara.

Samo ime kojim ću označavati pripadnike ovog roda zaslužuje nekoliko uvodnih napomena. Dva su temeljna oblika kojim su se označavali pripadnici roda, ili kao *de genere Thetun/Tetun* ili uz pomoć pridjevaka koji su uzimali prema nekom od svojih posjeda. Kao *de genere Thetun/Tetun* pripadnici roda su označeni dva puta, 1294. godine, te u krivotvorini nastaloj u trećoj četvrtini 14 stoljeća.¹³ U takvom obliku identifikacije članovi rodova pozivali su se na stvarnog ili izmišljenog pretka, no u slučaju Pekrija nemoguće je razaznati tko bi bio

¹⁰ Suzana Miljan, „Plemićko društvo zagrebačke županije za vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387.-1437.)“ (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2015).

¹¹ Tamás Pálosfalvi, *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400-1526* (Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2014).

¹² Za pregled literature o plemstvu iz Slavonije vidi Marija Karbić, Damir Karbić, „Pregled literature o plemstvu na području Slavonije, Srijema i Baranje tijekom srednjeg vijeka“, *Scrinia Slavonica* 1 (2001): 377-387; Marko Jerković, „Plemstvo Križevačke županije u srednjem vijeku – uvod u problematiku i historiografski pregled“, *Povijesni prilozi* 34 (2008): 45-68.

¹³ *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára* (dalje: MNL OL), *Diplomatikai Levéltár* (dalje: DL) 1390; isprave i fotografije isprava (*Diplomatikai Fényképgyűjtemény* (dalje: DF) vezanih uz Ugarsko-Hrvatsko kraljevstvo koje se čuvaju u Mađarskom državnom arhivu danas su dostupne online, a ne treba naglašavati u kojoj mjeri to olakšava rad; pristup im je ostvarivan preko <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/search/>. Tadija Smičiklas, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 3 (Zagreb, 1905), br. 283, 320 (dalje CD); za ovu krivotvorinu datiranu u 1229. vidi iduće poglavlje.

Tetenj kojeg su držali za svog (slavnog) pretka. Preko posjeda Pukur članovi roda su se označavali i u 13. stoljeću, a taj pridjevak redovito koriste od prve polovice 14 stoljeća.¹⁴ U nekoliko navrata neki od članova roda identificirali su se i po svom drugom glavnom posjedu, Osuvku, no radilo se o tek nekoliko slučajeva, zbog čega ih i označavam kao Pekrije. Taj oblik zabilježen je u nizu varijanti (Pukur, Pekar, Pukry ...), no odlučio sam se za oblik Pekri, koji se i inače ustalio među povjesničarima. Razlog zašto je to vjerojatno i najbolji oblik pružaju podatci s početka 16. stoljeća. Naime, u jednom pismu Krste Frankopana sačuvanom u dvije verzije, jednom pisanoj hrvatskim, a drugom latinskim jezikom, spominje se Ludovik/Lajoš, koji je u oba pisma označen kao Pekri.¹⁵ Dakle, takav oblik pridjevka se bio dovoljno ustalio kako bi ga se istovjetno zabilježilo u pismima pisanima dvama jezicima. U samom naslovu disertacije sam se ipak odlučio upotrijebiti oblik Tetenj, iako ću na stranicama što slijede koristiti oblik Pekri. Na takvu odluku utjecalo je to što se slična praksa ustalila i kroz druge radove o plemićkim rodovima, a povrh toga taj oblik je imao određeno značenje za Pekrije čak i onda kad se nisu njime označavali, kako svjedoči njegovo unošenje u prethodno spomenutu krivotvorinu.

Donja vremenska granica disertacije – prva polovica 13. stoljeća – uvjetovana je prvim informacijama o nekom od pripadnika roda koji se javljaju u tom periodu. Gornja granica sredina je 15. stoljeća, odnosno preciznije 1448., kada se na političkom planu događaju važne promjene na razini cijelog kraljevstva, ali posebno na lokalnoj, slavonskoj razini, a uz to upravo tada, na samoj sredini stoljeća, dolazi do smjene generacija kod Pekrija. Tako dug vremenski raspon kroz koji će se pratiti pripadnike roda istraživaču nudi određene prednosti, ali pred njega stavlja i velike izazove. Ti izazovi se prvenstveno tiču sagledavanja šireg društveno-političkog konteksta u kojem djeluju pripadnici roda – odnosno s jedne strane lokalne razine, posebno one susjedstva te razine cijelog Ugarsko-hrvatskog kraljevstva – koji se u tom dugom razdoblju stubokom mijenjao, te nije uvijek lako vidjeti kako su se te promjene odražavale na pripadnike roda i njihove aktivnosti.

Razmatranje i analiza djelovanja pripadnika roda koja bilježe pisana vrela temelji se na dvama perspektivama: etičkoj ili etsknoj te emičkoj ili emskoj. Odnosno, u radu ću se

¹⁴ Prvi put se nazivaju *de Pukur* 1232., CD III, br. 322, 367.

¹⁵ Vjekoslav Klaić, „Plemići Svetački ili nobiles de Zempche: (997.-1719.)“ *Rad JAZU* 199 (1913): 1.

koristiti analitičkim oruđima koja su zapravo „intelektualni konstrukti“, moderna „pomagala“ osmišljena za razumijevanje prošle stvarnosti koja je u fokusu istraživanja, a s druge strane, budući je takvo razumijevanje nemoguće ukoliko se djelovanje aktera ne sagleda i „iznutra“, analiza će se temeljiti i na sagledavanju kategorija unutar kojih su sami akteri organizirali svoje iskustvo i uz pomoć kojeg su razumijevali svijet i društvo unutar kojeg su djelovali.¹⁶ Većina tih oruđa dolaze iz sociologije i antropologije. Jedno od takvih je koncept društvenog kapitala, kojeg koristim u onom smislu kakvim ga definira P. Bourdieu, a koji je dio širih autorovih nastojanja k razvijanju „opće znanosti ekonomije praksi“, kojom se nastoji odmaknuti od poimanja kapitala koji bi bio isključivo ekonomske naravi. Pritom valja naglasiti kako čak ni ulogu posjeda, koji su činili materijalnu osnovu plemićkog statusa, nije moguće razumjeti samo iz ekonomske perspektive, jer su posjedi imali i simbolički značaj, zapravo su predstavljali „neotuđiva dobra“ – koncept je preuzet od A. B. Weiner – koja su imala ulogu u (samo)identifikaciji i u definiranju društvenih i srodničkih veza, odnosno uvelike su utjecali na narav i doseg (genealoškog) pamćenja. Koncept društvenog kapitala usko je vezan uz koncept društvenih mreža, koje će se zbog naravi izvornog materijala uvelike sagledavati iz ego-perspektive, kroz pokušaj ocrtavanja društvenih odnosa i veza unutar kojih su djelovali pojedinci. Jedno od temeljnih pitanja koje će se razmatrati u radu jest i pitanje srodničkih odnosa, odnosno roda kao oblika obiteljske zajednice. Za razliku od dosadašnjih studija, proširit će se perspektiva sagledavanja srodničkih odnosa, jer pozornost neće biti usmjerena prema potrazi za solidarnošću – posebno ne onako kako je definira E. Fügedi –, a rekonfigurirat će se i uloga svojte. Pritom je početna točka analize to da postoje „razne i brojne vrste priznatih genealoških veza, i te su veze inkorporirane, ili se ponekad manifestiraju u *normama* za regulaciju ili potvrđivanje sudjelovanja u raznim vrstama društvenih transakcija ili procesa“ (naglasak autorov).¹⁷ Način na koji su se određene srodničke veze koristile u određenim vrstama transakcija, a posebno onima koje su se ticale posjeda, uvelike će se sagledati kroz emičku perspektivu, posebice kroz razmatranje odnosa s onima koje su sami akteri smatrali i definirali kao svoju *generatio*.

¹⁶ Peter Burke, *History and Social Theory* (Ithaca: Cornell University Press, 1992), 28, 45.

¹⁷ H. W. Scheffler, „Ancestor Worship in Anthropology: or, Observations on Descent and Descent Groups“, *Current Anthropology* 7 (1966), br. 5: 542.

Rad je podijeljen u nekoliko cjelina. Prvo poglavlje posvećeno je izvornom materijalu na temelju kojeg je nastala ova disertacija, u kojem će se nastanak i korištenje izvora u prvom redu razmotriti kroz prizmu odnosa moći među rodbinom. Nakon toga slijedi druga, kronološki organizirana cjelina u kojoj pratim članove roda od javljanja u izvorima do 1448., mahom kroz prizmu njihovog političkog djelovanja; susjedskih i lokalnih odnosa, odnosno društvenih mreža unutar kojih su djelovali pripadnici roda; te njihovu društvenu mobilnost koja je uvelike ovisila o (ne)ispravnim političkim odlukama. Nakon toga slijede poglavlja u kojem će se povijest roda analizirati kroz prizmu posjeda (kao materijalne osnove roda, ali i kao „neotuđivih dobara“); patronatsko-klijentelističkih odnosa (ljudi koje su u svoju službu uzimali Pekri, kao i trenutaka kada su i oni sami nastupali kao nečiji klijenti); odnosa sa svojtom, gdje će veliki naglasak biti stavljen na ulogu djevojačke četvrti u oblikovanju tih odnosa; posljednja dva segmenta će se potom ponovno razmotriti kroz perspektivu djelovanja na lokalnoj razini susjedstva. Posljednja su dva poglavlja posvećena odnosima među pripadnicima roda, odnosno odnosima među osobama koje su sami akteri smatrali dijelom svoje *generatio*, što će potom poslužiti kao materijal za razmatranje, kako je prethodno istaknuto, jednog od temeljnih fokusa „novih“ studija o plemstvu: obiteljske strukture.

IZVORI I KORIŠTENJE PISANE RIJEČI

Svatko tko se bavi srednjim vijekom mora poći od toga da se suočava sa svijetom koji dobar dio svojih transakcija nije pretakao u pisanu riječ. Razlog tomu počiva na činjenici da su srednjovjekovna društva uvelike komunicirala usmenim putem te pisani izvori koji su došli do nas, pored drugih vrsta materijalnih izvora, otkrivaju mali odsječak tog svijeta. Tek s tim na umu moguće je napraviti daljnji korak i pokušati razumjeti kako je ono što moderni povjesničari označavaju izvorima nastalo, kako je korišteno i u konačnici kako je došlo do nas. Određeni aspekti tih problema, a vezani uz izvornu građu na kojoj je nastala ova doktorska disertacija, bit će razmotreni u ovom poglavlju. Pritom se kreće od sačuvanosti izvorne građe, odnosno načina na koji je ona došla do nas i kakve to reperkusije ima po znanje o rodu. Fokus se potom seli na korištenje pisane riječi i to na onaj segment koji nije dobio odveć pažnje u hrvatskoj historiografiji: korištenje pisane riječi i odnose moći. Nakon toga pažnja će biti posvećena pitanju krivotvorina. Razlog za to je djelomično praktičan: pretresanje tog problema rasterećuje kasnija poglavlja i doprinosi tečnosti izlaganja, ali još važnije, same krivotvorine otkrivaju društvo koje je u svojim transakcijama važnu ulogu pridavalo pisanoj riječi.

Prije nastavka valja još jednom istaknuti iznimno važan segment rada s izvorima: zahvaljujući Mađarskom državnom arhivu i projektu *Hungaricana* svakome kome je fokus istraživanje *Archiregnum Hungaricum* posao je umnogome olakšan budući da su *online* dostupne fotografije kako isprava koje se čuvaju u Mađarskom državnom arhivu tako i ogroman broj onih koji čuvaju institucije izvan Mađarske. Ne samo da su na takav način isprave dostupne gdje god se nalazili, uz pretpostavku kako imate pristup Internetu, već je i samo pretraživanje i potraga za relevantnim izvorima, onaj „rudarski“ dio posla, daleko lakši.¹⁸

Sačuvanost građe

Sužavajući pogled sa široke slike europskog srednjovjekovlja na Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo, prvo što valja istaći jest pretpostavka P. Engela kako danas raspolažemo sa samo

¹⁸ Nadalje će se prilikom osvrta na arhivske fondove kao i neobjavljene isprave koristiti oznake i signature pod kojima su označene na *Hungaricani*, bez dodatnog navođenja provenijencije.

jedan do dva posto od ukupnog broja nekoć nastalih dokumenata.¹⁹ Širok je spektar uzroka tome, a mogu se navesti dva važnija. S jedne strane dio tih dokumenata gubio je vrijednost vrlo brzo po svom nastanku, a samim time nestajala je i potreba za njegovim čuvanjem. S druge strane, dobar dio dokumenata doživio je sudbinu koju najbolje utjelovljuje gubitak kraljevskog arhiva na dnu Dunava 1526.: nestali su uslijed osvajanja Osmanlija.²⁰ Prostor srednjovjekovne Slavonije, na kojem su Pekri imali većinu svojih posjeda, dobrim je dijelom u tom razdoblju također došao pod vlast Osmanlija. Iz toga bi se dalo zaključiti kako je moderni istraživač po pitanju izvora u nezavidnoj situaciji. Međutim, zahvaljujući očuvanosti jednog od građom najbogatijih obiteljskih arhiva, onog obitelji Batthyány, stvari stoje sasvim suprotno.²¹ S povećim brojem posjeda koji su im na kraju 15. i početkom 16. stoljeća došli u ruke Batthyány su preuzeli i isprave koje su se ticale tih posjeda. Takav je slučaj i s Pekrijima. U posljednjem desetljeću 15. stoljeća Baltazar Batthyány došao je u posjed Garignice, a preko nje i do isprava Pekrija.²² Nisu tada u njegov posjed došle samo isprave koje su se ticale Garignice;²³ u arhivu Batthyány nalazi se najviše isprava uopće za povijest roda, dakle ne samo za razdoblje od 1436. kada su došli u posjed Garignice nego sve od 13. stoljeća, što znači kako je cjelokupni obiteljski arhiv prešao u Baltazarove ruke. Jedna od posljedica toga jest i činjenica kako je velika većina tih isprava ostala neobjavljena; iako su priređivači Diplomatičkog zbornika očigledno u svojim potragama za ispravama vezanima uz prostore *ultra Dravam* prolazili i kroz arhiv Batthyány, takvi su pothvati ostajali na „površinskoj“ razini. Daleko važnija posljedica od te ipak je potpuni nesrazmjer u broju isprava (a sačuvano ih je otprilike između 200 i 250 u promatranom vremenskog razdoblju) koje se tiču različitih grana roda. Naime, u arhivu Batthyány sačuvane su isprave samo one grane koja je potjecala od Pavla I. Pekrija čiji su nasljednici 1436. došli do Garignice. Nasuprot tome ostalo je sačuvano tek nekoliko isprava u kojima potomci Petra III., Pavlovog brata, nastupaju kao pokretači akcije, glavni akteri. U velikoj većini isprava u kojima se javljaju, pojavljuju se uz ili nasuprot pripadnika Pavlove grane, što znači kako pogled na tu stranu roda u velikoj mjeri

¹⁹ Pál Engel, *Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary, 895-1526*. (London: I. B. Tauris, 2001), xvii.

²⁰ Za sudbinu kraljevskog arhiva vidi Martyn Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary* (New York: Palgrave, 2001), 9.

²¹ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 20. Arhiv Batthyány (*Batthyány család*) podijeljen je u niz fondova; isprave važne za rod Pekrija gotovo se isključio nalaze u onom pod nazivom *Acta antiqua* (Q 383).

²² Gubitak Garignice iz ruku Pekrija i zavojiti put kojim je došla u ruke Baltazara Batthyány vidi se kod Pálosfalvi, *Noble Elite*, 176, 236, 249.

²³ Tako se da zaključiti iz Pálosfalvi, *Noble Elite*, 21.

dolazi iz perspektive pripadnika Pavlove grane, što je dakle posljedica činjenice da se nije sačuvao obiteljski arhiv pripadnika Petrove grane.

Takav nesrazmjer u sačuvanosti isprava za pojedinu granu roda pored arhiva Batthyányja pojačavaju i drugi veći „grozdovi“ isprava sačuvani u drugim arhivskim fondovima. Jedan od takvih je arhiv pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije na Gariću. Pavlini su u prvoj polovici 16. stoljeća pred osmanskom opasnošću arhiv preselili u samostan u Lepoglavi zahvaljujući čemu je ostao sačuvan.²⁴ Među tim ispravama niz je onih koje se tiču Pavla III. Pekrija, Pavlovog unuka, budući je ovaj vodio niz sporova s pavlinima. Isti Pavao našao se krajem 14. i početkom 15. stoljeća u sporu s Kaštelanovićima i cijeli niz isprava vezan uz taj proces sačuvan je u onome što se vodi kao arhiv obitelji Kaštelanovića.²⁵ Isprave vezane uz Petrovu granu sačuvane su na takav način samo u jednom slučaju. Sredinom 15. stoljeća kada su Petar V. i Emerik Pekri darovali posjed Tah Stjepanu i Petru Botošu predali su im i sve isprave vezane uz taj posjed, koji je deset godina ranije kraljevskom darovnicom dobio njihov brat Frank, zahvaljujući čemu su i sačuvane.²⁶

Moć i pisana riječ – kontrola nad ispravama/obiteljskim arhivima

Nesrazmjer u očuvanosti izvora ne proizlazi samo iz različite sudbine obiteljskih arhiva i arhiva crkvenih institucija. Korak prije, način na koji su te isprave dospjele u te arhive, od iznimne je važnosti. Konkretno, ukoliko su u arhiv Batthyányja dospjele i isprave vezane uz članove roda iz 13. i 14. stoljeća, a koje su se ticale obaju grana – Pavlove i Petrove – kako su te „zajedničke“ isprave završile u rukama Pavlove grane. Pitanje je naravno vezano uz načine kako i gdje je plemstvo čuvalo svoje isprave. Može se navesti nekoliko temeljnih modela. Isprave je mogao preuzimati i čuvati najstariji sin (kako navodi István Werbőczy, o kojem će kasnije biti daleko više riječi), a mogle su se podijeliti i među pripadnicima roda. Pored toga obiteljski arhivi mogli su se dati na čuvanje drugim plemićima ili kaptolima kao

²⁴ Silvija Pisk, „Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti“, (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2011), 5. Arhivski fond nalazi se pod oznakom MKA, *Acta Paulinorum* (Q 312).

²⁵ Ukupno 21 isprava vodi se pod naslovom *Arhivska zbirka Varady a Kastellanfy (U 1174)*. S obzirom na broj isprava očito je riječ o tek jednom malom djeliću obiteljskog arhiva Kaštelanovića; više za očuvanost građe vezanu uz ovu obitelj vidi kod Pavao Maček, Ivan Jurković, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića od Svetoga Duha (od 14. do 17. stoljeća)* (Slavonski brod: Hrvatski institute za povijest, 2009), 19-21.

²⁶ MNL OL, DL 14095.

vjerodostojnim mjestima ili nekim drugim crkvenim institucijama.²⁷ Prvi model, prema kojem je najstariji sin po očevoj smrti preuzimao nadzor i brigu nad obiteljskim arhivom, može se razaznati i u slučaju Pekrija. Pavao I. je najvjerojatnije bio najstariji od Lovrinih sinova te su obiteljske isprave došle u njegove ruke, a preko njega i njegovim nasljednicima. Međutim taj „početni“ korak na putu isprava prema arhivu Batthyánya nije morao biti neizbježan. Sporazum Petrovih i Pavlovih potomaka iz 1448. izvanredno ocrtava širok sklop faktora koji su utjecali na čuvanje i korištenje, odnosno kontrolu isprava u obiteljskim arhivima i vrijedi ga opširnije razmotriti.²⁸

U svibnju 1448. Ivan V. i Nikola VII. Ladislavovi (Pavlova grana) te Ladislav III., Petar V., Emerik i Nikola IX. u svoje te u ime svoje braće i djece (Petrova grana) postigli su sporazum nakon dugog razdoblja sukoba, koji su započeli još među njihovim precima. Prvi korak u postizanju sporazuma je bilo proglašenje svih onih isprava koje su oni i njihovi preci koristili jedni protiv drugih ništetnima. Drugi elementi sporazuma bili su usmjereni na definiranje odnosa u budućnosti, a u samoj srži je stajala kontrola nad dvama ispravama: dvama privilegijima važnima za obje strane, koji su se ticali posjeda Pukur i Osuvak i na kojima su visjeli zlatni pečati odnosno bule (*sub pendentibus aureis sigillis et bullis confecta*).

Za Pukur se može pretpostaviti kako je bila riječ o ispravi iz 1237., makar se nigdje ne spominje kako je na njoj visio zlatni pečat.²⁹ Isprava za Osuvak sigurno odgovara onoj datiranoj u 1228., krivotvorini nastaloj negdje u trećoj četvrtini 14. stoljeća (o tome kasnije; kako ću se često pozivati na tu ispravu unaprijed ću je označavati kao ispravu A). Ona nažalost nije sačuvana u „originalu“ već u nekoliko prijepisa. Prvi od njih dolazi iz 1383., odnosno 1407.; potonje godine Stjepan II. Demetrov pred pečujskim je kaptolom zatražio prijepis isprave kraljevskog suca Nikole Szécsija iz 1383., kada su Stjepanov otac Demetar II. i stric Benedikt III. zatražili prijepis isprave A, za koju se veli kako je osnažena zlatnim pečatom.³⁰ Iduća dva prijepisa zatražio je Ladislav I. Nikolin (Pavlova grana); prvi iz 1423., kada je Žigmund potvrdio privilegij, a par nekoliko mjeseci kasnije napravljen je prijepis

²⁷ Katalin Szende, „The Uses of Archives in Medieval Hungary“, u: *The Development of Literate Mentalities in East Central Europe*, ur. Anna Adamska, Marco Mostert (Turnhout: Brepols, 2004), 120-1.

²⁸ MNL OL, DL 100586.

²⁹ CD IV, br. 37, 40-1. Na ispravi se vidi mjesto gdje je visio pečat (vidi fotografiju pod signaturom MNL OL, DL 217), a u samoj ispravi se samo spominje kako je Koloman svojim pečatom osnažio ispravu.

³⁰ MNL OL, DL 145.

čazmanskog kaptola (u oba slučaja se spominje zlatni pečat).³¹ U kojem je trenutku i kako isprava A prešla u ruke pripadnika Pavlove grane teško je reći. Iz podatka kako 1407. Stjepan II. Demetrov traži prijepis prijepisa možda se može zaključiti kako već tada isprava A nije u njegovim rukama, ali teško je išta sigurnije reći, ono što je sigurno jest kako su 1448. obje isprave bile u rukama Ladislavovog sina Ivana V.

Sporazum iz 1448. imao je to promijeniti. Kao prvo, Ivan V. je Ladislavu III., Petru V., Emeriku i Nikoli IX. vratio navedena dva privilegija, dok su ovi njemu za neke njegove potrebe dali 40 zlatnih florena.³² Iako „vraćeni“ Petrovim potomcima, dva privilegija su trebala biti dostupna obama stranama pa je određeno gdje će se čuvati i kako će ih se moći koristiti. Za čuvanje su se strane dogovorile kako će ih dati nekom uglednom plemiću, s tim da je onda onaj koji ih je čuvao u slučaju potrebe trebao pokazati (originale) ili načiniti njihove prijepise strani koja ih zatraži, na njen račun.³³ Nadalje je dogovoreno kako će u slučaju da ta osoba umre isprave zajedničkom odlukom dati na čuvanje nekom drugom, odnosno ukoliko to zajednički odluče mogu promijeniti svoju odluku i dati ih na čuvanje kome žele.³⁴ Potom su se rođaci dogovorili kako će štititi i pomagati jedni druge. U svim

³¹ MNL OL, DL 146; MNL OL, DL 175.

³² MNL OL, DL 100586: „*ipse Iohannes filius Ladislai quedam duo privilegia sew litteralia instrumenta sub pendentibus aureis sigillis et bullis confecta, facta possessionum ipsarum parcium Peker predictae et Azywagh vocatarum concernentia eademque ambas partes communiter tangencia, que hactenus apud manus ipsius Iohannis predecessorumque suorum tenta et conservata fuissent, ipsis Ladislao filio Iohannis, Petro et Emerico filiis Nicolai, Nicolao et Benedicto filiis Laurencii ceterisque fratribus eorundem restituisset et resignasset. Ipsi vero Ladislaus, Petrus, Emericus et Nicolaus cum eorum fratribus horum in reconpensam eidem Johanni filio Ladislai pro cuiusdam presentis sui negotii subsidio quadraginta florenos puri auri fraternaliter solvissent et assignassent.*“

³³ Ibid: „*apud communes manus cuiusdam probi viri per partes eligendi causa conservacionis tenebuntur et assumpsissent communiter reponere et locare tali modo quod dum et quocumque ac ubicumque temporum in processu predicta litteralia instrumenta partibus predictis vel earum alteri in prosecutione et defensione iurium possessionarium ipsarum fuerint necessaria ex tunc talis modi manus communis ipsa litteralia instrumenta seu privilegia aut in specie aut paria seu transscriptum ipsarum prout opus et necesse fuerit penes ipsas partes vel earum alterum in expensis earundem teneretur semper producere et exhibere.*“ Da je čuvar povelja najvjerojatnije po potrebi originale sam donosio na uvid na određene sudačke instance, a ne ih davao zainteresiranim stranama ilustrira slučaj iz 1513., kada je „čuvar“ isprava izjavio kako su njemu isprave dane na čuvanje te kako ih ne može zainteresiranoj strani dati u originalu (*in specie*) već samo u prijepisu (*paria earundem*), koji je potom i napravljen od stane slavonskog bana pred kojim se cijeli slučaj i odigravao, Emilij Laszowski, *Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje*, sv. II. (Zagreb, 1905), br. 200, 308-9.

³⁴ MNL OL, DL 100586: „*hoc adiecto quod si temporis in processu idem conservator ipsorum privilegiorum de medio sublatus fuerit ex tunc loco talis alium quem ipse partes eligere voluerint eligendi et apud eundem ipsa litteralia instrumenta reponendi. Nichilominus si eandem communem manum temporum in eventu communi consensu et voluntate ambarum partium mutare et abinde ipsa privilegia auferre et remove voluerint tunc huiusmodi privilegia ab ipsa communi manu partes predictae illuc communiter conveniendo similiter recipiendi et alteri cui maluerint ad conservandam dandi et assignandi liberam haberent facultatem.*“

poslovima trebali su pomagati jedni druge, ali na način da sve dok Ivan V. i Nikola VII. ne bi vratili svoje otuđene posjede njih dvojica su trebali sudjelovati s jednom šestinom troškova, dok su Petrovi potomci trebali participirati s pet šestina. Nakon što bi vratili te posjede mijenjao se omjer uloženog, pa bi svaka strana u zajedničke pothvate ulazila s jednakim „ulaganjima“. Potom su određene i sankcije za nepridržavanje dogovora. Ukoliko bi Petrovi potomci prekršili dogovor, Ivan V. i Nikola VII. bili bi dužni vratiti 40 florena, ali bi im se vratila i dva privilegija. Ukoliko bi pak njih dvoje prekršili sporazum ostala bi im navedena svota, ali bi dva privilegija morali prepustili Petrovim potomcima.

Iza naizgled jednostavne odluke da se čuvanje dvaju isprava povjeri trećoj osobi stajao je dakle cijeli niz čimbenika. U njihovoj srži nalazili su se odnosi (moći) među rođacima: ovisno o naravi tog odnosa – „bratski“, kako se u ispravi veli, ili suparnički – mijenjale su se i ruke kod kojih su se nalazila ta dva privilegija. Utkano u osjetljivu ravnotežu odnosa, raspolaganje dvama privilegijima pokazuje kako kontrola nad obiteljskim arhivima/pojedinačnim ispravama nije usmjeravana samo normama običajnog prava. Nasuprot tome statičnom objašnjenju koje ne vidi mjesta fluktuacijama u odnosima (moći) i njihovim reperkusijama na čuvanje isprava (odnosno uopće ne priznaje odnose moći kao važan čimbenik društvenih odnosa, o čemu će biti više riječi kasnije), slučaj iz 1448. ocrtava niz (mogućih) preokreta uvjetovanih upravo tim čimbenicima. Strane u sporazumu posjedovale su ono što je drugoj strani u tom trenutku izgleda bilo potrebno, Petrovi potomci nastojali su doći do dvaju privilegija, a Ivan V. i Nikola VII. bili su u situaciji kroničnog nedostatka novca. Takva situacija otvorila je mogućnost dogovora, kojega je pak (ne)pridržavanje moglo utjecati na raspolaganje dvama privilegijima, i to iz situacije u kojoj su obje strane imale mogućnost njihova korištenja (dok ga čuva treća strana), vratiti ih u isključivu kontrolu jedne strane.

Isprava u kojoj se poziva na cijeli niz isprava koje se proglašavaju ništetnima te dva privilegija koji se nalaze u srži dogovora o pomirbi i budućoj suradnji – značaj i moć pisane riječi u punini izbija na vidjelo u ovom slučaju, koji je ipak više usmjeren na čuvanje pisane riječi; slijedi razmatranje korištenja pisane riječi kroz prizmu odnosa moći.

Moć i pisana riječ – korištenje pisane riječi

Zahvaljujući pomoći svog rođaka Nikole II. Pavlovog, Ivan I., Demetar II. i Benedikt III. Petrovi uspješno su okončali spor s Nikolom sinom Tome *de Jank* koji je ubio njihovog oca Petra III. Na ime te pomoći došlo je do pomirenja među rođacima koji su do tada bili u sukobu i, jednako kao 1448., Petrovi sinovi su proglasili ništetnima sve isprave izdane u njihovo ime te ime njihovog oca kojim su radili protiv Pavla II. i njegovih sinova. Među njima su bile izuzete samo iduće isprave, koje su se Petrovi sinovi obvezali poštivati: one pečujskog kaptola o podjeli posjeda, požeškog kaptola o Pavlovoj zakletvi vezanoj uz neku posjedovnu česticu između Drave i Karašice, isprave irinejskog kaptola te isprave Dominika prijašnjeg mačvanskog bana kojom je registrirana pomirba Pavla i Petra. Dvadeset godina iza izdavanja te isprave o pomirbi, 1378., Nikola i Stjepan imali su potrebu zatražiti prijepis ove isprave koju su u međuvremenu bili izgubili, jasan znak kako se Petrovi sinovi nisu pridržavali onoga što su se obvezali i što je bilo pretočeno u pisanu riječ u obliku isprave požeškog kaptola.³⁵ Odgovor Nikole i Stjepana nije bio samo zahtjev za prijepisom gornje isprave. Četiri godine kasnije njih dva su od kralja Ludovika dobila privilegij kojim su se ništetnima proglašavale sve njihove izjave (*universe fassiones et confessiones*) registrirane u bilo kojem mjestu javne vjere ili bilo koje isprave koje su se ticale njihovih posjeda, osim onih napravljenih pred kraljem Ludovikom. Stjepan i Nikola tražili su takav privilegij jer su njihove izjave koje su se ticale posjedovnih prava zlouporabljavane od strane njihove braće i rođaka (*per fratres et generacionis eorum homines*).³⁶

Odnos između moći i pisane riječi daleko se jasnije razaznaje u ovim dvama isječcima sporova dvaju grana roda iz 14. stoljeća nego u slučaju iz 1448. jer je neravnoteža u snazi daleko očitija.³⁷ Ona je uvelike počivala na pristupu dvoru, s tim da su vidljiva dva modusa. U

³⁵ MNL OL, DL 100165.

³⁶ CD XVI, br. 242, 294.

³⁷ Odnos moći i pisane riječi jedna je od tema koja se provlači kroz velik dio radova posvećenih pisanoj riječi, kako onih vezanih uz srednji vijek, tako i antropološke literature na koje se ovi potonji radovi oslanjaju. Riječ je o nepreglednoj količini literature, s tim da je serija *Utrecht Studies in Medieval Literacy* u izdanju Brepolsa zasigurno jedna od najvažnijih serija publikacija vezanih uz srednjovjekovne oblike komunikacije i koja pruža uvid u najnovija saznanja i trendove, a istakao bih zbornike *Development of Literate Mentalities in East Central Europe*, ur. Anna Adamska i Marco Mostert (Turnhout: Brepols, 2004); *Charters and the Use of the Written Word in Medieval Society*, ur. Karl Heidecker (Turnhout: Brepols, 2000); te *Strategies of Writing Studies on Text and Trust in the Middle Ages: Papers from "Trust in Writing in the Middle Ages"*, ur. Petra Schulte, Marco Mostert i Irene van Renswoude (Turnhout: Brepols, 2008). Kad je u pitanju odnos moći i pisane riječi veliki dio radova usmjeren je na organizacijsku moć, odnosno (centralnu) administraciju koja počiva na pisanoj riječi (vidi

prvom slučaju Pavlovi sinovi su posredno, preko utjecaja na dvoru pomogli svojim bratićima i na takav način došli u mogućnost utjecati na međusobne odnose. U drugom su pak slučaju neposrednom kraljevskom intervencijom nastojali postići isti cilj. Međutim, bez obzira na drukčije metode, moć koju su im pružale veze s dvorom korištene su na specifičan način pri čemu je odustajanje od određenih (posjedovnih) zahtjeva definirano kao odricanje mogućnosti korištenja pisane riječi putem koje su ti zahtjevi artikulirani. Nejednakost u odnosima se dakle reflektirala i u (ne)mogućnosti korištenja pisane riječi. Artikulacija zahtjeva kroz pisanu riječ je pak značila kako je pisana riječ predstavljala značajan segment sukoba i to na način da je uspostavljala okvir, parametre unutar kojih se odvijao sukob, a u konačnici utjecala i na njegov ishod. Ovakvi zaključci nipošto ne znače kako se pretpostavlja neka vrsta nadmoći pisane riječi nad usmenim svjedočanstvima. Nekoliko slučajeva koji će kasnije biti obrađeni rječito svjedoče o snazi usmene riječi u okviru (posjedovnih) sporova (posebice onaj vezan uz Kreštelovce).³⁸ No, postupci Pavlovih sinova otkrivaju društvo duboko prožeto pisanom riječju, čiji članovi su, ovisno o mogućnostima, sposobni manipulirati pisanom riječju kako bi ostvarili svoje ciljeve.

Krivotvorine

Među strategijama koje su se ticale korištenja i manipulacije pisanom riječju, odnosno ispravama, klasičan je primjer izrada krivotvorina. Dok je prethodno razmatranje u fokusu prvenstveno imalo sukobe unutar roda, kada su u pitanju krivotvorine kadar se mora proširiti, jer su one nastajale (i) u sporovima sa susjedima. Ta presizanja posebno su se ticala posjeda. Osvak, kako svjedoči cijeli niz krivotvorina kojima su dokazivana vlasnička prava na taj posjed. Nastajale su u različitim razdobljima, kontekstima i prilikama pa ih se za potrebe

npr. za Englesku Michael T. Clanchy, *From Memory to Written Record: England 1066 – 1307* (Chichester: Wiley-Blackwell, 2013), 58-80., Richard Huscfoft, *Ruling England, 1042-1217* (Harlow: Pearson Education, 2005), 105-7.; za utjecaj pisane riječi na društvene odnose i moć vidi Adam Kosto, *Making Agreements in Medieval Catalonia* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007); prepoznavanje moći pisane riječi u potpuno oralnim društvima fantastično ocrtava priča koju odonosi C. Levi Stráuss u *Tužni tropi* (Beograd: Zepter Book World, 1999) 235-5, a pretresa Cornelia Vismann, *Files: Law and Media Technology* (Stanford: Stanford University Press, 2008), 1-6.; za komparaciju između ustroja oralnih i pismenih društava vidi Jack Goody, *The Logic of Writing and the Organization of Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986)

³⁸ Vidi i izvrstan rad Erik Fügedi, “Verba Volant... Oral Culture and Literacy among Medieval. Hungarian Nobility”, u: *Kings, Bishops, Nobles and Burghers in Medieval Hungary*, ur. János M. Bak (London: Variorum Reprints, 1986), 1-25.

analize može podijeliti na dvije skupine: ispravu A te nekolicinu isprava koje su datirane u 1281.

Isprava A je, kako je to već primijetio T. Smičiklas, sumnjiva jer se pojavljuje izraz *nove nostre donacionis titulo/titulo nove nostre donacionis/nove donacionis series*.³⁹ Izraz *titulo nove donacionis* javlja se u anžuvinskom razdoblju, od 1320-ih, a do kraja istog stoljeća većina kraljevskih darovnica sadržavala je taj izraz pa je prema tome jasno kako je riječ o krivotvorini nastaloj u 14. stoljeću.⁴⁰ Naime, Demetar II. i Benedikt III. Petrovi 1383. su pred kraljevskih sucem tražili prijepis te isprave pa se njen nastanak može smjestiti u razdoblje koje je neposredno prethodilo tome.⁴¹ Kako je prethodno istaknuto, isprave su specifične jer su jedne od rijetkih koje su nastale kao plod djelovanja nekoga od Petrovih potomaka, odnosno Petrovi sinovi su očigledno dali izraditi tu krivotvorinu. S obzirom na intenzivne sukobe Petrovih sinova s Pavlovim u tom razdoblju te, koliko se to može razaznati, izostanak sukoba sa susjedima u tom razdoblju, izgleda kako je krivotvorina nastala za potrebe sporova s rodbinom – tim prije jer su isprave koje se tiču Osuvka datirane u 1281. u svojim rukama držali Pavlovi sinovi.

Ova druga skupina od tri krivotvorine predstavlja problem koji je daleko teže razriješiti, posebno jer je jedna od njih sačuvana u prijepisu, a dva „originala“ koje su izdavači imali u rukama nestala su u II. svjetskom ratu. Riječ je o kraljevskim ispravama datiranim u travanj 1281. Prva od njih datirana je u 15. travnja 1281., a njome se posjed Osuvak vraća Pavlu I., na račun tvrdnje kako je posjed bio nepravедno oduzet i podvrgnut pod vlast baranjske županije, odnosno župana (nadalje isprava B).⁴² Njenu autentičnost u pitanje dovodi izraz *nove donacionis titulo*, što je onda smješta i u sličan vremenski okvir kao i ispravu A. Druge dvije isprave, obje datirane u 24. travnja iste godine, izdane su Petru II. i Kemenu, prva samom Petru II. (nadalje isprava C), a druga (nadalje isprava D) obojici braće. Pored toga

³⁹ CD III, 324; Smičiklas tome dodaje i „kronološku zbrku“ isprave; međutim iako vrlo dobro primjećuje elemente koji upućuju na krivotvorinu, Smičiklas potom čini neuobičajen potez kada ispravu datira u 1229. premda je onda sama datirana u 1228. Smičiklas je datira u tu godinu jer prema imenima u dignitariju ona odgovara 1229.; no to je još sam jedan element koji upućuje na to kako je riječ o krivotvorini, to jest ne zahtjeva takvu vrstu intervencije koja bi „popravila“ pogrešku onih koji su se upustili u njeno krivotvorenje.

⁴⁰ Martyn Rady, „The 'Title of New Donation' in Medieval Hungarian Law“, *Slavonic and East European Review* 79 (2001) br. 4: 638.

⁴¹ CD XVI, br. 300, 378-9.

⁴² CD 6, br. 325, 385-385.

jedina je razlika među njima što jedna od njih, ona sačuvana u prijepisu iz 1364. (D), sadrži i opis međa posjeda Osuvak. Sumnja u njihovu autentičnost proizilazi iz toga što se u njima njihov brat Pavao I. spominje kao pokojni (*bone memorie*), a javlja se kao živ 1286., dakle punih pet godina nakon što je označen kao pokojni, kako to primjećuje Marija Karbić.⁴³ Dok se ovim autoričnim razmatranjima ništa ne može dodati, njena objašnjenja okolnosti i vremena nastanka ovih potonjih dvaju krivotvorina ipak ostavljaju određenu sumnju. Kako je riječ o iznimno kompleksnom problemu, u Prilogu 1 su dani osnovni podaci za isprave važne za naredna razmatranja, kako bi se argumentacija mogla iznijeti što jasnije.

Tablica 1 Krivotvorine

⁴³ Marija Karbić, „Gospodari Donjeg Miholjca tijekom srednjeg vijeka”, u: *Donji Miholjac od XI. do XX. stoljeća. Zbornik Znanstvenog kolokvija Donji Miholjac 1057.-2007.*, ur. Stanko Andrić (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2010), 46-50.

	Datum	Izdavač	Oblik u kojem je sačuvana	Signatura	Posjed	Primaoci
A	1228.	Kralj	Nekoliko prijepisa: isprava kraljevskog suca iz 1383 sačuvana u ispravi pečujskog kaptola iz 1407.; potvrda kralja Žigmunda iz 1423., te prijepis čazmanskog kaptola iz iste godine.	MNL OL, DL 145, 146, 175.	Osuvak	-
B	15.4.1281.	Kralj	Original, izgubljen u 2. svjetskom ratu	CD 6, br. 325, 384.	Osuvak	Pavao I.
C	24.4.1281.	Kralj	Original, izgubljen u 2. svjetskom ratu	CD 6, br. 326, 385-6.	Osuvak	Petar II.
D	24.4.1281.	Kralj	Prijepis kraljevskog kancelara, pečujskog biskupa, zatražio Nikola II. Pekri, 28.5.1364.	MNL OL, DL 100094.	Osuvak	Petar II. i Kemen
E	1281.	Kralj	Prijepis u kraljevskoj potvrdi od 8.8.1420., na traženje Ladislava I. Pekrija (u svoje te ime Ivana	CD 6, br. 340, 401-402 MNL OL, DL 1104.	Gaj	Petar II. i Kemen

			Morovića)			
F	9.10.1290.	Kralj	Prijepis kraljevskog kancelara, pečujskog biskupa, zatražio Nikola II. Pekri, 28.5.1364.	CD 7, br. 5, 4. MNL OL, DL 100095	Osuvak	Kemen te Lovre I. i Nikola II., sinovi Petra II.

Prema autoričnim razmatranjima isprave su nastale negdje nakon 1330. Te su godine sinovi Lovre I. uz pomoć zakletvi šezdesetoro plemića dokazali kako su Donji Miholjac i Sveti Đurađ njihovi posjedi iz čega autorica izvlači zaključak kako isprave C i D nisu mogle nastati prije tog datuma jer bi Lovrini sinovi uz pomoć njih dokazali svoje pravo na navedene posjede, koje autorica smatra sastavnim dijelom posjeda Osuvak.⁴⁴ To joj usto predstavlja i važan dokaz kako isprave nisu nastale negdje malo prije 1290. Na takvu bi mogućnost ukazivala kraljevska isprava iz listopada 1290. (nadalje isprava F) u kojoj se navodi kako su Kemen i njegovi nećaci prava na posjed Osuvak dokazali ispravom kralja Ladislava IV. u kojoj se pak spominje kako je posjed bio nepravедno oduzet njihovim potomcima i kako im ga kralj vraća na ime pravde (*ratione iusticie*) te Petrovih vjernih zasluga. No, autorica sumnja kako je odluka Andrije III. donesena bilo na temelju isprave C ili D jer joj se čini „malo vjerojatnim“ da bi u ispravi koja bi bila sastavljena negdje prije listopada 1290. došlo do pogriješke u svezi s vremenom Pavlove smrti.⁴⁵ Naime, da je isprava nastala tada (malo prije listopada 1290.) onaj tko ju je sastavljao ne bi označio pokojnim (*bone memorie*) Pavla I. koji je bio živ još 1286. Takvo rezoniranje onda autoricu vodi tome da i ispravu F proglašuje krivotvorinom koja je nastala negdje nakon 1330. Upravo je takav potez, u kojem se ispravu koja jest ostala sačuvana u prijepisu, ali koja ničim drugim ne otkriva da bi moglo biti riječi o krivotvorini (!) – autorica ne daje nikakav razlog za to, osim onoga da se isprava ne uklapa u njenu shemu – izazvalo sumnju i potrebu detaljnijeg sagledavanja cijelog problema, koje me dovelo do zaključka kako isprave C i D najvjerojatnije jesu nastale malo prije 1290. U prilog

⁴⁴ Karbić, „Gospodari Donjeg Miholjca“, 50.

⁴⁵ Karbić, „Gospodari Donjeg Miholjca“, 49.

takvoj tvrdnji najprije slijede (protu)argumenti usmjereni na zaključke M. Karbić, a potom i oni koji brane prethodno iznijeti zaključak.

Prvi protuargument se tiče tvrdnje da bi 1330. Pekri prava na Donji Miholjac i Sveti Đurađ branili nekom od povelja (C, D ili F) da su nastale prije 1330. Takav zaključak počiva na premisi da su Donji Miholjac i Sveti Đurađ činili sastavni dio posjeda Osuvak.⁴⁶ Međutim, pažljivije čitanje izvora otkriva kako tomu nije bilo tako u 13. i prvoj polovici 14 st. Posebno je to jasno za Sveti Đurađ koji se kao zaseban posjed spominje 1279. te 1330. i 1333. (tada kao *Benedugscentgurgee*).⁴⁷ Iz potonja dva slučaja to je posebno jasno jer je bila riječ o podjeli posjeda među braćom, u kojima se Osuvak i Sveti Đurađ pojavljuju jedan uz drugoga kao zasebni posjedi. Nadalje, opis posjeda Osuvak koji se nalazi u ispravi D također pokazuje kako Donji Miholjac i Sveti Đurađ nisu ulazili u posjed Osuvak. Usporedba opisa međa isprave A s opisom međa isprave D jasno to pokazuje. U ispravi A, nastaloj negdje u trećoj četvrtini 14. stoljeća, međe na sjeveru počinju na Dravi i od tuda se spuštaju na jug u susjedstvo posjeda plemića iz Orahovice, dok na (sjevero)istoku idu sve do susjedstva posjeda Valopovo od kud idu do Drave, koja svojim tokom čini sjevernu granicu posjeda.⁴⁸ Nasuprot tome, u opisu međa u ispravi D točka od koje na sjeverozapadu kreću granice posjeda je *lacum Rozna wlgaliter malaka* koji se nalazi u blizini današnje Kapelne.⁴⁹ Dok je iz opisa međa u ispravi D donekle teško razaznati do kud idu istočne granice posjeda, sjeverna granica posjeda je očigledno rijeka Karašica. Time naravno postaje jasno kako Donji Miholjac i Sveti Đurađ nisu sačinjavali dio posjeda Osuvak, odnosno da budem precizniji isprava D mogla je nastati prije 1330. jer njeno prilaganje u obranu prava na Donji Miholjac i Sveti Đurađ 1330. nije mogla imati nikakva smisla – bila je riječ o tada još zasebnim posjedima koji nisu bili dio

⁴⁶ Tvrdnju koju daje i Stanko Andrić, „Srednjovjekovna crkva sv. Mihaela u Donjem Miholjcu“, u *Donji Miholjac od XI. do XX. stoljeća. Zbornik Znanstvenog kolokvija Donji Miholjac 1057.-2007.*, ur. Stanko Andrić (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2010), 21.

⁴⁷ MNL OL, DL 38669; 99922; 99930; 99945.

⁴⁸ Za opseg međa posjeda Osuvak vidi Josip Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: Križevačke, Virovitičke, Požeške, cisdravske Baranjske, Vukovarske i Srijemske, te kr. i slob. grada Osijeka u srednjem i novom vijeku* (Osijek: 1910) 3-5; Mirko Marković, *Slavonija: povijest, naselja i podrijetlo stanovništva* (Zagreb: Golden marketing, 2002), 207-10.; Györffy György, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.: A-Cs. Bp.* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987), 272-4.

⁴⁹ U ispravi A također se navodi i Rezna, ali od sjeverne točke Drave pa do Rozne dalek je put – posjed Bogunovo, *stagnum* Stojšin Čret, šuma Šaš, šuma Gložje, *lacum* Rakitovica, rijeka Karašica, *lacum* Klokočevac, da nabrojim tek neke točke koje se spominju u opisu međa, pa tek onda dolazi Rezna.

posjeda Osuvak, koji se s vremenom širio i pritom obuhvatio i ova dva posjeda, kako ilustrira opis međa u ispravi A.

Drugi protuargument tiče se elementa na kojem su isprave C i D i prepoznate kao krivotvorine – Pavao se navodi kao pokojni (*bone memorie*) iako se kao živ spominje 1286. Autoričina pretpostavka o malom proteku vremena unutar kojeg bi došlo do zabune o vremenskoj nepodudarnosti izgleda uvjerljivo iz perspektive modernog povjesničara sa sposobnošću specifične vrste „historiziranja“. Za takvo što potrebna je prije svega linearna percepcija vremena, kakvu srednjovjekovni čovjek uvelike nije posjedovao, već su se prošlost, sadašnjost i budućnost prelijevale u njegovom misaonom svijetu.⁵⁰ Do takvog je prelijevanja moglo naročito doći ukoliko je bilo prožeto elementom komemoracije, kakvo je spominjanje pokojnog člana obitelji. U trenutku dok su nastajale krivotvorine Pavao I. je bio mrtav, a kako se njegovo ime spominjalo u predlošku za izradu isprava C i D (vidi naprijed) onaj tko ih je sastavljao iz pijeteta je mogao zabilježiti njemu suvremeno stanje i dodati *bone memorie* te ga tako prenijeti u vrijeme (1281.) kada je ovaj još bio živ.

Ovim (protu)argumentima mogu se sada dodati argumenti za zaključak kako su isprave C i D nastale prije listopada 1290. Najprije valja istaći kako su Petrovi sinovi uistinu imali problema s Korodškima u tom razdoblju (vidi poglavlje *Rod u razdoblju uspona oligarha*), s tim da prva isprava koja to registrira dolazi iz 1294., a spor će se nastaviti sve do 1310-ih. S tim na umu odbacivanje isprave F kao krivotvorine postaje još teže. Ukoliko se stoga prihvati autentičnost isprave F, raspolaže se s jako važnom informacijom: u njoj stoji kako je i Ivan Ladislavov Korodski priložio ispravu kralja Ladislava IV., no ona je odbačena jer je nastala nakon one koju su priložili Kemen i njegovi nećaci te je povrh toga ocijenjeno kako je „ni pravo niti valjano načinjena“ („*non legitime nec rite*“). Dakle, jedna strana u sporu bila je spremna izraditi krivotvorinu kako bi zaštitila svoje interese, što onda širom otvara vrata mogućnosti kako je i druga strana bila spremna izraditi (bolju) krivotvorinu.

Daljnji trag pruža prethodno razmatrani opis međa iz isprave D, jer se uvidom u osobe koje su navedene kao susjedi Pekrijima može razaznati jasan vremenski okvir kada je isprava nastala. U njoj su kao susjedi Osuvka navedeni Acho, Nikola sin palatina Lovre, *cruciferrii* iz

⁵⁰ Aaron J. Gurevich, *Categories of Medieval Culture* (London: Routledge, 1985), 29-30.

Našica, Demetar sin Demetra te sinovi Kleta. Odnosi li se oznaka *cruciferrii* na templare ili ivanovce teško je reći jer su u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu, ali i na širem prostoru Centralne Europe i jedni i drugi tako nazivani pa izvlačenje zaključaka uz pretpostavku kako je isprava nastala prije/nakon 1307. može postati samo cirkularno.⁵¹ Aho je također zagonetna figura iznimno neuobičajena imena. To neuobičajeno ime nosio je i vicekancelar Ladislava IV. iz 1280. i 1281., čije ime stoji i uz povelje C i D. Ostala imena su daleko jasnija. Nikola sin palatina Lovre pripadao je rodu Matucsinai i javlja se u izvorima između 1281. i 1303.⁵² Demetar sin Demetra pripadao je rodu Aba, i javlja se u izvorima nakon 1263. Engel se služio ispravom D kako bi naznačio zadnji datum kad se Demetar javlja kao živ u izvorima te se ona ne može uzeti u obzir, ali bez obzira na to Demetrovo djelovanje se može smjestiti u drugu polovicu 13. stoljeća.⁵³ Sinovi Kleta od roda Korodskih također su rođeni u 13. stoljeću: Ladislav se javlja u izvorima između 1243. i 1290., Grgur 1243. i 1296. te Filip između 1243. i 1290.⁵⁴ S obzirom na navedene godine sada se također može zaključiti kako se *cruciferrii* odnosi na templare, a ne na ivanovce. Nije također na odmet dodati i kako se u ispravama C i D ne javlja izraz *titulo nove donacionis* što također, s obzirom na prethodno razmatranje o ispravama A i B, vrijeme njihova nastanak smješta u razdoblje barem prije sredine 14. stoljeća. Odnosno, zajedno s drugim gore iznesenim (protu)argumentima, susjedi koji se pojavljuju u opisu međa isprave D ne ostavljaju mjesta sumnji kako su isprave C i D nastale upravo u razdoblju nakon smrti Pavla I., a prije izdavanja isprave F i kako su napravljene u kontekstu sukoba s Korodškima. Naime, pretpostavka kako je netko nakon 1330. znao tko su bili susjedi posjeda Osuvak krajem 13. stoljeća pada u vodu na vrlo jednostavnoj usporedbi s opisom međa isprave A; u njoj se bilježi suvremeno stanje, a ne ono prve polovice 13. stoljeća jer je, kao prvo, takvo znanje bez neke vrste pisanog predloška bilo nemoguće, a povrh toga ne bi imalo nikakva smisla navoditi granice posjeda koje bi omeđivale manju površinu od trenutne.

⁵¹ Zsolt Hunyadi, *The Hospitallers in Medieval Kingdom of Hungary, c. 1150-1387* (Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2010), 7. Za posjede vojnih redova u Našicama vidi Lelja Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj* (Zagreb: Dom i svijet, 2002), 101-2; 221-3.

⁵² Engel, Pál. *Magyarország világi archontológiája 1301-1457/Középkori magyar genealógia* (PC CD-ROM, Budapest: 2001) (dalje MVA/KMG), sub voce: Matucsinai (Cseményi).

⁵³ MVA/KMG, sub voce: Aba nem 8. Lipóci ág, 1. tábla: Nekcsei.

⁵⁴ MVA/KMG, sub voce: Kórógyi.

Kako bilježi isprava F i Ivan Korodski donio je ispravu kralja Ladislava, no ona je bila „ni pravo niti valjano načinjena“ („*non legitime nec rite*“). Gdje je ležala tajna uspješnosti krivotvorine koju su donijeli Pekri? Odgovor vjerojatno treba tražiti u posjedovanju Ladislavove povelje izdane Petru 1281. u vezi posjeda Gaj, koja je sačuvana u Žigmundovom prijepisu iz 1420., a koja je najvjerojatnije poslužila kao predložak za sastavljanje isprava C i D (nadalje isprava E). Kako se tiču dva posjeda, isprave se razlikuju u segmentima koji se dotiču tih elemenata (navod kako je posjed otuđen; kaptol i *homo regius* su različiti), ali u svemu ostalom su praktički jednake, što se posebno odnosi na dio u kojem su navedene Petrove vjerne službe, koje su jednake u obje isprave, „*de verbo ad verbum*“. No, isprava E mogla je dati nešto daleko vrednije od obrasca za sastavljanje: pečat s nje mogao je biti upotrijebljen na krivotvorenim ispravama C i D. Pečat je naime bio jedan od glavnih elemenata uz pomoć kojeg se odlučivalo o autentičnosti isprava, daleko značajniji nego unutrašnje karakteristike isprave, čega su bili svjesni kako oni koji su krivotvorine sastavljali tako i oni koje je cilj bio zavarati.⁵⁵

Ovdje valja kratko pripomenuti kako su u istom vremenu nastale dvije krivotvorine za Osvak (C i D), dok je isprava za Gaj pružala samo jedan pečat. Pored razlike u postojanju arenge kod isprave C (isprava D nema arengu) teško je utvrditi jesu li se dvije krivotvorine razlikovale u još čemu, a pritom mislim na opis međa. Naime, danas izgubljena isprava C je bila oštećena i to je, prema riječima T. Smičiklasa, original isprave bio „nešto oštećen“; kako opis međa zauzima popriličan dio teksta može se pretpostaviti kako Smičiklas ne bi govorio da je isprava „nešto oštećena“ da je bio oštećen cijeli taj dio isprave – karakterizacija bi tada vrlo vjerojatno bila kako je isprava „dosta“ oštećena. To otvara mogućnost pretpostavci kako isprava B nije sadržavala opis međa kao isprava C. Time se pak ulazi u pitanje određene vrste strategije u izradi i korištenju dokumenata koju bi svakako valjalo dalje istražiti na nekom materijalu koji pruža više mogućnosti; „slučaj“ Osvak ne omogućava dublje razmatranje problema.

⁵⁵Alferd Hiatt, *The Making of Medieval Forgeries: False Documents in Fifteenth-century England* (Toronto, University of Toronto Press, 2004), 26; Mladen Ančić, *Hrvatsko kraljevstvo u doba anžuvinske vlasti (1301.-1387.)* (u pripremi; ovom prilikom želim se zahvaliti autoru za uvid u rukopis); Szende, „Uses of Archives“, 133.

Iduća pretpostavka koju ću iznijeti ne počiva na čvrstim dokazima, ali čini mi se vrijedna iznošenja. Razmatrajući problem krivotvorina u Engleskoj 12. stoljeća M. Clanchy zaključuje kako su krivotvoritelji bili „eksperti smješteni u središte literarne i intelektualne kulture“.⁵⁶ Takvu primjedbenu na primjer potvrđuje i primjer svećenika Jakova iz Ferma, kapelana i pisara Jurja Šubića Bribirskog, kojemu je Jakov svojom ekspertizom pomogao pri izradi jedne krivotvorine.⁵⁷ Dakle, izrada krivotvorine zahtijevala je specifična znanja, što nameće pitanje tko je Pekrijima pomogao pri izradi krivotvorina za Osuvak? Jedno ime se pritom neodoljivo nameće: Acho, vicekancelar kralja Ladislava, koji je sudjelovao pri pisanju isprave E⁵⁸ i čije ime stoji i na ispravama za Osuvak (C i D) i za kojeg postoji velika mogućnost kako je bio susjed Pekrija. Osim te moguće susjedske veze na takav zaključak navodi i znakovit odabir predloška za isprave C i D, isprave E. Zašto na primjer nije odabrana isprava iz svibnja 1283., koja je jednako tako mogla poslužiti kao predložak?⁵⁹ Upravo je prisnost Acha s ispravom u čijoj je izradi sam sudjelovao mogla utjecati na takav odabir, a povrh toga dodatno objašnjava i spomen Pavla I. kao pokojnog: kao susjed Acho je mogao biti upoznat s njegovom smrću.

Vraćajući se na sigurnije tlo valja podvući zaključke dosadašnje rasprave o krivotvorinama. Isprava A najvjerojatnije je nastala negdje u zadnjoj četvrtini 14. stoljeća, prije 1383., a izradili su je Petrovi sinovi. Po svoj prilici korištena je u sklopu unutar rodovskih sukoba koji su u tom periodu dosegli točku usijanja. Nasuprot njoj, isprave C i D nastale su negdje malo prije listopada 1290., kada su upotrijebljene pred kraljevskim sudom u sklopu spora s Korodškima, koji su istom metodom, ali s neuspješnijom razinom izvedbe, pokušali za sebe prisvojiti posjed Osuvak.

⁵⁶ Clanchy, *From Memory*, 320.

⁵⁷ Ančić, *Hrvatsko kraljevstvo* (u pripremi).

⁵⁸ U prijepisu iz 1420. stoji *Anthonii* ali je očito riječ o grešci kod prepisivanja, proizišloj upravo iz neuobičajenog imena. Ime Acho je uistinu rijetkost; pored vicekancelara kralja Ladislava IV te spomena tog imena kod opisa međa Osuvka, pošlo mi je za rukom pronaći tek još jedan spomen u izvorima; 1318. se pred pečujskim kaptolom pojavljuje *Balase filus Acho*, što bi, s obzirom na geografsko i vremensko podudaranje, mogao biti sin Acha koji se javlja kao susjed Pekrija, MNL OL, DL 86936.

⁵⁹ CD, VI, br. 365, 430-1.

IZRANJANJE IZ MRAKA

Prva poznata generacija pripadnika roda Tetenj u sačuvanim izvorima pojavljuje se u prvoj polovici 13. stoljeća. Premda je to razdoblje kada se u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu počinje intenzivnije koristiti pisana riječ, izvori koji bi rasvijetlili tu generaciju i njene aktivnosti poprilično su oskudni te ostavljaju više otvorenih pitanja negoli mogućnosti za čvrste zaključke. Neka od tih pitanja su kada i u kakvim okolnostima pripadnici roda stječu prve posjede preko Drave, od kud tamo dolaze, odnosno gdje su prethodno imali posjede i dio koje su šire rodbinske zajednice u tom razdoblju bili. Kako bi se odgovorilo na ova pitanja mora se prvenstveno nastaviti tamo gdje je prethodno poglavlje stalo, na pitanju krivotvorina.

Pažnja se najprije mora usmjeriti prema ispravi A i (ne)vjerodostojnosti informacija koje su u njoj nalaze, podacima o genealogiji roda i sudjelovanju Marcela u križarskoj vojni Andrije II. U svom djelu o plemstvu Janos Karácsonyi je odbacio genealoške podatke koje daje isprava A, ne osvrćući se na mogućnost da su oni koji su sastavljali krivotvorinu raspolagali točnim informacijama o svojim precima.⁶⁰ A priori odbacivanje takve mogućnosti proturječi važnoj ulozi koju je znanje o precima, posebice kroz prizmu posjedovnih odnosa, imalo za srednjovjekovno plemstvo.⁶¹ Iz takve perspektive genealoške informacije isprave A treba propitati daleko detaljnije pa ih tek onda odbaciti ili prihvatiti. Pritom u prvom redu valja istaći kako je znanje o precima u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu prenošeno usmenim putem, takve informacije nisu stavljane na pergamenu/papir, to jest nije se razvila „genealoška“ literatura kao na primjer u Zapadnoj Europi.⁶² Što su članovi roda u zadnjoj četvrti 14. stoljeća znali o svojim precima iz prve polovice 13. stoljeća stoga ovisi o mogućnostima pamćenja u okviru usmenog prenošenja i pamćenja informacija. Fügedi ističe kako je znanje o precima unutar 4 koljena bilo nužno iz prizme ostvarivanja (mogućih) posjedovnih prava, pa je stoga predstavljalo „minimum“ znanja, što potvrđuju i neka druga istraživanja koja pokazuju kako je takvo „usmeno“ pamćenje moglo sezati od 4 do 6 koljena

⁶⁰ János Karácsonyi, *A magyar nemzetség a XIV század közepéig*, sv. 3 (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1901), 93.

⁶¹ Vidi na primjer Patrick J. Geary, „Exchange and Interactions Between the Living and the Dead in the Early Medieval Society“ u: *Living with the Dead in the Middle Ages* (Ithaca: Cornell University Press, 1994), 80-83.

⁶² Vidi Fügedi, „Verba Volant,“ 14-15. Za zapadnoeuropske vidi na primjer Georges Duby, „French Genealogical Literature“, u: *The Chivalrous Society* (Berkeley: University of California Press, 1977), 149-57.

iznad ego.⁶³ Takve generalne zaključke treba međutim testirati na primjeru Pekrija, a jedan slučaj, vezan upravo uz ispravu A, savršeno ocrtava dosege genealoškog pamćenja. U trenutku kada je 1423. Ladislav I. Pekri zatražio potvrdu isprave A od strane Žigmunda, Ladislav je trebao pokazati i izravnu genealošku vezu s onima kojima je privilegij bio prvotno dan, kako se to zahtijevalo još od doba Ludovika Velikog.⁶⁴ Takav je zahtjev stoga stavljao „pritisak“ na genealoško pamćenje i dobro razotkrivao njegove dosege. Ladislav je naveo 5 generacija iznad sebe, sve do bana Petra II., a potom je samo ustvrdio kako su Marcel, Mihael i Benedikt bili preci njega i njegove braće i rođaka (*suorum ac ipsorum fratrum suorum progenitorum*).⁶⁵ Važno je napomenuti kako je iz isprava koje su se čuvale u obiteljskom arhivu Ladislav mogao pronaći i ime oca bana Petra II., Benedikta I., što bi onda moglo potvrditi tvrdnju kako se genealoško znanje prenosilo isključivo usmenim putem, bez oslonca na informacije kakve su mogle pružiti isprave koje su se čuvale u obiteljskim arhivima.⁶⁶ Drugo objašnjenje bi proizlazilo iz selektivnosti pamćenja. Ban Petar zasigurno je imao značajno mjesto u genealogiji roda, kao jedan od njegovih najistaknutijih pripadnika pa zaustavljanje genealoškog niza na njemu nije bilo posljedica nedostatka znanja o njegovom ocu već njegovog daleko većeg značaja u povijesti roda. Koje god od ova dva tumačenja bilo ispravno, nemogućnost direktnog i eksplicitnog povezivanja s nekim od trojice braće iz isprave A otkriva kako je 1423. takav zahtjev vjerojatno nadilazilo mogućnosti genealoške memorije – takvo što podrazumijevalo bi znanje o 7 generacija iznad ego!

No, isprava A sastavljena je negdje u zadnjoj četvrti 14. stoljeća i to od generacije (Demetar II. i Benedikt III.) koja je od navodne braće iz isprave A bila udaljena pet koljena, upravo onih pet generacija kojih je Ladislav mogao nabrojiti 1423. Jesu li onda Demetar II. i Benedikt III. mogli imati točne informacije o svojim precima iz prve polovice 13. stoljeća? Oslonac na pisane izvora iz tog vremena (uvid u koje oni nisu imali!) otkriva kako je njihovo znanje ipak bilo djelomično. Neka vrsta obiteljskog pamćenja prema kojoj je Marcel bio

⁶³ Fügedi, „Verba Volant“, 10; David E. Thorton, „Orality, Literacy and genealogy in early medieval Ireland and Wales“, u: *Literacy in Medieval Celtic Societies*, ur. Huw Pryce (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 89.

⁶⁴ Gábor Szeberényi, „Plemići, predijelci i *iobagiones castri* Rovišća u 13. i 14. stoljeću“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 30 (2012), 48, 50-51, daje primjer takvog zahtjeva s kraja 14. stoljeća; korijene tome valja tražiti još za Ludovika Velikog kako se može nazrijeti iz primjera koji daje Fügedi, „Verba Volant“, 5-6.

⁶⁵ MNL OL, DL 146.

⁶⁶ Ili u nekrolozima kakav je na primjer postojao za Šubiće, Karbić, „Šubići“, 7-8.

najznačajnija figura roda tog vremena ima uporište u stvarnosti (vidi naprijed), no ostatak genealoških informacija nema. Kao i u slučaju s banom Petrom pamćenje o najznačajnijim precima se u nekom obliku čuvalo, a znanje o ostalim vezama je kopnjelo, odnosno stvarana je tradicija i genealoško znanje koje nema uporišta u stvarnim vezama, ali kojima su akteri sebi prikazivali i objašnjavali prošlost. Da je (novonastala) tradicija i pogled na prošlost utjecao na sadašnjost možda pokazuje ime Demetrovog praunuka, Mihovila I. To ime do njega ne može se pronaći u rodu, odnosno barem ne u (ovoj) modernoj rekonstrukciji njihovog obiteljskog stabla koja isključuje podatke iz isprave A. Ipak, uvjerenje onih koji su sastavljali ispravu A u ispravnost takve genealogije i znanja o precima očigledno se potvrđivala od strane Lovre III. koji je svome sinu dao ime Mihovil i time učvršćivao takvu viziju prošlosti i predaka prema kojoj je u prvoj polovici 13. stoljeća živio neki Mihovil. No, opet naglašavam, potvrđujući time ispravnost Karácsonyijeva zaključka, isprava A ipak ne može poslužiti kao materijal za rekonstrukciju genealogije roda.

Druga isprava čiju vjerodostojnost treba razmotriti jest isprava palatina Dionizija iz 1228. koju je potvrdio kralj Andrija iste godine, a čiji prijepis je 1488. tražio Nikola sin Sandrina *de Kerezthwr*.⁶⁷ Sumnju u autentičnost te isprave iznio je Tibor Szöcs u svome kritičkom izdanju regesta palatinskih isprava iz razdoblja Arpadovića.⁶⁸ Njegovim zaključcima valja pridodati i iduće. Kao prvo, izraz *inter Dravum et Zavum* odnosno *Savam et Dravam*, koliko je meni poznato, prvi put je zabilježen 1283.⁶⁹ a u širu uporabu ulazi od 1320-ih.⁷⁰ Ovaj spomen iz 1228. prema tome čini se sumnjivim. Izraz *proceres* također nije uobičajen za ovo razdoblje. Pregledavanje trećeg, četvrtog i petog sveska *Diplomatičkog zbornika* te prvog, drugog, desetog i jedanaestog sveska *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus* jasno na to upućuje.⁷¹ Kada se razmotri cjelokupna konstrukcija koja povezuje

⁶⁷ MNL OL, DL 147, CD III, br. 262-3, 293-6.

⁶⁸ Tibor Szöcs, *Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta palatinorum et vices gerentium tempore regum stirpis Arpadianae* (Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2012), br. 44-47.

⁶⁹ CD VI, br. 372, 439., u kojoj se uz pomoć izraza *inter fluvios Drava et Sava* locira utvrda Veliki Kalnik.

⁷⁰ Vidi tek neke: CD IX, br. 183, 228-9; br. 382, 468; br. 412, 501; CD XI, br. 125, 168; br. 396, 525.; br. 399, 528.

⁷¹ Kod Wenzela se spomen izraza može naći u 1181., *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, sv. I, (Pest, 1860) (dalje ÁÚO), br. 36, 75.; kod Smičiklase pak pored oznake uz jednog pojedinca 1209. (*proceris Vinislou*, CD III, br. 74, 86) izraz se može pronaći dva puta, ali je, vrlo znakovito, u oba slučaja je riječ o kasnijim krivotvorinama, CD III, br. 42, 168; CD V, br. 803, 310. Izraz *proceres* koristio se za označavanje pripadnika elite najintenzivnije u razdoblju između 1090. i 1140., Zsolt Hunyadi, „Maiores,

ova dva izraza, a prema kojoj Petar Marcelov od roda Tetenj nije uspio osigurati „odličnike između Drave i Save“ koji bi intervenirali za njega, onda se može lako prepoznati odraz sintagme koja se javlja upravo od 1320-ih, a koja govori o „plemstvu između Drave i Save“. U konačnici, mada neki prihvaćaju kako su isprave Stjepana I. i Bele I. koje je priložio Rubin Jobov autentične isprave, ideja prema kojoj je netko u 11. stoljeću na temelju pisanog privilegija držao župansku/kneževsku čast („*litteralia instrumenta filiorum Woyk, quarum vigore spanatum sive knezeatum in iam fata terra tenuissent*“) izaziva izrazitu sumnju, posebno ukoliko se tome doda kako bi mu takvu čast u 11. stoljeću između Drave i Save podjeljivali ugarski kraljevi Stjepan I. i Bela I.⁷² Svi ovi elementi ukazuju na to kako je bila riječ o krivotvorini s kraja 15. stoljeću koju je napravio Nikola sin Sandrina, notar kancelarije kralja Matije, osoba i s više nego dovoljno vještina za takovo što. Informacije koje sadrži ta isprava nemoguće je stoga uzeti u obzir kao imalo vjerodostojne podatke o događajima i osobama iz prve polovice 13. stoljeća.

Kao polazišna točka za razmatranje prošlosti roda u prvoj polovici 13. stoljeća ostaju tri isprave: slavonskog bana Jule iz 1232., koja je sačuvana u prijepisu iz 1384., isprava hercega Kolomana iz 1237., sačuvana u originalu te s njom povezana pečujskog kaptola iz 1239., također sačuvana u originalu.

Iz njih se može razaznati kako je Marcel bio pristaša Andrije II. te je zahvaljujući tome došao do posjeda preko Drave, koje je nastojao širiti i kupovinom, što je sve bilo stavljeno pod upitnik nakon Andrijine smrti. Naime, nakon smrti Andrije II. u valu oduzimanja posjeda koje su Bela i herceg Koloman definirali kao suvišna i štetna darivanja svoga oca (*perpetuitates superflue et inutiliter factas*) stradao je i Abraham Marcelov, i to tako da su mu

optimates, nobiles: Semantic Questions in the Early History of the Hungarian Nobility“, *Annual of Medieval Studies at the CEU* (1999): 206.

⁷²Debate mađarskih i hrvatskih povjesničara o položaju Slavonije izvrsno ocratva Stanko Andrić, „Klaićev udio u rasprama hrvatske i mađarske historiografije“, u: *Potonuli svijet. Rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – podružnica za povijest Slavonije, Naranje i Srijema, 2001), 37-65.; kako Slavonija dolazi pod vlast ugarskih kraljeva u posljednjem desetljeću 11. stoljeća ocrtavaju Lujo Margetić, *Zagreb i Slavonija: izbor studija* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2000), 75-82.; Mladen Ančić, „Od kralja „poluboga“ do prvih ideja o „nacionalnom“ kraljevstvu“, u: *Kolomanov put*, ur. Jelena Borošak-Marijanović et al. (Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2002), 57-70., Mladen Ančić, „Desetljeće od 1091. do 1102. u zrcalu vrela“, *Povijesni prilozi* 17 (1999): 237-56. Vidi međutim i drukčije kod Attila Zsoldos, „Hrvatska i Slavonija u srednjovjekovnoj Ugarskoj Kraljevini“, u: *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.-1918: Zbornik radova*, ur. Milan Kruhek (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004), 20.; Attila Zsoldos, „Hrvatska i Slavonija u kraljevstvu Arpadovića“, *Povijesni prilozi* 17 (1998), 289-96.

oduzeti svi posjedi preko Drave osim posjeda Pukur; umjesto Pukura Abraham je dao sve svoje kupljene posjede koji su hercegu bili potrebni.⁷³ Kupljeni posjedi na koje se to odnosilo bili su *Donat*, *Drauch* i *Cudmend*, koji su se nalazili oko posjeda Ručeva (*Ruch*), na prostoru istočno od Đakova, a koje je Koloman, nakon što mu ih je Abraham prepustio, darovao svom kancelaru i zagrebačkom prepoštu Fili.⁷⁴ Koje je još prekodravske posjede Abraham izgubio nemoguće je reći. Također je teško razaznati kada su Pekri uopće došli do posjeda. Isprava bana Jule iz 1232. predstavlja *terminus post quem* stjecanja posjeda. Tada je zabilježen kraj spora u kojem su se Marcel i Abraham sporili s Dursanom, Martinom, Deučerom i Wlchie sinovima Radovana te Hodosom oko neke zemlje Tapolovec, koja se nalazila u Pukuru.⁷⁵ Možda je cijeli spor izbio oko utvrđivanja granica vrlo brzo po trenutku kada su Pekri dobili posjed pa bi se stjecanje posjeda moglo datirati u razdoblje neposredno pred 1232., no riječ je samo o pretpostavci.

Međutim, ono što je neosporno, veličina posjeda kojeg su Pekri dobili upućuje na to kako je Marcel zauzimao značajno mjesto na dvoru Andrije II. Pogled usmjeren na kraljevske dignitarije potvrđuje takvu pretpostavku, odnosno iz takvog konteksta Marcel koji se pojavljuje kao nositelj niza časti tijekom vladavine Andrije II. može se identificirati kao Marcel iz roda Tetenj, kako to uostalom radi A. Zsoldos koji je pripremio arhontologiju arpadovskog doba. Marcel je 1206. bio župan Šopronja, 1206.-1207. čanadski župan, 1207. *comes curialis*, 1208. župan Bihara, pa ponovno šopronjski župan 1208.-1209., bački župan 1209.-1210., njitranski 1210., *comes curialis* 1211.-1212., župan županije Keve 1211.-1212., *comes curialis* 1214., te čanadski župan 1214. Dakle u razdoblju između 1206. i 1214. Marcel se nalazio na najvažnijim funkcijama i stajao čvrsto uz kralja Andriju II.⁷⁶ Tomu valja pridodati i poziciju komornika (*comes camere*) negdje oko 1233.⁷⁷ Nemoguće je razaznati zašto je prošlo toliko dugo vremena prije negoli se Marcel ponovno pojavljuje među

⁷³ CD IV, br. 37, 40-1. Za Beline postupke i stavove prema očevoj politici darivanja vidi Engel, *Realm*, 98; Z. J. Kosztołnyik, *Hungary in the Thirteenth Century* (New York: Columbia University Press, 1996), 122-123.

⁷⁴ CD IV, br. 70, 74. To također potvrđuju i informacije koje se javljaju iz kasnijih sporova oko tih posjeda iz 1250-ih, Georgius Fejér, *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, IV/2, (Budae, 1829), 345-7; Arnold Ipolyi, Imre Nagy, Dezső Véghely, *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius* VI. (Budae, 1876), br. 45, 62-4.

⁷⁵ CD III, br. 322, 368-9.

⁷⁶ Attila Zsoldos, *Magyarország Világi Archontológiája 1000-1300* (Budapest: História, MTA Történettudományi Intézete, 2011), 326.

⁷⁷ Zsoldos ne radi takvu identifikaciju, *ibid*; vidi daljnju raspravu za takav zaključak.

barunima kraljevstva; pored mogućnosti da iz nekog razloga nije obnašao visoke časti postoji i mogućnost kako se nalazio na takvim pozicijama, poput one komornika na primjer, o kojima se jako malo toga zna u tom razdoblju.⁷⁸

Iz takve identifikacije može se krenuti korak dalje i preko Marcela doći do drugih pripadnika njegove rodbine, odnosno do njegove braće. Naime, u tom razdoblju niz osoba povezanih s dvorom definira se kao Marcelov brat (*fratre Marcelli*). Budući je bila riječ o iznimno važnoj osobi u sklopu dvora Andrije II. može se s visokom sigurnošću pretpostaviti kako je riječ o braći Marcela od roda Tetenj. Prvi među njima je Petar I. koji se u kraljevskim dignitarijima označavao kao Marcelov brat: 1221. bio je temeški župan, 1229.-1330. kraljičin *comes curialis*, 1230. župan Újvára, a 1233. Njitre.⁷⁹ U istom razdoblju još dvije osobe su se definirale kao Marcelova braća. Fabijan, čije aktivnosti se razaznaju preko dugotrajnog spora koji je vodio s benediktincima iz Pannonhalme, u jednoj ispravi iz 1234. veli kako je, budući da sam nije imao pečata, posudio onaj od svog brata, *comes*-a Marcela.⁸⁰ Godinu ranije, prilikom prodaje posjeda Sós-kút (*Sovskuth*), Fabijan se ponovno naziva Marcelovim bratom, koji je tada bio kraljev komornik!⁸¹ Njima valja pridodati Demetra, koji se 1232. prilikom donošenja jedne kraljevske presude spominje među barunima kraljevstva kao *fratre Marcelli*; Demetar je tada možda bio na poziciji varaždinskog župana.⁸²

Dakle, pored Marcela, njegov brat Petar I. je također držao važne pozicije na dvoru za Andrije II., a izgleda kako je jednu takvu kraću epizodu imao i Demetar. Iako se Fabijana ne može pronaći na nekoj od takvih pozicija i iz njegovih se aktivnosti može razaznati podrška

⁷⁸ Od 1211. do 1233. zna se tko je bio komornik samo za 3 godine unutar cijelog tog razdoblja, Zsoldos, *Magyarország*, 248.

⁷⁹ Zsoldos ga također identificira kao Tetenja, *Magyarország*, 344; vidi i Karácsonyi, *A magyar nemzetségek*, 94. Petar je bio među zakletnicima koji su 1233. potvrdili sporazum u Beregu, gdje je također identificiran kao Marcelov brat, Ján Lukačka, *Formovanie vyššej šľachty na západnom slovensku* (Bratislava: Minor, 2002), 56.

⁸⁰ Lukačka, *Formovanie*, 57; Richard Marsina, *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*, sv. I (Bratislava: 1971), br. 430, 313.

⁸¹ Karácsonyi, *A magyar nemzetségek*, 94; ÁÚO, XI, br. 176, 257. tada se i Petar u dignitariju navodi kao Marcelov brat.

⁸² Karácsonyi, *A magyar nemzetségek*, 94, ÁÚO, VI, br. 321, 506, „*Rege ergo Strigonij existente, presentibus suis Barronibus Jula Bano, Demetrio Judice Aule Regie, Dees, magistro Demetrio fratre Marcelli, et alijs viris discretis et honestis*“. Des koji se također ovdje navodi bez funkcije bio je župan Szolnoka 1234.-1235. (za 1232. se ne zna tko je bio župan, odnosno vrlo vjerojatno je Des i tada držao tu poziciju). Prema Zsoldosevoj arhontologiji 1234. neki Demetar je bio na poziciji varaždinskog župana; kako ga on поближе ne identificira postoji mogućnost kako je riječ o Demetru Marcelovom bratu; zašto se te 1234. ne spominje kao Marcelov brat posljedica je činjenice da je riječ o ispravi koju je sam izdao kao varaždinski župan pa mu nije, kao u dvorskim krugovima, trebala daljnja identifikacija kao Marcelovog brata. MNL OL, DL 40009.

dvora i kralja, kakvu su mu mogla osigurati utjecajnije braća. Prethodno spomenut spor s benediktincima iz Pannonhalme trajao je preko pet godina, tijekom kojeg je Fabijan bio i ekskomuniciran, ali se nije odricao posjeda koje je navodno preuzeo po kraljevskom nalogu. Promjena je nastupila nakon 1235. i smrti Andrije II., kada se dolaskom Bele IV. na vlast urušila politička konstelacija koja mu je omogućavala takve postupke i spor je izgleda vrlo brzo zaključen u korist opatije.⁸³ Takav ishod paralelan je s Kolomanovim postupcima *ultra Dravam* prema Abrahamu, što sve učvršćuje prethodna razmatranja kako su Marcel, Petar I., Fabijan i Demetar bili braća, i kako su čvrsto stajali uz Andriju II., što im je donijelo kako posjede (preko Drave) tako i mogućnost arbitrarnog postupanja koje je prolazilo nekažnjeno. Među njima se najviše isticao Marcel, preko koga su se među dvorskim krugovima ostala braća i identificirala. Iz toga se pak sudjelovanje Marcela u križarskoj vojni Andrije II. otvara kao realna mogućnost, no riječ je opet samo o pretpostavci koju je nemoguće potkrijepiti s izvorima.⁸⁴

Genealogija

O prvim generacijama roda Tetenj do sada je pisalo tek troje autora (Karácsonyi, Engel, Lukačka), koji donose poprilično različite genealoške podatke. Posljedica je to činjenice što nisu sagledavali cjelokupni izvorni materijal kao i poprilično arbitrarnih postupaka. Karácsonyjeva genealogija, na koju se dobrim dijelom poziva i Engel, oslanjala se na prethodno odbačenu ispravu datiranu u 1228. pa stoga rodu Tetenj pridružuje Arnolda Peterdovog i Leukusa Deschenovog koji se tamo navode kao da pripadaju rodu (*de genere*) Petra Marcelovog. Nadalje, spomen tog istog Petra Marcelovog mu je osnova za zaključke kako su postojala dva Marcela, otac i sin, iz čega je onda zaključio kako su Marcel i Abraham koji se spominju zajedno 1232. dva brata, sinovi Marcela.⁸⁵ Međutim, Karácsonyi nije imao uvid u ispravu u kojoj se Fabijan naziva sinom Ambroza, što sve baca upitnik na njegove identifikacije. Tog podatka bio je svjestan i Lukačka, ali imajući u vidu Karácsonyjevu genealošku rekonstrukciju ostavio je tu dilemu, tko je najstariji poznati predak roda,

⁸³ Lukačka, *Formovanie*, 57-60.

⁸⁴ Za vojnu Andrije II. vidi Krešimir Kužić, *Hrvati i križari: križarski pohod hrvatsko-ugarskoga kralja Andrije II. i austrijskoga vojvode Leopolda VI. iz 1217. godine s osvrtom na dodire Hrvata s križarskim pohodima* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003), 49-67, 75-89.; László Veszprémy, „The Crusade of Andrew II, King of Hungary, 1217-1218“, *Iacobvs* 13/14 (2002): 87-106.

⁸⁵ Karácsonyi, *A magyar nemzetségek*, 93-4.

Ambrozije ili Marcel, otvorenom. Povrh toga među njegove sinove ubraja, kao i Karácsonyi, i Abrahama.⁸⁶ Uzimajući sve te elemente u obzir i probleme kakvima su opterećene takve rekonstrukcije predložio bih iduće rješenje, odnosno genealogiju: Marcel, Petar, Fabijan i Demetar bili su sinovi Ambroza, a Abraham je bio sin Marcela, kako to znamo iz isprava iz 1237. i 1239. (što znači kako je u ispravi iz 1232., makar to nije naznačeno, riječ o ocu i sinu, a ne o dva brata). Takvo rješenje počiva na idućim elementima. Četiri brata se mogu identificirati u izvorima, a iz jednog vidimo kako je Fabijanu otac Ambrozije, iz čega zaključujem kako je to njihov otac. Nadalje, kada se ukloni podatak iz krivotvorene isprave kako je Marcel Petrov otac nestaje potrebe za umetanjem još jednog Marcela, iz čega slijedi kako je „jedini“ Marcel bio Abrahamov otac (a ne brat).

Time ostaje otvoreno pitanje čiji je sin bio Benedikt, otac bana Petra. Karácsonyi pretpostavlja kako je riječ o Petrovom sinu, polazeći od toga kako bi unuk dobio djedovo ime. No, riječ je o pretpostavci koja se ne može potvrditi izvorima; jednako tako Benedikt je mogao biti Abrahamov brat, ili sin Fabijana ili Demetra, u kojem slučaju bi Benedikt ime sinu dao po stricu Petru. Zna se kako su Marcel i Fabijan imali obitelj, no ni to ne pruža oslonac za čvršće zaključke.⁸⁷ Jedini drugi trag bi mogla biti činjenica kako se imena Marcel, Fabijan i Abraham ne javljaju poslije u rodu, a ime Demetar tek kasnije u 14. stoljeću, pa se iz te perspektive Karácsonyijevo rješenje može ostaviti kao „najizglednije“.

Osim „užom“ genealogijom, Karácsonyi i Lukačka bave se i pripadnošću Ambrozijevih potomaka širim rodbinskim zajednicama. Lukačka ih drži dijelom široke zajednice potomaka Hont-Poznana.⁸⁸ Problem s takvim zaključkom jest što autor ne daje nikakav čvršći argument za njega, odnosno njegove genealoške rekonstrukcije dobrim dijelom počivaju na prilično arbitrarnim postupcima. Podatke o Ambrozovim potomcima autor pretresa u knjizi iz 2002. te radu iz 2013., na koje sam se prethodno u bilješkama pozivao. U potonjem radu autor zapravo po prvi put dovodi u vezu Ambrozove potomke s rodom Tetenj. Međutim, autor ne nalazi potrebnim niti jednom riječju upozoriti kako se njegovi zaključci iz

⁸⁶ Ján Lukačka, „The Estates of Hont-Poznan Kindred South of Drava River“ u: *Slovakia and Croatia: Historical Parallels and Connections (until 1780)*, ur. Martin Homza, Jan Lukačka, Neven Budak (Bratislava: Department of Slovak History, Faculty of Philosophy, Comenius University in Bratislava, 2013),, 155.

⁸⁷ U jednoj se ispravi spominju Fabijanova „uxore et familia“, Marsina, Codex diplomaticus, I, br. 432, 315. Lukačka nagađa kako su oni mogli stradati tijekom provale Tatara 1241/2., *Formovanie*, 60.

⁸⁸ Lukačka, „Estates of Hont-Poznan Kindred“, 155-6.

2013. već na razini genealogije stubokom razlikuju od onih iz 2002. Sve diskrepancije i kontradiktornosti su pritom vrlo jednostavno maknute i u stranu, a autorov postupak najbolje definira ono što je David E. Thorton raspravljajući o modifikacijama velških i irskih pisanih genealogija definirao augmentacijom: samo je dodao nova imena na svoju rekonstrukciju iz 2002., niti riječju se ne osvrćući na niz kontradiktornosti i otvorenih pitanja kakve takvi postupci nameću.⁸⁹ Primjer Demetra jasno to ocrta. Dok se 2002. govori o zasebnoj Demetrovoj grani, 2013. se Demetar navodi kao sin ili Ambrozija ili Marcela (autor to pitanje ostavlja otvorenim).⁹⁰ Autor nadalje tog istog Demetra izjednačava s Demetrom koji se nalazio u sporu s benediktincima iz Pannonhalme u vrijeme kad i Fabijan pa mu i to služi kao oslonac za uspostavljanje rodbinske veze među njima. No, izvori kojima se autor nije služio otkrivaju kako je zapravo riječ o Demetru iz roda Csák.⁹¹ Autor također navodi kako je Demetar bio nekoliko puta župan, kao i *magister dapiferorum* 1224. te *comes curialis* 1234.⁹² Problem je međutim što je riječ o dvama Demetrima, koji nemaju veze s Hont-Poznanovcima – jedan je iz roda Aba, drugi upravo gornji Demetar od roda Csák, kako ih identificira A. Zsoldos.⁹³ Primjeru Demetra mogu se pridodati i drugi slučajevi, koji jednako ocrtavaju narav autorovih postupaka. Autor tako ističe kako se među sinovima Marcela zna samo za Aleksandra, oslanjajući se samo na svoje rezultate iz 2001., ne nalazeći shodnim niti jednom riječju spomenuti Abrahama, za kojeg se sigurno zna kako je bio Marcelov sin i kako je imao posjede preko Drave.⁹⁴ Daljnji problem jest što autor u knjizi iz 2002. ne pokazuje nikakvu vrstu veze među onima koji bi trebali biti bratići, odnosno ne pruža čvrste dokaze kako je riječ o pripadnicima roda Hont-Poznan.⁹⁵ Cijeli postupak autora, kako se može razaznati iz prethodnih razmatranja, zapravo počiva samo na sličnosti imena, gdje se osobe samo na

⁸⁹ Thorton, „Orality“, 90.

⁹⁰ Lukačka, *Formovanie*, 63-4.; isti, „Estates of Hont-Poznan Kindred“, 155. iako autor ne daje objašnjenje za to, očito je uvid u treći svezak Karácsonyijeva djela (kojeg se ne može pronaći na popisu literature u knjizi iz 2002.) utjecao na njegove zaključke.

⁹¹ Vidi Richárd Horváth, „Das Rätsel der Holzburg oder: Wie alt könnte die Güssinger (Újvárer) Burg sein? Die 'mutmassliche' Geschichte der Burg von Güssing/Németújvár von den Anfängen bis zum Ende des 13. Jahrhunderts“, *Fundberichte aus Österreich* 53 (2014): 104; riječ je o papinskoj ispravi iz 1231., MNL OL, DF 206912. J. Lukačku je na takav zaključak navelo nekoliko isprava u kojima se spominju Fabijan i Demetar kao oni koji se spore s opatijom, ali iz tih se isprava ne vidi apsolutno nikakva eventualna rodbinska veza među njima dvojicom, Marsina, *Codex diplomaticus* I, br. 335, 242.; ÁÚO I, br. 149-150, 254-55.

⁹² Lukačka, *Formovanie*, 63; isti, „Estates of Hont-Poznan Kindred“, 156.

⁹³ Zsoldos, *Magyarország*, 294. Autor u radu iz 2013. koristi ovu arhontologiju, ali izgleda kako nije osjećao potrebu dodatno provjeriti u njoj svoje tvrdnje.

⁹⁴ Lukačka, „Estates of Hont-Poznan Kindred“, 156.

⁹⁵ Valja istaknuti kako „Ambrozovu“ (i „Demetrovu“) granu ne spominje niti P. Engel u genealogiji roda Hont-Poznan, Engel, *MVA/KMG*, sub voce: Hontpázmány nem.

temelju toga povezuju rodbinskim vezama ili im se pripisuje obnašanje važnih časti na dvoru Andrije II., dakle bez ikakvih čvrstih dokaza, što onda završava nizom neutemeljenih tvrdnji. Nemoguće je stoga prihvatiti autorovu tvrdnju kako su Ambrozovi sinovi bili dio roda Hont-Poznan.

Drugi trag koji je razmatrao Karácsonyi su posjedi Tetenja koje su ovi imali prije negoli su stekli posjede preko Drave. Posjed Sósokút (vidi gore) nalazio se u blizini posjeda Tordas, koji se također nalazio u rukama roda, a oba posjeda nalazila su se u blizini predjela koji se i danas naziva Tétény, odnosno sva tri mjesta i danas se nalaze na prostoru jugozapadno od današnje Budimpešte (odnosno Nagytétény u sklopu granica samog grada). Na temelju takve koncentracije posjeda te bliskosti imena roda i toponima Tetenj (zabilježenih naravno u vrlo različitim oblicima) Karácsonyi je zaključio kako upravo na tom prostoru valja tražiti korijene i nasljedne posjede roda Tetenj.⁹⁶ Karácsonyi zaključci vrlo su uvjerljivi, a može im se uputiti samo jedna kritika: nije sasvim jasno da se posjed Tordas nalazio u rukama roda u prvoj polovici 13. stoljeća. Karácsonyi se poziva na ispravu iz 1328. iz koje se vidi kako posjedom raspolažu Pekri, a prvi put da se posjed spominje u njihovim rukama dolazi iz 1324., kada se kaže kako je to njihov nasljedni posjed.⁹⁷ Ranije vijesti o posjedu otkrivaju da se on nalazio u rukama nekog Grgura iz sela Martonvásár, koji je 1270. za spas duše dominikankama iz samostana sv. Djevice Marije s Margitinog otoka darovao (susjedni) posjed Tardas.⁹⁸ Kako je posjed iz ruku opatica došao u ruke Pekrija teško je sa sigurnošću utvrditi, kao i jesu li ga prije Grgura možda u rukama držali Tetenji, odnosno je li Grgur možda bio u nekoj vrsti rodbinskih veza s njima. Ukoliko su do posjeda došli negdje između 1272. i 1324. to donekle slabi zaključke Karácsonyija, no svejedno je to jedini trag koji se može pratiti, i te na ovoj razini mogućnosti spoznaje ostaje zaključak kako su Ambrozovi sinovi imali posjede na prostoru oko jugozapada današnje Budimpešte (trokut između Sósokúta, Tardasa i Téténya). Ovime se otvara mogućnost nekakve veze s nekim od osoba koje se u drugoj polovici 13. stoljeća nazivaju *de Thetun*, koji su posjede imali na tom prostoru, no, kako ističe Karácsonyi, ne postoji niti jedan drugi trag koji bi upućivao na to.

⁹⁶ Karácsonyi, *A magyar nemzetségek*, 96-97.

⁹⁷ MNL OL, DL 2266.

⁹⁸ Fejér, *Codex diplomaticus*, V/1, 178-9.

Nekoliko riječi zaključka. Ambrozovi sinovi za vrijeme Andrije II. uspjeli su se popeti u sam vrh dvorskog društva, zahvaljujući čemu su dobili posjede preko Drave, pored društvenog prestiža i moći kakve su takve pozicije inače pružale. Veličina posjeda Pukur također upućuje na njihov izniman položaj u tom razdoblju, ali i objašnjava zašto su se interesi roda preselili preko Drave. Ukoliko se prihvati pretpostavka kako su imali posjede na prostoru jugozapadno od današnje Budimpešte oni se zasigurno nisu mogli mjeriti s vrijednošću prekodravskih posjeda (Sóskút je bio prodan za 50 maraka). Međutim, smjenom na tronu ne samo da su izgubili takve pozicije već je postojala opasnost da izgube i sve posjede, što se na kraju ipak nije dogodilo, Pukur je ostao u rukama roda i, bez obzira gdje se nalazili korijeni roda ranije, postao središte i glavno sjelo roda u narednim stoljećima.

ROD U RAZDOBLJU USPONA OLIGARHA

Petar Pekri na banskoj časti

Nakon četrdesetogodišnje šutnje izvora o članovima roda, 31. prosinca 1279. Petar II., sin Benedikta I. pojavljuje se u izvorima ni manje ni više nego kao ban *tocius Sclavonie*. Petar je na zadnji dan stare godine predsjedao općim shodom (*congregatio generalis*) kraljevine Slavonije (*regni Sclavonie*) te je tom prilikom izdana banska isprava braći Pousi i Gečeu, kojom je Petar braći potvrdio neke njihove prethodne privilegije. Među tima je bila i isprava koju je izdao Nikola sin Stjepana od roda Gut-Keled, kojeg se u Petrovoj ispravi naziva njegovim prethodnikom na banskoj časti.⁹⁹ Kako se Petar uspio popeti do tako visokog položaja i časti? Odgovor na pitanje nije nimalo jednostavan te je za njega potreban ponešto dulji osvrt na prilike u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu tijekom sedamdesetih godina 14. stoljeća.

Smrću Stjepana V. 1272. na prijestolje je zasjeo njegov malodobni sin Ladislav IV., što je samo otvorilo daljnji prostor za sukob među magnatima kraljevstva, koji su već bili počeli pred kraj vladavine Bele IV., nastavljajući se i za kratkotrajne vladavine Stjepana V.¹⁰⁰ Stupanje, tada desetogodišnjeg, Ladislava IV. na prijestolje općenito se uzima kao početak nezaustavljivog propadanja kraljevske vlasti i jačanja oligarha, što će obilježiti narednih pedesetak godina prije nego li Karlo Robert uspije slomiti moć oligarha.¹⁰¹ Na samom početku Ladislavove vladavine formirale su se dvije sukobljene dvorske frakcije koje su nastojale kontrolirati tada još malodobnog kralja, što je u praktičnom smislu sa sobom nosilo i mogućnost kanaliziranja i prisvajanja resursa kraljevstva. S jedne strane su stajali Gisingovci¹⁰² te Gut-Keledi (u prvom redu Joakim Pektar¹⁰³), a s druge rod Csáka i rod

⁹⁹ CD 6, br. 265, 317-318.

¹⁰⁰ Za sukobe Bele IV. i sina mu Stjepana, koji su počeli 1260-ih, vidi Engel, *Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary, 895-1526*. (London: I. B. Tauris, 2001), 106-107.

¹⁰¹ Za uspon oligarha vidi Pál Engel, *Realm*, 108, 124-126., te prvenstveno Attila Zsoldos, "Kings and Oligarchs in Hungary at the Turn of the thirteenth and Fourteenth Centuries", *Hungarian Historical Review* 2 (2013), br. 2: 211-237.

¹⁰² U literaturi se također pojavljuju sa pridjevcima Héder, Köszeg ili Güssing, iz čega je izveden i hrvatski oblik Gisingovci. Za rod općenito vidi Marija Karbić, "Gisingovci: Hrvatsko-ugarska velikaška obitelj njemačkog podrijetla", *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice* (1999): 21-25., a za razdoblje od 1310. do kraja 1330-ih Pál Engel, "Die Güssinger im Kampf gegen die Ungarische Krone", u: *Die Güssinger: Beiträge zur Geschichte der Herren von Güns/Güssing und ihrer Zeit (13./14. Jahrhundert)*, ur. Heide Dienst i Irmtraut Lindeck-Pozza (Eisenstadt: Burgenlandische Landesmuseum, 1989), 87-113.

Aba.¹⁰⁴ Pritom su prvi svoju vlast koncentrirali na zapadnom i jugozapadnom dijelu Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Tako su se između 1273., kada je ban *tocius Sclavonie* bio Mate Csák, i 1279., na poziciji banova više-manje izmjenjivali Gisingovci i Gut-Keledi.¹⁰⁵ No, njihovo nastojanje na ostvarivanju premoći na prostorima južno od rijeke Drave naišlo je na otpor lokalnih struktura moći, iz kojih će se kroz te sukobe profilirati prava srednjovjekovna društvena elita; na prostoru Slavonije sukobili su se s rodnom Babonića, a na prostoru Hrvatske i Dalmacije rasla je moć roda Šubića.¹⁰⁶ U jednom od tih sukoba s Babonićima, nasuprot kojih su stajali Gut Keledi i Gisingovci, život je 1277. izgubio Joakim Pektar, tadašnji ban *tocius Sclavonie*.¹⁰⁷ Vjerojatno je upravo u tim sukobima sudjelovao i Petar Pekri, budući se u kasnijim kraljevskim ispravama navodi kako je Petar sudjelovao, među ostalim, u sukobima koje je predvodio Joakim Pektar i tijekom kojih je Petar stekao velike zasluge boreći se protiv Hrvata i „prekodravske ljude“, koji su se nastojali odmetnuti od kraljevske vlasti.¹⁰⁸ Veze Petra Pekrija i Joakima Pektara mogu se tražiti i dublje u prošlosti. U narativnom dijelu kraljevske isprave iz 1281., pored zasluga stečenih u borbi protiv „Hrvata i prekodravske ljude“, također se ističu Petrove zasluge u borbi oko utvrde *Zombothel* (danas Trnava)¹⁰⁹ u

¹⁰³ Za Joakima vidi Marija Karbić, „Joakim Pektar, slavonski ban iz plemićkog roda Gut-Keled“, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice* (2000): 19-24.

¹⁰⁴ Engel ističe rod Csáka i Gisingove kao glavne suprotstavljene strane (*Realm of St. Stephen*, 108), dok Zoltan J. Kosztoľnyik (*Hungary in the Thirteenth Century*, 256), ističe uz Csáke i rod Aba, a uz Gisingovce i rod Gut-Keleda, no uz opasku kako autor, u teleološkom duhu, oblikovanje tih dvaju frakcija tumači na principu razlikovanja „germanske krvi“ i „mađarskih vrijednosti“.

¹⁰⁵ Vidi Zsoldos, *Magyarország*, 46-47.

¹⁰⁶ Za Šubiće vidi Karbić, „Šubići“, 46-54, te Ančić, *Hrvatsko kraljevstvo*, za dinamiku odnosa i stvaranje oligarhijskih oblasti južno od Drave tijekom 1270-ih.

¹⁰⁷ Vidi Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska Knjiga, 1976), 347.

¹⁰⁸ „*Item cum Joachinum tunc banum tocius Sclavonie fidelem nostrum, et ipsum Petrum banum una cum eodem ad coercendas seu compescendas ferocitates Croatice gentis*“, CD 6, br. 365, 431; „...*in compescendis Croatys et hominibus transdrauanis, qui se de iurisdictione nostra volebant alienare*...“, CD 6, br. 340, 402. Vjekoslav Klaić, u duhu vremena u kojem je pisao, Hrvate koji se spominju u ispravi automatski je potražio, kako on veli, „na jugu“, pritom očigledno polazeći od ideje kako su Hrvati oni na jugu od Velebita. To je naravno značilo kako Klaić vidi odvojenim borbe protiv Hrvata i Babonića, koji bi očigledno trebali predstavljati „prekodravske ljude“ (Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. I., 286.). No, na činjenicu da je Petar sudjelovao u borbama protiv Babonića i da etnonim Hrvat nije korišten samo za plemstvo južno od Velebita svjedoči i isprava križevačkog župana iz 1348., a u kojoj je prepričana isprava križevačkog župana Stjepana iz 1325. u kojoj se spominje ban Ivan Babonić i „njegovi Hrvati“, CD 11, br. 365, 485.

¹⁰⁹ Ime utvrde može izazvati određene nedoumice budući da su sukobi doticali i današnju Trnavu (Nagyszombath na mađarskom) kao i Szombathely (današnja zapadna Mađarska), pa tako Imre Szentpétery, *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica* II/2-3, 1272–1290 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961), br. 3105, 276.) nije precizno definirao o kojoj se utvrdi točno radi, iako obično to čini. Boglárka Weisz je poistovjetila rečenu utvrdu s današnjom Trnavom, *Vámok és vámszedés az Árpád-kori Magyarországon (történeti áttekintés, adattár)*, (doktorska disertacija, Szegedi Tudományegyetem, 2006), 320-22. Kao dodatnu potvrdu može se navesti i isprava kralja Ladislava IV. iz 1274. u kojoj se navode zasluge jednog plemića „*iuxta fluvium Rebche et sub castro Jauriensi ac apud castra Dethruh*

okršajima s češkim kraljem Otokarom II.¹¹⁰ Borbe oko iste utvrde spominju se također i u Ladislavovoj isprava iz 1274. izdanoj u korist Nikole sina Nikole, koji je također sudjelovao u tim sukobima i to upravo pod vodstvom Joakima Pektara. Ista isprava otkriva kako je Nikola sudjelovao i u borbama oko utvrde Győr (*castrum Jauriense*), koje su se također odvijale pod vodstvom Joakima, protiv Otokara II.¹¹¹ Borbe oko iste utvrde te zasluge koje je stekao boreći se pod njom ističu se i u kraljevskoj ispravi izdanoj za bana Petra.¹¹² Stoga, iako se u ovim dvjema ispravama prilikom opisa Petrovih zasluga kod Trnave i Győra izričito ne spominje kako je sudjelovao pod vodstvom Joakima – a što je naglašeno kod borbi protiv Hrvata i „prekodravskih ljudi“ – jasno je kako su se vojne akcije odvijale pod Joakimovim zapovjedništvom i kako je u njima također sudjelovao i Petar II. Pekri, čime se njihov zajednički ratni put otkriva i prije sukoba s Babonićima.

Dakle, može se ustvrditi kako je do 1277. godine Petar II. pristajao uz frakciju Joakima Pektara i Gisingovaca, što je u Slavoniji uključivalo borbe protiv Babonića, a sjeverno od Drave angažman u sukobima protiv češkog kralja Otokara II. No, savezništva sklapana u tom razdoblju nisu nipošto bila stalna i čvrsta. Kao ilustraciju toga te kao daljnji korak u otkrivanju toga kako je Petar došao na bansku čast valja kratko razmotriti odnose na relaciji Babonići – Gisingovci – Gut-Keledi.

Sporazumi između Babonića, Gisingovaca i Gut-Keleda sklopljeni 1278. te 1280. više su puta do sada pretresani u historiografiji.¹¹³ Iako je sasvim jasno kako postoje veze među njima, dosadašnju su razmatranja ipak, pristupajući svima ovima trima sporazumima kao „mirovnim“ ugovorima te neuzimajući u obzir širi kontekst u kojima su se odvijali, postavila varljiv okvir za njihovo razumijevanje. Prva dva sporazuma, između Babonića i Gisingovaca te između Babonića i braće Joakima Pektara, sklopljena su nakon smrti potonjeg u jednom od

et Zumbothel nuncupata“ (Szentpétery, *Az Árpádházi*, br. 2534, 104-105.), iz koje je vidljivo kako su *Zumbothel* (Trnava) i *Dethrurh* (današnji Plavecký hrad, sjeverozapadno od Trnave) uklopljeni u isti geografski sklop. Ovo nadalje znači i kako se spomen „ciuitatis nostrea Tyrnensis“, dakle Trnave, u opisu zasluga Petra u kraljevskoj ispravi iz 1283. također odnosi na iste sukobe navedene u ispravi iz 1281., CD 6, br. 365. 430.

¹¹⁰ CD 6, br. 340, 402.

¹¹¹ „cum predictum Joachinum ad obsidendum castrum Zumbothel vocatum (...) missemus“, AUO 9, br. 37, 64.

¹¹² „quod cum in castrum nostrum Jauriensesm(!) per Teutonicos occupatum expugnari...“, CD 6, br. 365, 431.

Teutonici se spominju u borbama oko iste utvrde i u ispravi izdanoj Nikoli, AUO 9, br. 37, 64.

¹¹³Vidi Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. I, 287-91.; Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, 347-49., Nada Klaić, *Koprivnica u srednjem vijeku* (Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1987), 51; Hrvoje Kekez, „Plemićki rod Babonića“, 56-60. Dio onoga što ću ovdje iznijeti činio dio rada koji je predan za objavljivanje.

sukoba s Babonićima. Iako ogroman uspjeh za Baboniće, što se reflektira i u prvoj ispravi iz Dubice kojom Gisingovci Babonićima i ostalima iz njihove *societas* garantiraju niz posjeda i županija, jedna od stavki sporazuma ipak upečatljivo otkriva kako odnos snaga nipošto nije išao sasvim u korist Babonića. Naime, jednom se od stavki sporazuma stipulira kako će Gisingovci u slučaju napada braće pokojnog bana Joakim Pektara, ali i u slučaju napada od strane bilo koga drugoga, štiti Baboniće i njihove *socios* „kao sebi podložne“.¹¹⁴ Zaogrnutu u karakterističan srednjovjekovni koncept zaštite, koju može pružiti samo onaj jači, gospodar, ova stavka ne ostavlja mjesta sumnji kako su Gisingovci usprkos smrti Joakima Pektara i raznih ustupaka Babonićima i dalje smatrani snažnijom stranom.¹¹⁵ Nadalje, ovaj višeslojni sporazum između Babonića i Gisingovaca nije bio tako krhak kako se do sada smatralo, tumačenje koje se uvelike temeljilo na činjenici da je između njih sklopljen još jedan sporazum u listopadu 1280.¹¹⁶ Pozornije razmatranje samog sporazuma i širih okolnosti otvara sasvim drukčiju perspektivu. Naime, iako se u ispravi spominje kako se *regnum Sclavonie* nalazi u lošem stanju, izmučen sukobima i ratovima, sukobi između Babonića i Gisingovaca se ne navode kao uzrok tim nesrećama. Dapače, odredbe sporazuma jasno definiraju granice ponašanja dozvoljenog obima stranama, upravo kako bi se spriječilo otvaranje daljnjih sukoba. To je bilo posebice važno jer je Nikola Gisingovac prije sklapanja sporazuma postao ban Slavonije te se sporazumom očito nastojalo definirati odnos banske vlasti prema Babonićima i njihovim ljudima, odnosno u kojoj mjeri je novi ban mogao koristiti standardne prerogative banske časti u poslovima vezanima uz Baboniće. Tako jedna od stavki ugovora određuje kako će se prava, odnosno davanja koja se običavaju plaćati banu nastaviti u potpunosti plaćati banovima (u tom trenutku Nikola Gisingovac) i iz onih županija (*comitatibus*) za koje se Babonićima i Grdunu jamči sigurnost – osim u slučaju da ban odluči drukčije te ih oslobodi tih davanja.¹¹⁷ Takva odredba je bila naročito važna jer je u sporazumu sklopljenom između Babonića i sinova Joakima Pektara dvije godine ranije bilo određeno

¹¹⁴ „*nos fratres (braću Baboniće, op. a.) et socios nostros tamquam sibi subditos totis viribus proteget et tuetur ac smiliter deffensabit nos contra omnes, qui nobis nocere aut mlestia inferre niterentur.*“ CD 6, br. 207, 240.

¹¹⁵ Hijerarhijski odnos se može zapaziti i u ispravi napuljskog kralja Karla koji je potvrdio mir Babonića i Gisingovaca, u kojoj „sinove Henrika bana“ naziva barunima, dok Stjepana, Radoslava i Nikolu Baboniće, kao i Farkaša sina Jlenka, naziva plemićima, CD 6, br. 218, 255. Za koncept zaštite kao jedan od temeljnih aspekata društvenih odnos u srednjem vijeku vidi Otto Brunner, *Land and Lordship: Structures of Governance in Medieval Austria* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992), 218-22, 297-308.

¹¹⁶ Klasičan je tu izraz Vjekoslava Klaića o ratu koji je i dalje bjesnio između Gisingovaca i Babonića (Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. I, 290), a isti pristup ima i Kekez, „Plemićki rod“, 59.

¹¹⁷ CD 6, br. 306, 362-63.

kako Joakimov sin Nikola, koji je tada držao bansku čast, neće uzimati banske daće – poput banske zalaznine ili daće sedam denara – s posjeda Babonića te Farkaša i Vučete, budući je Joakim napravio ogromne štete na njihovim posjedima.¹¹⁸ Dakle, sporazum Babonića i Gisingovaca iz 1280. bio je usmjeren upravo na održavanje mira, odnosno (re)definiranje njihovih međusobnih odnosa u novonastaloj situaciji gdje su Gisingovci držali bansku titulu. Još jedan znak kako je sporazum Gisingovaca i Babonića iz 1278. uistinu bio učinkovit može se naći i u sporazumu s Gut-Keledima iz iste godine. Naime, u tom se sporazumu kao jamce koji su trebali garantirati poštivanje dogovora Babonići istakli, među ostalima, Nikolu i Henrika Gisingovce, svjedočeći na taj način kako su neprijateljstva među njima bila utišana.¹¹⁹ Pored toga, sankcije predviđene sporazumima, a kojima se nastojalo osigurati pridržavanje dogovorenog, pokazuju kako je između prvog sporazuma Babonića s Gisingovcima 1278. te onog iz 1280. razina međusobnog povjerenja značajno porasla. Dok je prvi uključivao intervenciju treće strane, kojoj su na čuvanje predani taoci, a uz to je ugovorena i kazna od 2000 maraka, dvije godine kasnije, iako su taoci i dalje prisutni kao element garancije, nitko se ne pojavljuje kao posrednik i arbitar između Babonića i Gisingovaca i njihovih *societas*, a ne pojavljuje se niti odredba o mogućim novčanim kaznama za prekršitelje dogovora. Dakle, sporazum iz 1278. između Babonića i Gisingovaca nije bio tako krhak i njihovi odnosi nisu bili na tako niskim granama da bi iskazivali potrebu za novim „mirovnim“ sporazumom, onim iz 1280. godine, koji je zapravo išao za (re)definiranjem odnosa uslijed novih okolnosti.

No, ukoliko je došlo do promjene u odnosima Babonića i Gisingovaca, isto se može utvrditi i za odnos braće Joakima Pektara s Matejom Csákom, tadašnjim palatinom, koji je predvodio dvorsku frakciju suprotstavljenu pokojnom Joakimu Pektaru. Nakon smrti svoga brata, Stjepan Gut-Keled i dalje je uživao „specijalnu milost“ kralja, te je u lipnju 1278. imenovan dvorskim sucem i mošonjskim županom.¹²⁰ Osobe koje su zajedno s kraljem (u najmanju ruku) donijele takvu odluku i koje se, uz prelate, navode u relevantnoj ispravi bili su

¹¹⁸ CD 6, br. 224, 363. Valjda primjetiti da, ukoliko Gisingovci 1280. nisu dopustili da im iz ruke ispadne prikupljanje poreza, rastakanje banske vlasti se nastavilo u pogledu sudstva na području, odnosno nad ljudima, koji su bili dio *societatis* Babonića.

¹¹⁹ CD 6, br. 224, 265. Posebno je indikativno što se navodi da Babonići trebaju imati garanciju barem dvojice od četvorice jamaca, ukoliko već ne mogu računati na svu četvoricu – očito su Nikola i Henrik Gisingovci smatrani „sigurnima“, dok se za drugu dvojicu to nije sa sigurnošću moglo utvrditi. Ibid.

¹²⁰ Ipolyi, Nagy, Véghegy, *Hazai okmányar*, sv. 8, br. 149, 190-191.

Petar (palatin, sudac Kumana te šomodski župan), Ugrin (magister tavernika), Matej (šopronjski i banjski župan) te Stjepan Csák (požunski župan) – i više nego jasan znak kako je frakcija Csáka stajala iza braće Joakima Pektara.¹²¹ U tom kontekstu je indikativna činjenica da je Matej Csák, kao palatin, a mahom uz „duhovne“ autoritete, u studenom 1278. sudjelovao u postizanju sporazuma među zaraćenim stranama. Njegova prisutnost zasigurno se može protumačiti nastojanjem Joakimove braće da istaknu kako iza njih stoji dvor, odnosno frakcija predvođena Matejom koja im je bila spremna pružiti podršku u, za Gut-Kelede, tako delikatnom trenutku.¹²²

No, to je približavanje izgleda bilo vrlo kratkotrajno. Tijekom srpnja 1279. Nikola i Stjepan Gut-Keledi maknuti su s časti koje su do tada obnašali;¹²³ razlozi za to su nepoznati, budući da su Csáki u tom trenutku i dalje kontrolirali dvor odluka je najvjerojatnije donesena s njihove strane. Činjenica kako su Gut-Keledi došli u nemilost „kralja“ te s obzirom na očito neprijateljstvo frakcije predvođene palatinom Matejom Csákom s Gisingovcima, a koji su u tom trenutku našli zajednički jezik s Babonićima, otvorila se mogućnost da se netko drugi nađe na banskoj časti. Izgleda kako je uloga bila pala upravo na Petra Pekrija. Petar je, pored ugleda i materijalnih resursa koje je morao posjedovati na lokalnoj razini prvenstveno zahvaljujući promjenama u savezništvima na najvišoj razini došao na položaj bana. Nažalost, nemoguće je biti decidan i ukazati što je konkretno utjecalo na to da izbor bana padne upravo na njega, no Petar se zasigurno „odrekao“ veza koje je mogao imati s braćom Joakima Pektara i stao uz Csáke i Abe, koji su tada čvrsto držali najviše pozicije unutar kraljevstva, a samim time i mogućnost postavljanja svojih ljudi na razne pozicije unutar kraljevstva.

Pomičući pogled sa sfere dvorske politike na lokalne prilike tek je jedna informacija o nekom od Pekrija u ovom razdoblju, Pavlu I., Petrovom bratu. Kondrad od Óvára je pokrenuo spor protiv njega vjerojatno negdje krajem 1278. zbog štete procijenjene na dvjesto maraka koju mu je Pavao I. nanio u selu *Thopoz* u baranjskoj županiji. Spor se odvijao pred palatinom

¹²¹ Za savezništvo Gut-Keleda, Csáka i Aba u tom razdoblju vidi Tudor Sălăgean, „Notes on the Documentary Mention of Haþeg in June 19, 1278“, *Transylvanian Review Vol. XXI.* (2012), no. 4: 54.; Andrea Fara, *La formazione di un'economia di frontiera: La Transilvania tra il XII e XIV secolo* (Napoli: Editoriale Scientifica, 2010), 190. Stjepan Gut-Keled i Matej Csák predvodili su vojsku u bitci kod Marchfelda u kolovozu 1278., dva mjeseca nakon sklapanja savezništva, protiv Otokara II., vidi András Pálóczi Horváth, *Pechenegs, Cumans, Iasians: Steppe peoples in Medieval Hungary* (Corvina: Budapest, 1989), 71.

¹²² CD 6, br. 224, 261.

¹²³ Zsoldos, *Magyarország*, 34, 47, 171.

Matejom Csákom koji je presudio kako se Konrada treba uvesti u Petrov posjed Sveti Đurađ (*Scentgurg*) čemu su se usprotivila Pavlova braća (*fratres carnales*). Pavao se potom nije pojavio ni na idućem ročištu pa je određeno kako se Konrada treba uvesti u posjed Svetog Đurađa, a Petar je imao priliku u naredna dva mjeseca isplatiti navedenu svotu; u protivnom prijetila mu je opasnost da u potpunosti izgubi posjed.¹²⁴ Kako je samo nekoliko godina kasnije Petar dobio izuzeće za plaćanje marturine i za posjed Sveti Đurađ jasno je kako posjed nije oduzet Pekrijima, a u tom razdoblju takvo što se teško moglo dogoditi tek na račun kakve sudske presude, posebno jer je ubrzo po tome Petar postao i slavonski ban, pozicija iz koje je vrlo uspješno mogao zaštititi obiteljske interese.

Sljedeća informacija o Petru kao banu potječe iz kraljevske isprave izdane u srpnju 1280. kada je naveden u dignitariju. Budući da je Matej Csák u tom trenutku bio palatin, a Petar Csák *magister dapiferorum*, Finta Aba erdeljski vojvoda, a kraljevski sudac Petar Aba, jasno je kako je njihova frakcija i dalje kontrolirala dvor i kako je Petar i dalje pristajao uz njih.¹²⁵ No, nakon niti pune dvije godine pristajanja uz frakciju Csáka i Aba, Petar je pristao uza Gisingovce, što ga je s jedne strane dovelo u sukobe protiv frakcije oko rodova Aba i Csák, uz koje je Petar prethodno pristajao, a s druge strane na lokalnoj razini u sukob sa zagrebačkim biskupom Timotejem.

U velikoj mjeri ključ za razumijevanje slijeda događaja je kraljevska isprava iz 1283. koja otkriva kako je Petar sudjelovao u borbama protiv Finte sina Davida od roda Aba, optuženog za *lèse-majesté*.¹²⁶ Finta je takve optužbe zaradio budući da je sudjelovao u pritvaranju kralja tijekom 1280., koje je bilo rezultat nereda izazvanih krajnje lošim odnosom Ladislava i papinskog legata Filipa od Ferma, uzrokovanim uvelike „kumanskim pitanjem“.¹²⁷ Nakon što je kralj oslobođen nije uslijedila trenutna odmazda Finti Abi već je do toga došlo u ljeto iduće godine, 1281.. U tom razdoblju je došlo i do promjene na palatinskoj časti, budući je Fintino mjesto zauzeo Ivan Gisingovac, koji je predvodio i napad na

¹²⁴ Szöcs, *Az Árpád-kori nádorok*, br. 196, 178-179.

¹²⁵ CD 6, br. 298, 354-55.

¹²⁶ CD 6, br. 365, 431.

¹²⁷ Kozstolnyi, *Hungary*, 279-280.; Engel, *Realm*, 109.

smijenjenog palatina.¹²⁸ U tom obračunu je mjesto očito zauzeo i Petar II., kako to otkriva isprava iz 1283., boreći se na strani kralja, odnosno zajedno s Gisingovaca.

Ladislavova isprava iz 1281. koja se tiče posjeda Gaj, a izdana Petru i bratu mu Kemenu, po svoj je prilici izdana upravo u okolnostima smjene na palatinskoj funkciji, odnosno u promjeni frakcije koja je kontrolirala dvor. Njome se Petru i Kemenu vraća posjed Gaj, koji je prije toga, kako se navodi u ispravi, nepravедno oduzet njihovim precima; uz to se također naglašava kako je posjed prije toga kralj dao i Petrovom bratu Pavlu. Ostavljajući ovdje po strani pitanja kada je Pavao I. mogao dobiti takvo što, u poblížem vremenskom određivanju ove isprave mogla bi poslužiti činjenica kako se u njoj među Petrovim zaslugama ne spominje njegova uloga u borbi s Fintom Abom, kao u ispravi iz 1283. Iz toga bi se dalo zaključiti kako je Ladislavova isprava izdana prije obračuna s Fintom, dakle prije negoli je Petar mogao steći zasluge u tom okršaju, negdje sredinom 1281. To bi također ukazivalo na činjenicu kako su kralj i povrh svega Gisingovci tim činom nastojali privući Petra i njegovu braću na svoju stranu u sukobima koji su trebali uslijediti, pri čemu je izdavanje takve isprave bio i simbolični čin kojim je obilježeno novo približavanje Petra II. Pekrija i njegove braće te sinova Henrika bana.

Raspletanje okolnosti sukoba sa zagrebačkim biskupom u kojima je Petar sudjelovao daleko je kompleksnije i u njega valja krenuti od dvaju kraljevskih darovnica biskupu Timoteju iz 1277. Njima je kralj Timoteju, odnosno zagrebačkoj crkvi, darovao utvrdu Garić te garešnišku županiju, koju su biskup i njegova crkva dobili „za vječna vremena“.¹²⁹ Tri godine kasnije odnosi između kraljevske obitelji i Timoteja su očigledno počeli pucati, jer u drugoj polovici 1280. otpočinju problemi s kraljicom-majkom Elizabetom oko prikupljanja desetine u Virovitici i Lipovcu, kao što se vidi iz isprava papinskog legata Filipa iz rujna 1280..¹³⁰ Na probleme oko prikupljanja desetine nadovezali su se daleko teži, koje su biskupu prouzrokovali Gisingovci, o čemu upečatljivo svjedoči isprava koja bilježi ekskomunikaciju Henrikovih sinova. Iz nje se, između ostalog, doznaje kako su Gisingovi zauzeli i garešničku

¹²⁸ Ivan se po prvi put u tom razdoblju spominje kao palatin u lipnju 1281., Zsoldos, *Magyarország*, 22.; za sukob Kosztolnyik, *Hungary*, 289. Da je palatin Ivan Gisingovac predvodio napad na Fintu jasno je iz činjenice da su neki njegovi *milites* 1281. nagrađeni od strane kralja za sudjelovanje u borbama pod Fintinom utvrdom *Gede* (danas Hodejov u Slovačkoj), *ÁÚO IX*, br. 213, 297.

¹²⁹ Franko Mirošević, ur., *Zagrebački biskupi i nadbiskupi* (Zagreb: Školska knjiga, 1995), 70-71.

¹³⁰ *Ibid.*, 71-72.

županiju, koju je biskupu prethodno darovao kralj Ladislav.¹³¹ Gisingovci nisu zauzeli samo Garešnicu već su, u najmanju ruku, istakli pretenzije i na Garić, budući da se Ivan Gisingovac 1281. naziva županom Sane, Vrbsa, Garića i Gacke.¹³² Timotej je očito već ranije naslutio u kojem pravcu bi se stvari mogle odvijati pa je od papinskog legata dobio potvrdu za Garić u studenom 1280.¹³³ Dakle, biskup se našao na udaru kraljice-majke Elizabete i Gisingovaca. U cijeli je slučaj bio uključen i Petar Pekri, djelujući na kraljičinoj strani. Na tou upućuje Elizabetina isprava, koja nažalost nije sačuvana, ali koja se spominje u ispravi herceginje Margarete iz 1355.¹³⁴ Pavao II. Pekri, potomak Petra, dokazujući kako su njegovi posjedi oslobođeni plaćanja niza daća (*collectam marturinarum septem denarios banales et vectigalia quod wlgarice zulusina vocatur*) iznio je dvije isprave koje o tome svjedoče – jednu kralja Ladislava i drugu njegove majke Elizabete. Iako te dvije isprave nisu vremenski određene, titula koju nosi Elizabeta – „*serenissime principisse domine Elizabet regine dicti regni Hungarie et tociusque Sclavonie, de Machou et de Bozna ducisse*“ – otkriva kako je njena isprava mogla biti izdana 1282. ili 1283.¹³⁵ Time se otkriva kako je Petar u tom razdoblju stajao uz kraljicu-majku. Nadalje, cijelu situaciju fantastično ilustrira i kraljevsko darovanje Garića Petru iz 1283. Iako je isprava oštećena i dalje se može pročitati kako je posjed Garić, zajedno sa pripadajućom utvrdom, bio nepravедno oduzet od Petra.¹³⁶ Imajući na umu prethodne darovnice Garića biskupu Timoteju i susljedne probleme koje je Timotej imao s Gisingovcima oko utvrde, vrlo je teško povjerovati kako je Garić bio nepravедno oduzet Petru te mu se onda kraljevskom ispravom vraća u ruke. Stvarnost je, dapače, bila daleko drukčija, a za konačni zaključak treba se osvrnuti i na činjenicu da se Petar II. u ispravi koju je izdao u listopadu 1283. naziva „*banus tocius Sclavonie, comes de Barana et de Gyrzynch*“; u tom trenutku je bio i župan iste one Garešnice koju je Ladislav darovao Timoteju i koju su Gisingovci potom zauzeli.¹³⁷ Što se s Garešnicom događalo nakon akcija Gisingovaca, a prije negoli se Petar pojavljuje s titulom župana Garešnice, otkriva Elizabetina isprava iz 1282., u

¹³¹ Ibid., 72. Klaić, *Koprivnica*, 51-52.

¹³² CD 6, br. 324, 383.

¹³³ CD 6, br. 307, 363-64.

¹³⁴ CD 12, br. 236, 313-314.

¹³⁵ Za Elizabetinu titulu vidi Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. I, 292.

¹³⁶ CD 6, br. 365, 430-431.

¹³⁷ Na temelju darivanja Garića Petru i titule župana Garešnice koju je nosio, već je Vjekoslav Klaić sasvim ispravno zaključio kako je Petar bio „jamačno protivnik biskupa zagrebačkog, jer je primio njemu oteta imanja i župe“, *Povijest Hrvata*, 292.

kojoj se kao garešnički župan pojavljuje Ivan sin Junka, a kojeg Elizabeta naziva „svojim županom Garešnice“.¹³⁸ Dakle, kao *tociusque Slavonie, de Machou et de Bozna ducissa*, Elizabeta je postavljala slavonske banove te je imala i utjecaj na izbor župana, pa tako i onog Garešnice.¹³⁹ U tom kontekstu se onda otkriva i pozicija Petra II. Pekrija: kao ban i garešnički župan bio je čovjek herceginje i dio *societas* koje se u tom razdoblju priklonila njoj. Takva pozicija ga je onda nužno stavljala i u sukob sa zagrebačkim biskupom, štoviše, izgleda kako je upravo on bio zadužen za razračunavanje s Timotejem te je preuzeo ulogu koju su imali Gisingovci (koji su imali pretenzije i na Garić i na Garešnicu) te u manjem opsegu i Ivan Junkov (koji je bio župan Garešnice). Takva je uloga podrazumijevala preuzimanje Garića, legitimitet čemu je dan na način da je utvrda darovana Petru II. pod izlikom kako je od njega nepravедno oduzeta, a Garešnicu je kontrolirao u ime herceginje kao župan i to u trenutku kada je također bio i slavonski ban.

Takva pozicija zahtijevala je mrežu ljudi na koje se Petar mogao osloniti, no nažalost samo jedan slučaj otkriva tko su bili ljudi u njegovoj službi. Riječ je o Benediktu sinu Joba i njegovom bratu Nikoli, koji su se istakli u službi Petru, a prilikom koje je Nikola čak i poginuo. Za njihove vjerne službe Petar II. i njegov brat Kemen odužili su se Benediktu poklanjajući mu u listopadu 1283. svoju nasljednu zemlju u Toplici.¹⁴⁰ Iz opisa međa razaznaje se kako je bila riječ o posjedu koji se kasnije javlja pod imenom Dimičkovina, posjed za koji se iz kasnijih vrela saznaje kako ga je Benedikt I. dao svojoj sestri, što zapravo znači kako je ban Petar II. Benediktu Jobovom dao posjed koji zapravo nije imao u rukama, koji je Benedikt vjerojatno trebao sam zauzeti, pri čemu je Petrova darovnica trebala dati legitimitet njegovim postupcima.¹⁴¹ Takva vrsta transakcije nimalo ne čudi kada se uzme u obzir kako je i sam Petar II. na vrlo sličan način dobivao prava na određene posjede (Garić na primjer). Uz to, darovnica Benediktu Jobovom otkriva kako, iako uobičajeno, isticanje prolijevanja krvi te smrt Nikole rječito govori da su iza svih transakcija koje bilježe povelje u

¹³⁸ CD Supplementa 2, br. 54, 119-120.

¹³⁹ U prethodno citiranoj ispravi stoji kako je Elizabeta Junka, kao župana Garešnice, poslala zajedno s banom Dionizijem od roda Péc za poboljšanje stanja kraljevstva, CD Supplementa 2, br. 54, 119-120.

¹⁴⁰ CD 6, br. 377, 446-47. Isprava je sačuvana u prijepisu isprave čazmanskog kaptola iz ... koju je tražio benedikt.

¹⁴¹ Za Dimičkovinu vidi potpoglavlje *Dimičkovina* i poglavlje *Svojta*.

konačnici stajale borbe koje su utjecale na naume i želje izricane u obliku pisane riječi, odnosno zabilježene u ispravama.¹⁴²

Do prvih naznaka o promjeni na relaciji biskupa Timoteja spram kraljice-majke i kralja te frakcije koja je kontrolirala dvor dolazi krajem 1283., kada je Elizabeta priznala pravo ubiranja desetine u Virovitici i Lipovi te cijeloj virovitičkoj županiji zagrebačkom biskupu.¹⁴³ Kasnije to potvrđuje i Ladislav, a slijedi niz darovnica zagrebačkoj crkvi, od kojih se jedna ticala i darovanja Garešnice, koja se vraća biskupu na uživanje te se opozivaju sve one isprave koje su dane barunima i plemićima kraljevstva u vezi s istom županijom, a koje su prethodno ishodene od strane kralja.¹⁴⁴ Među takvim je, kao što je prethodno razloženo, bio i Petar II. Pekri, za kojeg su ove promjene u odnosima svakako imale određene posljedice, no o kojima u izvorima nije ostalo nikakvog traga. Kakve god te promjene bile Petar nije poživio dugo nakon 1284. da bi ih iskusio. Naime, 1286. budimski kaptol izdao je ispravu u kojoj se po prvi put pojavljuju Nikola I. i Lovre I., Petrovi sinovi, u ime kojih nastupa njihov stric Kemen, znak da je Petar u tom trenutku bio pokojni.¹⁴⁵

Navedena isprava iz 1286. bilježi sukob Kemena i njegovih gore sinovaca te Pavla I. Pekrija s dominikankama iz samostana sv. Djevice Marije s Margitinog otoka (*Insula Leporum* kako je zvan u srednjem vijeku) oko ženidbenih davanja (*occasione dotis seu rerum parafernalium*) udovice *comes*-a Abrahama, rođaka Benediktovih sinova i unuka. Redovnice su spor odnijele i pred kralja Ladislava te su na ime ženidbenih davanja Abrahamove udovice zahtijevale posjed Pukur. Stranke su ipak uspjele postići sporazum prema kojem su Kemen i njegovi sinovci na račun miraza isplatili 40 maraka (svaka je računana s 5 pensa banskih denara), dok je Pavao I., na račun šteta koje je nanio u selu opatica zvanom *Samud*, bio dužan isplatiti 12 volova, što je i učinio.¹⁴⁶ Zauzvrat, opatice su se odrekle ikakvih pretenzija na posjed Pukur te su povrh toga dominikanac Pavao te *comes* Mihael, koji su zastupali

¹⁴² Još jedna, iako „mršava“, naznaka kako je postojala mreža ljudi na koju se Petra oslanjao dolazi iz 1279., kada se spominje kako je Petra donio jednu odluku „*cum sociis nostris et nobilibus regni Sclavonie*“, CD 6, br. 265, 318.

¹⁴³ Mirošević, ur., *Zagrebački biskupi*, 72.

¹⁴⁴ CD 6, br. 404, 487-88.

¹⁴⁵ CD 6, br. 484, 572-73.

¹⁴⁶ Danas je to mjesto *Sámód* u baranjskoj županiji u Mađarskoj. Navedeno selo i u srednjem se vijeku nalazilo u baranjskoj županiji (vidi Imre Nagy, *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. V. (1347–1352)* (dalje AO), br. 108, 220.), nedaleko od posjeda Osvak.

redovnice u navedenom slučaju, Kemenu vratili sve isprave, „kako one kraljevske tako i one druge“, povezane s posjedom Pukur, a koje su se nalazile u posjedu Abrahamove udovice.¹⁴⁷

Iako isprava iz 1286. to izričito ne otkriva, Abrahamova udovica najvjerojatnije je poslije muževe smrti odlučila ući u samostan te je prilikom stupanja u samostan donijela i svoj miraz, odnosno pokušala je to učiniti, no naišla je na otpor muževe rodbine.¹⁴⁸ Pritom je odabir samostana u kojeg je ušla iznimno indikativan za društveni položaj pripadnika roda. Dominikanski samostan sv. Marije na Margitinom otoku bio je iznimno važan za vladajuću dinastiju Arpadovića (ali i kasnije vladare). Samostan je bio kraljevska zadužbina izgrađena za kćer Bele IV., sv. Margaretu, u kojem je živjela do svoje smrti, 1270.¹⁴⁹ Samostan je pored veze s vladajućom dinastijom bio usko povezan i s najvećim rodovima kraljevstva, budući da su njihove ženske pripadnice postajale redovnice. Među njima valja istaknuti Margaretu, udovicu Mateja Cáka, koja je ušla u samostan 1255., a čiji primjer ukazuje kako Abrahamova udovica nije bila izuzetak među redovnicama.¹⁵⁰

Dakle, i slučaj Abrahamove udovice otkriva društveni položaj pripadnika roda i njihovo sudjelovanje na najvišoj političkoj razini kraljevstva, kao što na to ukazuje i primjer Petra II., koji je sudjelovao u sukobima s češkim kraljem te u borbama frakcija za prevlast na dvoru, i to ne samo unutar Slavonije, kako to pokazuje obračun s Fintom Abom, a još rječitije o njegovom društvenom položaju govori dužnost bana koju je obnašao. Osamdesete godine

¹⁴⁷ CD 6, br. 484, 572-73.

¹⁴⁸ Za ulazak udovica u samostan vidi Eileen Power, *Medieval English Nunneries: c. 1275 to 1535* (Cambridge: Cambridge, 1922), 38-39.; Penelope D. Johnson, *Equal in Monastic Profession: Religious Women in Medieval France* (Chicago: The University of Chicago Press, 1993), 28-29.; Zrinka Nikolić, *Rođaci i bližnji, Dalmatinsko gradsko plemstvo u ranom srednjem vijeku* (Zagreb: Matica Hrvatska, 2003), 56-58.; te za unošenje miraza u samostansku zajednicu Power, *Medieval English Nunneries*, 16-24; Johnson, *Equal in Monastic Profession*, 25-26.

¹⁴⁹ Za odnos vladajuće dinastije i Margarete sa samostanom vidi Gábor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses: Dynastic Cults in Medieval Central Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 205-206, 259-264.; za odnos kasnijih vladajućih kuća prema samostanu i Margareti vidi Idem, "Efforts at the Canonization of Margaret of Hungary in the Angevin Period", *Hungarian Historical Review* 2 (2013): 313-340; Idem, "Matthias and the Saints", u *Matthias Rex 1458-1490: Hungary at the Dawn of the Renaissance*, ur. IvánHorváth et al. (Budapest: Eötvös Loránd University Faculty of Humanities, Centre des hautes études de la Renaissance, 2013), 5-8. Značaj samostana ogleda se i u činjenici da je Stjepan V. bio pokopan kraj Margarete, svoje sestre, u istom samostanu, Engel, *Realm of St. Stephen*, 107.

¹⁵⁰ Klaniczay, *Holy Rulers*, 263.; pored Margarete zapisi kanonizacijskog procesa iz 1276. otkrivaju prisustvo još jedne udovice u samostanu, „*Domina Olimpiades nutrix et magistra istius virginis Margarethe, uxor quondam comitis Thome*“, Vilmos Frankói, (ur.), *Inquisitio super vita, conversatione et miraculis beatae Margarethae virginis, Belae IV. Hungarorum regis filiae, sanctimonialis monasterii virginis gloriosae de inslua Danubii, Ordinis Praedicatorum, Vesprimiensis diocesis*,“ u Vilmos Frankói, *prir., Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis*, vol. 1. (Budapest, 1896), 217.

13. stoljeća u tom pogledu predstavljaju kraj djelovanja članova roda u „visokoj“ politici; stvari će se promijeniti tek sredinom idućeg stoljeća kada se Nikola II. ponovno probija do kruga dvorske elite. Nije to značilo kako članovi roda više ne dolaze na dvor, no razlozi i okolnosti u kojima se to događa sasvim su druge naravi – oni otkrivaju članove roda u problemima na lokalnoj razini, uvučene u posjedovne sporove, bez indikacija kako su imali značajnu ulogu na najvišoj političkoj razini, iako rod i dalje, u tom turbulentnom periodu, uspijeva zadržati znatnu (zemljišnu) moć, koja će omogućiti jednoj grani roda ponovni uspon do dvorske elite.

Prijelom stoljeća

Među tim lokalnim sporovima najdugotrajniji su bili oni s jednom granom roda Korodških.¹⁵¹ Naime, za razdoblje od 1290. do 1318. sačuvane su tri isprave koje otkrivaju sinove Ladislava od roda Korođ u sporovima s dvjema generacijama Pekrija. Prvi od tih sporova vođen je pred kraljem Andrijom u listopadu 1290., a ticao se posjeda Osuvak. S jedne strane je stajao Ivan sin Ladislava od roda Korođ dok su s druge strane bili Kemen i njegovi sinovci Lovre I. i Nikola I., koji su tužili Ivana da je nepravедно ušao u njihov posjed. Strankama u sporu je bilo određeno kako moraju donijeti isprave kojima će dokazati svoje pravo na rečeni posjed, što su obje strane i učinile. I Ivan, kao i Kemen i njegovi sinovci, donijeli su isprave kralja Ladislava IV. Kemen, Lovre I. i Nikola I. donijeli su ispravu koja je bila izdana banu Petru, a kojom se Petru vraća posjed koji je bio nepravедно oduzet od njegovih predaka. S druge strane, kralj i njegovo vijeće ocijenili su kako je isprava kojom je Ivan dokazivao svoje pravo na Osuvak nastala nakon one koja je bila izdana Petru te je povrh toga bila „ni pravo niti valjano načinjena“ („*non legitime nec rite*“) i u skladu s tim presudili su u korist Kemena i njegovih sinovaca.¹⁵² Sama presuda i kraljevska isprava ipak nisu bili dovoljni kako bi se uredili odnosi između Lovre I. i Nikole I. te Ivana s jedne strane, odnosno Ivanove braće s druge. U lipnju 1294. Filip i Demetar, sinovi Ladislava, odnosno Ivanova braća, prosvjedovali su protiv svojatanja i iskorištavanja posjeda Barazda, koji je dijelio posjede Kas i Osuvak, bilo od strane njihovog brata, bilo od strane Lovre I. ili Nikole I.

¹⁵¹ Za rod Korodških u drugoj polovici 13. i prvoj polovici 14. stoljeća vidi Ive Mažuran, *Srednjovjekovni i turski Osijek* (Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Osijeku, 1994), 52-54.; za genealogiju vidi Engel, *MVA/KMG* sub voce: Korogyi.

¹⁵² CD VII, br. 5, 4.

Intervenciji Filipa i Demetra pred pečujskim kaptolom prethodio je dogovor između Ivana te Lovre I. i Nikole I. koji je rezultirao i izdavanjem isprave istog kaptola („*litteras nostras compositionales emanari fecissent*“); iako ta isprava nije sačuvana očito se ticala upravo posjeda Barazda, odnosno registrirala je dogovor Ivana te Lovre I. i Nikole I. Pekrija oko navedenog posjeda, dok su Filip i Demetar ostali isključeni i očito nezadovoljni njime.¹⁵³ Sporovi među pripadnicima dvaju rodova nisu završili time, kao što to otkriva isprava Lamperta, dvorskog suca, kojom je odgođen termin spora između Filipa sina Ladislava te sada već sinova Lovre I., Dominika I. i Pavla II.¹⁵⁴ Nažalost, isprava ne otkriva što je bio predmet spora među njima, no uzimajući u obzir prethodne slučajeve može se pretpostaviti kako su posjedovni odnosi u baranjskoj županiji opet bili uzrok parnice.

Korođski su krajem 13. stoljeća posjedovali znatne zemljišne posjede, kako sjeverno tako i južno od Drave te tri utvrde: Nadasd u županiji Tolni, Orljavac u Požeškoj te Korog u Vukovskoj županiji.¹⁵⁵ Lovre, bratić Ivana, Filipa, Demetra i Ladislava, Ladislavovih sinova, obnašao je i dužnost magistra stolnika (*magister dapiferorum*) Tomasine Morosini 1295., a prethodno spomenuti Ladislav Ladislavov bio je pečujski biskup od 1315. do 1346.¹⁵⁶ Sve to ukazuje kako su Korođski posjedovali znatnu moć i dugotrajni spor koji su vodili s njima morao je biti iznimno težak za Pekrije. O tome možda najrječitije svjedoče odnosi Lovre I. Pekrija s braćom Petrom i Gyulom Šiklošijima od roda Kán, posebno spor iz 1301.¹⁵⁷ U travnju te godine *comes* Marko je, nastupajući pred pečujskim kaptolom u ime Petra i Gyule, prosvjedovao protiv Lovre I. koji je istjerao Petra i njegove službenike iz dvaju sela zvanih Sygwr koji su se nalazili u Osvuku, a koje je Lovre dao Petru i bratu mu Đuli na ime pomoći i troškova koje su ovi imali dok su mu pomagali vratiti posjed Osvuk.¹⁵⁸ Uzimajući u obzir sporove koje su Pekri imali s Korođskima nije teško zaključiti kako su Petar i Gyula bili od iznimne pomoći upravo u tim sukobima te su sukladno tome bili i nagrađeni od Lovre (iako je

¹⁵³ MNL OL, DL 1390.

¹⁵⁴ Fejér, *Codex Diplomaticus*, VIII/7, br. 98, 124.; MNL OL, DL 40377.

¹⁵⁵ Mažuran, *Srednjovjekovni Osijek*, 53.

¹⁵⁶ Mažuran, *Srednjovjekovni Osijek*, 53., uz opasku kako Mažuran Lovru naziva mačonošom Tomazine Morosini, dok se u ispravi na koju se poziva Lovre naziva *magister dapiferorum*. ÁÚO, 10, br. 121, 183.

¹⁵⁷ Vidi genealogiju roda u Engel, *MVA/KMG: Kán nem 2. tábla: Siklósi*

¹⁵⁸ Karbić, „Gospodari Donjeg Miholjca“ 49-50.; riječ je o ispravi pod signaturom MNL OL, DL 1615.

nemoguće utvrditi vrijednost navedena dva sela, svakako je riječ o znatnoj nagradi).¹⁵⁹ Petar i Gyula spomenutu pomoć su pružili najvjerojatnije u razdoblju prije 1296., jer su te godine Pekri izgleda bili u posjedu Osvuka.¹⁶⁰ Oslonac Lovre I. na Petru i Gyulu, osim u činjenici da su očito bili dovoljno moćni,¹⁶¹ treba tražiti i u njihovim rodbinskim vezama – supruga bana Petra II. bila je iz obitelji Šikloša.¹⁶² Izvori ne otkrivaju njeno točno mjesto u genealogiji Šikloša, no najvjerojatnije je, s obzirom na vrijeme kad je Petar II. živio, bila riječ o sestri Nikole Šikloša, oca Petra i Gyule.¹⁶³

Iz 1304. dolazi vijest o sporu koji je Lovre I. imao s Jakovom sinom Konrada od Óvára od roda Gyór i Zéhánom sinom Jurja, također od roda Gyór.¹⁶⁴ Iako je isprava dijelom oštećena te je vrlo teško pročitati njen početni dio u kojem stoji ime osobe izdavača isprave neoštećeni dio upućuje na to kako je spor vođen pred Henrikom Gisingovcem, tadašnjim banom Slavonije i kraljevskim tavernikom.¹⁶⁵ Kao razlog spora navode se uništavanja posjeda, zarobljavanja ljudi te ostala zlodjela koja su međusobno počinile zavađene strane, a koje su očigledno dosegle iznos od 20 maraka, na temelju čega je Jakov zajedno s Zéhánom trebao položiti zakletvu pred Henrikom. No, u trenutku kada su na zakazani datum došli pred Henrika zavađene strane su se izmirile i oprostile jedan drugoj sve nanesene štete.¹⁶⁶

Potonji spor otkriva niz elemenata. U prvom redu valja istaći kako je Elena, sestra Gyule i Petra Šikloša, bila supruga Jakova od Óvára.¹⁶⁷ Brak je vrlo vjerojatno sklopljen negdje između svibnja 1297. i svibnja 1298. U svibnju 1297. Konrad te Toma sin Pavla od

¹⁵⁹ Na to upućuje i spor koji je Gyula imao s Filipom, Demetrom i Ladislavom, sinovima Ladislava, oko izgradnje kapele na spornom posjedu *Iwanteluke*, Fejér, *Codex Diplomaticus*, VII/2, br. 402, 601-602., uz naznaku kako postoji par grešaka u Fejérovom čitanju isprave, stoga je uputnije osloniti se na DL 40236.

¹⁶⁰ Tada je Petar, iako je već preko desetljeća bio mrtav, u navođenju granica posjeda označen kao vlasnik Osvuka; Karbić, „Gospodari Donjeg Miholjca“, 49.

¹⁶¹ Gyula je bio župan Baranje i Tolne 1294., Zsoldos, *Magyarország*, 133., a o njegovom statusu svjedoči i brak s Klarom, kćerkom palatina Finte Abe; Engel, *MVA/KMG*, Aba nem 1. Széplaki ág.

¹⁶² MNL OL, DL 100013, gdje Pavao Šikloš Pavla Lovrinog Pekrija naziva *proximo*, te se spominje djevojačka četvrtina koju je Pavlu II. dužan Pavao Šikloš na ime njegove bake, supruge bana Petra II. Pekrija.

¹⁶³ Nikola se spominje u razdoblju između 1266. i 1288., dakle bio je Petrov suvremenik, a očito i njegova sestra nepoznata imena. Vidi genealogiju (ali bez ove veze s Pekrijima) u Engel, *MVA/KMG*: Kán nem 2. tábla: Siklósi.

¹⁶⁴ Vidi genealoške tablice kod Engel, *MVA/KMG*, „Győr nem 1. Óvári ág“ te „Győr nem 3. Dombai“.

¹⁶⁵ Iako se ne može pročitati ime osobe koja izdaje ispravu, nastavak „bani magistri tavernicorum domini regis“, ne ostavlja sumnju kako je riječ o Henriku sinu Henrika, koji se u izvorima najčešće pojavljuje kao „Henricus filius Henrici bani“, koji je upravo u razdoblju između 1302. i 1305. obnašao dužnost tavernika, vidi Engel, *MVA/KMG* sub voce Tárnokmester (magister tavernicorum regalium); te za ispravu AO I, br. 66, 72-73., a za fotografiju isprave MNL OL, DF 259791.

¹⁶⁶ AO I, br. 66, 72-73.

¹⁶⁷ Vidi Engel, *MVA/KMG*, Győr nem 1. Óvári ág.

roda Gyór postigli su sporazum s Gyulom i bratom mu Petrom pred pečujskim kaptolom nakon međusobnog sukoba.¹⁶⁸ U svibnju iduće godine Gyula se, također u ispravi pečujskog kaptola, javlja kao Konradov *cognatus*, što upućuje na to kako je pomirba iz 1297. dodatno osnažena i sklapanjem rodbinskih veza između Šikloša i Konrada preko ženidbe Konradovog sina Jakova i sestre Gyule i Petra.¹⁶⁹ Možda u tim odnosima valja promatrati i sukob Lovre I. Pekrija sa Šiklošima i Óvárima sa samog početka 14. stoljeća. Naime, nakon izbijanja sukoba Lovre I. sa Šiklošima, potonjima je u pomoć mogla priskočiti svojta – kao što je svojta pomogla Lovri I. u sukobima oko Osuvka – što je onda značilo i početak neprijateljstava Lovre s Jakovom, koji su riješeni sporazumom iz 1304. Tome svakako valja dodati kako su se Pekri i Óvári već sukobljavali tijekom prethodne generacije (vidi ranije), što upućuje također i na dugotrajnije sukobe interesa, vrlo vjerojatno one posjedovne naravi.

Navedeni sporazum otkriva još jedan iznimno važan segment: Lovre I. je na početku 14. stoljeća pristajao uz Gisingovce. Činjenica da se 1304. pojavljuje pred Henrikom Mlađim Gisingovcem kao sucem rječito govori o taboru kojem je Lovre pripadao u razdoblju borbi za krunu, točnije čiju je oligarhijsku vlast priznavao. Pritom treba poći od toga da su oligarsi u tom razdoblju prisvojili sudačku vlast i kako se pojavljivanje na njihovim sudovima može uzeti kao siguran indikator pod čiju su vlast pripadali.¹⁷⁰ U takvim sudačkim funkcijama ogledala se i jedan od osnovnih funkcija vođa (gospodara), koji su pored sukoba i borbe za resurse s protivničkim grupama preko sudske funkcije utjecali i na borbe za resurse unutar grupe kojoj su stajali na čelu.¹⁷¹ Henrikova isprava iz 1305. odlično to ilustrira. Pred njim su se našli već poznati akteri: Zéhán u svoje te ime rođaka Eleka, Jakov sin Konrada u svoje te ime Tome sina Pavla, Leustahije sin Ecka u svoje te ime Ihone svoga brata te Ladislav sin Abrama u svoje te ime Nikole sina Ereu, dok je s druge strane stajao Deziderije u svoje te ime Pouse te Demetra i Gjule, koji su odgodili svoju parnicu budući, kako to naglašava Henrik, „*ydem nostris sunt ad presens seruicys occupati*“.¹⁷² Kao i u ovom slučaju, u kojem su obje strane u sukobu stajale u službi Henrika, dakle priznavale njegovu vlast, jednako tako su Lovre I. Pekri i Jakov te Zéhán, kao dvije strane u sukobu, svoj spor riješile pred Henrikom,

¹⁶⁸ ÁÚO XII, br. 490., 613-4.

¹⁶⁹ ÁÚO XII, br. 497, 624-5.

¹⁷⁰ O sudskoj vlasti oligarha vidi Zsoldos, „Kings and Oligarchs“.

¹⁷¹ Za sudačku funkciju vođa vidi Frederick George Bailey, *Stratagems And Spoils. A Social Anthropology Of Politics* (Colorado: Westview Press, 2001), 61-66.

¹⁷² AO I, br. 84, 92.

kojemu je sudačka funkcija omogućavala intervenciju u dinamiku odnosa unutar grupe koju je nastojao kontrolirati i držati pod svojom vlašću. U kojoj je mjeri (ne)uspješan upliv u dinamiku odnosa unutar grupe utjecao na snagu oligarha pitanje je koje nije dobilo dovoljnu količinu pažnje te je teško izvlačiti neke dalekosežnije zaključke iz ovih primjera. Ono što ovi primjeri pokazuju jest kako sukobi nisu nužno značili pripadanje različitim „političkim“ opcijama već kako je dinamika odnosa unutar grupe uvelike ovisila o borbama za resurse i umješnosti onih na čelu tih grupa da riješe/primire takve sukobe. Sukob Lovre I. s Gyulom i Petrom Šiklošima oko dvaju selu, a kojem su prethodili sukobi Lovre I. i njegovog brata te strica za posjed Osvak, primjer su toga. Takvi odnosi uključivali su uspostavljanje horizontalnih veza, poput ženidbe, kojima su se više-manje uspješno nastojali uspostaviti ili popraviti već uspostavljeni odnosi. Rodbinske veze Lovre I. sa Šiklošima, koje su se pokazale funkcionalnima u jednom trenutku, u drugim okolnostima su gurnute u stranu, a Šikloši su aktivirali iste takve veze i odnose s Gyórima, koje su onda mogli iskoristiti protiv istog tog Lovre I. kojem su prethodno pružili pomoć.

Pored ovih sukoba, izvori otkrivaju još i onaj Lovre I. s Dominikom zvanim Zup oko posjeda Gayul s kraja 13. stoljeća, spor koji je daleko teže rasvijetliti. U kolovozu 1297. Lovre I. i Dominik su pred kraljem Andrijom okončali sukob tako da je Dominik rečeni posjed prepustio Lovri I., koji je pravo vlasništvo branio ispravom Ladislava IV.¹⁷³ Nemoguće je zaključiti išta više budući je Dominik zagonetna figura koju je gotovo nemoguće pronaći u izvorima.¹⁷⁴

Političke odluke Lovre I. u posljednjem desetljeću 13. i prvom desetljeću 14. stoljeća ovisile su dobrim dijelom o geografskom smještaju njegovih posjeda; Pukur je stajao na prostoru između sfere Henrika Gisingovca na sjeveru, Ugrina Csáka (i Karla Roberta) na istoku te Babonića na jugu. Osvak se također nalazio na razmeđu dvaju oligarhijskih teritorija: Ugrina Csáka na jugu, dok je s drugih strana bio okružen sferom pod vlašću i utjecajem Gisingovaca. Takav razmještaj posjeda uvelike je onda determinirao i vezu Lovre s Gisingovcima, koja se najopipljivije vidi na primjeru iz 1304., ali koja se može nazrijeti i za razdoblje koje je prethodilo i slijedilo toj vremenskoj točki, bez obzira na šutnju izvora.

¹⁷³ CD VII, br. 245, 285.

¹⁷⁴ Vidi MNL OL, DF 272921.

U tom turbulentom razdoblju, kada su kraljevski autoritet i posjedi nestajali istovremeno, nisu samo oligarsi prisvajali nekoć kraljevske posjede, mada je većina njih ipak završila u njihovim rukama. U procesu rastakanja kraljevskog autoriteta i drugo plemstvo pored oligarha nastojalo je iskoristiti trenutak za vlastitu korist. Čini se kako su Pekri bili iznimno uspješni u tome, jer su u ovom razdoblju uspjeli u svoje ruke preuzeti Osvak, kraljevski posjed. Mada se do sada pretpostavljalo kako su Pekri Osvak držali već od prve polovice 13. stoljeća, jedna specifična isprava pokazuje kako je bila riječ o akviziciji iz razdoblja nakon 1270., odnosno iz 1280-ih, kako ću nastojati pokazati. Isprava je specifična jer je riječ o neautentičnom prijepisu isprave Bele IV., koju onaj tko je prepisivao negdje u 14. stoljeću, kako se to da zaključiti po rukopisu, nije niti prepisao do kraja. Bez obzira na specifičnu formu u kojoj je sačuvan, prijepis, odnosno sadržaj isprave ne budi sumnju, pa se informacije u njoj mogu uzeti kao vjerodostojne. Isprava je izdana negdje između 1258. i 1270., a njome se registrira spor „gostiju“ (*hospites*) vezanih uz *castrum de Barana* koji su obitavali na posjedu *Azyag* i Ladislava, Filipa i Grgura sinova Kleta Korodških oko granica posjeda Osvak (*Azyag*) i *Cos*.¹⁷⁵ Isprava se može još pobliže datirati. Kletovi sinovi su naime od Bele IV. 1258. dobili zemlju *Koos*, očigledno identičnu gornjem posjed *Cos*, i najvjerojatnije je do spora došlo vrlo brzo po njihovom preuzimanju posjeda – kraj 1250-ih, početak 1260-ih – kada je trebalo utvrditi međe s novim susjedima.¹⁷⁶ Jasno je dakle kako je posjed Osvak bio kraljevski posjed, podvrgnut baranjskom županu, kako se da razaznati iz Beline isprave. Kako i kada su Pekri došli u njegov posjed? *Terminus post quem* predstavlja 1282/3. Tada su naime Ladislav IV. i njegova majka Elizabeta oslobodili posjede Pekrija od plaćanja marturine, a u privilegij su navedeni posjedi Pukur i Zengurg te drugi *in regno Sclavonie*.¹⁷⁷ Da su Pekri u trenutku izdavanja tog privilegija imali u svojim rukama Osvak zasigurno bi i njega izričito naveli prilikom zahtjeva za oslobađanjem od plaćanja poreza. No, ukoliko ga nisu imali do tada pretpostavljam kako je ban Petar II. Pekri tijekom 1283. počeo s prisvajanjem posjeda. Te godine je pored banske titule, nosio i titulu garešničkog i baranjskog župana. Te godine Petar je primio i darovnicu za Garić, kako je prethodno istaknuto, pa je i titula garešničkog župana jačala takvu vrstu pretenzija na posjede zagrebačkog biskupa. Snažno se stoga nameće paralela s Osvukom. Naime, Petar je najvjerojatnije iskoristio

¹⁷⁵ Isprava je prepisana i datirana u Szentpétery, *Az Árpád-házi V/3*, br. 1667., 505-506. (MNL OL, DL, 1877).

¹⁷⁶ CD V, br. 617, 101-102.

¹⁷⁷ CD XII, br. 236, 313-314.

župansku čast kako bi prisvojio posjede koji su bili pod njegovom ingerencijom. Zašto se Petar odlučio baš za Osvak? Činjenica da su u susjedstvu već imali posjed (Sveti Đurađ) morala je utjecati na takvu odluku, odnosno logika okrupnjavanja kroz zaposjedanje susjednog posjeda morala je imati ključnu ulogu. Neka vrsta pamćenja kako se Osvak nalazio pod jurisdikcijom baranjskog župana može se nazrijeti u krivotvorinama datiranim u 1281. (isprave C i D), u kojima se navodi kako je Osvak oduzet od Petrovih predaka, to jest „*potencialiter alienata et iurisdicioni comitatus de Barana dedita fuisset et subiecta*“, no čini se kako je obiteljsko pamćenje bilo sasvim suprotno stvarnosti.¹⁷⁸ Daljnja indikacija kako su Pekri 1280-ih preuzeli Osvak je i spor s Korođskima, o kojem prva vijest dolazi iz 1290. Kad Korođski već nisu uspjeli dobiti Osvak 1290., spor se nastavio oko razgraničenja, to jest sporno područje koje se javlja 1294. je upravo ono za koje su se Korođski prethodno sporili nakon 1258.: posjed Barazda, koji se u Belinoj ispravi naziva *Wrdugbarazdaya*, s tim da je tada bila riječ o jarku (*fossatum*). Proces koji je započeo za njegova oca, bana Petra II., Lovre I. je stoga do početka 14. stoljeća uspješno priveo kraju, osiguravši potpunu kontrolu nad Osvkom.¹⁷⁹ Da se Lovre I. vrlo uspješno nosio s izazovima turbulentnog razdoblja na prijelomu stoljeća ukazuje i nadimak koji je nosio: Túz (*Thuz*), u prijevodu vatra, što otkriva dio njegove osobnosti i karaktera. Pored toga, Lovre I. nije uspio prevladati krizu s prijeloma stoljeća samo očuvanjem posjeda već je možda najveći uspjeh bio što je, kao jedini preostali živući član roda, u trenutcima kada se rod našao na ivici biološkog izumiranja, osigurao nešto (daleko) vrjednije, a to je potomstvo.

¹⁷⁸ CD VI, br. 326, 385. Može se prigovoriti kako postoji mogućnost kako je posjed Osvak prije 1258. stvarno bio oduzet Pekrijima i pretvoren u kraljevski posjed, no daleko je vjerojatnije kako su upravo *hospites* naselili to područje i pretvorili ga u „iskoristiv“ posjed.

¹⁷⁹ Za Osvak dodatno vidi i poglavlje *Posjedi*.

ROD U RAZDOBLJU ANŽUVINSKE VLASTI

Vrijeme uspostave vlasti Karla Roberta

Lovre I. je, koliko to izvori dopuštaju vidjeti, iza sebe ostavio četiri sina: Pavla II., Dominika I., Petra III. i Leukuša (Lőkös). Pavao II. i Dominik I. se po prvi put javljaju 1318. u prethodno spomenutom sporu s Filipom Korodškim. Spor je vođen pred Lampertom, dvorskim sucem, što, imajući na umu prethodne opaske o odnosu vlasti i sudstva, upućuje na to kako su se braća Pekri odmakli od nove generacije Gisingovaca, sinova Henrika Mlađega. Takvo što i ne čudi pretjerano, ukoliko se u obzir uzme raspad moći Gisingovaca na prostorima oko posjeda Pekrija. Veliki pohod kraljevske vojske iz 1316. uvelike je slomio moć Gisingovaca (koja se najjasnije ogledala u utverdama koje su posjedovali) na prostoru baranjske županije, čime su Gisingovci maknuti iz okruženja posjeda Osuvak.¹⁸⁰ Iduće godine napravljen je i snažan korak k urušavanju moći Gisingovaca u istočnoj Slavonije, na predjelima oko Moslavačkog gorja. Porazom Gisingovaca, dio utvrda koje su držali oni i njihovi saveznici prešao je u ruke bana Ivana Babonića, što je ovome potom omogućilo da proširi svoj utjecaj na plemstvo koje je držalo posjede na prostoru oko Moslavačkog gorja,.: Nikolu Stjepanovog Moslavačkog, Leukuša i Ivana Svetačkog te Pavla i Dominika. Naime, Pavao II. i Dominik I. 1322. nalazili su se u pratnji bana Ivana te su uz njegovu pomoć dospjeli do kraljevskog dvora gdje su započeli postupak potvrđivanja prava na posjed Pukur i osiguravanja njegovih granica (vidi dalje). Vrlo je teško precizno datirati trenutak u kojem braća ulaze u odnose s Ivanom Babonićem, no za pretpostaviti je kako se to dogodilo vrlo brzo nakon početnog udara koji je nanijet Gisingovcima na prostoru istočne Slavonije. Pekri su očigledno shvatili kako se političko kolo počelo okretati te su potražili zaštitu u okviru društvene mreže Babonića. To je bilo tim potrebnije jer se sukobi i okršaji s Gisingovcima na tom prostoru nisu završili 1317. već su nastavljeni i idućih godina.¹⁸¹

I brak Pavlove kćeri Ane s Petrom Kaštelanom iz 1320. treba također promatrati kroz prizmu nastojanja Pekrija da osiguraju dobrosusjedske odnose s Ivanovcima, koji su kontrolirali utvrdu Pakrac koja se nalazila istočno od njihovih posjeda, a čiji je kaštelan Petar, kako na to upućuje njegov nadimak, najvjerojatnije bio. Petra se do sada držalo vitezom kralja

¹⁸⁰ Engel, "Die Güssinger im Kamf", 91.

¹⁸¹ Engel, "Die Güssinger im Kamf", 97-98.

Karla Roberta koji je s njim došao iz Italije.¹⁸² Sumnju u takvu pretpostavku nameće već i usporedba s Filipom Drugetom, koji je kao kraljev pratilac i vitez postigao blistavu karijeru; da je Petar također iz Italije došao kao Karlov vitez teško da bi ostao bez ikakvih veza s kraljevskim dvorom.¹⁸³ Daljnji trag o identitetu i korijenima Petra koji ga povezuje s Gragnanama Ivan Jurković i Pavao Maček su odbacili, no jedna isprava iz 1352. ne ostavlja mjesta nikakvoj sumnji u to: *Petrus de Gragnana dictus Castellanus* u njoj se javlja kao suprug Ane, kćerke Pavla Pekrija.¹⁸⁴ Takva identifikacija onda rasvjetljava kako i u kakvim okolnostima je Petar došao u Slavoniju. U razdoblju između 1315. i 1330. članovi obitelji Gragnana držali su čast hospitalskog priora i drugi niz važnih titula u sklopu priorata.¹⁸⁵ Pored takvih titula i dužnosti u sklopu priorata, neki članovi obitelji očigledno su držali i pozicije kaštelana, poput Petra, od kud mu i nadimak. Političke okolnosti u razdoblju kada Gragnane preuzimaju priorat jasno otkrivaju zašto su baš članovi obitelji držali pozicije kaštelana u utverdama Reda. Jedna od glavnih preokupacija novog vodstva priorata bilo je vraćanje utvrde Bela, koju su im oduzeli Gisignovci i to zbog nemarnosti kaštelana utvrde („*propter negligenciam castellani nostri, qui eo tempore erat ibidem ad custodiam deputatus*“).¹⁸⁶ U takvom kontekstu razvidno je od kud potreba Granana da imaju pouzdane i odane ljude na pozicijama kaštelana u svojim utverdama, a najviše pouzdanja mogli su imati upravo u članove svoje obitelji.¹⁸⁷ Uz odane ljude u utverdama, sigurnost posjeda Reda postizala se i preko uspostavljanja i održavanja dobrih odnosa sa susjedima; tako je utvrda Bela vraćena uz pomoć Nikole Ludbreškog, a bračna veza Petra Kaštelana osiguravala je mir s Pekrijima, snažnim susjedima Pakraca, utvrde Reda, kao i susjeda oko Osuvka, jer su hospitalci preuzeli posjed Našice gašenjem templarskog reda. Isti motivi zasigurno su pokretali i Pekrije k

¹⁸² Maček, Jurković, *Rodoslov plemića*, 34.

¹⁸³ Za Drugete vidi Đura Hardi, *Drugeti: povest o usponu i padu porodice pratilaca anžijskih kraljeva* (Novi sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2012).

¹⁸⁴ MNL OL, DL 100052.; za odbacivanje veze s Gragnanama vidi Maček, Jurković, *Rodoslovlje plemića*, 58.

¹⁸⁵ Hunyadi, *Hospitallers*, 76. Jedna informacija iz 15. stoljeća pomaže razjasniti i dilemu od kud dolazi obitelj Gragnana: za Petrove potomka se kaže kako su „de Saroevalla parcium Italicorum“, MNL OL, DL 43876, što bi odgovaralo današnjem Vitoriu Venetu, kako ističe T. Pálosfalvi, ne navodeći dokument kojim bi potkrijepio svoju tvrdnju i ne povezujući Petra Kaštelana s Grananama. Takva identifikacija mjesta njihovog porijekla onda daje jasnu potvrdu pretpostavki Z. Hunyadija kako njihove korijene valja tražiti u Friuliju, u sklopu venetskog priorata, *Hospitallers*, 76-77.

¹⁸⁶ CD VIII, br. 456, 557. O sukobima s Gisignovcima vidi Hunyadi, *Hospitallers*, 79

¹⁸⁷ Tako je na primjer krajem istog stoljeća Ivan od Paližne svog nećaka postavio za kaštelana Bele, Hunyadi, *Hospitallers*, 139.

uspostavljanju bračne veze s jednim od Granana, time su im se otvarala vrata za dobre odnose s jednima od njihovih najvažnijih susjeda.

U nastojanjima braće kako bi zaštitili posjede može se stoga istaknuti nekoliko elemenata. S jedne strane pokušavali su to ostvariti traženjem zaštite i uključivanjem u društvenu mrežu Ivana Babonića, čime su uspostavljali odnose na vertikalnoj razini, dok su s druge strane na horizontalnoj razini, preko bračne veze, stupali u odnose sa susjedima, poput Ivanovaca, koji su, što je važno istaknuti, također bili u posjedu utvrda.¹⁸⁸

Značaj vertikalnih i horizontalnih veza ogleda se u i dva slučaja iz 1320-ih u kojima su zaštićeni i promovirani posjedovni interesi sve četvorice braće. Jedan je već spomenuti slučaj oko posjeda Pukur, u kojem su se Pavao i Dominik zahvaljujući patronatstvu Ivana Babonića zatekli na kraljevskom dvoru 1322., što također upućuje na to kako su najvjerojatnije sudjelovali i u pohodima južno od Velebita iste godine.¹⁸⁹ Naime, u siječnju 1322. kralj je odaslao nalog čazmanskome kaptolu da obiđe posjed Pukur i obnovi međe kako su navedene u privilegiju kralja Bele.¹⁹⁰ Odgovor čazmanskog kaptola uslijedio je mjesec dana kasnije, na samom kraju veljače, u kojem kaptol odgovara kralju kako je postupio po njegovom nalogu te sazvaio sve susjede, od kojih su se podizanju novih međa suprotstavili opat *de Woys*, Peteu zvan Oros te Petar sin Odolena te im je određeno da se pojave pred kaptolom, gdje se trebao nastaviti spor s Lovrinim sinovima. Da je spor uspješno okončan svjedoči isprava pečujskog kaptola iz 1324. kojom su Dominik I., Petar III. i Leukuš bratu Pavlu II. predali posjed Tordas budući je Pavao II. na ime svojih službi od kralja ishodio potvrde za sve njihove posjede.¹⁹¹ S obzirom na postupak potvrde Pukura dvije godine ranije može se pretpostaviti kako je prvenstveno taj posjed bio onaj za koji je Pavao osigurao kraljevsku potvrdu. Koji su to drugi posjedi bili vrlo je teško reći bilo što preciznije budući nisu sačuvani izvori koji bi o tome nešto govorili.

Među onima za koje Pavao nije osigurao kraljevske potvrde spadaju polovica sela/posjeda (oznake se naizmjenično koriste u ispravi) Donji Miholjac i Sveti Đurađ. Naime,

¹⁸⁸ O značaju utvrda u tom razdoblju vidi Erik Fügedi, *Castle and Society in Medieval Hungary (1000-1437)* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986), 65-99.

¹⁸⁹ Za vezu tog posjeta dvoru s pohodom vidi Ančić, *Hrvatsko Kraljevstvo* (u pripremi).

¹⁹⁰ CD IX, br. 35, 44.

¹⁹¹ „*pro eo quia possessiones iposrum omnes a domino rege pro serviciis suis aquisiuisent et perpetuassent*“, MNL OL, DL 2266.

polovice tih posjeda najvjerojatnije su tijekom 1329. oduzete Lovrinim sinovima tijekom istraga pečujskog prepošta Stjepana, koji je određen od strane kralja za ispitivanje prava kralja i kraljice u kraljevstvu.¹⁹² Tijekom Stjepanovih istraga očito je utvrđeno kako su te polovice posjeda pripadale među prava kralja i kraljice, odnosno nekome tko je te posjede držao na ime službi kralju (*nomine terre condicionarium regalium a filiis Laurencii dicti Thwz recaptivate*).¹⁹³ Međutim, Lovrini sinovi su uz pomoć zakletve 60 plemića – vrijednost polovice sela utvrđena je na 60 maraka – uspjeli dokazati kako je riječ o njihovim nasljednim posjedima te su im presudom dvorskog suca Pavla iz veljače 1330. navedeni posjedi i vraćeni.¹⁹⁴

Dakle, dok je početak procesa osiguravanja posjeda Pukur započeo zahvaljujući vertikalnim vezama s Ivanom Babonićem, Lovrini sinovi su zadržali polovice sela Donji Miholjac i Sveti Đurađ zahvaljujući horizontalnim vezama sa susjednim plemstvom, mahom onim iz baranjske županije gdje su se navedeni posjedi i nalazili.

Pavlove akvizicijske taktike

Dok su se procesi oko Pukura te polovica posjeda Donji Miholjac i Sveti Đurađ ticali svih Lovrinih sinova, tijekom 1320-ih i 1330-ih posebno se mogu pratiti nastojanja širenja posjeda jednog od braće, Pavla II. Pavao je pritom koristio cijeli niz taktika kako bi proširio svoj posjed – od kupovine do daleko nasilnijih metoda. Te taktike mogu se pratiti preko dva slučaja, načina kojim je Pavao došao do Dimičkovine te kako je određeni vremenski period kontrolirao posjed Kreštelovac (Toplica).

Dimičkovina

Stjecanje posjeda Dimičkovina može se pratiti kroz nekoliko isprava. Pritom je možda najbolje krenuti od 1329. kada je Pavao II. došao u njen posjed. U lipnju 1329. Pavao je došao pred bana Mikca s ispravama (*privilegia*) Kolomana i Bele kojima je očito dokazivao svoje pravo vlasništva nad posjedom, a koji mu je, prema iskazu isprave iz 1329., bio oduzet od

¹⁹² U isto vrijeme – isprava dvorskog suca izdana je na isti dan – zabilježen je još jedan identičan slučaj kao onaj Pekrija, a ticao se posjeda Beke i Stjepana sinova Lankrecija, koji su također preko zakletve 60 plemića dokazali prava na neke posjed, AO II, br. 408, 468-471.

¹⁹³ MNL OL, DL 99919. Marija Karbić daje drukčije čitanje isprave, prema kojem su sami Pekri držali te zemlje pod određenim uvjetima, Karbić, „Gospodari Donjeg Miholjca“, 50.

¹⁹⁴ MNL OL, DL 99919.

nevjernika Karla Roberta i kraljevstva.¹⁹⁵ Stoga je Mikac naložio čazmanskom kaptolu da naprave ophodnju posjeda prema granicama iz isprava Kolomana i Bele te uvedu Pavla II. u posjed, što su ovi, bez ičijeg protivljenja i učinili. Pored činjenice kako je vlasništvo nad posjedom dokazivao pisanom riječju, Pavlove su tvrdnje jednoglasno (*una voce*) potvrđene i od strane plemstva koje se skupilo na saboru u Križevcima.¹⁹⁶

Tko su bili ti kraljevi nevjerni koji su Pavlu oduzeli Dimičkovinu, odnosno koliko se uopće može vjerovati Pavlovom iskazu? Isprava čazmanskog kaptola iz 1308. baca donekle drugačije svjetlo na cijeli slučaj. Tada je Elizabeta, kćerka Demeska, supruga Emerika sina Koroše, prodala posjed Dimičkovinu Pousi banu Jakovljevom za 50 maraka. Dimičkovina je pak došla u ruke Elizabete preko njene bake, koja je bila sestra Benedikta Pekrija, Pavlovog pradjeda, a bila je udana za Demetra, Elizabetinog djeda, Demeskovog oca. Postupak izdavanja isprave nije obavljen u čazmanskom kaptolu već su kanonici morali otići do Elizabete budući se ona nije mogla pojaviti pred kaptolom zbog nesigurnog stanja u kraljevstvu.¹⁹⁷ Je li i prodaja Dimičkovine bio način da se riješiti tereta zaštite posjeda u nesigurnim vremenima teško je razaznati, no sigurno je kako su Pekri već i prije 1329. smjerali steći Dimičkovinu, i to već za bana Petra II. kada je ovaj posjed koji očito nije držao u svojim rukama darovao Benediktu Jobovom. Nakon toga takve namjere otkriva bračni sporazum Ane I., Pavlove kćeri te Petra Kaštelana iz 1320., kojim su Pavao II. i Petar III. mladom bračnom paru darovali, među ostalim, i posjed Dimičkovinu. S obzirom na to da je Pavao II. do posjeda došao tek 1329., jasno je kako je darivanje napravljeno s nadom kako će se domoći posjeda, kao što to i sama isprava iz 1320. veli: Pavao i Petar daju posjed koji trenutno nemaju u vlasništvu, ali kojeg se nadaju dobiti (*„ymo totum ius, dominiumque et proproetatem eorum, quod uel quam habere se sperarent in prefatis possessionibus“*).¹⁹⁸ Dakle, Dimičkovina je daleko ranije i na sasvim drukčiji način otišla van kontrole i posjeda roda, a Pousa nije došao do Dimičkovine otudivši je od Pavla već kupovinom. Međutim, sam Pousa se našao u grdnim problemima 1325. Tada je zajedno s bratom Kuzmom zbog sukoba i izgubljenih parnica s Odolinim sinovima izgubio sve posjede, koji su podijeljeni na trećine,

¹⁹⁵ Nemoguće je utvrditi odnosi li se isprava Kolomana i Bele na onu iz 1237. koja se tiče Pukura; činjenica da se u ispravi iz 1329. ističe kako je ophodnja međa napravljena prema ispravi Kolomana i Bele baca sumnju na takvu pretpostavku.

¹⁹⁶ CD IX, br. 382, 468.

¹⁹⁷ CD VIII, br. 106, 118-19.

¹⁹⁸ CD VIII, br. 106, 118-19.

od kojih je jedna pripala Odolinim sinovima, a druge dvije sucu, križevačkom županu. Nemoguće je iz isprave razabrati je li i Dimičkovina ulazila u taj sklop, no dio njihovih posjeda jest se nalazio oko rijeke Toplice i Mečenice.¹⁹⁹ Imajući na umu kakvu je javnu sliku cijeli proces protiv Pouse i brata mu Kuzme (koji je i ubio Odolu) stvorio pred lokalnim plemstvom nije teško pretpostaviti kako se oznaka kraljevskih nevjernika iz Mikčeve isprave iz 1329. odnosila upravo na Pausu i brata mu Kuzmu. Takva percepcija onda je vrlo vjerojatno i pripomogla da plemstvo na shodu u Križevcima jednoglasno potvrdi Pavlove navode kako mu je posjed oduzet, iako Pavao II. posjed očigledno nije izgubio od strane neprijatelja Karla Roberta. Međutim, takva kvalifikacija vjerojatno je njega prikazvala kao Karolovog pobornika te mu tako olakšala da se domogne posjeda kojeg je nastojao vratiti najmanje jedno desetljeće.

Saga s Kreštelovcima

Odnos Pavla s grupom koju će se ovdje nazivati Kreštelovcima daleko je kompleksniji nego procesi koji se mogu naslutiti za posjed Dimičkovinu.²⁰⁰ Niti cijelog slučaja najjasnije se pokazuju u jednom drugom sporu koji su vodili Kreštelovci – sporu s Ladislavom sinom Petra Kaštelana. Ladislav je krajem 1350-ih pokrenuo spor s Valentinom sinom Samsona te njegovim sinom Balotom te Nikolom sinom Stjepana zbog toga jer se tjedna tržnica koju su oni utorkom održavali na svom posjedu Kreštelovcu poklapala s njegovom tjeđnom tržnicom u Svetom Duhu, za koju je Ladislav dobio kraljevsku dozvolu, te su mu tako pričinjali štetu. Tijekom procesa Ladislav je tvrdio kako se tjedna tržnica Kreštelovaca održava bespravno i kako Kreštelovci ne mogu nikakvim ispravama potvrditi pravo na njeno održavanje. Na takve tvrdnje oni su pak uzvratili kako se tjedna tržnica održava još od vremena njihovog pradjeda (*protauum*) Kristola na temelju kraljevske darovnice, no da su im isprave kojima se to dokazuje nepravredno oduzete u prilog čemu su iznijeli ispravu bana Nikole iz 1347. Ta pak isprava nije donijeta u cijelosti već je prepričana, a sadrži iznimne informacije za raspletanje Pavlovih postupaka. Naime, te 1347. kralj Ludovik je sazvao slavonsko plemstvo u Zagreb te

¹⁹⁹ CD IX, br. 472, 581-584.

²⁰⁰ Jedini rad koji se dotiče Kreštelovaca je onaj T. Pálosfalvija, *The Noble Elite*, koji je, iako donosi neke podatke za razdoblje prve polovice 14. stoljeća, ipak prvenstveno usmjeren na kasnije razdoblje, 199-202. Srodnička grupa koje se od sredine 14. stoljeća počinje nazivati *de Cristauloch* zaslužuje daleko više pažnje, jer ruši neke dugo i duboko ukorijenjene pretpostavke o strukturi i funkcioniranju srodničkih grupa u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu.

su na tom shodu Petar sin Ivana zvan Čeh (*Ceh*), Juraj sin Valentina i Nikola sin Stjepana zvan Archow iznijeli optužbe protiv Pavla II. Pekrija za niz zlodjela. Naime, Pavao II. je braću Valentina i Jakova zarobio te ih u zarobljeništvu držao tri godine, a Jakova je pritom i mučio. Uz to Pavao II. ih nije htio pustiti sve dok se nije domogao svih njihovih isprava uz pomoć kojih je pred požeškim kaptolom njihove posjede pripisao sebi. Na te optužbe protiv Pavla kralj je dao u nalog banu Nikoli neka ih ispita, što je ovaj i učinio te je sve plemstvo i dvanaest zakletnika jednoglasno potvrdilo kako su Kreštelovci bili izbačeni iz svojih posjeda od strane Pavla II.²⁰¹ Kako je Pavlu II. takvo što pošlo za rukom, te kada se to uopće dogodilo?

Odgovor na to ponajprije mora krenuti od položaja Kreštelovaca u razdoblju prve polovice 14. stoljeća. Dio odgovora na to pitanje pružaju informacije iz spora s Ladislavom Kaštelanovićem. Tijekom daljnjeg ispitivanja navoda Kreštelovaca čazmanski kaptol prikupio je svjedočanstva susjednog plemstva koje je potvrdilo kako je tjedna tržnica funkcionirala već za Kristola, ali kako je u vrijeme Ivana sina Henrika Mlađeg Gisingovca (negdje u razdoblju između 1310. i 1327. kada se ovaj pojavljuje u izvorima) tržno mjesto bilo uništeno od strane istog. Potom su ga Kreštelovci obnovili, ali tada su opet došli crni dani uslijed Pavlovih nasilnih akcija.²⁰² Nedaće s Ivanom Gisingovcem nisu jedine iz tog razdoblja. U sporu koji je Valentin Samsonov vodio protiv Jurja Lovrinog još u vrijeme bana Nikole Lendavskog konačna presuda je donijeta pred križevačkim županom u studenom 1325. prema kojoj je Valentin osuđen te je pritom izgubio posjed *Lukalaka*.²⁰³ Juraj Lovrin pritom je dobio trećinu posjeda dok su sudačke dvije trećine bile ponuđene na otkup Valentinu. Kako ih on nije otkupio – što dostatno govori o njegovom financijskom stanju – posjed je prodan Pavlu II. Pekriju kao susjedu, s tim da je Pavao II. taj dio posjeda, uz koji je išao i patronat nad crkvom Kuzme i Damjana, platio 35 maraka.²⁰⁴ Za Valentina i Jakova razdoblje 1320-ih bilo je stoga vrlo nepovoljno jer su pretrpjeli značajne materijalne gubitke, od pustošenja Ivana Gisingovca do gubitka posjeda Lukalaka (ukupne vrijednosti nekih 52 marke, ukoliko svota koju je Pavao

²⁰¹ MNL OL, DL 100133.

²⁰² MNL OL, DL 100133.

²⁰³ Ime posjeda se ne spominje u samoj ispravi ali je na poleđini modernim rukopisom naznačena kako je riječ o posjedu pod imenom Luka Laka. MNL OL, DL 99904.

²⁰⁴ MNL OL, DL 99904. Patronat nad crkvom Kuzme i Damjana bio je u rukama niza osoba - 1328. Kristofor sin Drugana (također od Kreštelovaca) poklanja svojoj kćeri i njenom mužu trećinu svoje kapele (*capelle sue*) podignute u čast Kuzme i Damjana, što je potvrdio Pavao II. Pekri, kao i Valentin, MNL OL, DL 99908.

II. platio za dvije trećine može poslužiti kao osnova). Položaj braće u tom je razdoblju zasigurno bio uzdrman i Pavao je u tim okolnosti nastojao iskoristiti slabost braće te se nasilnim putem domoći njihovih posjeda koje je počeo nagrizzati kupovinom.

Kada je točno Pavao zarobio Valentina i Jakova i nasilno im oduzeo posjede? U gornjoj ispravi iz 1347. stoji kako je Pavao pred požeškim kaptolom nasilno sebi pripisao njihove posjede („*in capitulo beati de Possega potencialiter possessiones ipsorum sibi asscribi fecisset*“).²⁰⁵ Na tragu toga, odgovor na gornje pitanje mogu pružiti tri isprave požeškog kaptola iz 1330-ih koje registriraju transakcije Pavla s Kreštelovcima. Prva od njih tiče se zamjene posjeda koju su u kolovozu 1331. napravili Pavao II. Pekri i Valentin; Pavao II. je dao svoj predij zvan Luka laka (očito onaj dio koji je nedavno od njih i kupio), koji se nalazio uz rijeku Pukur, dok je Valentin dao svoj posjedovni dio u posjedu Toplica.²⁰⁶ Pavao II. je potom godinu kasnije u istom danu pred kaptolom napravio dvije zamjene s Valentinovom rodbinom. Prema jednoj je posjed Toplicu, a koji je dobio zamjenom od Jakova i Valentina (nalazio se između Toplice i Ilove) dalje zamijenio sa Stjepanom sinom Lovre za njegov posjed slično zvan Toplica (između Toplice i Mečenice). Pristanak zamjeni dala je i Stjepanova supruga Magica, koja je to izjavila kantu Petru koji je poslan kod nje.²⁰⁷ Treća zamjena sklopljena je na isti dan, 10. ožujka. Njome je Pavao II. dao svoj posjed Černec (*Cerneck*) koji se nalazio između Bijele i Ilove, a u zamjenu je od Leukusa sina Nikole dobio posjed Toplicu koji se nalazio s obje strane istoimene rijeke. Kao i u prethodnoj ispravi suglasnost zamjeni dala je Stjepanova supruga Ančica, Magičina sestra, opet uz istu ulogu kantora Petra.²⁰⁸

Kako kontekstualizirati ovaj niz isprava u sklopu Pavlovog nasilja spram Valentina i Jakova? Početna točka je svakako informacija prema kojoj je Pavao II. pred požeškim kaptolom nasilno sebi pripisao njihove posjede. Prema tome Pavao II. je očito pokušavao trenutnu nasilnu uzurpaciju posjeda sankcionirati i putem ugovora sklopljenih pred kaptolom čime bi ti posjedi postali trajne stečevine s legalnom osnovom. Tri gornje isprave požeškog kaptola stoga bi bile upravo korak prema tome. Iako nema stopostotnih dokaza da su baš to

²⁰⁵ MNL OL, DL 100133.

²⁰⁶ MNL OL, DL 99933.

²⁰⁷ MNL OL, DL 99936.

²⁰⁸ MNL OL, DL 99936.

isprave na koje se misli 1347., koincidencija je prevelika kako bi se to dovelo u sumnju. Pavlove postupke moguće je onda predstaviti kroz sljedeći scenarij. Zarobivši Valentina i Jakova Pavao je mučenjem Jakova prisilio Valentina na dolazak pred požeški kaptol gdje je, pod prisilom, Valentin ušao u razmjenu. Uz pomoć daljnjih pritisaka Pavao se dokopao isprava koje se tiču posjeda Toplica, odnosno, prema riječima isprave, nije puštao braću sve dok nije došao u posjed rečenih isprava. Ti pritisci su vjerojatno imali i ulogu u zamjenama sklopljenima na isti dan u ožujku 1332., odnosno pretpostavljam kako su i Stjepan i Nikola, kao i njihove supruge Magica i Ančica, ušli u te zamjene pritisnuti prijetnjama. Takav scenarij dobro je poznat i iz nekih drugih slučajeva. Počekom 1460-ih Dominik od Dobre Kuće jednako je tako bio prisiljen poći pred pečuski kaptol i pod prijetnjama prepisati svoj posjed Ambroziju i Petru od Enyinga.²⁰⁹ Slučaj s početka 14. stoljeća koji je uključivao Ivana sina Amadeja Abe s jedne, i Nikolu Szinnyeia s druge, još je bolja paralela za Pavlove postupke. Ivan je zauzeo Nikolin posjed i utvrdio te je zatočio njegovog brata i pod prijetnjama smrću natjerao Nikolu da mu preda sve isprave koje se tiču tih posjeda, čime je ovaj izgubio bilo kakav dokaz vlasništva nad njima.²¹⁰

Pavao je, kako je rečeno, otišao i korak dalje te je nastojao „legalizirati“ nasilne postupke putem transakcija pred požeškim kaptolom.²¹¹ Zašto je, ukoliko su iza njih stajale nasilne prijetnje, za registriranje navedenih transakcija izabran *modus* zamjene? Zašto na primjer nisu sklopljeni fiktivni ugovori u kojima bi Pavao novcem „kupio“ navedene posjede? Kakva je uopće logika stala iza zamjena, je li cilj bio okrupniti posjede, ili je Pavao u zamjenu davao posjede manje vrijednosti? S obzirom kako u ispravama nema opisa međa nemoguće je dati odgovor na ova iznimno važna pitanja.

Jednako teško pitanje, ukoliko se prihvati pretpostavka kako je Pavao 1330-ih zauzeo posjede Kreštelovaca, jest zašto je spor protiv njega pokrenut tek 1347.? Pored prepričane

²⁰⁹ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 221. Sličan je bio i postupak priora Ivana Paližne krajem 14 stoljeća, Mladen Ančić, *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću* (Zadar; Mostar: HAZU Zadar – ZIRAL, 1997), 216., fus. 42.

²¹⁰ Fügedi, *Castle and Society*, 53. Za još jedan slučaj dvostrukog postupanja nasilnog zauzimanja posjeda/oduzimanja isprava vidi CD XVII, br. 380, 535. Za neke slične slučajeve s prostora Zapadne Europe vidi kratke opaske kod Roger Collins, „Conclusion: The Role of Writing in the Resolution and Recording of Disputes“, u: *The Settlement of Disputes in Early Medieval Europe* Wendy Davies, ur. Paul Fouracre (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), 213.

²¹¹ Otac Ivana Abe, Amade, također je izgleda pribjegao sličnom postupku „legaliziranjem“ otimačine, Fügedi, *Castle and Society*, 102, fus. 100.

isprave bana Nikole iz te je godine sačuvana još jedna njegova povelja o istom slučaju. Prema njoj Petar sin Ivana zvan Čeh, Juraj sin Valentina i Nikola sin Stjepana (zvan Archo) su se tužili pred banom kako se Pavao II. protivio njihovom uvođenju u posjed Toplica u kojeg su trebali biti uvedeni („*cum homine honore capituli Zagrabienensis ecclesie et nostro ordine iuris rembulando dum recaptiuante et eisdem statucio fieri debuisset*“) te se povrh toga nije pojavljivao na dvama ročištima gdje je to trebalo biti raspravljeno. Na drugom su pak ročištu Kreštelovci donijeli isprave kralja i kraljice kojima se banu nalagalo da odmah, bez daljnjeg odlaganja, dade Kreštelovcima zadovoljštinu. No, vrlo znakovito, Nikola se oglušio na nalog kralja i kraljice te je, radi pravde i sigurnosti, Pavlu II. dao još jednu priliku kako bi iznio isprave na temelju kojih se protivio uvođenju Kreštelovaca u posjed („*nos ad huc propter maiorem iuris et iusticie euidenciam ipsam causam ad alium terminum scilicet ulteriozem prorogassemus ut veniret et sua instrumenta exhiberet coram nobis*“). Međutim, kada se Pavao II. nije pojavio ni tada, ban Nikola je dao nalog zagrebačkom kaptolu neka uvede Kreštelovce u posjed bez obzira na moguće protivljenje Pavla II.²¹² Iz ovoga bi se pak dalo zaključiti kako su Kreštelovci tek 1340-ih uspjeli vratiti posjed u svoje ruke, odnosno kako je Pavao II. cijelo desetljeće držao posjede u svojim rukama.

Isprava zagrebačkog kaptola iz 1351. otkriva „završni“ čin cijele priče, naime cijenu koju je Pavao mora platiti za svoje postupke. Pavao II. i njegovi sinovi Nikola II. i Benedikt II., u ime kojih je nastupao Tristan sin Fabijana, pred kaptolom su regulirali plaćanje prema banu Stjepanu na ime kazni koje su prikupili u slučaju protiv Kreštelovaca, kao i protiv Pavlovog brata Petra III. Pekrija. Ban Stjepak Lackfi smanjio im je dio kazne koju su bili dužni njemu za 600 bečkih maraka (*marcis latorum vyenensium, pro qualibet marca quinque pensas computando*), te su mu nakon toga bili dužni platiti 600 maraka u tri obroka (100+200+300).²¹³ Ukupna kazna je stoga iznosila vrtoglavih 1800 maraka, budući su Pavao i sinovi i dalje bili dužni isplatiti 600 maraka oštećenima. Pored navođenja dinamike isplate isprava sadrži i klauzulu prema kojoj će Pavao II. i sinovi biti osuđeni na gubitak svih posjeda

²¹² MNL OL, DL 100034.

²¹³ MNL OL, DL 100048.

ukoliko ne plate navedene svote u tri obroka ili ukoliko pokušaju odgoditi plaćanje ispravama kralja, kraljice ili hercega Stjepana.²¹⁴

Osim što posljednja isprava pokazuje kako se cijeli slučaj vukao do 1351., zadnja stavka o mogućoj intervenciji kraljevske obitelji u suštini otkriva mehanizme putem kojih se može objasniti kako se Pavao II. nekažnjeno 1330-ih okomio na Kreštelovce i kako je cijeli slučaj riješen tek nakon više od deset godina.²¹⁵ Tajna leži u društvenom kapitalu Pavla II., odnosno vezama koje je imao s kraljevskim dvorom na kraju ovog procesa te mogućoj vezi s banom Mikcom tijekom 1330-ih. Te veze omogućavale su mu nekažnjene nasilne postupke kakvi su korišteni protiv Kreštelovaca.

U slučaju Mikca početna točka od koje treba poći su veze koje se mogu uspostaviti između njega i Pavla II., a drugi važan segment je i narav Mikčeve vlasti. Same veze njih dvojice i razlozi zašto je Mikac možda stao iza Pavla II. treba tražiti u činjenici da su Mikac i Pavlov otac, Lovre I., oženili dvije sestre, kćerke Pavla Kompolthya. Pavao Kompolthy imao je 5 kćeri i pored Mikca i Lovre I., među supruzima njegovih kćeri nalazio se i Tamás Szécsényi, uz Mikca i Drugete stup vlasti Karla Roberta, Matija Paksi od Rátót čiji je sin Oliver bio *magister tavarnicorum regalium* krajem 1340-ih i početkom 1350-ih, te Kakas od roda Rátót koji je na početku 14. stoljeća bio *magister agazonum regalium*. Preko svoje majke Pavlu II. se tako otvarala društvena mreža prema nekim on najmoćnijih ljudi kraljevstva za Karla Roberta, odnosno prema najmoćnijem čovjeku na lokalnoj razini, banu Mikcu.

Ukoliko se ovaj element preko kojeg se može pratiti veza Pavla II. i Mikca može sasvim opravdano učiniti nedostatnim kao objašnjenje za Mikčevo zatvaranje očiju na postupanje prema Kreštelovcima, narav Mikčeve vlasti daje dodatnu potvrdu za takvu tvrdnju. Naime, kako je to uvjerljivo pokazao Mladen Ančić, nasilje i nasilne prakse, slične onima Pavla II., predstavljale su sastavni dio repertoara kojima je Mikac prisvajao resurse na lokalnoj razini, dobar dio kojih se potom slijevao prema kraljevskom dvoru.²¹⁶ Jedan slučaj posebice dobro ilustrira način na koji je Mikac koristio kombinaciju sudskih ovlasti i prijetnji

²¹⁴ MNL OL, DL 100048.

²¹⁵ Nikola, sin Stjepana koji je bio uključen u transakciju s Pavlom 1333., 1344. dao je svojoj sestri Bonguči pola posjeda Kreštelovac koji se nalazi s obje strane rijeke Toplice, što je možda znak kako su Kreštelovci do tada uspjeli nekako uspjeli vratiti posjed u svoje ruke, MNL OL, DL 100016.

²¹⁶ Ančić, *Hrvatsko kraljevstvo* (u pripremi).

kako bi pogodio svojim klijentima. U ožujku 1332. Bexe sin Vukoje je kao zastupnik svog rođaka (*proximo*) Ladislava sina Bartolomeja od Rakovca pred čazmanskim kaptolom izjavio kako se Ladislav već tri godine spori s Petrom Martinovim od Rakovca na sudu bana Mikca oko nekog njegovog nasljednog posjeda te kako Mikac nije još donio nikakvu presudu. Štoviše, Bexe tvrdi kako je Mikac Ladislavu pismeno i po glasnicima naložio (*eidem dedisset in preceptis*) neka se ne pojavi na posljednjem/presudnom ročištu (*perhemptorio responsionis*) te neka prepusti donošenje odluke samom ban. U protivnom Mikac mu je zaprijetio kako će ga izbaciti s njegovih nasljednih dijelova. S obzirom na to Bexe izjavljuje kako Ladislav postupa pod prisilom bez obzira kako i kakva odluka bila donijeta,; bilo da je donese sam ban ili se Ladislav dogovori s Petrovim sinovima.²¹⁷ Primjena obrasca postupanja kakav se jasno pokazuje na primjeru Ladislava od Rakovca stoga se sasvim opravdano može zamisliti i u slučaju Kreštelovaca u sklopu njihovog sukoba s Pavlom II.

Kako su pak Kreštelovci došli do zadovoljštine (tek) za bana Nikole Szécsija? Tim prije, što je njegov prethodnik, Nikola od roda Hahót, 1343. poslan u Slavoniju od strane kralja Ludovika kako bi ispravio mnoge nepravde koje su tištale njene stanovnike.²¹⁸ U ispravi Nikole Szécsija iz 1347. stoji kako su Kreštelovci donijeli isprave kraljice i njegovog predšasnika na banskom položaju prema kojima se Pavao trebao pojaviti na sudu no kako to nije učinio (riječ je dakle o periodu između 1343. i 1346.).²¹⁹ Je li Pavao otezao cijeli slučaj ili je bila riječ o nečem drugom?²²⁰ Teško je decidirano odgovoriti na to pitanje, no držim kako odgovor valja tražiti u društvenom kapitalu, odnosno vezama s najmoćnijim ljudima na lokalnoj razini koje su Pavlu omogućavale da dugo vremena nekažnjeno uzurpira posjede Kreštelovaca.²²¹

²¹⁷ CD X, br. 9, 10-11.

²¹⁸ CD XI, br. 47, 62.

²¹⁹ MNL OL, DL 100034.

²²⁰ Za odugovlačenje parnica vidi Martyn Rady, „Justice Delayed? Litigation and Dispute Settlement in Fifteenth-Century Hungary”, *Central Europe* 2, (2004): 3-14.

²²¹ S druge strane, postoji mogućnost da je Pavao i dalje bio u prisnim odnosima s nositeljima banske časti. Naime, prilikom sklapanja ugovora bana Nikole s Ivanom Nelipićem i majkom mu Vladislavom u lipnju 1345. među zakletnicima s banove strane pojavljuje se i Pavao sin Lovre, CD XI, br. 157, 206. Nažalost nema nikakvih dodatnih indikacija koje bi potvrdile ili opovrgle identifikaciju ovog Pavla kao Pavla Pekrija, no ukoliko je riječ o istoj osobi onda to otvara mogućnost kako je slučaj Kreštelovaca i dalje prolazio ispod radara zahvaljujući Pavlovim vezama s banovima. Za idućeg bana Nikolu Szécsija indikacija za takve veze je prethodno spomenuti potez kada se „oglušio“ na nalog kralja i kraljice te Pavlu dao još jednu priliku kako bi iznio isprave na temelju kojih se protivio uvođenju Kreštelovaca u posjed iako su kralj i kraljica zahtijevali trenutno rješenje u korist

Takvo tumačenje posebno dobiva na snazi kada se usporedi s načinom kako su se Kreštelovci na kraju oduprli Pavlovom nasilju i uzurpaciji – služeći se Pavlovim oružjem i njegovim metodama. Drugim riječima, izgleda kako su i sami Kreštelovci uspjeli pronaći veze prema kraljevskom dvoru koje su potom iskoristili da bi zaštitili svoje interese u sukobu s Pavlom.²²² Takvo što se može nazrijeti u već spominjanoj ispravi bana Nikole iz 1347., gdje se Kreštelovci pojavljuju s ispravama kralja i kraljice, kojima se od bana tražilo da im se čim prije pruži pravda u vezi posjeda Toplice. Jedna, doduše kasnija, informacija također upućuje u tom smjeru. Jedan od Kreštelovaca, Petar sin Ivana zvan Cheh pojavljuje se 1352. kao čovjek Ladislava, prepozita čazmanskog kaptola koji je bio i *comes capellae* i *secretarius cancellarius* kralja Ludovika.²²³ Ladislav je od 1345. bio čazmanski prepozit tako da se već i tada mogla razviti veza s Kreštelovcima.²²⁴ Pritom je važno naglasiti kako je Ladislav bio sin Nikole Zsámbokija (Gilétfija), koji je između 1342. i 1356. bio palatin.²²⁵ Preko veze s Ladislavom Kreštelovcima se stoga otvarao put prema samom vrhu dvorske hijerarhije, a te veze onda najbolje mogu objasniti od kuda im pristup dvoru 1347. i kako su došli do kraljevskih isprava kojima se tražilo brzo okončanje njihovog slučaja, odnosno kako je cijeli slučaj krajem 1340-ih riješen u njihovu korist.²²⁶

Ponovno širenje horizonata – među svitom kralja i kraljice

U ispravi u kojoj se Petar sin Ivana zvan Cheh 1352. javlja kao čovjek Ladislava, prepozita čazmanskog kaptola te *comes capellae* i *secretarius cancellarius* kralja Ludovika,

Kreštelovaca. Tomu valja pridodati i održavanje općeg shoda plemstva u Pukuru 1333. za bana Mikca i 1346. za Nikole Szécsija (1333.: CD X, br. 115, 174.; 1346: AO VII, br. 241, 458. Teško je protumačiti održavanje shoda plemstva na nečijem posjedu; trag može pružiti privilegij Bele IV. Babonićima kojim se, između ostalog, određuje kako ban ne može održavati opće shodove na njihovim nasljednim posjedima (CD IV, br. 124, 136), što onda dva slučaja iz 1333. i 1346. prikazuje u sasvim negativnom svjetlu po Pekrije. No, stvari su ipak daleko od jasnih: kako se Nikola Szécsi odlučio ono što je najvjerojatnije bio njegov prvi shod po stupanju na bansku čast održati na posjedu Pekrija? Za odgovor na takvo pitanje potrebno je daleko više podataka o drugim slučajevima takve naravi.

²²² Sličan obrazac vrijedio je i u Engleskoj 14. stoljeća, vidi na primjer Chris Given-Wilson, *The English Nobility in the Late Middle Ages: The Fourteenth-Century Political Community*, London: Routledge, 2003., 168-69.

²²³ „*Petrum dictum Cseh, hominem nostrum*“, Fejér, IX/2, br. 88, 183. Ladislav je bio *comes capelle* od 1351. do 1358., Engel, Engel, *MVA/KMG* sub voce: Kápolnaispán (*comes capelle*).

²²⁴ Ante Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia Dalmacije, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre*, (Zagreb: HAZU, 2008), 79-80.

²²⁵ Engel, *MVA/KMG* sub voce: Nádor (regni Hungariae palatinus).

²²⁶ Cijela epizoda i iskustvo očito su utjecali na Kreštelovce, jer i nakon toga, tijekom 1360-ih, ulaze u službu Simona sina Mauricija, koji je držao niz visokih časti; vidi intervenciju Simona za Nikolu sina Stjepana CD XIII, br. 198, 272.

među kraljičinim „*militibus iuuenibus et familiaribus*“ koji su se te godine nalazili uz nju stajao je i Nikola sin Pavla *de Pukri*.²²⁷ Na koji je način Nikola II. uspio postati kraljičin mladi vitez i time si otvoriti put prema daljnjoj dvorskoj hijerarhiji nemoguće je ustvrditi. Već iz prethodne godine, 1351. postoje jasne naznake kako su Pavao II. i njegovi sinovi uspjeli osigurati put prema kraljevskom dvoru i tamo steći određene privilegije. U već spominjanoj ispravi iz te godine kojom je ban Stjepan oprostio dobar dio dugova (600 maraka) Pavlu II. i njegovim sinovima može se naslutiti veza potonjih s kraljevskom obitelji. Određujući dinamiku plaćanja sudačke kazne koja je išla u banske kofere izričito se istaknulo kako se Pavlu II. i sinovima odriče mogućnost produžavanja roka plaćanja, makar to pokušali postići s ispravama kralja, kraljice ili hercega Stjepana.²²⁸ Svjesni kako bi Pavao II. mogao pribjeći takvom rješenju ban i njegov čovjek osjetili su potrebnim istaknuti kako ni takva opcija, koja je očito proizlazila iz bliskosti Pavla II. dvoru, nije mogla utjecati na njegove financijske obveze prema banu. Kraljevska isprava izdana pola godine kasnije, u prosincu 1351., davala je sasvim za pravo tim mjerama predostrožnosti. Njome su Pavao II. sa sinovima Nikolom II., Benediktom II. i Stjepanom I. te njihovi klijenti, Tristan de Treptusa i Lovre sin Nikole, oslobođeni plaćanja bilo kakvih sudačkih globa i kazni (*ratione aliquorum iudicialium gravaminum seu birsagiorum*) na koje su do dana izdavanja isprave osuđeni.²²⁹

Koliko je praktičnog značaja imao privilegij iz prosinca 1351.? U siječnju iduće, 1352., Pavao II. je založio svome zetu Petru Kaštelanu posjedovnu česticu Vizkuz s trgom za 350 florena (svaki izračunat s 90 bečkih denara *latis vyenensibus*), iz čega se može zaključiti kako je Pavlu tada bila potrebna značajna svota novca i to vrlo vjerojatno kako bi namirio već spominjani dug prema banu. Naime, Pavao II. je do 15. kolovoza 1351. trebao isplatiti svih 600 maraka banu, dok je privilegij o izuzeću od sudačke globe izdan tek u prosincu iste godine iz čega bi se dalo zaključiti kako Pavao II. nije isplatio navedeni iznos. Međutim, ban se očigledno nije tako lako namjeravao odreći značajne svote te je i dalje vjerojatno zahtijevao od Pavla II. njenu isplatu, što je primoralo Pavla II. da financijsku podršku pronade kod zeta. Možda je pritom isprava kojom su se Pavao II. i sinovi mu u lipnju 1351. obvezali

²²⁷ Fejér, *Codex Diplomaticus*, IX/2, br. 88, 183-4.

²²⁸ MNL OL, DL 100048.

²²⁹ MNL OL, DL 4238. Dvije isprave identičnog sadržaja prethodnog su dana izdane bratislavskom kaptolu (MNL OL, DF 272973.) te Dominiku sinu Tome i Ladislavu sinu Matije Tarkany (*de Tarkan*) iz županije Zemplén, AO V, br. 327, 535-536.

isplatiti 600 maraka pokazala presudnom; naime, u kraljevskom privilegiju Pekrijima su bili oproštene globe, osim onih koje su bili osobno preuzeli isplatiti (*exceptis duntaxat solucionibus per ipsos premissa modo cuiuslibet voluntarie facere assumtis*).²³⁰

Bez obzira kako je sam slučaj završio, nipošto nije smetao daljnjem društvenom usponu Nikole II. koji je počeo početkom 1350-ih. Krajem tog desetljeća Nikola II. se i dalje nalazio na kraljičinom dvoru kao *aule reginalis miles*. U toj ulozi sudjelovao je kao specijalni kraljevski izaslanik u istražnom procesu vezanom uz sukob zagrebačke crkve s Ladislavom sinom Teutuša 1359.²³¹ Nekoliko godina kasnije, 1363. Nikola se opet zatekao kao kraljev izaslanik, no tada kao kraljičin peharnik (*pincernarum reginalium magister*).²³² Počinjući kao kraljičin vitez Nikola se stoga uspeo do pozicije baruna kraljevstva, za što je, pored osobnog bogatstva, svakako bila potrebna i određena umješnost, kao i naklonost kraljice. Slučaj iz 1363. u kojem je Nikola sudjelovao također je bio iznimno delikatan i od velikog značaja u tom razdoblju. Naime, ticao se sukoba s bosanskim banom u tom razdoblju, odnosno uvođenja Vlatka Vukoslavića u posjed i utvrdu Brštanovac koji je dobio zamjenom za utvrdu Ključ.²³³ Iz ova dva primjera razvidno je kako je Nikola sudjelovao u vrlo delikatnim slučajevima na lokalnoj razini s kojom je bio dobro upoznat. Takvo lokalno znanje služilo je kao osiguranje kralju da će slučajevi koji su izazivali pažnju na razini dvora biti uspješno riješeni, dok su Nikoli takva zaduženja podizala ugled, kako na lokalnoj razini tako i na razini dvora.²³⁴

Nikola je i kao susjed bio zainteresiran za dolazak Vlatka u posjed Brštanovca. U ispravama zagrebačkog kaptola iz 1364. Nikola se javlja prilikom uvođenja Vlatka u posjed Brštanovac, no samo kao *magister*.²³⁵ Teško je reći može li se iz toga iščitati je li Nikola II. izgubio titulu kraljičina peharnika ili su je kanonici zaboravili naglasiti. Budući se Nikola II.

²³⁰ MNL OL, DL 4238.

²³¹ CD XIII, br. 2, 3; *ibid.* br. 4, 5.

²³² CD XIII, br. 219, 296.

²³³ Vidi Ančić, *Putanja klatna*, 171.

²³⁴ I prethodno spomenuti sporovi Ladislava Teutuševa također su bili značajni lokalni procesi, vidi Mladen Ančić, "Cistercitska opatija u Topuskom do pretvaranja u Komendu", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 27 (1994): 37-38.

²³⁵ MNL OL, DL 103316.

1366. javlja kao *magister dapiferorum reginalium* prije se može pretpostaviti kako je u tom razdoblju kontinuirano bio vezan uz kraljičin dvor.²³⁶

Čvrste veze Nikole II. s kraljicom Elizabetom, Ludovikovom majkom, i njenim dvorom najbolje se vide u njenoj oporuci iz 1380. Osim što nosi titulu kraljičinog suca Kumana (*iudex Cumonaroum nostrorum*) Nikola je bio određen kao egzekutor njene oporuke. Uz njega su, pored nekih crkvenih osoba, kao egzekutori određeni još i Nikola Zambo, rizničar kralja, te Klara Pekri. No, Klara nije određena samo kao egzekutor Elizabetine oporuke već joj je kraljica-majka ostavila niz stvari. Na prvom mjestu darovala joj je selo Derze koje se nalazilo kraj Virovitice; potom jednu kočiju sa šest konja (*currum mobilem cum sex equis currikeris*)²³⁷; 40 srebrnih maraka; te jedan svoj brevijar tako da za svog života iz njega *horas suas legat*, a potom da se brevijar vrati samostanu Blažene Djevice u Staroj Budi.²³⁸ Oporuka ostavlja dojam snažne bliskosti majke-kraljice i Klare. Klara je jedna od rijetkih koja je poimence navedena u oporuci; pored kraljevske obitelji, niza crkvenih institucija, te nekih vitezova njena dvora, kraljičinog ispovjednika, redovnice Margarete te kćeri Stjepana sina Gyurka, oni koji su se nalazili na njenom dvoru kolektivno su navedeni u oporuci (na primjer *dominabus autem et puellis in domo nostra te iuuenibus et servitoribus aule nostre honores et salaria specialia non habentibus*). Na bliskost kraljičinu dvoru upućuje i činjenica kako je Klara posjedovala kuću u Óbudi. To je poznato budući je Klara 1394. prodala polovicu svoje kuće (*domus*) udovici Nikole sina Dominika de Azonfalua za 400 zlatnih florena.²³⁹ S obzirom kako je kraljica-majka Elizabeta bila vrlo blisko povezana s Óbudom činjenica kako je Klara tamo posjedovala kuću samo snaži dojam o njihovoj bliskosti.²⁴⁰ Posebno ukoliko se doda kako se Klarina nekretnina nalazila u blizini samostana

²³⁶ Engel, *MVA/KMG* sub voce: Királynéi asztalnokmester (magister dapiferorum reginalium).

²³⁷ Drukčije čitanje nego kod Fejér IX/5, br. 214, 402, na temelju MNL OL, DL 6692.

²³⁸ Fejér IX/5, br. 214, 402-3.

²³⁹ Isprava je djelomično prepisana u Bernát L. Kumorovitz, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei, sv. 3 (1382 - 1439)* (Budapest: Budapesti Történeti Múzeum, 1987), br. 178, 88.; za cijelu ispravu vidi MNL OL, DL 7972.

²⁴⁰ Posjedovanje nekretnina u Višegradu ili Budi bilo je karakteristično za sve one koji su participirali u dvorskom životu, odnosno za sloj plemstva koji se probio do pozicije baruna kraljevstva, vidi Orsolya Mészáros, „Spatial Representation of the Court Nobility’s Urban Possessions in the ‘Residence-Town’ Visegrad in the Angevin Period,“ u: *La Diplomatie des Etats angevins aux XIIIe et XIV siècles. Actes du colloque international de Szeged, Visegrád, Budapest, 13-16 septembre 2007*, ur. Zoltán Kordé and István Petrovics (Rome and Szeged: Accademia d’Ungheria in Roma, 2010), 202; ista, „Topography and Urban Property Transactions,“ u: *The Medieval Royal Town at Visegrád: Royal Centre, Urban Settlement, Churches*, ur. Gergely Buzás, József Laszlovsky, Orsolya Mészáros (Budapest: Archaeolingua, 2014), 177-8.

Klarisa, koji je osnovala kraljica-majka.²⁴¹ Nadalje, Elizabeta je pokopana u kapelici Tijela Kristova kraj samostana Blažene Djevice, kojem se nakon Klarine smrti trebao vratiti brevijar – Klara je očigledno dijelila privrženost prema crkvenim institucijama koje su uživale patronat kraljice-majke.²⁴²

Tko je bila Klara, odnosno kako je smjestiti na obiteljsko stablo Pekrija? U četiri slučaja izvjesno je kako je riječ o istoj osobi. Pored već dva spomenuta slučaja, iz 1380. i 1394., Klara se spominje i 1395. Tada je naime Juraj de Gerse u svoje te u ime braće Tome i Ivana pred željeznim kaptolom nastupio protiv niza osoba, među kojima je bila i Klara, koje su optužili kako su nepravедno zauzeli njihove posjede, jedan od kojih je bio i posjed Derze u virovitičkoj županiji.²⁴³ Riječ je dakako o posjedu koji je Klara dobila od Elizabete 1380. Na temelju čega su Juraj i braća temeljili svoj zahtjev? Za odgovor na to treba se vratiti u sredinu 14. stoljeća. Tada je Margareta, supruga Pavla Mađara, klarisama u Obudi poklonila i posjed Gerze, nakon čega je kraljica-majka od sina Ludovika dobila potvrdu darovanja.²⁴⁴ U isto vrijeme su Margaretini rođaci iz roda Nadasd pokušavali osporiti to njeno darivanje (kao i njihovi rođaci 1395.), no Elizabetina oporuka iz 1380. svjedoči kako je do tog vremena posjed bio čvrsto u rukama Klarisa, odnosno Elizabete.²⁴⁵ Oporučno ostavljanje posjeda Klari pritom otkriva kako je Elizabeta vrlo fleksibilno shvaćala raspolaganje posjedima vezanima uz njenu zadužbinu, ali povrh toga opet ukazuje na odnos Klare prema Klarisama. Posjed koji je bio vezan uz samostan Klarisa darovan je osobi koja je bila duboko privržena majci-kraljici, a susljedno tome i redovnicama iz njene zadužbine.

Situaciju oko navedenog posjeda, ali i odgonetavanja Klarinog identiteta, dodatno komplicira isprava kraljice Marije iz kolovoza 1388. Prije svega valja naglasiti kako je riječ o

²⁴¹ O vezi Óbude s Elizabetom i njenim crkvenim zadužbinama i nastojanjima Elizabete k obnovi sjaja Óbude vidi Brian McEntee, „Queen Elizabeth of Hungary (1320–1380) and Óbuda: Patronage, Personality and Place“, u: *La Diplomatie des Etats angevins aux XIIIe et XIV siècles. Actes du colloque international de Szeged, Visegrád, Budapest, 13-16 septembre 2007*, ur. Zoltán Kordé i István Petrovics, (Rome and Szeged: Accademia d'Ungheria in Roma, 2010), 209-18.

²⁴² Za mjesto pokopa vidi András Végh, „Buda-Pest 1300 – Buda-Pest 1400. Two Topographical Snapshots“, u *Medieval Buda in Context*, ur. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas (Leiden-Boston: Brill, 2016), 198.

²⁴³ Imre Nagy, Dezső Véghely, Gyula Nagy, *Zala vármegye története. Oklevéltár*, sv. II, 1364-1498. (Budapest, 1890), br. 103, 273. Za rod Nadasd vidi genealogiju kod Engel, *MVA/KMG* su voce: Nádasd nem.

²⁴⁴ AO VI, br. 83, 127-8.; idem, br. 102, 167.

²⁴⁵ Za osporavanje darivanja tijekom 1350-ih vidi Nagy, Véghely, Nagy, *Zala vármegye története*, sv. I, 1024-1363. (Budapest, 1886.), br. 345, 543-4., br. 348, 550.

neautentičnom prijepisu (dakle bez snage javne vjere) nastalom najvjerojatnije negdje u 15. stoljeću.²⁴⁶ Prema toj ispravi kraljica Marija dala je Nikoli sinu Budislava de Zakany navedeni posjed i to na temelju Klarine oporuke. Ukoliko je Nikola te 1388. dobio navedeni posjed kako to da su Juraj i braća 1395. označili Klaru kao onu koja (iz njihove perspektive) nepravedno drži Derze? Izvorni materijal ne dopušta odgovor na to pitanje, no Nikola je 1408. od Žigmunda tražio potvrdu navedenog posjeda putem titule nove donacije, čemu je Žigmund udovoljio te je čazmanski kaptol kraljevskim nalogom uveo, bez ikakvog protivljenja, Nikolu u posjed.²⁴⁷ Iz toga se može zaključiti kako je, bez obzira što se nije pozivao na ispravu iz 1388., Nikola pravo na posjed Derze temeljio na darovanju Klare, odnosno kraljice Marije.

Nadalje, Klara se 1388. označava kao *nobilis puella*, dok je u prethodne četiri isprave označena kao (*nobilis*) *domina*. Dozvoljava li to pretpostavku kako je riječ bilo o mladoj (neudanoj) djevojci? U ispravi iz 1380. Klara se ne označava kao *puella* već jednostavno kao *domina*, što donekle umanjuje mogućnost kako je Klara osam godina kasnije bila još mlada djevojka. Nadalje, Klara u Marijinoj ispravi iz 1388. nosi i drugo ime, odnosno naslovljena je kao Klara Dorothea.

Uza sve te naznake, je li moguće sa sigurnošću rasvijetliti Klarin položaja unutar roda? Odgovor je nažalost niječan. Jedan trag vodi do Klare kćeri Nikole Kostajničkog, koja se udala za Nikolu IV. sina Stjepana I. Pekrija, brata Nikole II. koji se zakratko uspeo do položaja baruna kraljevstva.²⁴⁸ Jedina informacija o njihovom braku dolazi iz 1396. i nemoguće je pretpostaviti kada je brak sklopljen. To bi svakako trebalo biti prije 1380. kada se Klara pojavljuje s oznakom *de Pukur*. Međutim, izvorni materijal ne dozvoljava odgovor na to pitanje. Ukoliko se njen identitet pokuša otkriti drugim putem, preko veza s Nikolom Zakanyskim, ponovno se nailazi na slijepu ulicu. Najizglednije rješenje mi se čini ono prema kojem bi Klara bila kćer Nikole II., što onda i objašnjava kako je došla do dvora, odnosno stupila u vezu s kraljicom Elizabetom.

²⁴⁶ Tako je datiraju arhivisti MOL-a, MNL OL, DL 106935.

²⁴⁷ MNL OL, DL 62556. (Ive Mažuran, *Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema* (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2002), br. 341, 435-6.; br. 344, 438. Iz jedne isprave iz 1399. također se može naslutiti kako Nikola tada drži Derze, jer se kod nabiranja Nikolinih posjeda navodi kako se jedan od njih nalazi u virovitičkoj županiji – same ime posjeda nemoguće je pročitati zbog oštećenja, ali je bez sumnje riječ o posjedu Derze, MNL OL, DL 42725.

²⁴⁸ Marija Karbić, Damir Karbić, "Kostajnica i njezini gospodari tijekom srednjeg vijeka", u: *Hrvatska Kostajnica 1240.-2000.*, ur. Marija Krupić (Hrvatska Kostajnica: Hrvatski institut za povijest, 2002), 54.

Međutim, veze s Nikolom Zakanyskim ukazuju na drugi segment, s kojim je i počelo ovo potpoglavlje – na koji način je uspon na kraljevski dvor utjecao na položaj Pavlovih sinova i kretanje unutar društvene mreže fokusirane na kraljevski dvor. Nikola Zakanyski, kako pokazuje i sama isprava iz 1388., imao je otvorena vrata prema kraljevskom dvoru, što ne čudi budući je velik dio njegovih rođaka od roda Krbavskih držao visoke pozicije na dvoru.²⁴⁹ Nikola Kostajnički, Klarin otac, 1380-ih je bio kraljevski vitez.²⁵⁰ Bračnim vezama Nikola II. i Stjepan I. Pekri bili su pak povezani sa zloglasnom braćom Horvat, oženivši njihove sestre, što najjasnije svjedoči o njihovom društvenom statusu.

Uz Nikolu izgleda kako je i njegov brat Stjepan I. neko vrijeme bio dvorski vitez. Stjepan se u ispravi zagrebačkog biskupa Pavla iz 1385. naziva *strenuus miles*.²⁵¹ T. Pálosfalvi dovodi tu titulu u vezu s dvorskom službom,²⁵² što na primjer potvrđuje i slučaj Jurja Zudara, kojeg se u ispravi zagrebačkog biskupa iz listopada 1365. naziva *strenuo militi*, a tri mjeseca kasnije u kraljevskoj se ispravi navodi kao *aule nostre miles*.²⁵³

Pored Nikole II. i Stjepana I. te Klare, koji su, kako vidimo, bili blisko povezani s (kraljičinim) dvorom i kretali se unutar društvene mreže sačinjene od najviše elite kraljevstva, izgleda kako je i Benedikt III. Petrov bio donekle povezan s tom elitom. Jedna transakcija iz 1388. otkriva kako je Benedikt III., uz kojeg je bio i njegov sin Petar IV., posjedovao nekretnine u Budi. Naime, Benedikt III. je za neke svoje teške poslove u travnju 1388. od ostrogonskog nadbiskupa Ivana te tavernika Nikole i Stjepana, sinova Ivana Kaniškog *humanitate eorum mediante* posudio 1500 zlatnih florena, a kako im nije mogao posuđeni novac dao im je neke nekretnine u Budi.²⁵⁴ Kuća u Budi svakako otkriva, kao i ona Klare u Óbudi, kako je Benedikt III. bio ukorijenjen među elitom kraljevstva, kakvi su bili Kaniški koji su mu posudili novac, transakcija koja je zahtijevala određenu dozu

²⁴⁹ Za rod Krbavskih vidi Ivan Botica, „Krbavski knezovi“.

²⁵⁰ Karbić, Karbić, „Kostajnica i njezini gospodari“, 53.

²⁵¹ Lajos Thallóczy, Samu Barabás. *A Blagay-család oklevéltára: Codex Diplomaticus Comitum de Blagay* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1897), br. 103, 181-82.

²⁵² Palosfalvi, *Noble Elite*, 125.

²⁵³ Mažuran, *Povijesni spomenici*, br. 24, 40; br. 26, 43. Možda je u tituli *strenuus miles* došlo do svojevrsnog stapanja titule *aule miles* i *strenuus vir*, za koju P. Engel kaže kako su je nosili oni koji su se statusom nalazili iznad iznad magistra, a nisu spadali među oni koji su označavani kao *magnifici*, „Die Barone Ludwig der Grosse, König von Ungarn (1342-1382)“, *Alba Regia* XXII (1985): 15.

²⁵⁴ „*fundum curie sue simulcum cunctis edificiis domorum et quibuslibet promptuariis, lapideis scilicet et ligneis ac singulis eiusdem comoditatibus in superficie dicti fundi curie ubique habitis*“ Kumorovitz, *Budapest Történetek*, sv. 3, br. 58, 24-25.

povjerenja među strankama, posebno jer se radilo o znatnoj svoti. Ipak, društvene mreže i količina društvenog kapitala Pavlovih i Petrovih sinova stubokom su se razlikovali, što izvori najbolje otkrivaju upravo u njihovim međusobnim sukobima, što je pak tema koja slijedi u kasnijem poglavlju.

ŽIGMUDOVO DOBA

Na prijelomu 14. i 15. stoljeća, u razdoblju duboke krize i previranja u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu, izgleda kako su (političku) sudbinu Pekrija zapečatile bračne veze. Pavlovi su sinovi Nikola II. i Stjepan I. oženili sestre zloglasne braće Horvat iz roda Bancsa te, kako to sugerira Tamás Pálosfalvi, „izgleda kako je ova veza zapečatila sudbinu cijele obitelji Pekri i označila kraj njihovih barunskih ambicija.“²⁵⁵ Jedini izvor koji otkriva te bračne veze isprava je iz siječnja 1404. kojom su Nikola V., Ivan II. i Benedikt IV. sinovi Demetra II., Pavao III. sin Nikole II. Pavlovog te Ladislav II. i Ivan III. sinovi Stjepana I. Pavlovog zbog nevjere osuđeni na gubitak svih svojih posjeda koje je potom Žigmund darovao Ivanu Marotu. Isprava, pored nevjere gore navedenih pripadnika roda, ističe i ulogu dvaju sestara u tim zlodjelima protiv Žigmunda, kao i kod ubojstva jednog od Pekrija, Nikole IV., polubrata Ladislava II. i Ivana III.²⁵⁶ Međutim, je li ta veza bila presuda za (sve) članove roda, to jest je li ta veza uopće imala ikakvih reperkusija na pozicioniranje Pekrija unutar dva desetljeća obilježena sukobima? Za odgovor na to pitanje valja najprije promijeniti diskurs koji govori o posljedicama za „cijelu obitelj“ te se fokusirati na pojedince unutar roda i njihove političke odluke. Pritom naravno valja krenuti od samih početaka političke krize koja se razbuktala 1380-ih, odnosno od pobune braće Horvat, jer bi se tu te bračne veze i njihove posljedice za sudbinu Pekrija trebale najjasnije pokazati.

Na čiju stranu stati?

Smrt kralja Ludovika bez muških nasljednika 1382. otvorila je vrata spirali sukoba koji će se okončati tek u prvom desetljeću 15. stoljeća. Svojevrsan vrhunac prve faze tih sukoba bila je otmica (zajedno s kćerkom Marijom), odnosno ubojstvo kraljice Elizabete u siječnju 1387. Ključnu ulogu, uz Ivana Paližnu, u tim događajima odigrali su braća Horvati. Ne čudi stoga pretpostavka kako su bračne veze Nikole II. i Stjepana I. sa sestrama Horvat mogle biti presudne u njihovom političkom pozicioniranju u tom razdoblju. Ipak, ne postoje

²⁵⁵ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 233.

²⁵⁶ MNL OL, DL 8937: „*Nobiles autem dominas Stephani et Nicolai filiorum predicti Pauli relictas sorores carnales condam Johannis de Horwatii, qui Johannes manifeste noscitur in interempcione et morte serenissime regine relicte condam domini Lodivici regis hungarie manifeste fore denigratus, et in cunctis premissis actibus nephariis et processibus nephariis contra sepefatum dominum Sigismundum regem perpetratis nec non in interempcione et morte antefati Nicolai filii Stephani earum ingenio rebus favore subsidio et posse dixerunt et cunctorum in presencia offuscatas et reas ac culpabiles fore retulerunt.*“

nikakve naznake kako su oni u tom razdoblju pristali uz braću Horvate.²⁵⁷ Kao prvo, nema nikakvih naznaka kako su tada izgubili bilo kakve posjede, što naravno može biti i posljedica sačuvanosti izvora; međutim, niz posrednih informacija sačuvanih u izvorima svjedoči kako nitko od Pekrija nije bio umješšan u te događaje na strani Horvata. Većina tih informacija dolazi iz sporova vođenih između dvaju strana roda, potomaka Pavla s jedne i Petra s druge strane. Tako se u sporu koji je rezultirao izdavanjem isprave bana Ladislava 1388., a u kojoj su zabilježene i isprave izdavane tijekom 1386., razaznaje kako su Stjepan I. Pavlov te njegovi nećaci, Dominik II. i Nikola III. sinovi Nikole II. bez ikakvih problema mogli nastupati pred banskim sudom, što bi kao pobornici Horvata vrlo teško mogli. Štoviše, početkom te 1388. pred banskim sudom njihov se zastupnik pojavio sa zastupničkim ispravama izdanima od strane kraljice (*cum procuratoriis litteris reginalibus*).²⁵⁸ Bila kakva upletenost u pothvate Horvata, koji su prethodne, 1387., završili i ubojstvom Elizabete, vrlo teško bi se mogla staviti u kontekst s obraćanjem na kraljicu i pokretanjem spora pred njom te daljnjim postupcima pred banskim sudom na lokalnoj razini. Pritom valja opet naglasiti kako je riječ o Stjepanu I. te Nikolovim sinovima, dakle onima povezanim ženidbenim vezama s Horvatima.

Je li onda sukob unutar roda bio posljedica zauzimanja različitih strana u tim sukobima, jesu li Petrovi potomci – Benedikt III. i njegov sin Petar IV. te Demetar II. sa sinovima Lovrom II. i Nikolom V. – sudjelovali u tim nemirnim vremenima uz Horvate? Neposredni dokazi opet daju negativan odgovor. Naime, u već spominjanoj transakciji oko prodaje kuće u Budi iz 1388., Benedikt III. je nekretninu prodao Ivanu, Nikoli i Stjepanu Kaniškima.²⁵⁹ Ponovno, teško je zamisliti da se netko vezan uz Horvate slobodno šetao po Budi 1388., te je povrh toga ušao u transakciju s braćom od kojih je jedan bio zarobljen kod

²⁵⁷ Pálosfalvi, *Noble Elite*, 233., primjećuje to, bez daljnje elaboracije, odmah nakon što iznosi gore citiranu tvrdnju.

²⁵⁸ MNL OL, DL 100235. Posljedica činjenice da je cijeli slučaj i započet tužbom pred kraljicom, nakon čega je uslijedio nalog (čazmanskim) kaptolu te potom banskom sudu. Istim rezoniranjem slično se može zaključiti i za 1389. kada je jedan spor, opet s Petrovim potomcima, pokrenut pred kraljevskim sudom, CD XVII, br. 190, 266-268.

²⁵⁹ Kumorovitz, *Budapest Történetének*, sv. III, br. 58, 24-25.

Gorjana (Stjepan)²⁶⁰, a drugi (nadbiskup Ivan) bio jedan od glavnih intelektualnih vođa lige koja se formirala nakon nemilog događaja kod Gorjana.²⁶¹

Nitko dakle od Pavlovih i Petrovih potomaka nije sudjelovao na strani Horvata u razdoblju do 1394. Ukoliko tada nisu ozbiljnije upleteni u događaje koji su ih mogli lišiti posjeda, najizglednije je kako nisu ni vrlo aktivno sudjelovali u nastojanjima kraljica i Žigmunda. Nažalost, izvorni materijal je takav da ne dopušta jasnije razaznavanje aktivnosti članova roda osim kroz negativno definiranje, kroz izostanak djelovanja koji bi mogao dovesti do određenih negativnih reperkusija po njih. Pokazati to bilo je izrazito potrebno zbog rodbinskih veza s Horvatima, koje su uistinu mogle zapečatiti njihovu sudbinu da su pretočene u polje zajedničkog političkog djelovanja. Jednaki zaključci slijede i za iduću krizu nakon nikopoljskog poraza, kada su na čelu otpora Sigismundu stali Lackovići. Daleko manje širok u podršci koju je uspio prikupiti, ovaj pokušaj Lackovića ubrzo je slomljen i nema dokaza kako je itko od Pekrija sudjelovao u njemu.

Razdoblje samog kraja 14. te prvih godina 15. stoljeća daleko je bogatije izvornom građom te se političke aktivnosti članova roda mogu daleko bolje pratiti. Isprave kojima se registrira osuda dijela Pekrija za nevjeru i susljedna kazna konfiskacije posjeda smještaju njihovo djelovanje u obrazac kakav je kraljevska kancelarija u obliku formule, s ciljem difamacije „pobunjenika“, reproducirala u nizu isprava izdanih u tom razdoblju. Te optužbe su uključivale okretanje protiv Žigmunda, dovođenje Ladislava Napuljskog u Zadar i njegovu krunidbu lažnom krunom te općenito uništavanja po kraljevstvu.²⁶² Povrh toga Pekrijima je na teret stavljeno i ubojstvo rođaka, Nikole IV. Stjepanovog.²⁶³ Za takve optužbe protiv Pekrija prvi put se saznaje iz Žigmundove isprave iz studenog 1403.²⁶⁴ Stavljajući im na teret da su i nakon ponuđene milosti i prilike za oprost nevjere, koju je protivnicama Žigmund ponudio u listopadu, nastavili raditi protiv njega, kralj je oduzeo posjede dijelu Pekrija i darovao ih

²⁶⁰ Mažuran, *Povijesni izvori*, br. 37, 62.

²⁶¹ Engel, *Realm*, 198-99.

²⁶² Isprava kojom se to stavlja Pekrijima na teret, MNL OL, DL 8937. Za formulaičnu narav takvih isprava, te njihovu ulogu u definiranju dvaju suprotstavljenih političkih grupa vidi Mladen Ančić, „Od tradicije 'sedam pobuna' do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvom desetljeću 15. stoljeća“, *Povijesni prilozi* 37 (2009): 69-70.

²⁶³ MNL OL, DL 8937, 8901.

²⁶⁴ MNL OL, DL 8901.

Ivanu Marotu.²⁶⁵ Drugi čin odigrao se na samom kraju prosinca 1403. i početkom siječnja 1404. kada je u Križevcima održan sabor pod predsjedanjem zagrebačkog biskupa Eberharda od Albena, dalmatinsko-hrvatsko-slavonskih banova Ladislava od Gordove i Pavla Bissena, mačvanskog bana Ivana Marota te Martina Dersa. Sabor je održan s ciljem uspostave Žigmundove vlasti u Slavoniji, odnosno kako bi se „odvojili pravedni od nepravednih i vjerni od nevjernih te jasno objelodanili“ („*iustos ab iniustis fidelesque ab infidelibus sequestrare et manifeste propallare*“).²⁶⁶ Na saboru je raspravljan i slučaj Pekrija, budući je 4. siječnja izdana isprava kojom su se registrirale optužbe protiv Pekrija i darovanje njihovih posjeda Ivanu Marotu. Na temelju toga se može sa sigurnošću zaključiti i kako su se njihova imena našla na popisu pobunjenika sastavljenom tom prilikom.²⁶⁷

Kako je pak došlo do nevjere pojedinih Pekrija i kakve su bile njihove sudbine u neposrednom razdoblju nakon osude za nevjeru nemoguće je objasniti kolektivističkim duhom kakvim odišu gornje optužbe. Stoga, iako će djelovanje Petrovih potomaka biti prikazano prvo nakon čega slijedi razmatranje Pavlove strane to nikako ne znači kako su dvije strane roda činile dva koherentna bloka; dapače, unutar svake strane pojedinci će biti osnova za razmatranje i zaključivanje, jer odluke kome se prikloniti u tom razdoblju u njihovom slučaju nisu slijedile logiku (bliskosti) krvnih veza.²⁶⁸

Od Petrovih potomaka za nevjeru i na gubitak posjeda osuđeni su Demetrovi sinovi Nikola V., Ivan II. i Benedikt IV. Sva tri brata izgubila su svoje posjedovne udjele u Pukuru i Osuvku, te niz posjedovnih čestica u posjedima u karaškoj županiji („*Zenthlazlo, Feleghaz, Zenthmyhal, Gywrgew, Zygeth, Arach, Zenthmyklos et alia Zenthmiklos*“), dok je Nikola V. izgubio i svoj dio posjeda Gajul.²⁶⁹ Kao i rođaci iz Pavlove grane i Demetrovi su sinovi općenito optuženi za podršku Ladislavu te zbog sudjelovanja u devastiranju kraljevstva, kao i za ubojstvo svog rođaka, Nikole IV. Stjepanovog. Dok saznanja o aktivnostima Ivana II. i Benedikta IV. ostaju na toj razini, daleko više se može sagledati iz Nikolina slučaja.

²⁶⁵ MNL OL, DL 8901., za ponudu oprosta nevjere vidi Engel, *Realm of St. Stephen*, 208.

²⁶⁶ MNL OL, DL 8937.

²⁶⁷ Za sabor i popis vidi Ančić, „Od tradicije 'sedam pobuna'“, 55-6.; Petar Rokai, „Istorija porodice Maroti“ (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Beograd, 1983), 153-4. Ovom prilikom zahvaljujem kolegama dr. sc. Đuri Hardiju i Nebojši Kartaliji koji su mi omogućili uvid u navedeni doktorski rad.

²⁶⁸ Dobar, iako iznimno sumaran i kratak, pregled djelovanja Pekrija u tom razdoblju daje Pálosfalvi, *Noble Elite*, 233.

²⁶⁹ MNL OL, DL 8901.

Nikola V. je bio upleten u sukobe služeći Ladislava Bartolomejeva Orahovačkog, a zbog toga oduzete posjede kralj Žigmund dodijelio je Ivanu Moroviću. Međutim, Nikola V. se nije mirio s takvom sudbinom te je u veljači 1405. u Budi pred kraljevskim sudom ustao protiv Ivana Marota koji je, prema riječima Nikole, neosnovano držao njegove posjede. Nikola je temeljio takve tvrdnje na Žigmundovoj ispravi iz listopada 1403. Njome je Nikola na ime toga što je bio kaštelan Rahovice te što poslije ponude oprosta nije učinio nikakva zlodjela prema stanovnicima kraljevstva od kralja dobio posebnu milost i oprost za nevjeru („*capitiq̄ue possessionibus nec non rebus et bonis suis universis gratiam et misericordiam fecissemus specialem*“). Nakon toga je kraljevskim nalogom bilo naloženo Ivanu da Nikoli vrati posjede. Međutim, Ivan, koji je također bio prisutan na kraljevskom sudu, usprotivio se takvim tvrdnjama Nikole. Odgovorio je kako je Nikola i nakon ponude oprosta činio zlodjela, ali i što je još važnije, naglasio kako su kraljevski oprost tada dobili samo kaštelani Ladislava Orahovačkog, a ne svi njegovi familijari te kako se Nikola tada krivo izdavao za kaštelana samo da bi izbjegao zasluženu kaznu. Potom je optužbama još dodao kako je Nikola bio kriv za ubojstvo svog rodaka Nikole IV. Stjepanovog. Zatim je predložio neka svjedočanstvo Ladislava Orahovičkog bude presudno u raspletanju suprotstavljenih tvrdnji, što je prihvatio i sam Nikola V. Ladislav je pak ustvrdio kako je Nikola tada bio njegov familijar, ali ne i kaštelan, na što je presuđeno kako se Nikola prijetvorno domogao kraljevske isprave o oprostima te je potvrđeno darivanje svih posjeda Ivanu Moroviću i naglašeno kako ljaga ponovno pada na Nikolino ime („*infidelitatis indelibili nota labeque contagione et macula offuscatum ac denigratum polutumque et infectum*“).²⁷⁰

Ljaga na Nikolino ime pala je i ranije, budući je 1398. zbog nasilja (*in facto potencie*) bio osuđen na gubitak svih posjeda u slučaju spora s Dionizijem i Nikolom sinovima Ivana od Vrbovca (*de Vrbovca*) oko posjeda Trstenice (*Terztenicha*).²⁷¹ Ivanovi sinovi sve do 1402. nisu dobili nikakvu zadovoljštinu već su tek 1402. uvedeni u sporni posjed, koji se nalazio na predjelu utvrde Bijela Stijena. Dva mjeseca nakon uvođenja Dionizija i Nikole u navedeni posjed te potvrde cijelog procesa od strane Eberharda i Emerika Bubeka njihov brat Emerik, *strenuus miles*, na ime prethodnih vjernih službi, nagrađen je od strane biskupa Eberharda

²⁷⁰ MNL OL, DL 9729.

²⁷¹ Ive Mažuran, *Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema* (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2002), br. 178-179, 228-32.; uz oslonac na MNL OL, DL 35907.

predijem zvanim Otok.²⁷² Kako nisu zabilježeni nikakvi sukobi među braćom prije te 1402., odnosno i nakon 1403. su zajednički dijelili sudbinu, može se pretpostaviti kako je veza Emerika s Eberhardom značila da su i Dionizije i Nikola prije 1402. pristajali uz Žigmundove pobornike.²⁷³ Takva afilijacija onda svakako objašnjava kako su mogli doći u sukob s Nikolom V. Demetrovim. Nadalje, s takvim presudama za vratom razumljivo je kako je Nikoli V. odgovarala promjena vlasti čime bi mu se otvarala mogućnost da presude donijete protiv njega budu gurnute u stranu. Kao familijar Ladislava Orahovičkog svakako je mogao očekivati takvu intervenciju svoga moćnog gospodara, no do promjene vlasti nije došlo pa je Nikola, nakon neuspješnih pokušaja vraćanja posjeda predstavljanjem kao kaštelan Orahovice konačno 1405. ostao bez svojih posjeda.

Nisu svi Demetrovi sinovi sudjelovali u službi pristalica Ladislava Napuljskog. Stjepan II. Demetrov, sasvim suprotno svojoj braći, sudjelovao je u sukobima na Žigmundovoj strani te je za to čak i nagrađen posjedima Farkaša de Pukur kraj rijeke Pukur te Filipa Malog (*parui*) de *Thapolchamelleke* kraj rijeke Toplice, kojima su posjedi oduzeti zbog nevjere. Nakon što je primio te posjede Stjepan II. ih je 1405. prodao Ivanu Moroviću za pozamašnu svotu od 1000 maraka denara.²⁷⁴ Nažalost nepoznato je kakvim je to zaslugama Stjepan stekao navedene posjede, no njihova vrijednost otkriva kako se Stjepanu II. pristajanje uz Žigmundovu stranu dobro isplatilo.

U Pavlovoj grani na gubitak posjeda 1403. osuđeni su Pavao III. Nikolin te Ladislav II. i Ivan III. Stjepanovi. Pavlove se aktivnosti mogu razaznati preko niza isprava koje se tiču njegovog spora s Kaštelanovićima oko isplate djevojačke četvrti Ane I., kćerke Pavla II. Pekrija. Spor je izgleda započet 1398., a vukao se dugo vremena nakon toga. Većina isprava koje se tiču tog spora su odgode parnica, od kojih neke sadrže iznimno vrijedne informacije. Na samom kraju 1399. parnica između Pavla III. Pekrija i Ladislava Kaštelanovića odgođena je zbog pohoda u Bosni protiv Turaka,²⁷⁵ a odgoda je opet uslijedila u siječnju 1400.²⁷⁶ Iz kolovoza 1400. sačuvana je još jedna isprava koja registrira odgodu parnice, a tada je kao

²⁷²Andrija Lukinović, ur., *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, sv. V: 1395-1420 (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2004), br. 141, 157., Pálosfalvi, *Noble Elite*, 145.

²⁷³Za braću vidi Pálosfalvi, *Noble Elite*, 145-6.

²⁷⁴MNL OL, DL 9046.

²⁷⁵MNL OL, DL 288084.

²⁷⁶MNL OL, DL 288087.

razlog odgode ban Nikola Gorjanski naveo kako je Pavao III. s njim bio zauzet prilikom opsade *castelli seu bastite Neboyze* koji su zauzeli ljudi vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića.²⁷⁷ U srpnju 1402. dogodila se još jedna u nizu odgoda, a tada je ispravom Eberharda zabilježeno kako je Pavao zajedno s banom sudjelovao u sukobima pod Gredom u lipnju 1402.²⁷⁸

Pavao III. Pekri je dakle sudjelovao u pothvatima najvažnijih i najodaniji Žigmundovih pobornika poput Nikole mlađeg Gorjanskog te Eberharda Albenskog sve do sredine 1402., i to mahom u borbama oko i južno od rijeke Save. No, u jednom trenutku Pavao III. je prešao na stranu Ladislavovih pobornika; uslijed čega je došla takva odluka izvori su potpuno nijemi.²⁷⁹ Promjena strane ga je pak koštala posjedovnih čestica u Pukuru, Osuvku te Zenthmartonu i Ezthyenu u baranjskoj županiji. Njegova odluka izgleda još zagonetnije ukoliko se razmotre bračne veze njega i njegovog brata s pripadnicama obitelji Peć (*Peech*). Pavao III. je bio oženjen Klarom, kćerkom Grgura od Peći, dok je njegov brat Nikola III. oženio Margaretu, sestru rečenog Grgura i Pavla, koji je tijekom cijelog svog života bio čvrst Žigmundov pobornik te je obnašao i čast bana Slavonije.

Nikolin sin Ladislav I. je pak u listopadu 1397. kao maloljetnik kraljevskom ispravom izdanom u Temišvaru, gdje se tada održavao iznimno važan sabor kraljevstva, dobio posebnu kraljevsku milost da ga nitko ne može pozivati pred sud dok ne postane punoljetan.²⁸⁰ Teško je razaznati tko je za Ladislava I. osigurao takvu zaštitu, to jest bio prisutan na saboru u Temišvaru, no nameću se veze s Pavlom od Peći koji je mogao intervenirati za sina svoje sestre.²⁸¹ Potreba za izdavanjem takve isprave o zaštiti vjerojatno je potekla iz nastojanja da se Ladislava I. obrani od Kaštelanovića koji su uporno nastojali doći do Anine djevojačke

²⁷⁷ MNL OL, DL 288086.

²⁷⁸ MNL OL, DL 288090.

²⁷⁹ Pavlov slučaj u tom pogledu nije izuzetak; neki su bili spremni ponuditi krunu Ladislavu a u istom mjesecu prihvatiti Žigmundov sporazum o nasljeđivanju s Albertom Habsburškim, Imre N. Bard, „Aristocratic Revolt and the Late Medieval Hungarian State. AD 1382-1408“ (doktorska disertacija, University of Washington, 1978), 26., fus. 2. Razumijevanje takvih postupaka moguće je jedino ukoliko se u obzir uzme kako lojalnost nije bila isključiva, a podjela na dvije suprotstavljene grupe daleko od statične i isključive, vidi Ančić, „Od tradicije 'sedam pobuna'“, 65-8.

²⁸⁰ MNL OL, DL 108309.

²⁸¹ Poznato je da je tada od slavonskog plemstva na saboru bio Pavao Zrinski, no teško je pretpostaviti kako je on intervenirao za Ladislava, Damir Karbić, Suzana Miljan, „Političko djelovanje kneza Pavla I. Zrinskog (1362.-1414.)“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 30 (2012): 97.

četvrti, posebno jer je Ladislav Kaštelanović 1396. dovukao maloljetnog Ladislava pred križevačkog župana.²⁸² Ladislav i njegova majka nisu imali samo neugodnosti s Kaštelanovićima već i s Nikolom IV. Stjepanovim. Nikola IV. je naime početkom veljače 1398. poslao neke svoje kmetove na posjed Margarete gdje su opljačkali njenog kmeta (*Stephanum waywoda iobagione scilicet dicte nobilis domine*) i oduzeli mu ukupno 150 maraka.²⁸³ Indikativno jest da se napad dogodio upravo u vrijeme kada se pokrenuo dugotrajni parnični proces između Pavla III. i Katelanovića, a još znakovitiji je i odnos Nikole IV. Stjepanovog s Kaštelanovićima. On je bio sasvim drukčiji nego onaj njegovog rođaka Pavla III., jer je Nikola bez ikakvih problema 1397. i 1399. prepustio neke svoje posjedovne čestice Kaštelanovićima na ime djevojačke četvrti.²⁸⁴ Dakle, Pavao III. i Nikola IV. krajem stoljeća stajali su na sasvim drugim stranama u pogledu odnosa s Kaštelanovićima, i to u, koliko to izvori otkrivaju, njihovom najdelikatnijem posjedovnom pitanju u tom razdoblju. Je li tako dijametralno suprotno pozicioniranje prema Kaštelanovićima, koji su tada čvrsto stajali na Žigmundovoj strani, moglo dovesti do drukčijih političkih putanja, u kojima je Pavao III. na kraju prešao na stranu Ladislava Napuljskog, a Nikolu IV. pristajanje uz suprotnu stranu došlo glave?²⁸⁵ S obzirom na sliku kakvu se može razabrati na temelju postojećih izvora takav scenarij se čini najizglednijim te još jednom treba podcrtati kako je posjedovni spor, najakutniji u tom razdoblju iako se očigledno nije ticao posjeda velike vrijednosti, stajao u sruću drukčijeg političkog pozicioniranja.²⁸⁶

Među osuđenima za nevjeru tako ostaju braća po ocu ubijenog Nikole IV., Ladislav II. i Ivan III. Stjepanovi, kojima su, kao i Pavlu III., oduzete posjedovne čestice u Pukuru i Osvuku te u posjedu Izerew u baranjskoj županiji. Iako osuđeni, njihov je slučaj na kraju dobio drukčiji tijek, kako pokazuju isprave iz 1414. U veljači te godine pred Žigmunda je došao Ladislav II. u svoje te ime brata i majke te iznio kako su na općem saboru održanom

²⁸² MNL OL, DL 108309.

²⁸³ MNL OL, DL 108308.

²⁸⁴ CD XVIII, br. 166, 240-41.; MNL OL, DF 288085.

²⁸⁵ Za političku afilijaciju Kaštelanovića u tom razdoblju vidi Pálosfalvi, *Noble Elite*, 180-81.

²⁸⁶ Iako je posjed bio nevelike vrijednosti, sam spor za Pavla Nikolinog postao je veliko financijsko opterećenje, jer se saznaje kako je tijekom spora bio osuđen na kaznu od 100 maraka; takva okolnost onda opet ukazuje na sličnu motivaciju kao kod Nikole V. Demetrovog, jer Pavlu očito nisu mogle pomoći veze s Nikolom Gorjanskim i Eberhardom, jer su se na te veze (uspješnije) oslanjali i sami Kaštelanovići! Za način na koji su pritisci aristokracije u kombinaciji s lokalnim sukobima posljedično utjecali na zauzimanje strana vidi primjer kod Ančić, *Putanja klatna*, 220-4.

pod predsjedanjem kralja u Križevcima zakletvama plemstva Ladislav II., Ivan III. te njihova majka očišćeni od ljage nevjere. U ispravi se veli kako je sabor održan nedavno (*nuper*), a očito je riječ o razdoblju kraja veljače i početka ožujka 1408., kada je Žigmund boravio u Križevcima i kada je, kako se saznaje iz drugih izvora, održan opći sabor.²⁸⁷ Kako su Ladislav II. i Ivan III. tada bili maloljetni, a majka pritisknuta starošću, isprave izdane 1408. kojima se potvrđivala njihova nevinost u razdoblju 1403. ostavljene su na čuvanje kraljevskom dvoru, to jest kraljevskom protonotaru. Međutim, na zamolbu Ladislava II. da mu se te isprave vrte Žigmund nije mogao udovoljiti iz razloga što ih protonotar nije mogao pronaći. Kako bi se stvar raščistila kralj je uputio nalog palatinu Nikoli Gorjanskom, s imenima prisežnika iz 1408. kod kojih se trebala provjeriti istinitost Ladislavovih tvrdnji. Na kraljevu molbu Nikola je u svoju utvrdu Šikloš sazvao Pavla Bisena, Ladislava Mihovilovog *de Zenthberthalam*, Jurja Petrovog *de Dombo*, Ladislava Dominikova *de Apostagh* te Apaja od Rasinje. Ovi su ponovno prisegnuli u nevinost Ladislava II., Ivana III. i njihove majke, odnosno potvrdili prethodne Ladislavove navode, dodajući kako je Stjepanova supruga zajedno sa svojim maloljetnim sinovima razdoblje prije, kao i za svoje vrijeme sukoba i nereda u kraljevstvu, provela u utvrđi Šikloš zajedno s udovicom Nikole Gorjanskog.²⁸⁸

Cijeli slučaj dobiva dodatni obrat kada se razmotri tko je bila Stjepanova udovica. Naime, može se s velikom sigurnošću pretpostaviti kako je majka Ladislava II. i Ivana III. bila sestra braće Horvata, a kako smo vidjeli upravo je ta veza isticana kako bi se inkriminiralo Pekrije prilikom osude 1403. Nekoliko je elemenata koji ukazuju na takvu identifikaciju. Kao prvo, prethodno razmatrani događaji iz 1408. i 1414. navode kako je i majka Ladislava II. i Ivana III. oslobođena optužbi za izdaju. Ukoliko se vratimo korak natrag na sam početak stoljeća, sjetit ćemo se kako su optužbe bile iznijete i protiv supruga Nikole II. i Stjepana I. i kako je određeno da se zaplijene i njihovi posjedi. Iz toga proizlazi kako je jedna od sestara bila upravo majka Ladislava II. i Ivana III. Nadalje, tijekom tog sukoba iznijeto je kako je Nikola IV., Stjepanov sin iz prvog braka tada ubijen. Budući da je vrlo teško očekivati kako bi Stjepanova udovica bila osuđena, između ostalog, i za ubojstvo vlastitog sina, može se zaključiti kako je Stjepan I. za svoju drugu suprugu uzeo jednu od

²⁸⁷ Za boravak u Križevcima vidi Pál Engel, Norbert C. Tóth, *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382-1437)* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2005), 87; Za sabor vidi Lukinović, *Povijesni spomenici*, V, br. 233, 311-2.; MNL OL, DF 288468. T. Pálosfalvi pogrešno taj sabor datira u 1403., *Noble Elite*, 233.

²⁸⁸ MNL OL, DL 100395.

sestara braće Horvat i kako je s njom dobio Ladislava II. i Ivana III. S takvom identifikacijom na umu potrebno se vratiti na zaključke s početka poglavlja i događaje iz 1380-ih. Tamo je iznijeto kako ne postoji nikakva indikacija da je itko od Pekrija sudjelovao u sukobima na strani braće Horvat; dapače, indirektni dokazi potvrđuju suprotno. Kada se tome doda kako se sestra braće Horvata 1403. nalazila u utvrdi s udovicom Nikole Gorjanskog starijeg koji je stradao od stranke Horvata 1386. tada ne preostaje drugo nego zaključiti kako ona nije odigrala nikakvu ulogu u sukobima 1403. koja bi mogla inkriminirati nju i njene maloljetne sinove.²⁸⁹ Ipak, takva optužba im je 1403. stavljena na leđa – na osnovu čega? Odgovor na tako postavljen problem valja tražiti na dvije, usko povezane, strane: reputaciji braće Horvat te osobi Ivana Marota.

Nažalost ne postoji studija za Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo koja bi se bavila pitanjem reputacije i javnog mijenja među plemstvom kao oblicima društvenog znanja koja bi poslužila kao osnova za razmatranja koja ovdje slijede.²⁹⁰ No, bez obzira na to polazim od toga kako su ta pitanja bila iznimno važan segment u (političkom) životu plemstva. Posebice je to jasno za braću Horvat i auru zloglasnosti koja se isplela oko njihova imena. Takva slika neumorno je reproducirana od trenutka kada su zarobili kraljice. Već 1388. Mlečanin Lorenzo Monaci, dijelom potaknut od same kraljice Marije, spjevao je ep u heksametru *Carmen seu historia Carolo II cognomento Parvo Rege Hungariae* u kojem su braća Horvati označeni kao negativci, a Pavao Horvat kao glava svih zala koje su pogodile, u prvom redu, kraljice.²⁹¹ Ipak takva se slika najupornije reproducirala iz pera kraljevske kancelarije, gdje su narativni dijelovi kraljevskih isprava od braće Horvata stvarali negativce koji su ležali u korijenu svih zala koje su zadesile kraljevstvo. Ocrniti nekoga stoga je bilo najlakše povezujući ga s Horvatima. Slučaj Lackovića u tom je pogledu instruktivan.

Oslanjajući se na optužbe iznijete protiv Lackovića u narativnom dijelu kraljevske isprave iz 1408. izdane Nikoli Gorjanskom Imre Bard navodi kako su Lackovići neopravdano

²⁸⁹ Za Nikolinu udovicu nažalost nemoguće je utvrditi išta više, ali ne bi odveć iznenadilo kako je i ona poput sestre nosila samo *crimen* da je sestra Horvata.

²⁹⁰ Iako velikim dijelom usmjereno na to kako se reputacija, odnosno *fama*, koristila kao pravna kategorija, idući zbornik radova može poslužiti kao dobar uvod u pitanje reputacije, Thelma Fenster, Daniel Lord Smail, ur., *Fama: The Politics of Talk and Reputation in Medieval Europe* (Ithaca: Cornell University Press, 2003).

²⁹¹ Ilona Edit Ferenczi, *Poetry of Politics: Lorenzo Monaci's Carmen (1387). The daughter of Louis I, Queen Mary of Hungary, in Venetian Eyes*, VDM Verlag Dr. Müller, 2009., (riječ je ustvari o magisteriju (MA) obranjenom na CEU u Budimpešti).

dovedeni u vezu s Horvatima. U toj je ispravi navedeno kako su Gorjanski 1387. zarobili Emerika Lackovića kao Žigmundova protivnik, a ovaj je bio pokojni prethodne 1386.²⁹² Bard nadalje iznosi kako je i Stjepan Lacković od Simontornye najvjerojatnije tada krivo optužen kako je pomogao Ivanu Horvatu da pobjegne iz Požege, gdje se Ivan nalazio opkoljen. Stjepan je te godine zajedno s ostalim Lackovićima bio titular kraljevske darovnice nakon tog događaja, što se čini teško razumljivim u slučaju da je pomagao Horvatima.²⁹³ Bardovi se zaključci moraju donekle modificirati, jer ih je temeljio na uvjerenju kako je navedena kraljevska isprava iz 1408. jedini izvor s tim informacijama. Tome se mogu pridodati dvije kraljevske isprave iz 1406. (također izdana Nikoli Gorjanskom) te 1397.²⁹⁴ Isprava iz 1406. ponavlja gotovo identične optužbe na račun Stjepana Lackovića od Simontornye.²⁹⁵ Isprava iz 1397. baca drukčije svjetlo na cijelu epizodu, jer se kao Stjepanov suučesnik spominje i njegov stric Stjepan Lacković.²⁹⁶ Povrh toga, daleko je znakovitiji sam trenutak kada se po prvi put u kraljevskim ispravama Lackovići pojavljuju u ulozi pomagača Ivana Horvata. Navedena isprava iz 1397. registrirala je darivanje posjeda oduzetih Lackovićima sinovima Ivana Kaniškog, dakle nastala je u trenutku kada se Lackoviće nastojalo prikazati u što gorem svjetlu: *virī perfidi*, kakvima su okarakterizirani, od samog početka su radili protiv Žigmunda, a pobuna iz 1397. bila je samo vrhunac. Takvo povezivanje Lackovića s Horvatima nakon 1397., bez obzira jesu li oni to stvarno učinili ili nisu (ova razmatranja svakako bacaju sumnju na to i potvrđuju razmišljanja I. Barda), razumljivo je kao nastojanje da se Lackoviće ocrni nakon njihove pobune i to upravo povezujući ih s Horvatima, „izvorom“ svega zla, uslijed čega je stvaran koherentan narativ kojim su se sve nedaće Žigmunda i njegovih pobornika vezivale u jednu neprekinutu nit. U tom kontekstu svaka veza s Horvatima pretvarala se u inkriminirajući element, odnosno svi oni vezani uz njih dijelili su njihovu negativnu reputaciju.²⁹⁷

²⁹² Imre Bard, „Aristocratic Revolts and the Late Medieval Hungarian State A.D. 1382-1409.“ (doktorska disertacija, University of Washington, 1978) , 42.

²⁹³ Bard, „Aristocratic Revolts“, 42-3.

²⁹⁴ Zahvaljujem kolegi Miši Petroviću koji mi je ukazao na ova dva dokumenta.

²⁹⁵ Ferdo Šišić, „Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća“, *Starine* 39 (1938): br. 108, 278.

²⁹⁶ CD, 18, br. 132, 196. Takva je verzija, gdje su oba Stjepana imala ulogu u bijegu Ivana Horvata, ušla i u kroniku Jánosa Thuróczya, *Chronicle of the Hungarians* (Bloomington: Indiana University, 1991., 42-3.

²⁹⁷ U tom kontekstu reputacija pokazuje slične tendencije poput stigme, gdje bliskost stigmatiziranome rezultira „dijeljenjem“ te stigme, Erving Gofman, *Stigma: Zabeleške o ophođenju sa narušenim identitetom* (Novi Sad: Mediterran Publishing, 2009), 42.

Za razumijevanje problema korisna je i paralela između slučaja braće Horvat i Felicijana Záha. Felicijan Záh 1330. je u Višegradu napao kraljevsku obitelj, pritom ranivši kraljicu Elizabetu. Odmazda je bila drakonska, Felicijan je ubijen, a njegova je glava poslana u Budu, a noge i ruke u druge gradove.²⁹⁸ Vrlo sličnu sudbinu doživio je i Ivan Horvat, koji je ubijen u Pečuhu tako što je privezan za konjski rep vučen kroz grad, da bi kasnije bio mučen i raščetvoren te su potom dijelovi njegovog tijela izvješeni na zidine grada kao opomena drugima.²⁹⁹ Mučne sudbine poput njihove čekale su one koji su se drznuli dirnuti u kraljevsku obitelj i bile su odmazda za takvo što. Ukoliko su život okončali na sličan način, oni koji su bili vezani uz njih nisu dijelili istu sudbinu. Dok je rodbina Felicijana Záha teško stradala zbog njegovog postupka – svi rođaci do trećeg koljena osuđeni su na smrt, a oni do sedmog gubitkom posjeda i doživotnim kmetstvom – rodbina Horvata nije doživjela ništa sličnoga: gubitak posjeda bilo je najgore što im se dogodilo.³⁰⁰ Takve razlike u postupcima mogu ukazivati na promjene u političkoj kulturi u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu u tom razdoblju koje bi se ticale dosega odmazde za one koji bi se drznuli dirnuti u kraljevsku obitelj. Iako su Felicijan i Ivan Horvat dijelili jednaku krvoločnu sudbina, takva sudbina nije, za razliku od Felicijanove, zatekla rodbinu Horvata. Ipak, iako manje krvoločna, unutar političke kulture tog vremena jednako kao i u prethodnom razdoblju pitanje reputacije nije izgubilo na snazi. Odnosno, ukoliko nisu izgubili glavu zbog veza s Horvatima, njihova rodbina svejedno je trpjela zbog njihovih postupaka, njihova reputacija se, poput stigme, prelijevala i na njih same.³⁰¹ Takav je upravo bio slučaj sa sestrama braće Horvat, to jest suprugama Nikole i Stjepana Pekrija. Takav zaključak nadalje otvara jedan važan segment. Ukoliko se pođe od toga kako Stjepanova udovica, kao i njeni maloljetni sinovi, nisu sudjelovali u događajima zbog kojih su optuženi nameće se pitanje kako je ipak došlo do inkriminacije. Odgovor leži u činjenici kako je reputacija mogla poslužiti kao neka vrsta političkog oružja, koje se moglo i zlorabiti. U konkretnom slučaju, činjenica da su bile sestre braće Horvat značila je da se,

²⁹⁸ Engelm, *Realm*, 138; priča je zabilježena u kronici 14. stoljeća, Alexander Domanvszky (prir.), "Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.", u: ur. Emericus Szentpétery, *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, I., (Budapestini, 1937), 494.

²⁹⁹ Thuróczy, *Chronicle*, 43-44.

³⁰⁰ Za obračun s Felicijanovom rodbinom vidi Engel, *Realm*, 138-9., Domanvszky (prir.), „Chronici Hungarici“, 495-6. Za potomke Horvata koji su izgubili posjede 1403. vidi Bard, „Aristocratic Revolts“, 14.

³⁰¹ Vrijedi napomenuti da se u kronici u kojoj je zabilježena priča o Felicijanu eksplicitno naglašeno kako je njegov napad na kraljevsku obitelj bacio ljagu i propast na njegovu obitelj („*suam gentem infammavit et perdidit*“), Domanvszky (prir.), „Chronici Hungarici“, 496.

makar u konkretnim događajima nevine, reputacija braće prelila na njih, s tim da krug tu nije bio zatvoren budući se reputacija s njih selila i na same Pekrije. Takva reputacija je potom iskorištena kako bi se „ljaga izdaje“ zalijepila na očigledno nevine s vrlo jednostavnim motivom – dočepati se njihovih posjeda.³⁰² Time se naravno dolazi do pitanja tko je stajao iza takvih postupaka, a odgovor naravno nije težak: Ivan Marot.

S obzirom na snažan značaj koji je imao kao novi susjed Pekrija Ivan Marot zaslužuje ponešto riječi. Maroti su bili jedan ogranak roda Gut Keleda, no grana koja se sve do Ivana i samog kraja 14. stoljeća nije isticala političkom ili ekonomskom moći. Ivan je svoj društveni uspon započeo kao vitez na Žigmundovu dvoru 1390-ih, a već i prije toga sudjelovao je u službi Nikole Gorjanskog kada je 1386. zarobljen u sukobu kod Gorjana. Tijekom cijelog tog razdoblja Ivan je sudjelovao u najznačajnijim Žigmundovim pothvatima. Sudjelovao je 1396. u bojni na Nikopolju, a nakon toga i u gušenju pobune Lackovića. Na ime takve službe kralj ga je imenovao i mačvanskim banom, služba koju je obnašao u nekoliko navrata, prvi put između 1398. i 1410. uz jedan kratak prekid 1402. Ivan je ostao uz kralja i u najkritičnijem razdoblju Žugmundove vladavine na samom početku 15. stoljeća, a sudjelovao je i u pacifikaciji Slavonije krajem 1403., što mu je onda i otvorilo mogućnost dobivanja posjeda Pekrija. Iako nakon 1410. nije redovito obnašao dužnosti na dvoru (mačvanski ban bio je opet zakratko 1427/8.) Ivan je imao otvorena vrata prema dvoru, gdje ga se moglo često zateći u raznim okolnostima. U konačnici, o društvenom probou ovog *homo novus* Žigmundove vladavine najbolje govori činjenice da je među prvima primljen u viteški Zmajev red kojeg je osnovao Žigmund.³⁰³

Takav društveni probou nije išao i bez materijalnih nagrada. Bez namjere opširnijeg nabranjanja mnoštva posjeda kojih se Ivan domogao u tom razdoblju navest ću samo one koji su bili važni za odnos njega i njegovih potomaka s Pekrijima. Prvi među tima je ogromno valpovačko vlastelinstvo na kojem je Ivan do 1437. izgradio i utvrdu, a koje je dobio kraljevskom darovnicom 1397. Valpovačko se vlastelinstvo nalazilo u susjedstvu Osuvka, na

³⁰² Na značaj prikazivanja nečije odanosti/nevjere na kraljevskom dvoru ukazuje i slučaj Joakima bana iz 1270-ih, kada su, prema navodu kraljevske isprave, braća Radoslav i Stjepan Babonići ishodili kraljevske privilegije kojima se ljaga nevjere baca na Joakima bana dok je bilo sasvim suprotno, to jest on je ubijen zbog vjernosti kraljevskoj kruni, kako to formulira kraljevska kancelarija. CD 6, br. 296, 352.

³⁰³ O Ivanu Marotu vidi opširno u Petar Rokai, „Istorija porodice Maroti“ (doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, 1983), 123-238.

istok od njega, kao još jedan posjed Marota u baranjskoj županiji, Motičina, koji se nalazio južno od Osuvka. U susjedstvu Pukura Ivan se 1427. dokopao i kraljevskog dobra Velike, još jednog ogromnog vlastelinstva. Tome naravno treba pridodati i posjedovne udjele prethodno razmatranih Pekrija koje su osuđeni na gubitak posjeda, kao i posjede koje je kupio od Stjepana II. Pekrija. Time je Ivan postao iznimno neugodan susjed Pekrija, ali općenito i drugih plemića na prostoru istoka križevačke županije. Međutim, način na koji je stekao posjede Pekrija upravo je za njih pretvorio Ivana i njegove potomke u noćnu moru, o čemu će mnogo više riječi biti dalje u tekstu.

Ovdje se treba vratiti na dva iznimno važna segmenta: jedan je vezan uz prethodna razmatranja o načinu na koji je Ivan iskoristio reputaciju Horvata i onih vezanih uz njih kako bi se domogao njihovih posjeda, a drugi segment je vezan uz šire pitanje sudbine Pekrija u usporedbi s drugim pripadnicima plemićke elite križevačke županije.³⁰⁴

Tijekom 1403., ali i u narednom razdoblju, kao što je već pokazao i slučaj Nikole V. Demetrovog, odvajanje vjernih od nevjernih bio je poprilično neuredan proces. U takvim, zasigurno kaotičnim, okolnostima otvarala su se vrata mnogim zlouporabama. Kako bi se osnažili prethodni argumenti prema kojima je Ivan Morović svojim utjecajem osigurao i posjede onih koji nisu svojim djelovanjem opravdali ubrajanje u red nevjernih potrebno je ukazati na takvu crtu u Ivanovima postupanjima tijekom tog razdoblja. Na takvo što upozorio je već Petar Rokai, stoga ću ovdje iznijeti jedan slučaj koji može poslužiti kao paralela Stjepanovim maloljetnim sinovima.³⁰⁵ U studenom 1403. udovica Jurja Baćanija u ime svojih maloljetnih sinova Alberta, Ladislava i Jurja tražila je od kralja Žigmuda da je zaštiti jer su zagrebački biskup Eberhard i Ivan Morović, tu naveden kao slavonski ban, pod optužbom nevjere zauzeli njihov posjed Zenthjacab u križevačkoj županiji i za takvo što osigurali i kraljevsku darovnicu. Uvažavajući pritužbe Jurjeve udovice, pogotovo s obzirom na maloljetnost njenih sinova, Žigmund ih je uzeo u zaštitu te proglasio nevažećima isprave kojima je darovao njihov posjed te je skinuo s njih optužbe za nevjeru.³⁰⁶ Osim što otkriva kako se Ivan Morović, kao ni drugi velikaši, nije libio iskoristiti nemirna vremena da bi

³⁰⁴ U raspravi na plemićku elitu križevačke županije oslanjam se na Pálosfalvi, *Noble Elite*.

³⁰⁵ Vidi Rokai, „Historija“, 154-5.

³⁰⁶ Šišić, „Nekoliko isprava“, br. 73, 235.; br. 74, 236. Žigmund je iduće, 1404., za istu stvar morao upozoriti i Ivana Rohovog da vrati posjed Jurjevima sinovima, isti, br. 81, 241-2.

neopravdano prisvojio posjede, koje je putem bliskosti dvoru povrh toga onda mogao osnažiti ishodenjem kraljevske darovnice, ukazuje na još jedan mogući obrazac u njegovim postupcima.³⁰⁷ Laka meta takvih predatora bile su izgleda udovice s maloljetnom djecom. Pritom je udovica Stjepana Pekrija bila to lakša meta od Jurjeve jer se njenom imenu mogla prišiti ljaga njene braće kao uvjerljiv dokaz kako jabuka ne pada daleko od stabla.

Kraljevske darovnice, osim što mogu biti rezultat manipulacija, predstavljaju i drugu vrstu problema. Put od izdavanja kraljevske isprave nije nužno vodio do ostvarenja onoga što je ispravom određeno, odnosno kraljevske isprave i darovnice ne mogu se uzeti kao konačni ishod procesa ili definitivne odluke. Procesi povezni s konfiskacijama posjeda osuđenih za nevjeru nakon 1403. to dobro pokazuju. Kako to zaključuje T. Pálosfalvi „u većini slučajeva konfiskacije su bile ili privremene ili su obdarenici pripadali drugim granama obitelji“.³⁰⁸ Rijetki su stoga bili oni koji su definitivno izgubili posjede, a, opet prema riječima T. Pálosfalvija, među slojem plemićke elite križevačke županije jedini pravi gubitnici bili su Pekri, kojima pridodaje jednu granu obitelji Fancs od Grđevca te Mihalčevu granu Svetačkih.³⁰⁹ Slučajevi tih triju obitelji ipak se razlikuju u jednom važnom segmentu. Posjedi Stjepanovih sinova iz obitelji Fancs djelomično su darovani rodbini, po čemu više spadaju u kategoriju onih nevjernih čiji su posjedi završili u rukama rodbine.³¹⁰ Za Mihalčeve je sinove, prema onome što donosi Pálosfalvi, vrlo teško išta kazati u pogledu pobune iz 1403., pa je i bilo kakva paralela s Pekrijima vrlo teška.³¹¹ Time u stvari Pekri uistinu ispadaju najveći gubitnici u previranjima s početka 15. stoljeća. Daljnja usporedba s pripadnicima plemićke elite osuđenima za nevjeru 1403. i 1404. otkriva prave uzroke tome. Pekri su naime bili jedini među tim slojem križevačkog plemstva čiji su posjedi nakon konfiskacije darovani nekom iz sloja aristokracije.³¹² Ivan Marot u tom pogledu je onda predstavljao daleko veći izazov nego

³⁰⁷ Ivan Marot naravno nije bio izuzetak, kao što pokazuje slučaj sinova Ivana de Buthkafel, kojima nije pomoglo ni to što im se imena nisu našla u popisu nevjernih nastalom početkom 1404., Lukinović, *Povijesni spomenici*, V, br. 215, 287-8.

³⁰⁸ Pálosfalvi, *Noble Elite*, 343.

³⁰⁹ Pálosfalvi, *Noble Elite*, 343.

³¹⁰ Pálosfalvi, *Noble Elite*, 112.

³¹¹ Pálosfalvi, *Noble Elite*, 271-2.

³¹² Zaključci na temelju biografija obitelji koje donosi Pálosfalvi, *Noble Elite*, uz upozorenje kako Pálosfalvi, u skladu s tradicijama mađarske historiografije, koristi pojam aristokracija kako bi označio sam vrh srednjovjekovne elite, dok se u zapadnoeuropskim zemljama pojam aristokracija koristi donekle u suprotnosti spram kategoriji plemstva, čiji status bi bio i pravno zagarantiran, vidi Timothy Reuter, „The Medieval Nobility“, u: *Companion to Historiography*, ur. Michael Bentley (London: Routledge, 1997), 167-8.

što su to mogli biti rođaci ili susjedi koji su pripadali istom društvenom sloju i kojima su na raspolaganju stajale više-manje iste mogućnosti u pogledu zaštite interesa. Nadmoć Ivana Marota ogledala se već i u tome što je on 1403. bio jedan od petorice Žigundovih pobornika koji su uspostavljali Žigmundovu vlast u Slavoniji. Iz takve pozicije, koja se nakon sloma ustanka pretvorila u čistu nadmoć, apetiti Ivana Morovića morali su biti nezasitni, a moć koja mu je stajala na raspolaganju sasvim dovoljna da zanemari procese pregovaranja i kompromisa na koje su u svojim odnosima bili prinuđeni drugi, to jest članovi plemićke elite križevačke županije. Osim što su posjedi Pekrija bili dovoljno veliki kako bi se nagradilo jednog od najvjernijih i najvažnijih Žigmundovih pristalica, oni su za Ivana morali biti zanimljivi iz još jednog razloga: Ivan je, kako je rečeno, od 1397. držao valpovačko vlastelinstvo koje je graničilo s Osuvkom i preuzimanjem posjedovnih dijelova Pekrija osuđenih za nevjeru stvarao je ogroman kompaktni blok posjeda.

Nikola II. 1380. zasigurno nije zamišljao budućnost svojih potomaka tako crnom, dapače, vjerojatno se nadao kako bi njegovi sinovi mogli nastaviti njegovim koracima i tako možda pretočiti njegov društveni uspon u trajnije prisustvo obitelji među barunima kraljevstva. Situacija se u tom pogledu izgleda svaki put negativno odigravala za Pekrije: pozicija na dvoru koju su braća, a posebice Marcel, stekli za Andrije II. urušila se dolaskom Bele IV. na vlast; Petar II. se u kriznim vremenima zakratko uspio popeti na bansku čast, ali nitko od njegovih sinova nije uspio ponoviti očev uspjeh, a jednako tako nitko od Nikolinih sinova nije uspio nastaviti očevim koracima. Ukoliko su takve ambicije i postojale krivi potezi u razdoblju krize stali su na kraj takvim nadanjima. No, može se ustvrditi kako ni Nikola II. nije uspio kapitalizirati poziciju na dvoru odveć uspješno jer nije zabilježena nikakva posjedovna akvizicija u razdoblju Ludovikove vlasti. Uspjeh se naravno ne može mjeriti samo kroz to; društveni i simbolički kapital koji je Nikola II. stekao kroz dvorsku karijeru možda je mogao to nadoknaditi. No, veza s Horvatima zasigurno je poništila sav simbolički kapital koji su Pavlovi potomci stekli, iako ta veza nije odredila političko opredjeljenje Pavlovihi potomaka, to jest razlozi njihovih političkih odluka nikako se ne mogu svoditi na te bračne veze. Pored gubitka simboličkog kapitala, uvelike se urušila i društvena mreža na koju su se oslanjali Pavlovi potomci. Pored braće Horvat, veze koje su imali s

obitelji Peć kao i veze s Nikolom Kostajničkim urušile su se sa njihovom smrću, a riječ je o vezama koje su Pekrijima donosile najviše društvenog kapitala. Pored toga pogoršani su i odnosi s Kaštelanovićima, a nastavili su se i unutarrodovski sukobi, koji su u jednom trenutku bili odnijeli i prvu žrtvu unutar roda: Nikolu IV. Stjepanovog. Urušenog ekonomskog, društvenog i simboličkog kapitala, velik dio Pekrija zakoračio je u 15. stoljeće.

Divergencije 1403.-1437.

Period dvadesetogodišnjih turbulencija i političke krize imao je drukčiji utjecaj i posljedice na pojedince unutar roda. Dok su jedni skupo platili pogrešan odabir strane, drugi su uspjeli proći neokrznuo, ali ne i više od toga; nitko od pripadnika roda, osim Stjepana II. Demetrovog, nije znao prepoznati trenutak i odabrati pobjedničku, Žigmundovu, stranu i kapitalizirati svoju službu i vjernost. Divergentni politički putovi u razdoblju političke krize imali su dugotrajne posljedice za društveni položaj pripadnika roda. One se mogu pratiti kroz cijelo 15. stoljeće, no najbolje se mogu sagledati kada se razmotri položaj pripadnika roda u razdoblju ostatka Žigmundove vladavine, do 1437. U tom kontekstu vrlo su značajni rezultati T. Pálosfalvija, na koje sam se i prethodno pozivao, o plemićkoj eliti križevačke županije. Iako i sam autor naglašava kako je vrlo teško odrediti granice tog sloja plemstva – posebice njegovu donju granicu, jer je onu gornju, koja vodi u aristokraciju, daleko lakše uočiti i definirati – ipak je uspio vrlo uvjerljivo pokazati kako je postojao sloj plemstva koji se određenim karakteristikama izdvajao unutar plemstva križevačke županije. Nekoliko je elemenata koji su karakterizirali taj sloj plemstva, koje ću ovdje u grubim crtama iznijeti, sažimajući rezultate T. Pálosfalvija. Kao prvo, pripadnici te grupe oslovljavani su kao *egregius*, naslov/atribut koji se u Slavoniji javlja od 1420-ih. Nadalje, pripadnici plemićke elite posjedovali su i značajne materijalne resurse. Kako je prije samog kraja 15. stoljeća vrlo teško preciznije pratiti zemljišno bogatstvo slavonskog plemstva kroz prizmu broja kmetskih selišta koje su posjedovali, ovaj element nužno je dodatno sagledati kroz dva dodatna indikatora bogatstva: posjedovanja utvrđenja (*castrum* ili *castellum*) te trgovišta (*oppidum*). Nadalje, pripadnici ovog sloja plemstva isticali su se i specifičnim obrascem službe: nalazili su se u službi aristokracije ili su bili vezani uz dvor kao kraljevski familijari, držali su časti vicebana/župana i protonotara na lokalnoj razini ili neku sličnu funkciju na razini kraljevstva, nasuprot nižem plemstvu koje je popunjavalo funkcije manje prestižnih županijskih sudaca

(*iudex nobilium*) ili kraljevskih ljudi (*homo regius*).³¹³ Uza sve probleme kakve izvorni materijal nosi ovi elementi daju dobru osnovu za razmatranje nečijeg društvenog položaja u razdoblju 15. stoljeća. Pored izvornog materijala, jedan od glavnih problema na koje je T. Pálosfalvi naišao jest i problem „obitelji“, odnosno koju društvenu grupu uzeti kao „jedinicu“ proučavanja i osnovu za zaključke, jer su u određenim slučajevima razlike u materijalnom i društvenom položaju između pojedinih grana roda bile ogromne i sukladno tome je vrlo teško pojedince vezane rodbinskim vezama smjestiti u isti sloj plemstva (autor problem opširnije ilustrira na primjeru Svetačkih).³¹⁴ Taj element leži i u srži problema vezanih uz same Pekrije. Iako su i prije 1403. postojale razlike u materijalnom i društvenom položaju među granama, odnosno pojedincima unutar roda, nakon 1403. te razlike postaju sve izraženije, prvenstveno kao posljedica različitih sudbina u razdoblju političke krize na prijelomu stoljeća.

Izvorni materijal omogućava da se ovaj splet pitanja za razdoblje do kraja Žigmundove vladavine posebno dobro sagleda na dvama Pekrijima: Pavlu III. Nikolinom i njegovom nećaku Ladislavu I. Riječ je o dvama osobama od kojih je jedna izgubila posjede nakon 1403., a druga je prošla neokrnuto, što omogućuje dublje sagledavanje posljedica različitih političkih odluka. Razmatranje će pritom biti usmjereno prethodno iznesenim okvirom koji daje T. Pálosfalvi. Nadalje, činjenica kako je riječ o stricu i nećaku snažno ukazuje i na problem povezanosti društvenog statusa i obiteljskih veza koji je istakao isti autor. Nakon razmatranja ove dvojice bit će analiziran i položaj ostalih pripadnika roda, kojima je sam kraj Žigmundove vladavine donio neugodan podsjetnik na razdoblje političke krize s početka 15. stoljeća.

Ladislav I. Nikolin

U razdoblju prijeloma stoljeća Ladislav I. je, kao što je prethodno naglašeno, bio maloljetan. U toj poprilično ranjivoj situaciji, Ladislav je ipak mogao računati na zaštitu kakvu mu je mogao pružiti ujak, Pavao od Peći, čija bliskost s njegovom sestrom Margaretom, Ladislavovom majkom, upućuje na takav zaštitnički odnos. S druge strane, Ladislavova maloljetnost značila je i kako nije mogao donijeti krivu (odnosno bilo kakvu) političku odluku koja bi ga koštala posjeda (iako to ne znači da nije mogao ostati bez posjeda,

³¹³ Pálosfalvi, *Noble Elite*.

³¹⁴ Pálosfalvi, *Noble Elite*, 402-4.

kako se vidi iz primjera maloljetnih sinova Stjepana I. Pekrija). Nakon tog spomena sa samog kraja 14. stoljeća Ladislav se kao punoljetan javlja početkom 1410-ih, a njegove aktivnosti mogu se detaljnije pratiti od 1420-ih.

U tom se razdoblju Ladislav povremeno pojavljuje s naslovom *magister*, a kao *egregius*.³¹⁵ Razlika potječe primarno od toga kada i tko sastavlja i izdaje ispravu. Na lokalnoj razini Ladislav se 1420-ih mahom javlja kao *magister*, poput 1423., 1427. i 1428. u ispravama čazmanskog kaptola te banskoj ispravi 1426.³¹⁶ S druge strane, kada se 1420. pojavljuje na kraljevskom dvoru Ladislav je tituliran kao *egregius*.³¹⁷ To upućuje u prvom redu na razlike u praksi dvora i lokalne razine. Od 1430-ih, kada se upotreba titule *egregius* širi i Slavonijom, Ladislav se i na lokalnoj razini počinje označavati kao *egregius*.³¹⁸

Što se tiče materijalnih resursa koje je Ladislav kontrolirao, nemoguće je biti sasvim precizan. Jedno vrijeme Ladislav I. je u zalogu držao *castellum* Mogor, a iz zamjena s Ladislavom Morovićem iz 1430-ih vidi se kako je posjedovao i trgovišta, što sve upućuje na znatna materijalna sredstva koja je posjedovao, što je onda i znak kako je pripadao plemićkoj eliti križevačke županije kako je definira T. Pálosfalvi.

Ladislav I. je *castellum* Mogor držao u zalogu od Nikole Vlatkovog od roda Hrvatinića. Izvori ne otkrivaju kada su njih dvojica sklopili dogovor o zalaganju, ali je poznato kako je Ladislav Mogor držao u zalogu do 1428. Mogor se po prvi put pojavljuje kao *castellum* u izvorima 1405. te je bio izgrađen na Nikolinom posjedu zvanom *Zobochyna*.³¹⁹ Jedna isprava iz 1428. otkriva kako je u pripadnosti Mogora spadalo i devet sela.³²⁰ Dva od tih sela koji se te godine spominju kao pripadnosti Mogora, *Tarczecz* i *Konczo*, Nikola i Ladislav su 1422. (kada su zapisani kao *Thorchech* i *Kenczo*) držali zajedno. Te je godine Ivan sin Stjepana od Deče napao kmetove na tim dvama posjedima, za koje se kaže kako su

³¹⁵ Ponekad se pojavljuje u izvorima i bez ikakvog tributa uza svoje ime; teško je u tom pogledu očekivati neku konzistentnost, kako npr. upozorava Engel za uporabu naslova/atributa *magister*, Pálosfalvi, *Noble Elite*, 29.

³¹⁶ MNL OL, DL 175; 103516; 103524, 100453; 100440.

³¹⁷ MNL OL, DL 1104.

³¹⁸ Tako se označava na primjer u banskoj ispravi iz 1436., kao i u ispravi pečujskog kaptola iz iste godine. MNL OL, DL 100516; 100541. Za pojavu i tempo širenja naslova *egregius* vidi Pálosfalvi, *Noble Elite*, 28, fus. 15.

³¹⁹ MNL OL, DL 100340. *Castellum* je oigledno podigao Nikola Vlatkov koje je 1398. od Žigmunda dobio dopuštenje da podigne „*in porcione sua possessionaria in districtu dicti castris Berstianouch vocati habita in loco sczilizet vbi idem maluerit castrum seu fortalicium de lignis vel lapidibus construere et edificare*“, MNL OL, DL 90286.

³²⁰ MNL OL, DL 103516.

possessiones ipsorum, to jest Nikole i Ladislava I.³²¹ Je li Ladislav već u tom trenutku držao Mogor u zalogu od Nikole? Vrlo je teško odgovoriti na to pitanje, pogotovo jer je, ukoliko je Ladislav držao Mogor s njegovim pripadnostima u zalogu, donekle neuobičajena situacija da obojica nastupaju u ime „svojih“ posjeda. Situacija pak poprima drukčije obrise ukoliko se uzme u obzir da je Ladislav imao i drugih prava u Nikolinim posjedima pored onih stečenih zalogom. Naime, Ladislav je imao neka prava u tim posjedima preko svoje majke Margarete.³²² Margareta je bila sestra Pavla od Peći, Nikolinog bratića. Pavlova prava na posjed Vlatkovih sinova prvi put se mogu nazrijeti 1394. Negdje prije te godine Nikola Vlatkov je zbog nevjere osuđen na gubitak posjeda te je Žigmund njegovu utvrdu Brštanovac darovao Nikoli Treutelu i njegovoj braći.³²³ U trenutku pak kad je Nikolu Treutelovog trebalo 1394. uvesti u posjed utvrde kraljevskom ispravom je naglašeno kako se isto treba učiniti bez obzira na protivljenje Pavla od Peći te Petra, Valentina i Jurja sinova Vukoslava Vlatkovog.³²⁴ Pavlova prava u posjedima Vlatkovih sinova još su jasnije iskazana u travnju 1405. kada je Pavao zatražio podjelu sa svojim bratićem Nikolom Vlatkovim („*fratre suo patruale in universis possessionibus et iuribus possessionariis ipsos communiter tangentibus*“).³²⁵ Nadalje, Margaretina prava u Nikolinim posjedima mogu se nazrijeti i u listopadu iste godine, kada je Pavao u svoje ime te u ime niza rođaka, među kojima je bila i Margareta, opet prosvjedovao protiv Nikole Treutela i njegovih posizanja.³²⁶ Smrću Vukoslava i njegovih sinova te sinova Pavla od Peći i njegove braće bez muških potomaka, sva posjedovna prava prešla su na Nikolu Vlatkovog, ali i na one koji su preko ženske linije, poput Ladislava I., zadržavali neka prava u tim posjedima. U tom kontekstu zalaganje Mogora Ladislavu bilo je poduprto i određenim pravima koje je Ladislav I. preko majke imao u Nikolinim posjedima. Susljedno tome, njihovo zajedničko nastupanje iz 1422. dobiva drukčije obrise, u kojima su se rodbinske veze i postojeća posjedovna prava stopili s transakcijom zaloga.

³²¹ MNL OL, DL, 103492.

³²² Ta prava se spominju u ispravi iz 1428., MNL OL, DL 100453.: „*quod si annotatus Ladislaus de Pukur aut sui heredes aliquo temporis in processu ius suum maternum quod ipsos per matrem ipsius Ladislai de Pukur in predictis possessionibus ipsius Ladislai filii Nicolai filii Lathk concernere dinosceretur prosequi vellet aut vellent liberam et omnimodam prosequendi habeant facultatem regni consuetudine requierendo harum nostrarum vigore et testimonio litterarum*“.

³²³ Pálosfalvi, *Noble Elite*, 203.

³²⁴ MNL OL, DL 7977.

³²⁵ MNL OL, DL, 100340.

³²⁶ MNL OL, DL, 103409.

Promjene u tom odnosu nastupile su Nikolinom smrću. Njegov maloljetni sin Ladislav došao je pod tutorstvo i zaštitu svog rođaka Benedikta od Dobre Kuće.³²⁷ U prosincu 1427. Ladislav Nikolin otkupio je od Ladislava I. Pekrija Mogor, što je sam Ladislav zasvjedočio pred čazmanskim kaptolom.³²⁸ Tada se Benedikt još ne spominje u ulozi Ladislavovog zaštitnika. Njegova uloga se počinje otkrivati u svibnju iduće godine, kada se Ladislav I. Pekri pred kraljevskim sudom tužio kako su Benediktovi familijari i jobagioni napali njegov (!) *castellum* Mogor te iz njega istjerali njegove službenike i oduzeli im sve oružje i potrepštine.³²⁹ Ovaj slučaj savršeno ilustrira upotrebu sile kao sastavni segment spora, u kojem napad na *castellum* i odnošenje potrepština nisu predstavljali Benediktov cilj već samo sredstvo kojim se nastojalo doći do cilja.³³⁰ Takva vrsta pritiska, odnosno način ostvarivanja prava urodio je plodom i tri mjeseca kasnije, u kolovozu 1428., Benedikt i Ladislav I. Pekri postigli su konačan dogovor, što je zabilježeno pred čazmanskim kaptolom,³³¹ a nekoliko dana nakon toga potvrđeno izdavanjem isprava istog kaptola kojom Ladislav I. Pekri vraća Mogor Ladislavu *de Zobocchyna*.³³² Dakle, u razdoblju nakon Nikoline smrti uslijedila je borba za kontrolu njegove ostavštine tijekom maloljetnosti njegova sina, prilika koja je omogućavala zaštitnicima korištenje te uloge za vlastitu korist, čak s mogućnošću da trenutnu kontrolu nad posjedima šticećenika pretvore u stalno posjedovanje.³³³ Izjava Ladislava I. Pekrija pred čazmanskim kaptolom iz 1427. vjerojatno je nastala ili kao plod pritiska Benedikta Nelipčića ili je bila riječ o „fingiranoj“ ispravi, bez obzira na koju je Ladislav namjeravao nastaviti držati Mogor pod svojom kontrolom. Međutim, čak ukoliko je Ladislav Pekri i imao takvih pretenzija one su ubrzo nestale te je morao prepustiti kontrolu nad Mogorom Benediktu Nelipčiću, koji se, kako to izgleda, sve do kraja 1430-ih nalazio u toj ulozi.³³⁴

Iako je kratkotrajno držao jedan *castellum* u rukama, iz drugih izvora mogu se razmotriti i drugi aspekti ekonomskog položaja Ladislava koji upućuju na to kako je pripadao

³²⁷ Benedikt i Ladislav vukli su zajedničke korijenje sve do Hrvatina Hrvatinića, što im je bilo i više nego poznato, kako svjedoči isprava kralja Žigmunda iz 1430., u kojoj se navode preci i jednog i drugog koji vode do Hrvatina i gdje se ističe i kako je Ladislav *frater generationalis* Benedikta, MNL OL, DL 100480.

³²⁸ MNL OL, DL 103516.

³²⁹ MNL OL, DL 103522.

³³⁰ Za takve zaključke vezane uz feud vidi Brunner, *Land and Lordship*, 1-94.

³³¹ MNL OL, DL 103524.

³³² MNL OL, DL 100453.

³³³ Vidi Pálosfalvi, *Noble Elite*, 341.

³³⁴ Pálosfalvi, *Noble Elite*, 203.

plemičkoj eliti križevačke županije. Ladislav je tako 1436. ušao u zamjenu posjeda s Ladislavom Marotom, Ivanovim sinom. Ladislav I. Pekri je pritom Ladislavu prepustio svoj dio posjeda u Osuvku.³³⁵ Iako se navodi kako Ladislav daje trgovišta (*opidis*) nije potpuno jasno o kojim je trgovištima riječ; navode se samo dva tržna mjesta u Svetom Đurađu i Miholjcu. Uz to Ladislav I. Pekri daje i kuriju, 25 sela, uz tri riječna prijelaza te neke ribnjake. Ladislav Maroti je zauzvrat Ladislavu Pekriju dao posjed Garignicu s trgovištem, tri tržna mjesta (od kojih je jedno bilo u samom trgovištu), kurijom te devetnaest sela.³³⁶ Posjedovanje trgovišta Palosfalvi ističe kao pouzdan znak nečije materijalne moći, odnosno posjedovanje jednog trgovišta karakteristika je pripadnika županijske plemićke elite. Prema tome Ladislav Pekri i prije i nakon 1436. isticao se posjedovanjem trgovišta, kao i cijelim nizom sela, s ukupno nekih 360-ak selišta (vidi poglavlje *Posjedi*); pritom valja istaknuti kako je Ladislav držao i dio posjeda Pukur, ali nažalost teško je išta više reći o njegovom udjelu u tom posjedu.

U jednoj ispravi iz 1427. kojom se registriralo uvođenje u posjed kao jedan od susjeda navodi se i Ladislav I., i to kao „*de Pukur et de Garignicha*“.³³⁷ S obzirom na prethodno napisano teško je iz ove vijesti zaključiti kako je Ladislav već tada držao Garignicu. Dapače, neke informacije iz tog razdoblja jasno sugeriraju upravo suprotno. U prvoj polovici 1410-ih Garignica je najvjerojatnije bila u rukama kraljice, kao i Garić, koji se 1412. spominje kao kraljičin posjed.³³⁸ Naime, dvije godine ranije Barbara je izdala jednu ispravu za koju se navodi kako je izdana u Garignici, pa se može pretpostaviti kako je, uz Garić, preuzela kontrolu i nad Garignicom.³³⁹ Jednako kao i Garić, do kraja istog desetljeća i Garignica očigledno više nije bila u rukama kraljice. Iz kraljevskih je ruku Garignica zakratko otišla 1422., kada je Žigmund *oppidum* Garignicu dao u zalog udovici Ivana sina Tome *de Ropul*. Žigmund je naime prethodno Ivanovoj udovici za 4000 zlatnih florena u zalog dao posjed Podolje (*Bodola*) u baranjskoj županiji, ali ga je potom dao Ivanu Moroviću te je stoga trebalo

³³⁵ MNL OL, DL, 100541: „*totales porciones suas possessionarias ipsum et eius heredes in possessione Azywagh et eius pertinenciis vbilibet in dicto comitatu Crisiensis concernentes videlicet curia, opidis et villis* ...“

³³⁶ MNL OL, DL 100541.

³³⁷ MNL OL, DL 100444.

³³⁸ Za Garić u tom razdoblju vidi Milan Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“, u: *Kutina: Povijesno kulturni pregled s identitetom današnjice*, ur. Dragutin Pasarić, (Zagreb: Matica hrvatska Kutina, 2002), 105., te Krešimir Regan, „Plemićki grad Garić“, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 4 (2011): 30.

³³⁹ MNL OL, DL 35341.

udovici ponuditi drugi, zamjenski posjed, pri čemu je izbor pao na Garignicu.³⁴⁰ Koliko dugo je Ivanova udovica držala Garignicu teško je reći, no nije je držala zadugo; 1430. kralj je darovao „oppidum Garig aliter Garignicza“ Ivanu Moroviću.³⁴¹ Iz ovog kratkog pregleda proizlazi kako je Ladislav vrlo teško mogao držati Garignicu prije 1436., kada dolazi do zamjene s Ladislavom Marotom te je susljedno tome vrlo teško objasniti na temelju čega je 1427. označen kao „*de Pukur et de Garignicha*“.

U prošlom poglavlju su kratko navedeni neki posjedi koje je Ivan Morović držao u susjedstvu Pekrija, kojima ovdje dakle treba pridodati, makar na nekoliko godina, Garignicu. Ta činjenica, ne uzimajući u obzir način na koji je Ivan došao do tih posjeda, zasigurno bi sama po sebi Ladislavu nametala ostvarivanje dobih odnosa s moćnim susjedom. I zaista, kako to ističe T. Pálosfalvi, Ladislav je izgleda uspio pronaći *modus vivendi* s Ivanom, pozivajući se na činjenicu da je 1420. kralj potvrdio neke povelje na ime „zajedničkih službi“ Ivana i Ladislava I.³⁴² Žigmundova potvrda dviju isprava koje se tiču posjeda *Gayul* vrlo uopćeno i formulaično govori o zaslugama Ivana i Ladislava te je vrlo teško govoriti o njihovim zajedničkim službama. Ono što je daleko jasnije jest da su Ladislav I. i Ivan bili povezani posjedovnim pravima, jer je, kako se to ističe u ispravi, Ivan držao dio posjeda *Gayul*.³⁴³ Pored te veze otvara se i mogućnost da je Ladislav stajao u službi Ivana. Te 1420. Ladislav nastupa pred kraljem u svoje te u ime Ivana Marota. Povrh toga Ladislav je i tri godine kasnije od kralja zatražio potvrdu kraljevske darovnice koja se ticala posjeda Osuvak.³⁴⁴ Pretpostavljam kako je 1420. i 1423. Ladislav I. zahvaljujući vezi s Ivanom Marotom uspio doći do kraljevskog dvora i tako dobiti kraljevske potvrde isprave za Osuvak, potvrde kakve su nosile simbolički značaj kakav nije mogla imati potvrda pred nekim kaptolom, kakvu je na primjer Ladislav zatražio od čazmanskog kaptola u listopadu 1423.³⁴⁵ Dobri odnosi među susjedima koji se mogu nazrijeti iza prethodnih isprava možda su se

³⁴⁰ MNL OL, DL 11232. Ladislav je na kraju posjed Podolje i kupio od Žigmunda, Rokai, „Istorija porodice Maroti“, 392.

³⁴¹ Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi“, 120.; mada Kruhek govori o darovnoj ispravi kralja daleko je vjerojatnije kako je Ivan kupio od njega Garignicu, kao što je prethodne godine utvrdu Garić prodao zagrebačkom biskupu Ivanu I. Albenu, Regan, „Plemićki grad“, 30.

³⁴² Pálosfalvi, *Noble Elite*, 234.

³⁴³ MNL OL, DL 1104. To je onaj dio posjeda koji je 1403. oduzet od Nikole V. Demetrova.

³⁴⁴ MNL OL, DL 146.

³⁴⁵ MNL OL, DL 175.

pogoršali 1425., na što ukazuje pritužba Ladislava iz 1425. o napadima Marotovih ljudi na njegove posjede.³⁴⁶

Na narav odnosa Ladislava i Ivana Marota ukazuju i „dvije“ zagonetne isprave iz 1421. i 1423. Njima se kraljevskom ispravom registrira kako je Ivan Marot darovao Stjepanu od Sane i njegovoj supruzi Doroteji I., kćerki Nikole IV. Stjepanovog Pekrija neke posjede u križevačkoj, šomođskoj i zaladskoj županiji. Ivan kao razlog darivanja navodi svoju rodbinsku bliskost s Doroteom (*proxima linea generationis et consanguineitatis sibi atineret*) te njenu oskudicu u tom trenutku.³⁴⁷ Iz drugih izvora nemoguće je razaznati bilo kakve rodbinske, pogotovo bliske, veze između bilo koje(g) od Pekrija s Marotima.³⁴⁸ Problemi ne staju tu. Među fotografijama isprava koje se nalaze u mađarskom državnom arhivu u Budimpešti mogu se naći dvije fotografije ove isprave pod različitim signaturama, zavedenima pod različitim datumima: riječ je o ispravama pod signaturama „MNL OL, DF 266766“, s datumom 6. 7. 1421., i „MNL OL, DF 283009“, s datumom 4. 7. 1423. Da je riječ o dvije različite isprave također smatraju i priređivači dvaju svezaka *Zsigmondkori oklevéltár*-a za te dvije godine, koji su se sasvim sigurno služili fotografijama isprava koje se čuvaju u Budimpešti.³⁴⁹ Same isprave se pak čuvaju u arhivu u Nitri u Slovačkoj i to, prema podacima koji se mogu naći na stranicama arhiva u Budimpešti, u različitim fondovima, što je zasigurno pridonijelo dojmu kako je riječ o dvama ispravama.³⁵⁰ Zašto je riječ o krivom dojmu? Istovremeni pogled na obje fotografije, a što vjerojatno nitko nije do sada napravio, ne ostavlja mjesta nikakvoj sumnji da je riječ o jednoj te istoj ispravi – nakon više pregledavanja fotografija mogu to ustvrditi bez ikakve zadržke. Ono što je zbunilo arhiviste i priređivače *Zsigmondkori oklevéltár*-a jest relativna nečitljivost završne godine u datumu u jednoj od isprava.³⁵¹ Dok se riječ *tercio* u fotografiji isprave iz 1423. vidi savršeno jasno, na drugoj fotografiji (iste) isprave, koja je datirana u 1421., uistinu se može steći dojam kako je riječ o

³⁴⁶ MNL OL, DL 103501.

³⁴⁷ 1421: MNL OL, DF 266766; 1423: MNL OL, DF 283009.

³⁴⁸ Takve veze ne mogu se naći niti kod Rokai, „Istorija“.

³⁴⁹ Borsa Iván Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár VIII. (1421)* (Budapest, 2003) br. 733, 210 (dalje ZsO); ZsO X, br. 922, 379.

³⁵⁰ To je zasigurno ovisilo o trenutku u kojem su isprave fotografirane u arhivu u Nitri, odnosno načinu na koji su tamo bile organizirane u dvama prilikama kada su pravljeni njihove fotografije.

³⁵¹ Zabuni je sigurno pripomoglo što su dva sveska uređivale različite osobe (Iván Borsa 1421. te Norbert C. Tóth 1423.) pa nisu vidjele obje fotografije; da je ista osoba priređivala oba sveska vjerojatno bi zapazila kako je riječ o istoj ispravi.

broju jedan (*primo*). No, takva pretpostavka održiva je samo bez uvida i u drugu fotografiju, kada, kako je rečeno, sve sumnje u to da je riječ o istoj ispravi otpadaju.

Ako isprava, sada ispravno datirana u 4. 7. 1423., otvara problem identifikacije rodbinske veze Pekrija i Marota, ona ipak pruža i odgovore na neka pitanja. Kao prvo, ona može upućivati na ispravnost zaključka kako je Ladislav I. 1423. osigurao kraljevsku potvrdu zahvaljujući intervenciji Ivana Marota. Naime, ta potvrda je također uslijedila u srpnju 1423. (27.7), istom mjesecu kada je Ivan Marot pred kraljem darovao Doroteu i Stjepana od Sane.³⁵² Vjerojatno nije dakle riječ o slučajnosti da je Ladislav osigurao potvrdu povelje na kraljevskom dvoru u razdoblju kada se i Ivan Marot nalazio na dvoru te u tom razdoblju štoviše darivao njegovu rodbinu. Nije samo Dorotea u tom pogledu značajna; još je znakovitiji i njen muž koji uz nju dobiva darivanje budući je Stjepan imao bliske veze i s Ladislavom Pekrijem. To i više nego jasno zasvjedočuje sporazum koji su ova dva sklopila pred čazmanskim kaptolom 1412. Njime se Stjepan sin Stjepana sina Borovine od Sane obvezao kako će on sam, ali i njegovi potomci, pomagati Ladislava i njegove potomke u svim sporovima koje ovi budu imali sa sinovima Petra Kaštelana i sa sinovima Demetra II. Pekrija.³⁵³ Ne bi bilo niti malo iznenađujuće da je snaga ovog dogovora potom učvršćena i ženidbom Stjepana s Dorotejom, čiji je otac ubijen 1403. od strane svojih rođaka, nakon čega je Ladislav I. mogao preuzeti brigu nad svojom rođakinjom, a susljedno tome i utjecati na izbor njenog supruga.

Zašto je izbor pao baš na Stjepana od Sane, na koji je način on mogao pomoći Ladislavu? Sam Stjepan ne ističe se nekim posebnim utjecajem niti društvenim položajem. Koliko izvori dopuštaju vidjeti 1421. bio je službenik (*officialis*) vranskog priora i dalmatinsko-hrvatskog bana Alberta Nagymihályija, ali povrh toga nisam uspio pronaći ništa više o njegovim službama.³⁵⁴ Daleko više informacija može se pronaći o njegovom bratu Nikoli.³⁵⁵ Nikola se, uz Benedikta Nelipčića, 1409. nalazio u službi kaštelana Nikole

³⁵² Da je Ivan u razdoblju od lipnja pa sve do kolovoza pratio kraljev dvor može se zaključiti iz ZsO X, br. 843, 350-51; br. 1038, 416.

³⁵³ MNL OL, DL 100387.

³⁵⁴ MNL OL, DL 231006; za slučaj u kojem se Stjepan spominje vidi Miljan, „Familiaritas“, 110-11.

³⁵⁵ Dva su izvora koja potvrđuju kako su Nikola i Stjepan bili braća; jedna isprava iz 1413. kada zajedno nastupaju *Nicolaus et Emericus filii Stephani dicti Borouina de Zana* (MNL OL, DF 35393), te jedno pismo Stjepana iz 1420. u kojem zastupa interese svoga brata Nikole, Imre Nagy, *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*, sv.

Gorjanskog.³⁵⁶ S te pozicije Nikola je napredovao u službi Gorjanskog pa je 1410-ih u nekoliko navrata obnašao i čast vicepalatina.³⁵⁷ Takav položaj Stjepanovog brata Nikole, kao produžene ruke jednog od najmoćnijih (ako ne i najmoćnijeg) ljudi u kraljevstvu, jasno otkriva gdje su ležali interesi Ladislava I. Pekrija u sklapanju sporazuma sa Stjepanom – preko njega posredno se otvarao put prema vrhu dvorske hijerarhije.

Pavao III. i Klara

Pavao se, gotovo bez iznimke, u izvorima pojavljuje kao *de Pukur*, makar je vrlo izgledno da nije uspio očuvati ništa od svojih posjeda pred neumoljivim apetitom Ivana Marota. O njegovom društvenom položaju svjedoči pojavljivanje kao *homo regius* 1417.³⁵⁸ Naime, kraljevski ljudi (*homo regius*), plemićki suci (*iudex nobilium*) i prisežnici (*iurati assessores*) mahom su dolazili iz redova nižeg plemstva. Među njima su se mogli zateći i oni koje T. Pálosflavi ubraja među plemićku elitu, ali samo oni koji su spadali u samo dno te grupe – oni pak koji su bili „redoviti članovi“ *egregius* grupe samo su u iznimnim situacijama obavljali te dužnosti.³⁵⁹ Pored ovoga o položaju Pavla i njegove obitelji najrječitije govori dugotrajni spor i odnos s pavlinima iz samostana Blažene Djevice Marije iz Garića te onaj s Mihovilom Ravenskim.³⁶⁰

Korijeni spora leže u darivanju bana Pavla od Peći iz 1408., kojim je Pavao pavlinima darovao komad zemlje između rijeke *Gresenche* i samostanskih posjeda, u kojem su tada prebivala dvojica kmetova te uz to i mlin koji je jedan od te dvojice kmetova držao.³⁶¹ Ta dva kmetvska selišta nalazila su se u sklopu posjeda Romačin dol, koji je Pavao prethodno ostavio svojoj nećakinji Klari, kćeri Pavlovog brata Grgura od Peći, supruzi Pavla III. Pekrija. Pavao

VI. (Budapest, 1894), br. 433, 640. (dalje Zichy). Vidi i genealošku rekonstrukciju kod József Sümegi, „Szanaí Gergely fia Pál, bátaí apát (1400-1424)“, *A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve* 30 (2008): 267. Nasuprot tome Engel navodi kako je Nikola bio sin Benedikta, ali nemoguće je utvrditi na kojim izvorima to temelji, *MVA/KMG* sub voce: Nádor (regni Hungariae palatinus).

³⁵⁶ MNL OL, DL 86517.

³⁵⁷ Engel, *MVA/KMG* sub voce: Nádor (regni Hungariae palatinus) navodi Nikolu kao vcepalatina u 1411.; tome se mogu dodati i 1412. (MNL OL, DL 9876, kada se Nikola javlja kao *vices viri magnifici Nicolai de Gara regni nostri palatini gerens*) te 1419. (MNL OL, DL 90381).

³⁵⁸ MNL OL, DL 35456.

³⁵⁹ Pálosfalvi, *Noble Elite*, 349-51.

³⁶⁰ Osnovne crte cijelog spora pavlina s Pekrijima iznijela je Silvija Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti* (doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2011), 108-109.; Ista, „Plemstvo križevačke županije i pavlini samostana Blažene Djevice Marije na Gariću – izabrani primjeri“, *Cris* XVII (2015), br. 1: 110-111.

³⁶¹ Fejér, *Codex Diplomaticus*, X/4, br. 126, 705-6.

III. i Klara na kraljevski nalog uvedeni su u kolovozu 1409., nakon smrti Pavla od Peći, u posjed Romačinog dola i Prekoveršja. Uvođenje u posjed, kako to registrira isprava, proteklo je bez ikakvog protivljenja, uz naznaku kako dva kmetska selišta u Romačinu dolu pripadaju pavlinima iz Garića.³⁶² Međutim, isti dan, 1.8., kada je uvođenje Pavla i Klare prošlo bez ikakvog protivljenja pavlini su pred čazmanskim kaptolom prosvjedovali protiv donacije kralja i kraljice te protiv uvođenja Pavla III., Klare i sina im Grgura I. u dva selišta koja im je ostavio Pavao od Peći.³⁶³ Kako protumačiti ovaj postupak pavlina, koji se izgleda nisu bunili prilikom uvođenja Pavla III. i njegove supruge u posjede da bi isti dan prosvjedovali protiv tog istog postupka? Uzrok može biti svojevrsna mjera predostrožnosti povezana s „tehničkim“ aspektom. Naime, pavlini nisu mogli prosvjedovati protiv uvođenja Pavla III. i Klare u posjede koji su im pripadali i protiv čega pavlini nisu imali ništa protiv, ali kako se cijeli taj postupak ticao i njihovog udjela (a za koji očito nije postojao paralelan proces uvođenja u dva kmetska selišta) morali su na što jasniji način i javno naznačiti kako polažu pravo na ono što im Pavlovim darivanjem pripada. Pritom su naravno pavlini postupali i krajnje oprezno, znajući kako su potomci darivatelja najopasnija prijetnja samostanskim stečevinama (o tome vidi naprijed). Potvrda darovnice Pavla od Peći od strane kraljice Barbare iduće, 1410., dodatno svjedoči o nastojanjima pavlina da zaštite svoje interese, kao i Žigmundova potvrda kraljičine isprave iz 1412.³⁶⁴ Kraljičina prisutnost u Slavoniji uvelike objašnjava i daljnju dinamiku odnosa Pavla III. i Klare s pavlinima. Razdoblje intenzivnog i dugotrajnog spora između pavlina i Pekrija može se pratiti od 1414. Trenutak izgleda nije bio nimalo slučajan. U razdoblju od 1410. pa do 1413. kraljica Barbara često je boravila u krajevima južno od Drave i to često na području oko Garića.³⁶⁵ Njena prisutnost, uz njenu očitu spremnost da intervenira u korist pavlina kako upućuje i potvrda iz 1410., morala je djelovati obeshrabrujuće na one koji su pokušavali ostvariti svoje interese nauštrb pavlina.³⁶⁶ Međutim, u trenutku kada je kraljica nestala s vidika lokalni sporovi pavlina rješavali su se na lokalnoj razini, bez snažnijeg upliva centralnih vlasti, kako to pokazuje i spor s Pekrijima. Oslanjanje na kraljevsku vlast pavlinima nije donijelo mnogo više osim što je kralj 1416. naložio

³⁶² Mažuran, *Povijesni spomenici*, br. 365-6; 461-2.

³⁶³ MNL OL, DL 35355, gdje se saznaje kako je rijeka *Gresencha* dijelila ta dva selišta od sela Romačin dol.

³⁶⁴ Fejér, *Codex diplomaticus*, X/5, br. 27, 87.; br. 120, 268-72.

³⁶⁵ Vidi njen itinerar u Engel, Tóth, *Itineraria*, 170-2.

³⁶⁶ Za iduća razmatranja iznimno koristan je bio rad Barbara H. Rosenwein, Thomas Head, Sharon Farmer, „Monks and Their Enemies: A Comparative Approach“, *Speculum* 66 (1991), br 4: 764-96., koji komparativno pokazuje kako su različite političke konfiguracije utjecale na način kako su redovnici rješavali svoje sporove.

čazmanskom kaptolu da u svim poslovima koje kaptol uobičajeno obavlja budu na raspolaganju pavlinima u idućih godinu dana.³⁶⁷

Rješavanje spora na lokalnoj razini iziskivalo je sasvim drukčije strategije, odnosno uključivalo je niz elemenata koji sugeriraju kako ishod nije mogla biti jednostrana odluka već je prije bila riječ o procesu pomirbe stranaka kroz kompromis. Jedna epizoda u trogodišnjem sporu dobro to ilustrira. U veljači 1414. na tužbe pavlina kako je mlin koji su podigli Pavao III. i Klara uništio njihov mlin (ne treba previše nagađati kako je to vjerojatno bio mlin koji im je ostavio Pavao od Peći) ban je poslao plemićke suce koji su uz neke druge plemiće ocijenili (*arbitrantes adiudicanerunt*) kako mlin treba vratiti na staro mjesto. Međutim, nezadovoljan takvim viđenjem Pavao III. Pekri isti je dan došao pred bana i tražio pravdu na što je ban odgodio presudu.³⁶⁸ Pavao III. se izgleda nije zadovoljio samo time već je i drugim koracima nastojao osigurati za sebe povoljnu presudu. Mjesec dana kasnije ponovljen je cijeli postupak te je opet utvrđeno kako je mlin braće uništen zbog podizanja mlina Pavla III. i Klare, no tijekom procesa jedan od plemićkih sudaca, Andrija sin Mikeca, posvađao se s pavlinima i odbio potvrditi utvrđeno svojom izjavom.³⁶⁹ Je li iza Andrijinog postupka stajala potpora Pavlu III. Pekriju, neko neslaganje s pavlinima njega osobno ili nešto treće teško je razlučiti, ali bez obzira na to ovakvi elementi utjecali su na dugotrajnost cijelog procesa i usmjeravali ga u smjeru kompromisa. Takvo što može se naslutiti iz presude iz svibnja 1414. kojom je određeno kako su oba mlina, onaj Pavla III. i Klare kao i onaj pavlina, podignuta na novim mjestima te kako se trebaju vratiti na stara mjesta.³⁷⁰ Ovakva odluka pružala je mogućnost uzmaka objema stranama bez osjećaja kako je itko od njih izgubio u sporu, to jest postignut je kompromis, u kojem je sudjelovao i ban sa svojim „administrativnim“ aparatom, prihvatljiv obama stranama. Nakon toga uistinu nema naznaka kako su se strane dalje sporile zbog rečenih mlinova.

³⁶⁷ MNL OL, DL 35420: „*ad inquisitiones, citationes, evocationes prohibiciones nec non ad omnia alia que iuxta regni consuetudinem talibus in processibus de iure fieri consueverunt facienda, pro parte religiosorum virorum fratrum heremitarum claustris beate Marie Virginis de monte Garigh per anni circulum concessis*“

³⁶⁸ MNL OL, DL 35409: „*Paulus de Pukur eadem die venit coram nobis querulose dicens quod ei iusticia in hec parte minime fuisset*“.

³⁶⁹ MNL OL, DL 35409: „*prefatus Andreas filius Mikech iudex nobilium in predicta fassione in aliquo ipsis fratribus heremitis altercabatur et una cum predictis nobilibus dictam fassionem facere recusabat*“.

³⁷⁰ MNL OL, DL 35411.

Ovdje valja istaknuti i kako se zbog naravi izvorne građe može dobiti utisak da su pavlini u svemu tome bili jedine žrtve. Isprava iz listopada 1414. upečatljivo svjedoči suprotno, budući se tada Klara, koju je zastupao Stjepan III. sin Dominika Pekrija, tuži na postupke pavlina i Kaštelanovića koji su prilikom reambulacije nekih posjeda zauzeli neke dijelove Klarinih posjeda Prekovršje i *Honschawegle*.³⁷¹ Ovo je vjerojatno bio uzrok novog vala sukoba s pavlinima, koji su se vukli do kraja 1416., do kada ih je moguće pratiti u izvorima. To što nakon studenog 1416. nema izvora koji bi registrirali moguće sukobe nije bilo slučajno već upućuje kako su dvije strane opet pronašle zajednički jezik. Zaključak ne počiva na logici prema kojoj se nešto nije dogodilo ukoliko nije zabilježeno u izvorima (odnosno, nema izvora koji bilježe sukobe pa prema tome sukoba nije bilo) već na činjenici da je sredinom iduće, 1417., Pavao III. predložen kao *homo regius* u jednom postupku koji su pokrenuli pavlini.³⁷² Naime, kod takvih postupaka popis imena mogućih *homo regius* predlagali su oštećeni, odnosno oni koji su podizali tužbu, a predlagali su njima poznate plemiće.³⁷³ Nije teško pretpostaviti kako su pritom predlagali one na čiju naklonost su mogli računati, pa je isticanje Pavla III. kao potencijalnog *homo regius* očiti znak kako su pavlini i Pavao III. (ponovno) bili u dobrim odnosima.

Dakle, odnose Pavla III. i Klare s pavlinima nisu obilježili samo sukobi. O tim dobrim odnosima najjasnije govore Klarina oporuka. Ona je 1432. pavlinima ostavila za najpotrebnije radove na samostanu i za potrebe braće 22 zlatna florena i 9 maraka nove monete, za koja joj je Petar Kaštelanović u zalog dao tri kmetska selišta u posjedu Završje.³⁷⁴ Deset godina nakon toga prilikom Pavlova svečanog sprovoda (*exequias sew commemoracionem specialem predicti mariti sui celebrans sew faciens*), nakon objeda (*prandio peracto*) u pavlinskom samostanu čazmanski arcidakon Valentin donio je Pavlovu oporuku prema kojoj je Pavao III. garićkom redovniku Ivanu, koji se u trenutku čitanja oporuke nalazio u pavlinskom samostanu u Bregu, ostavio 50 zlatnih florena, a garićkom prioru na čuvanje dao tri škrinje.³⁷⁵ Na te navode čak je i pavlinski vikar Mihovil ustvrdio kako ništa od toga prije nije

³⁷¹ MNL OL, DL 35412.

³⁷² MNL OL, DL 35456.

³⁷³ Martyn Rady, *Customary Law in Hungary: Courts, Texts and Tripartitum* (Oxford: Oxford University Press, 2015), 40.

³⁷⁴ MNL OL, DL 35056.

³⁷⁵ MNL OL, DL 35579: „*quidem fratri Johanni carpentario pro tunc subdito de Garigh nunc vero in Beregh constituto quinquaginta floreni auri, priori vero loci eiusdem tres cistas ad conservandum assignasset*“.

čuo i kako tih stvari nema u njihovom samostanu, a Klara je odgovorila kako nije znala za takvu oporuku; štoviše takvo što je prema njoj bilo nemoguće, jer njen muž nije imao nikakva novca, a škrinje koje bi se navodno trebale nalaziti kod pavlina su bile uništene od strane Frane Talovca tijekom nekog pohoda na Turke.³⁷⁶ Čak ukoliko Pavao III. i nije ostavio ništa braći pavlinima, jasno je kako je Klara imala izrazitu povezanost s pavlinima, jer se misa za njenog supruga slavila u pavlinskom samostanu. Osim za spas svoje duše Klara je 1432. darivala pavline i za spas duše svojih roditelje i *tocius genealogie mee*. Koga je Klara sve zamišljala u svojoj „genealogiji“ nemoguće je reći, ali neki od njenih rođaka bili su duboko povezani s pavlinima iz Garića. Pored darovanja pavlinima i izgradnje oltara u samostanskoj crkvi Pavao od Peći bio je tamo i ukopan, baš kao i njegova sestra Margareta.³⁷⁷ Takve veze s pavlinima *a priori* su morale utjecati na poseban odnos Klare spram redovnika i samostana.³⁷⁸ Naravno, one su predstavljale tek jednu stranu medalje – odnos je varirao između sukoba i blagonaklonosti, kako to zaključuje Silvija Pisk.³⁷⁹ Međutim, teško je zadržati se samo na autoričinoj tvrdnji kako je „srednjovjekovna (...) svakodnevnica puna iznenađenja i teško predvidivih situacija“.³⁸⁰ Slučajevi koje autorica donosi, a između njih i onaj koji se tiče Pavla i Klare, daju mogućnost boljeg razumijevanja nekih od tih „teško predvidivih situacija“. Dovoljno je uzeti u obzir neke od zaključaka Constance B. Bouchard, poput onoga kako su darivanja crkvi često nastupala u trenucima „osobne krize“, kao i onoga da su potomci i živi rođaci darivatelja najčešće bili osporavatelji darovanja, ali kasnije vrlo često i sami darovatelji.³⁸¹ Pavao Peć darivao je Pavline u trenucima kada je očigledno osjetio kako mu se bliži smrt, a nakon njegove smrti njegovo darivanje osporavala je Klara, ista ona koja je kasnije i sama oporučno darivala samostan. Kroz takvu dugotrajnu perspektivu može se stoga razaznati kako varijacije u odnosima nisu bile nasumične, već su se ciklički mijenjale kroz

³⁷⁶ MNL OL, DL 35579: „*religiosus et deo devotus vir frater Michael vicarius loci prescripti sua et suorum fratrum in personis fassus est iuxta sue consciencie deo debite puritatem quidquam scire sew prius audire in premissis neque ipsos florenos seu cistas erga semet ipsum aut suos fratres habere*“.

³⁷⁷ Pisk, „Pavlinski samostan“, 73; autorica ne navodi kako je i Margareta ukopana u samostanskoj crkvi, iako drugdje koristi izvor gdje se to navodi; MNL OL, DL, 35340. Kako se dio pogrebne ceremonije Pavla održavao kod pavlina postavlja se također pitanje i njegovog možebitnog pokopa kod pavlina.

³⁷⁸ Značaj mjesta ukopa za plemićke obitelji vidi npr. Kod Constance Brittain Bouchard, *Sword, Miter, Cloister: Nobility and the Church in Burgundy, 980-1198* (Ithaca: Cornell University Press, 1987): 195.

³⁷⁹ Zaključak na dva mjesta, Pisk, „Plemstvo križevačke županije“, 114.; Ista, „Violence Against the Pauline in Late Medieval Slavonia“, u: *Ecclesia & Violentia: Violence against the Church and Violence within the Church in the Middle Ages*, Radoslaw Kotecki, Jacek Maciejewski (ur.) (Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars, 2014), 53.

³⁸⁰ Pisk, „Plemstvo križevačke županije“, 114.

³⁸¹ Bouchard, *Sword, Miter, Cloister*, 190-99; 238-40; 216.

neku vrstu *give and take*, u kojima se odnosi nisu postavljali u dihotomije prijatelji/neprijatelji već su sporovi i sukobi rješavani kroz procese pregovaranja i kompromisa, kako je prethodno istaknuto.³⁸²

Nisu međutim svi sporovi rješavani (isključivo i samo) na takav način. Spor oko mlina i nekoliko selišta dobro ilustrira poziciju Pavla III. i njegove supruge, ali o njihovoj moći i položaju još rječitije govori i spor oko Romačinog Dola i Prekovršja s daleko zahtjevnijim suparnikom nego što su to bili pavlini. Riječ je o Mihovilu Ravenskom. Za razumijevanje slučaja potrebno je prvo reći kako je Pavao od Peći u posjed Romačina dola i Prekovršja došao putem Žigmundove darovnice, nakon što su oduzeti pristašama braće Horvat.³⁸³ Ravno trideset godina nakon darovanja posjeda Pavlu, Ilka, sestra Ivana i Ladislava kojima su posjedi bili oduzeti, pred čazmanskim je kaptolom prosvjedovala protiv Čupora Moslavačkih te Klare i njezinih sinova Jurja i Stjepana kako su nepravedno zauzeli njene posjede Romačin Dol, Prekovršje i *Lathkfelde*. Riječ je dakle o posjedima koji su bili oduzeti njenoj braći zbog nevjere i koji su se dobrih trideset godina nalazili u rukama drugih osoba. Od kud takav zahtjev Ilke nakon tako dugo vremena? Ključna je veza Ilke i njenog supruga Dominika s Mihovilom Ravenskim. Nemoguće je utvrditi korijene te veze, no s priličnom se sigurnošću može utvrditi kako je Ilka pokušala iskoristiti rastući utjecaj Mihovila kako bi vratila obiteljske posjede, a Mihovil je pritom mogao kroz pomoć zahtijevati dio kolača i utažiti svoj apetiti koji je neizmjereno porastao nakon što je negdje oko 1417. postao križevački protonotar, a ubrzo nakon toga i notar na kraljevskom dvoru.³⁸⁴ Nekoliko isprava ocrta njihove postupke.

Najprije je koristeći poziciju bliskosti dvoru Mihovil u srpnju 1421. od kralja ishodio darovnicu za Romačin dol i Prekovršje za svoju suprugu Helenu.³⁸⁵ Vrlo je teško razaznati iz isprave na temelju čega je Mihovil ishodio takvu darovnicu, odnosno nejasno je kakva je prava, koja se u ispravi ističu, kralj zadržavao u tim posjedima i koji je to kraljevski dekret na koji se poziva. Na čemu god to darivanje bilo temeljeno ubrzo su nakon toga Mihovil i

³⁸² Utjecaj političkih okolnosti na strategije redovnika u sukobima izvrsno ocrtavaju Rosenwein, Head, Farmer, „Monks and Their Enemies“.

³⁸³ Sačuvane darovnice registriraju darivanja Romačinog dola, no ne i Prekovršja; CD XVII, br. 173, 233-4.; br. 260, 356.; br. 265, 362-3.

³⁸⁴ Vidi Pálosfalvi, *Noble Elite*, 150-2.

³⁸⁵ MNL OL, DF 231007.

njegova supruga, ali i Stjepan i njegova supruga uvedeni u te posjede, jer su se u kolovozu iste godine pavlini tužili kako su zauzeli njihov dio posjeda Romačin dol.³⁸⁶ Ista četvorka iduće je godine pred slavonskim banom nastupila zajednički oko „njihovih posjeda“ (*possessiones eorum*) Romačin dol i Prekoveršje.³⁸⁷ U daljnji rasplet uključen je i zagrebački biskup Ivan Alben kada su u listopadu 1423. Ilka i Stjepan napravili zamjenu s biskupom, koji im je za njihove posjedovne čestice u ta dva posjeda dao predij Obrijež (Obres) te tri mardurine u Podgorju, a završni čin bilo je uvođenje biskupa u te posjedovne čestice u veljači 1424.³⁸⁸

Nekoliko segmenta ističe se u cijelom slučaju. S jedne strane to je dugotrajno i žilavo neodricanje od obiteljskog posjeda Ilke, koja je nekako uspjela pronaći osobu koja joj je bila spremna i, što je još važnije, u položaju pomoći oko vraćanja posjeda. Zahtjev je prvi put artikuliran 1419., upravo u razdoblju kad započinje Mihovilov društveni uspon. Iz susljednih izvora jasno se razaznaje kako je kraljevska darovnica pretočena i u stvarno posjedovanje, jer su vrlo brzo po preuzimanju posjeda Mihovil te Ilka i njen suprug nastojali osigurati što bolje iskorištavanje novostečenih posjeda.³⁸⁹ Na koji način su se u cijelom tom procesu postavila Klara i njen suprug Pavao III.? Samo dan nakon što je Mihovil 1421. dobio kraljevsku darovnicu Klara je pred kraljevskim dvorom zatražila prijepis isprava na kojima je temeljila svoje pravo na sporne posjede. Iako je isprava značajno oštećena može se razabrati kako je tražila prijepis isprave iz 1406. kojom joj je Pavao od Peći ostavio ta dva posjeda te isprave iz 1409. koje su registrirale uvođenje u posjede.³⁹⁰ Pomalo čudnu situaciju, u kojoj je Mihovil dobio posjede za koje je Klara idući dan dobila potvrdu teško je objasniti. Ono što jest jasnije je da, kakvi god bili, Klarini i Pavlovi postupci nisu urodili plodom. Mihovilov utjecaj bio je nešto s čim se u tom trenutku nisu mogli nositi i obraniti svoje interese.

Do kud je ta nemoć sezala može se naslutiti i iz uzimanja u zalog nekih posjedovnih čestica u posjedima Dimičkovini i Završju od strane Petra Kaštelanovića u ožujku 1424.³⁹¹ Kako je prethodno rečeno, zagrebački biskup je u veljači iste godine uveden, bez protivljenja,

³⁸⁶ MNL OL, DL 35482.

³⁸⁷ MNL OL, DF 231027.

³⁸⁸ Lukinović, *Povijesni spomenici*, VI, br. 131, 135-7; br. 149, 152.

³⁸⁹ MNL OL, DF 231027

³⁹⁰ MNL OL, DF 230894.

³⁹¹ MNL OL, DL 35496.

u posjedovne čestice u Romačinu dolu i Prekovršju, a samo mjesec dana nakon toga Pavao III. i Klara uzeli su u zalog nove posjede. Vremenska koincidencije ovih dvaju događaja upućuje na izrazito teško razdoblje za bračni par: u trenutku kada je biskup uveden u posjede očigledno su se odrekli i posljednje nade kako će uspjeti vratiti ono što se čini njihovim jedinim posjedima, što je prijetilo uopće njihovom plemićkom položaju, uslijed čega su izlaz iz situacije pronašli uzimanjem nekih posjeda u zalog (je li previše dozvoliti si osjećaj kako je čak bila riječ o dobrohotnosti Petra Kaštelanovića?).

O položaju bračnog para može se naslutiti i iz njihovih oporuka. Pavao je prema iskazu vlastite supruge bio u potpunoj besparici, a ukoliko se takvom iskazu mora pristupiti *cum grano salis* njena oporuka je dovoljno rječita u tom pogledu. Kako je rečeno, pavlinski samostan na Gariću bio je od posebnog značaja za Klaru i njenu rodbinu te se može pretpostaviti kako je to bila crkvena institucija kojoj je Klara pristupala s posebnom privrženosti u trenutku „osobne krize“. Te 1432. Klara je pavlinima ostavila 22 forinte i 9 maraka. Za usporedbu, nekoliko godina kasnije Margareta, udovica Andrije Kapitanića ostavila je samostanu svoj udio u sedam posjeda te pokretnu imovinu i stoku, a tridesetak godina nakon Klarine oporuke Jakoma, udovica Gašpara Kaštelanovića ostavila je samostanu 200 dukata, jednogodišnji prihod ubiran s posjeda njezinog pokojnog supruga te svoju pokretnu imovinu.³⁹² U usporedbi s ovim dvama darivanjima pripadnica supruge plemićke elite križevačke županije Klarino darivanje pavlina čini se bližim; takav je pak dojam čak i kad se usporedi s oporukom Jelene, supruge Valentina (označenog kao *nobilis* 1444.) koju je teško ubrojiti u sloj plemićke elite križevačke županije.³⁹³ Naravno, iako je vrlo teško egzaktno usporediti ova darivanja, dojam koji ostavljaju ipak upućuje na izrazito nepovoljan financijski položaj Klare, odnosno njenog supruga Pavla III.

Zakratko izlazeći van vremenskog okvira ovog poglavlja, 1439. Pavao III. je nastupio u svoje te ime svojih sinova te u ime Ladislava I. i njegovih sinova te sve rodbine (*fratrum suorum generacionalium*).³⁹⁴ Nema stoga nikakve dileme kako su stric i nećak pripadali istoj

³⁹² Pisk, „Pavlinski samostan“, 149-151.

³⁹³ Pisk, „Pavlinski samostan“, 152.

³⁹⁴ MNL OL, DL 103592.

rodbinskoj zajednici i kako su bili svjesni te veze. Rodbinska veza koja ih je spajala nije značila kako su njihovi životni putovi imalo nalikovali. Osuđen zbog nevjere na gubitak svih posjeda, Pavlove aktivnosti se najbolje ocrtavaju u onoj dugotrajnoj borbi za jedan mlin i par selišta koju je mogao iznijeti protiv pavlina, ali ne i protiv Mihovila Ravenskog koji je vješto iskoristio pristup dvoru kako bi Pavla III. i njegovu suprugu lišio njihovih, kako to izgleda, glavnih (ili jedinih) posjeda te ne čudi kako su njegova djeca potonula u šutnji izvora – bez posjeda takvi tragovi teško da su mogli ostati zabilježeni –, a jedan sin potražio je sreću van Slavonije. S druge je strane stajao nećak kojeg su maloljetnost i veze s ujakom „spasile“ u opasnim vremenima i koji se uspio održati među elitom križevačke županije, neko vrijeme raspoložujući čak i s *castellum*-om. Usporedba strica i nećaka stoga u punini razotkriva problem „obitelji“ koji je istaknuo T. Pálosfalvi koji je iznijet na početku poglavlja; njega će se pak dublje sagledati u kasnijem poglavlju, sada valja svrnuti pažnju na aktivnosti Petrovih potomaka.

Petrovi potomci

Daleko manje izvora o Petrovim potomcima, iz razloga naznačenih već u prvom poglavlju, otkriva aktivnosti sličnije onima Pavla III. nego Ladislava I. Lovre II. sin Demetra II. djelovao je 1427. u jednoj prilici kao *homo regius*.³⁹⁵ Za razliku od Lovre II., čije ime se ne pojavljuje među onima kojima su 1403. posjedi oduzeti, njegov brat Ivan II. bio je osuđen na gubitak posjeda. Ivan II. je 1410. zatražio od Žigmunda potvrdu kraljevske isprave iz prethodne godine koja se ticala Doroteje, udovice Demetra sina Dominika od roda Osla i njenih maloljetnih sinova Emerika i Benedikta, odnosno njihove podjele s braćom.³⁹⁶ Mada obitelj koja se mogla pohvaliti moćnim precima, poput mačvanskog bana Dominika, Doroteja i njeni sinovi nisu pripadali u sloj aristokracije/magnata. Za Ivana, koji se najvjerojatnije nalazio u njihovoj službi, se stoga vrlo teško može pretpostaviti kako se nalazio u gornjem dijelu križevačke plemićke elite, odnosno može se izraziti duboka sumnja u njegovo pripadanje tom sloju plemstva.³⁹⁷

³⁹⁵ MNL OL, DL 100444.

³⁹⁶ MNL OL, DF 220538.

³⁹⁷ Za službu određenom sloju plemstva kao markeru društvene stratifikacije vidi Pálosfalvi, *Noble Elite*, 347-52.

Slučaj koji najjasnije otkriva položaj Petrovih potomaka u ovom razdoblju dolazi sa samog kraja Žigmundove vladavine kada su im se poput bumeranga vratili problemi s kojima se dio Petrovih potomaka suočavao na samom početku 15. stoljeća. U rujnu 1437. kraljevskom su ispravom oduzeti posjedi Benedikta IV. te sinova njegove pokojne braće Nikole V. i Ivana II. Riječ je bila o posjedima koje su u nepoznatom trenutku Benedikt IV., Nikola V. i Ivan II. preuzeli nakon što im je brat Stjepan II. umro bez nasljednika, i to posjedovnim udjelima u posjedima Osuvku, Pukuru te Zenthlazlo u karaškoj županiji. Kako se to naglašava u kraljevskoj ispravi posjed je kao ošasno dobro trebao pripasti kruni, odnosno Benedikt IV. i njegova braća preuzeli su posjed bez kraljevskog dopuštenja, sakrivši/zatajivši kraljevska prava („*iurium nostrorum regalium celatorum*“) te su im posjedi oduzeti i darovani Ladislavu Marotu. Razlog naveden kao osnova oduzimanja posjeda može se razložiti na dva dijela. Prema jednom, riječ je o ošasnom dobru koje je trebalo pripasti kruni („*iuxta approbatam regni nostri Hungarie legem et consuetudinem ad manus nostra regias devolute*“). Drugi segment se može protumačiti kao povredu „procedure“; kako bi ostvarili svoja, običajem zagarantirana prava, braća su trebala od kralja zatražiti dozvolu za preuzimanje i uvođenje u bratove posjede. Međutim, običaji kraljevstva vezani za ovaj konkretan slučaj upućuju na sasvim suprotno – braća preminulog Stjepana imala su, prema običaju kraljevstva pravo na njegove posjede (o ošasnom pravu vidi kasnija poglavlja). Odnosno, kralj nije imao nikakva prava koja bi mogao zahtijevati, a samim tim ni Stjepanova braća nisu imala što ni „zatajiti“. Daljnji trag za razumijevanje pruža onaj dio isprave koji se ne poziva na ono što je bilo „zatajeno“ već na ono što je svima bila dobro poznato: ulogu Stjepanove braće u događajima s početka 15. stoljeća. Kako se u ispravi naglašava Stjepanova braća su „*olim tempore disturbiorum eiusdem regni nostri iam dante domino dudum seditorum contra nostram maiestatem notam infidelitatis incurisse et asseruntur*.“³⁹⁸ Ovdje u razmatranje opet valja uzeti reputaciju (*fama*) i jedan od njenih segmenata: kako je funkcionirala kao strategija u obračunu sa suparnicima (vidi prethodno poglavlje). Nije naime teško pretpostaviti od koga je došao podatak o ulozi Stjepanove braće na početku 15. stoljeća i kako je ta uloga kraljevih izdajnika snažila optužbu prema kojoj su Stjepanova braća „zatajila“ kraljevska prava. Njihova je reputacija stoga sačinjavala sastavni dio presude i to,

³⁹⁸ MNL OL, DL 13091; odnosno Frigyes Pesthy, *Krassó vármegye története*, sv. III (Budapest, 1882.), br. 268, 360-1, gdje je isprava djelomično prepisana.

valja to naglasiti, nakon više od trideset godina od događaja koji su ih izgleda obilježili za cijeli život, a posljedično se prelila i na njihove potomke (sinovi Nikole V. i Ivana II.).

Time se otvara drugi nedovoljno istražen segment povezan s reputacijom, a tiče se pamćenja. Kako se prenosilo, čuvalo, preoblikovalo i manipuliralo pamćenje o određenim političkim aktivnostima određenih aktera koje je potom definiralo njihovu reputaciju, pitanja su koja nisu dobila suviše pozornosti u hrvatskoj historiografiji.³⁹⁹ Kratak osvrt na slučaj Grebenskih, kao paralela slučaju Petrovih potomaka, može savršeno ocrtati dio tog kompleksnog sklopa pitanja. Krajem 1320-ih Hektor i Punek Grebenski u procesu uspostavljanja kraljevskog autoriteta u Slavoniji izgubili su posjede, koje je zauzeo ban Mikac. Sredinom stoljeća Punekov sin Petar, s pozicije kraljevskog viteza, uspio je vratiti obiteljske posjede. Međutim, Petar se nije zadovoljio samo time već je 1381. od Ludovika uspio ishoditi povlasticu kojom je ljaga izdaje njegovih predaka, a kakvu su prezentirale razne isprave Mikca i Karla Roberta, uklonjena iz obiteljske povijesti. U kraljevskoj ispravi se naglašava kako je Petar to zatražio iz straha da takve isprave ne bi bile u budućnosti korištene protiv njega i njegovih potomaka.⁴⁰⁰ Iz takve Petrove bojazni slijedi kako je ljaga nevjere jednom prišivena stajala kao potencijalna opasnost bez obzira na protok vremena ili ponovno zadobivanje kraljevske milosti, kako to pokazuje i slučaj Petrovih potomaka. Ukoliko se usporedbom ovih dvaju slučajeva mogu uočiti (suštinske) veze (dugotrajnog) pamćenja i reputacije, odnosno ljage nevjere i potencijalne opasnosti koja je izvirala iz toga, među njima naravno postoje i razlike. Najvažnija od njih je pritom činjenica da je Petar u svoje ruke preuzeo posjede koji su bili oduzeti njegovom ocu i stricu, dakle posjede u kojima se najjasnije ogledala epizoda nevjere kralju. S druge strane, u slučaju Petrovih potomaka kralj je raspolagao posjedima koji nisu bili oduzeti zbog nevjere, ali su dospjeli, sasvim sukladno običajnom pravu, u ruke rođaka onih koji su bili kažnjeni 1403., ali koji su pretrpjeli i više od materijalne štete. Njihov društveni ugled trpio je zbog odabira krive strane, to jest ljaga nevjere stajala je kao Damoklov mač nad njima, isti onaj kojeg se bojao i Petar Grebenski.

³⁹⁹ Vidi pak Mladen Ančić, „Kako „popraviti“ prošlost. Konstrukcija memorije na nadgrobnim spomenicima 15. stoljeća,“ *Povijesni prilozi* 34 (2008): 83-101.

⁴⁰⁰ Ančić, *Hrvatsko kraljevstvo* (u pripremi).

DESETLJEĆE SUKOBA (1437.-1448.)

Ukoliko su se 1437. neugodnosti s prijeloma stoljeća vratile Petrovim potomcima poput bumeranga, ishod nije bio niti izbliza sličan. Nakon Žigmundove smrti na prijestolje je došao Albert, čija je vladavina predstavljala svojevrsno olakšanje Petrovim potomcima, prvenstveno zbog veza Franka s kraljevskim dvorom. Međutim, olakšanje je trajalo vrlo kratkotrajno; nakon samo dvije godine vladavine Albert je umro što je otvorilo put dubokoj političkoj krizi koja će se s različitim intenzitetom nastaviti narednih godina, odnosno sve do 1448. kada se mirom između Celjskih i Janoša Hunjadija u lipnju te godine završava faza otvorenih akutnih sukoba, što je imalo posebnog odraza i na lokalne, slavonske prilike. U takvim okolnostima ne samo Petrove već i Pavlove potomke čekala su mnoga iskušenja u kojima je ponekad trebalo spašavati i „živu glavu“. Njihovo političko pozicioniranje i lokalni sukobi u tom razdoblju, pritisci kojima su bili izloženi, strategije i društvene mreže koje su koristili kako bi se otrgnuli tim nedaćama u nestabilnim vremenima krize glavne su točke narednih razmatranja, a, za promjenu, najprije slijedi razmatranje Petrove pa potom Pavlove grane.

Petrovi potomci: od kraljevskog dvora do Beča i Brzave

Na koji način je promjena na tronu utjecala na sukob Benedikta IV. i njegovih nećaka s Ladislavom Marotom, sukob koji je bio neizbježan s obzirom na Žigmundovu darovnicu iz rujna 1437.? Na ovo naizgled jednostavno pitanje iznimno je teško odgovoriti jer nema izvora koji bi posvjedočili je li Ladislav Marot preuzeo te posjede ili nije, što je jedini element na temelju kojeg bi bilo moguće dati direktan odgovor. U nedostatku takvog podatka valja se okrenuti posrednim dokazima. S jedne strane valja uzeti u obzir položaj Ladislava Marota u odnosu prema kralju Albertu, a s druge veze Franka s kraljicom Elizabetom.

Za Albertove vlasti Ladislav Marot nije obnašano nikakvu važniju čast u kraljevskom aparatu te, prema zaključcima Petra Rokaija, nije uživao pretjeranu blagonaklonost novog vladara.⁴⁰¹ Nasuprot njemu, Frank Pekri je dospio do položaja kraljičinog familijara, to jest do

⁴⁰¹ Rokai, „Istorija“, 277-9.

njenog dvora. Dok je vrlo teško reći na koji je način Frank došao do te pozicije, vremenska odrednica donekle je jasnija. Naime, u jednoj se kraljevskoj ispravi naglašava kako je Frank služio kraljici Elizabeti, Žigmundovoj kćerki, od njenog djetinjstva (*ab eiusdem infancie tempore*).⁴⁰² Kako je Elizabeta rođena 1409., može se pretpostaviti, ukoliko nije riječ tek o formulaičnom izrazu, kako se do stupanja Alberta na prijestolje Frank već poprilično vremena nalazio u njenoj službi. Zahvaljujući takvog poziciji Frank je daleko lakše mogao doći do kraljevske milosti, koja mu je mogla pomoći sačuvati posjede kao i donijeti nove. Tako je na ime vjernih službi Elizabeti, kao i kralju, Frank u ožujku 1439. dobio posjed Tah, a u rujnu iste godine predij Zamard u piliškoj županiji, koji su kao ošasno dobro nakon smrti Pavla Ivanovog *de Thah* došli u kraljevske ruke.⁴⁰³

Frank se nalazio u kraljičinoj pratnji i nakon smrti Alberta u listopadu 1439. U studenom iste godine kraljica je, očito na Frankovu molbu, naložila Ladislavu Gorjanskom, tada mačvanskom banu i kašelanu Višegrad, da podigne nove međe na njegovom posjedu Tah. Takav zahtjev vjerojatno je proizlazio iz strahu što će naredni period nakon smrti kralja donijeti te također otkriva kako se Franko tada nalazio u/oko Višegrada, u blizini kojeg su se nalazili i njegovi novo dobiveni posjedi. Je li Frank na bilo kakav način sudjelovao u planiranju i krađi krune iz Višegrada u veljači 1440. nemoguće je reći, ali je jasno kako je ostao uz Elizabetu, što ga je odvelo van granica kraljevstva.⁴⁰⁴ Naime, nakon smrti Alberta, u prvoj polovici 1440., došlo je do dvostrukog izbora na tronu: u svibnju 1440. tek rođeni Ladislav V. Posmrtni okrunjen je u Stolnom Biogradu svetom krunom i to od strane ostrogonskog nadbiskupa, dok je mjesec dana kasnije za kralja okrunjen i poljski kralj Vladislav. Ceremonije krunidbe bile su tek uvertira u rat koji je potom izbio između dvije strane koje su se okupile iza dvojice kraljeva. Frank je u tim sukobima čvrsto stajao uz Albertovu/Elizabetinu stranu, odabir koji ga je koštao posjeda. U ožujku 1441. kralj Vladislav darovao je posjedovne čestice Frankove te njegovog rođaka Benedikta IV. u Osuvku i Pukuru

⁴⁰² Pálosfalvi, *Noble Elite*, 234. Riječ je o dokumentu MNL OL, DL 13301.

⁴⁰³ Za darovanje tih posjeda Franku i njegovoj braći kao i za uvođenje u njihov posjed vidi iduće isprave: MNL OL, 13301; 13302; 13407 (kojima je Barbara, udovica pokojnog Pavla, pred palatinom izjavila kako su Frank, Petar V. i Emerik namirili njen miraz (dos) i *res parafernales* iz posjeda Thah); 13438 (predij Zamard); 24532.

⁴⁰⁴ Za krađu krune vidi James Ross Sweeney, „The Tricky Queen and her Clever Lady-in-Waiting: Stealing the Crown to Secure the Succession, Visegrád 1440“, *East Central Europe* 20/23 (1993-1996), br. 1: 95-6.

Ladislavu Marotu, koji je bio važan oslonac njegove vlasti.⁴⁰⁵ Isprava kojom je registrirano to darivanje otkriva puno o dinamici političkih odnosa, posebno iz perspektive opetovanih vraćanja na 1403. u sklopu difamacije protivnika. Darivanje Benediktovih i Frankovih posjeda Ivanu bilo je plod svojevrsne zamjene. Ladislav je posjedovne udjele u posjedima koje je njegov otac dobio od kralja Žigmunda zbog nevjere Andrije *de Rypak*, na ime prijateljstva s Nikolom Iločkim, vratio Nikoli i Jakovu, sinovima Andrije, familijarima Iločkog. Takav čin nije mogao proći neuzvraćeno, odnosno od kralja Vladislava se očekivalo da Ladislava namiri nekim drugim posjedima. U takvoj konstelaciji Ladislavu su darovani posjedi Benedikta IV. i Franka. Pritom su optužbe protiv ove dvojice krenule od toga kako su još za vrijeme Žigmunda radili protiv kralja, da bi završile sa suvremenim inkriminacijama, gdje je posebno istaknuto kako su sudjelovali u „uništavanju“ kraljevstva prateći Ladislava Gorjanskog.⁴⁰⁶ Cijeli slučaj opet savršeno pokazuje manipuliranje reputacijom. Krimen prišiven Benediktu IV. i Franku – valja primijetiti kako je 1403. za nevjera bio osuđen njegov otac Nikola, ali ne i on – jednako tako je mogao biti pripisan i Nikoli i Jakovu, no njihov odabir „prave“ strane u suvremenim sukobima ne samo da je sprječavao moguće negativne posljedice po njih već je poništavao najopipljivije posljedice postupaka njihovog oca – gubitak posjeda. S druge strane, pristajanje uz Elizabetu, odnosno onu stranu koja se ipak mogla najizravnije pozivati na Žigmundovu „ostavštinu“, ipak nije značilo kako krivi potezi iz 1403. neće biti upotrijebljeni kako bi se nekoga dodatno inkriminiralo i predstavilo kao nepopravljive buntovnike (*rebelles*).

Darivanje iz ožujka 1441. baca možda i najjasnije svjetlo na pitanje postavljeno na početku potpoglavlja, a upućuju na zaključak kako Ladislav nije uspio preuzeti posjede koji su mu darovani u rujnu 1437. Naime, Benedikt IV. kao i Frankov otac Niklola V. 1403. su osuđeni na gubitak svih posjeda pa prema tome i nisu imali posjede koji im se mogu oduzeti 1441., osim ako i dalje nisu držali posjede pokojnog brata Stjepana. Na takvo što upućuje i oprez koji se može zapaziti u Vladislavovoj darovnici. Njome je određeno kako će kralj, ukoliko ne bude mogao Ladislava Marota očuvati u posjedima Pekrija, vratiti posjede koje je ovaj dao Nikoli i Jakovu, u kojem slučaju je onda kralj preuzeo obvezu njima pronaći druge

⁴⁰⁵ MNL OL, DL 13613. Za političke aktivnosti Ladislava Marota za vladavine Vladislava I. vidi Rokai, „Historija“, 279-89.

⁴⁰⁶ Za kratak pregled političkog djelovanja Ladislava Gorjanskog u tom razdoblju vidi Stanko Andrić, „Velikaška obitelj Gorjanski: skica političke povijesti“, *Zbornik Muzeja Đakovštine* (2015): 28-32.

posjede od stotinu kmetskih selišta.⁴⁰⁷ Iako je darovanje došlo nakon velikog uspjeha Vladislavove strane u bitci kod Báticaszeka s početka te godine, možda poučen prethodnim iskustvom, Ladislav Marot tražio je jasna jamstva kako će njegovi interesi biti zaštićeni.⁴⁰⁸ Na kraju izgleda kako je takva briga, barem te godine, bila suvišna. U kolovozu je na temelju Vladislavovog naloga stolnobiogradski kaptol uveo Ladislava u posjede Pukur i Osuvak bez ikakvog protivljenja.⁴⁰⁹ Valja primijetiti kako prilikom uvođenja nije bio prisutan nitko od rođaka Benedikta IV. i Franka, mada su Dominik III., Lovre III. i Mihovil I. samo nekoliko dana ranije bili prisutni kada je isti kaptol uvodio Ladislava Marota u baranjske posjede Ladislava Gorjanskog, koji su Ladislavu Marotu bili darovani na isti dan kad i posjedi Pekrija, klijenata Grojanskog.⁴¹⁰ Vjerojatno se može pretpostaviti kako je bila riječ o svojevrsnom simboličnom činu, gdje braća nisu htjela prisustvovati lišavanju posjeda njihovog strica i bratića. Također, to upućuje i na to kako oni nisu sudjelovali u ovim borbama na strani Elizabetinih pobornika, čime su izbjegli sudbinu svojih rođaka.

Nakon što je Vladislavova strana odnijela važnu pobjedu početkom 1441. i pod kontrolu stavila istočne i jugoistočne predjele kraljevstva te nakon što su Franku zaplijenjeni posjedi, on se morao povući i sigurnost pronaći na predjelima koje su kontrolirali pobornici Ladislava V., odnosno Elizabete ili njihovi saveznici Habsburgovci. U lipnju 1442. Frank se nalazio u Beču zajedno s Augustinom Salánkijem, jednim od glavnih Elizabetinih pouzdanika,⁴¹¹ a nastavio je podržavati Ladislava i nakon Elizabetine smrti, jer se u travnju 1443. nalazi u Bečkom Novom Mestu.⁴¹² Iduće godine su na sabor na kojem se trebalo raspravljati o pokretanju vojne protiv Osmanlija došli i Ladislavovi predstavnici koji su od Vladislava I. dobili *salvus conductus*. Među onima koji su došli u Budu bili su Tamás Szécsi, Bartol Frankopan, Augustin Salánki, predstavnici gradove sa sjeverozapada kraljevstva koji su pristajali uz Ladislava V., Jan Jiskra te Frank Pekri.⁴¹³ Pojavljivanje Franka među ovim istaknutim imenima svjedoči kako je zauzimao važno mjesto među Vladislavovim

⁴⁰⁷ MNL OL, DL 13613.

⁴⁰⁸ Za bitku vidi Engel, *Realm*, 282.

⁴⁰⁹ MNL OL, DL 13616.

⁴¹⁰ MNL OL, DL 13615.

⁴¹¹ József Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon*, sv. X (Pest, 1853), br. 51, str. 112-3.

⁴¹² Pálosfalvi, *Noble Elite*, 234, fus. 1825.

⁴¹³ Gábor Nemes: „Salánki Ágoston: A királynéi kancelláriától a győri püspöki székiig“, *Levéltári Közlemények* 80 (2009): 10.

pobornicima, što je vjerojatno postigao kao dugogodišnji službenik Elizabete koji je do samog kraja stajao uz planove nje i njenog sina; naime, nakon tog spomena u travnju 1444. Frank se više ne spominje u izvorima te je najvjerojatnije ubrzo i umro.

Pretpostavka kako Frank nije živio dugo nakon 1444. temelji se i na činjenici da se njegovo ime ne pojavljuje u sporazumu koji su u kolovozu te godine njegova braća i rođaci sklopili s Ladislavom Marotom. Političke prilike su se tijekom prethodne dvije godine promijenile; 1443. kardinal Cesarini uspio je dogovoriti jednogodišnje primirje među zaraćenim stranama, a pažnja je uvelike bila usmjerena na Osmanlije.⁴¹⁴ Ono što je za Pekrije, pored generalnog smirivanja sukoba, bilo iznimno važno jest da je u siječnju 1444. došlo je do pomirbe Ladislava Gorjanskog s Ladislavom Marotom.⁴¹⁵ U takvom kontekstu valja razmatrati i sporazum Pekrija s Ladislavom iz kolovoza iste godine sklopljenim pred pečujskim kaptolom.⁴¹⁶ Izgleda kako su sa strane Pekrija bili predstavljeni svi živući Petrovi potomci. Dominik III., Mihovil I., Ladislav II., Petar V. i Emerik nastupili su u svoje ime te u ime svoje djece i u ime djece Lovre III., pokojnog brata Dominika III. i Mihovila I., dok je s druge strane Ladislav Marot nastupio u ime sinova Ludovika i Matije te sestre Ane i njenog sina Franje. Kako se u ispravi naglašava sukob ovih dviju strana bio je dugotrajan, odnosno potječe još od sukoba njihovih očeva, no intervencijom mnogobrojnog plemstva (*nonnullis magnificis et egregiis et nobilis viris*) postigli su sporazum i uspostavili mir. Potreba da u njihov sukob interveniraju i *magnifici viri* (među koje sigurno treba uključiti Gorjanskog) svjedoči o snazi tih sukoba, koji su i inače tinjali, ali su otvarajući se u općoj političkoj krizi tog razdoblja poprimali šire razmjere, odnosno smirivali se u trenutku kada su jenjavali sukobi u kraljevstvu, poput te 1444. Dogovor među stranama sastojao se od tri segmenta. Prvo, obje strane su prešle preko svih nedaća koje su jedne drugima prouzročile te proglasile ništavnima sve isprave kojima su radile jedna protiv druge, što je predstavljalo prvi korak prema smirivanju strasti, odnosno prestanku sukoba. Drugo, strane su ušle u zamjenu posjeda. Ladislav Marot je pritom dao posjed Petrovinu u distriktu Pukur, s naglaskom kako rijeka Pukur dijeli taj posjed od Pavlovine; uz to je dao svoje posjedovne dijelove u posjedima

⁴¹⁴ Engel, *Realm*, 285-88.; Joseph Held, „Hunyadi's Long Campaign and the Battle of Varna 1443-1444“, *Ungarn-Jahrbuch* 16 (1988), 10-27.

⁴¹⁵ Rokai, „Istorija“, 286.

⁴¹⁶ Pesty Frigyes, *Diplome privind istoria comitatului Timiș și orașului Timișoara. Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez*, sv. II, 1430-1470, ur. Livia Magina, Adrian Magina (Cluj-Napoca: Editura Mega, 2014), br. 116, 148-51.

Zenthlazlow, Zenthmyklos, Araach, Feleghaz, Gergethew i Zenthmihal u tamiškoj županiji pored rijeke Brzave (Bârzava), koji su Pekrijima bili oduzeti 1403. S druge strane Pekri su dali svoj dio posjeda Osuvak. Treće, obje strane su se dogovorile kako će u slučaju da jedna od strana umre bez nasljednika drugoj strani pripasti sve ono što je bilo uključeno u ovu zamjenu.

Poput Ladislava I., rođaka iz Pavlove grane, i Petrovi potomci su odlučili svoje posjede koncentrirati u Pukuru, starom sijelu roda, dok je Ladislav Marot stvarao impresivan blok posjeda na samom istoku križevačke, odnosno zapadu baranjske županije. Kako je Marot i dalje imao niz posjeda u blizini Petrovine takva zamjena nije mogla biti garancija kako neće biti daljnjih sukoba među njima, ali je za Pekrije bila važna jer su sada koncentrirali svoje posjede i barem donekle olakšali upravljanje njima, odnosno izmakli su situaciji gdje su gotovo u potpunosti, kao u Osuvku, bili okruženi posjedima Marota. Povrh toga, Petrovina je kao staro sijelo roda Petrove grane roda vrlo vjerojatno imala poseban značaj za Petrove potomke pa je i to moglo utjecati na uvjete zamjene.

Vrlo brzo po sklapanju sporazuma Petrovi potomci su ušli u posjed Petrovine. Odras toga je i tužba Pavla Garazde *de Kerezthwr* protiv Mihovil I., Dominika III., Ladislava II., Petra V. i Emerika pred kraljevskim sudom, koji su optuženi kako su na samom kraju rujna 1444. (*circa festum beatorum Cosme et Damiani martirum*) zauzeli neke šume i zemlje koje su se nalazile između rijeke Pekar i bare (*stagnum*) *Malaka*, a koje su prema Pavlovom iskazu pripadale njegovom posjedu Lonka.⁴¹⁷ Nije teško iza ove tužbe prepoznati „porođajne muke“ koje su pratile razgraničenje novih susjeda, odnosno pokušaj širenja posjeda dobivenih zamjenom.

Bez obzira na skladan nastup rođaka tijekom 1444. oni su imali i pojedinačne, zasebne interese. Tako su Petar V. i Emerik nakon smrti brata Franka naslijedili posjed Tah. Kontrola posjeda bila je daleko od neproblematične. Braća su na neko vrijeme bila izgubila posjed koji je u nepoznato doba zauzeo Nikola *de Leanfalwa*, čiji posjedi su se nalazili u susjedstvu.⁴¹⁸ Sukobljene su strane nekako ipak uspjele pronaći zajednički jezik pa im je Nikola vratio

⁴¹⁷ MNL OL, DL 13810.

⁴¹⁸ Kod uvođenja Franka u posjed That 1439. kao *vicinus* se pojavljuje Stjepan de Leanfalwa, MNL OL, DL 13302.

posjed, a Pekri njemu oprostili sve štete koji im je nanio, kako njihov dogovor registrira isprava budimskog kaptola iz rujna 1446.⁴¹⁹ Uz ovaj proces vraćanja posjeda Tah vrlo vjerojatno treba povezati odnos Petra i Emerika sa Stjepanom, koji je bio notar u kraljevskoj kancelariji još za vrijeme Žigmunda, dok je kasnije postao kraljevski protonotar, te njegovim bratom Petrom.⁴²⁰ Naime, braća Pekri su u lipnju 1447. Stjepana i Petra primili za adoptivnu braću (*in fratres adoptivos veluti ab uno patre procreatos recepissent et adoptassent*) te ih darivali posjedom Tah i predijem Zamarkew. Razlog takvog postupka je pomoć koju su ova dvojica u raznim situacijama pružili Petru V., Emeriku kao i njihovom pokojnom bratu Franku, od kojih je istaknuta financijska pomoć od 340 zlatnih florena, ali je i naglašeno kako su im pružili i razne druge bratske pomoći („*aliqua nonnulla fraterna subsidia*“).⁴²¹ Ubrzo nakon što su Pekri Stjepanu i Petru darovali te posjede Nikola i Petar *Leanfalwa* pokušali su osporiti to darivanje, navodeći kako su kao međaši (*commetanei*) imali veće pravo kupiti ili uzeti u zalog posjed nego Stjepan i Petar, no presuda je otišla u korist potonje dvojice, koji su svoj slučaj temeljili na tome kako nisu do posjeda došli niti kupnjom niti zalogom već su do njega došli na ime adoptivnog bratstva s Pekrijima.⁴²² Teško je pretpostaviti jesu li kod sklapanja bratstva Pekri te Stjepan i Petar postupili tako u očekivanju (ponovnih) problema s Nikolom i Petrom; bez obzira na to slučaj otkriva odnos uzajamne pomoći, ono što su oni sami okarakterizirali „bratskom pomoći“, to jest pokazuje kako su Petar V. i Emerik nastojali zaštititi svoje interese. Postupci njihovog rođaka Ladislava I. u tom smjeru, mada su u velikoj mjeri imali istog „glavnog negativca“, ipak su se umnogome razlikovali – slijedi njihovo razmatranje.

Universitas regni Sclavonie, magnati, svojta – u potrazi za zaštitom

Krajem veljače 1437., vrlo brzo nakon što je Albert okrunjen za kralja prethodnog mjeseca, Ladislav I. Pekri zatražio je od kralja potvrdu isprave pečujskog kaptola koja je registrirala zamjenu posjeda između njega i Ladislava Marota.⁴²³ Događaji su vrlo brzo pokazali opravdanost takvog poteza, iako glavni cilj (napada) Marota nije bila Garignica već

⁴¹⁹ MNL OL, DL 13957.

⁴²⁰ Za Stjepanovu karijeru vidi Pálosfalvi, *Noble Elite*, 280.

⁴²¹ MNL OL, DL 14095, Pálosfalvi ističe samo financijsku pomoć, *Noble Elite*, 280. Uz posjed Tah išao je i patronat nad crkvom Svetog Stjepana; sporazumu je dodano kako će se u slučaju da Petar umre bez djece oba spola posjed vratiti u ruke Pekrija.

⁴²² MNL OL, DL 14037, 13317.

⁴²³ MNL OL, DL 100541.

posjedovni dijelovi Ladislava u Pukuru, što je proizlazilo iz činjenica da se većina posjeda Marota nalazila u, odnosno oko Pukura. Iz tužbe koju je Ladislav I. u studenom 1438. podigao protiv Ladislava Marota i Stjepana *de Raska*, Marotovog kaštelana u Velikoj, saznaje se da su ovi oko 8.9. (*circa feste nativitatis beate Marie Virginis gloriose*) zauzeli određene šume, obradive zemlje i livade sa sijenom (*silvas, terras arabiles nec non fenilia*). Slučaj je potom delegiran pred sud križevačke županije, gdje su tijekom istrage potvrđene Ladislavove optužbe te je on ponovno uveden u posjed.⁴²⁴

Gotovo istovremeno s tim događajima Stjepan sin Andrije i Stjepan Dionizijev zvan *Melles* od Pongračovca (*de Pongrachouch*) su se tužili na nasilje Ladislava I. Pekrija. Pred banom Matkom Talovcem su 4. listopada optužili Ladislava kako je prethodnog dana poslao familijare i druge ljude i kmetove na njihov posjed Pongračovac gdje su oteli jednog njihovog kmeta s određenim dobrima (*cum fideiussoria cautione ac rebus et bonis suis*) te pričinili štetu drugim njihovim kmetovima, što je istragom i potvrđeno.⁴²⁵ Iako se ova dva slučaja donekle vremenski preklapaju teško ih je dovesti u međusobnu vezu, poput one prema kojoj bi Pongračovci bili ljudi Marota te je napad na njihove kmetove bio odmazda Ladislava. Kao prvo, plemići od Pongračovca imali su posjede u susjedstvu Garignice,⁴²⁶ podalje od mjesta gdje su se sukobljavali interesi Pekrija i Marota. Povrh toga Pongračovci su u isto vrijeme bili primarno okupirani sukobima sa susjednim plemićima od Beketinca (*de Bekethyncz*), a iz društvenih mreža koje su aktivirali – Pongračovci su se u sukobima oslanjali na pomoć Ivana Roha od Deče, a Beketinci na Stjepana Kapitanića od Dišnika⁴²⁷ – ne može se razaznati uplitanje bilo Pekrija bilo Marota. Uzroke Ladislavovog napada treba stoga vrlo vjerojatno tražiti na drugim stranama, ali izvori nažalost ne otkrivaju ništa o tome.

Spor s Pongračovcima je vjerojatno bila prolazna epizoda, što se nikako ne može reći za sukob s Ladislavom Marotom. Dio posjeda koji je Ladislavu I. bio oduzet pa vraćen, ponovno su zauzeli Ladislav Marot i njegov kaštelan Stjepan, koji je vodio kako svoje tako i ljude svog gospodara, na što se Ladislav I. Pekri pred banskim sudom tužio u travnju 1439.⁴²⁸ To je čak bila i sitnica prema onome što je slijedilo. Četiri mjeseca kasnije, u kolovozu 1439.,

⁴²⁴ MNL OL, DL 106969.

⁴²⁵ MNL OL, DL 106830.

⁴²⁶ Martin i Stjepan Melles prisustvovali su tako uvođenju Ladislava u Garignicu, MNL OL, DL 100516.

⁴²⁷ Vidi MNL OL, DL 35059, 35060, 35556, 35558.

⁴²⁸ MNL OL, DL 103589.

Pavao III. Pekri je u ime Ladislava I. i rodbine (*fratrum suorum generacionalium*) prosvjedovao protiv kralja Alberta, koji je očigledno darovao posjedovne dijelove Pekrija u Pukuru i Osuvku, te Ladislava Marota koji je *furtive ac tacite et clandestine* uveden u njih, bez nekog uzroka kojeg bi Pekri bili svjesni (*nescitur quo motu ductus*).⁴²⁹ Ladislav nije bio bolje sreće ni s vladavinom kralja Vladislava, koji je također, kako se može razaznati, ponovio to darivanje na traženje Marota.⁴³⁰ Trag za razumijevanje korijena Marotovih presizanja pruža isprava Emerika Marcalija, gdje ovaj navodi kako je Žigmund protivno svome znanju (*contra suam conscienciam*) dao Ladislavu Marotu neke posjede Ladislava Pekrija.⁴³¹ Emerik je najvjerojatnije i osobno bio upoznat s tim, jer je na temelju njegove *relatio* izdana Žigmundova isprava iz 1437. kojom su oduzeti posjedi Pekrijima iz Petrove grane.⁴³² To navodi na pomisao kako je Žigmund u isto vrijeme možda izdao i darovnicu za posjede Ladislava Pekrija te neku vrstu Emerikova znanja o tim transakcijama, ali što je još i važnije i neku vrstu saznanja samog Žigmunda kako krši nečija posjedovna prava takvom darovnicom, kako svjedoči gornji izričaj Marcalija. S promjenom na tronu Ladislav Marot možda je u prvi mah odlučio kako nije najbolje vrijeme za aktivaciju tih prava stečenih Žigmundovom darovnicom, no izgleda kako je sredinom 1439. uspio dobiti njihovu potvrdu od strane Alberta te ponovno, kao jedan od njegovih glavnih pouzdanika, i od strane Vladislava. Kako se Ladislav I. branio od tih presizanja?

Ladislav je preko dvije struje pokušavao sačuvati svoje posjede – preko intervencije zajednice slavonskog plemstva te magnata, Emerika Marcalija. U travnju 1441. *universitas procerum seu nobilium regni Sclavonie* šalje kralju Vladislavu pismo kojim ga obavještava da su čuli kako je Ladislav Morović vođen zlom namjerom (*sinistra ductus intencione*) za sebe tražio posjede Ladislava I. Pekrija. Slavonsko plemstvo stoga ističe kako su Ladislav I. i njegovi sinovi oduvijek bili vjerni Vladislavu i uvijek spremni na službu, kako je slavonsko plemstvo već i prije preko glasnika javljalo kralju, te stoga traže od kralja da zaštiti Ladislava I. u njegovim posjedima.⁴³³ Sama isprava ima iznimnu važnost za razumijevanje korporativnog identiteta slavonskog plemstva i Slavonije kao kraljevine, no ovdje ne

⁴²⁹ MNL OL, DL 103592.

⁴³⁰ MNL OL, DL 103594.

⁴³¹ MNL OL, DL 102092.

⁴³² MNL OL; DL 13091.

⁴³³ MNL OL, DL 103594.

namjeravam ulaziti u ta pitanja. Ipak valja naglasiti još jedan element koji svjedoči o korporativnom duhu slavonskog plemstva i Ladislavovoj participaciju u njemu. U svibnju 1439. Ladislav je zatražio prijepis isprave koja je u sebi sadržavala prijepis povelje Karla Roberta iz 1325., a koja se ticala uređenja sudskih ovlasti ondašnjeg slavonskog bana Mikca.⁴³⁴ Zašto je Ladislav tražio prijepis te isprave? U istom mjesecu održavao se i opći sabor u Budimu, na kojem su sudjelovali i slavonski poslanici pa se Ladislavovo traženje možda može dovesti u vezu s time. Sumnju na to baca vremenski slijed, jer je Ladislav prijepis tražio 22. svibnja, dok je sabor sazvan za svibanj, što je podrazumijevalo daleko raniji polazak poslanika od samog kraja mjeseca. Bolje objašnjenje se vrlo vjerojatno može opet naći u sukobu s Ladislavom Marotom. Njegov otac Ivan je 1404. od Žigmunda osigurao povlasticu prema kojoj je za sebe, rodbinu te svoje i njihove potomke osigurao pravo da im sudi samo vladar, odnosno da im se sudi na sudu specijalne/personalne prisutnosti kralja.⁴³⁵ Temeljem tog privilegija Ladislav Marot mogao je izbjegavati pojavljivanje pred banskim sudom, odnosno vrlo uspješno koristiti tu prednost tijekom svojih pravnih sporova. Nasuprot tome Ladislavu je u interesu bilo spor protiv Marota voditi na lokalnoj razini, pred slavonskim banom, što je nastojao istaći te postići uz pomoć Karlove isprave iz 1325. Suđenje na lokalnoj razini donosilo je niz prednosti: suđenje u dalekom Budimu morao je biti iznimno skup poduhvat, u kojem je bilo daleko teže nego na lokalnoj razini pronaći nekoga tko bi intervenirao i pomogao u uspješnom okončavanju procesa; lokalna razina ipak je puno lakše otvarala takvu mogućnost, kako to ilustrira i intervencija slavonskog plemstva u njegovu korist.

Ukoliko intervencija slavonskog plemstva otkriva „korporativni duh“ slavonskog plemstva, arenu za njegovo iskazivanje, kakav je bio sabor – na kojem je vrlo vjerojatno i sročena takva poruka kralju –, pružao je ban njegovim sazivanjem. Odnosno, nastup plemstva u korist Ladislava I. Pekrija u najmanju je ruku imao suglasnost Matka Talovca.⁴³⁶ Takav zaključak posebice dobiva na uvjerenosti ukoliko se doda kako je nekoliko mjeseci kasnije u korist Pekrija intervenirao i Emerik Marcali, Matkov prijatelj koji je zajedno s njim bio

⁴³⁴ MNL OL, DF 268069.

⁴³⁵ Za privilegij Marota te za razvoj te sudske ustanove vidi Rokai, 152-3.

⁴³⁶ Tamás Pálosfalvi, „Cilleiek és Tallóciak: küzdelem Szlavóniáért (1440-1448)“, *Századok* 134. (2000): 59.

zatočen od strane kraljice Elizabete.⁴³⁷ Emerikovo zauzimanje za Ladislava razaznaje se iz njegovog pisma iz srpnja 1441. upućenog Simonu Rozgonjiju. U njemu Emerik naglašava kako je već on sam pisao kralju u vezi Pekrijevog slučaja te moli Rozgonjija da i on kod kralja intervenira u njegovu korist. Pored toga Emerik naglašava kako je čuo da je Ladislav Marot umro, što se naravno pokazalo netočnim.⁴³⁸ Lanac intervencije za Ladislava kretao se stoga od slavonskog plemstva prema kralju te povrh toga najvjerojatnije preko Matka Talovca do Emerika Marcalija, koji je direktno kod kralja pokušavao intervenirati za Ladislava, a pored toga je i preko još jednog magnata, Simona Rozgnjija, nastojao postići isto.

Krajem lipnja iste godine, dakle između intervencije slavonskog plemstva i pisma Emerika Marcalija, kralj Vladislav uistinu jest reagirao za jednog Pekrija. On je poslao mandat banovima Matku i Franku Talovcu da u zaštitu uzmu Ladislava sina Ivana *de Pwkur alias de Garygnicha* i njegove posjede.⁴³⁹ Je li ovdje moglo biti riječi o pogrešci, odnosno da je bila riječ o Ladislavu sinu Nikole? Istina, u Petrovoj grani u tom je razdoblju živ Ladislav sin Ivana, no on nikako nije mogao biti označen kao *de Garygnicha*. Problem na ovoj razini nažalost ostaje nerješiv, ali svejedno pokazuje mehanizme kojima je intervencija kralja za Ladislava Pekrija mogla ići: ona je išla preko bana kao glavnog kraljevog pouzdanika na lokalnoj razini. Kako je taj isti ban najvjerojatnije sam donekle i stajao iza intervencija za Ladislava Pekrija time se otkriva kako je apel na kralja bio nužan element koji je legitimirao banove postupke. Takvo što bilo je potrebno to prije jer je takva intervencija išla na štetu starog prijatelja Matka Talovca, Ladislava Marota.⁴⁴⁰

Cijeli slučaj se stoga dotiče i dinamike odnosa među magnatima koji su zauzimali istu stranu u sukobima za krunu i reperkusijama te dinamike na ono plemstvo koje se nalazilo u njihovoj službi ili na nekim drugim osnovama očekivalo njihovu pomoć. Prethodno pretresani slučaj Marota i familijara Nikole Iločkog pritom može poslužiti kao paralela slučaju Ladislava I. Pekrija. Zahtjev Nikole Iločkog prema Ladislavu Marotu urodio je plodom, ali je cijenu cijele transakcije na kraju osigurao kralj, a stvarnu cijenu platili Frank i Benedikt IV. Pekri. Cijela transakcija je značila kako se Nikola Iločki vrlo vjerojatno morao založiti za svoje

⁴³⁷ Pálosfalvi, „Cilleiek és Tallóciak“, 59.

⁴³⁸ MNL OL, DL 102092.

⁴³⁹ MNL OL, DL 44315. Kralj je tada tražio i zaštitu za Ladislava sina Jose od Kreštelovca i njegovu majku.

⁴⁴⁰ Za vezu ove dvojice vidi Rokai, „Istorija“, 293, 304.

familijare kako kod kralja tako i kod Ladislava Marota, koji se ipak osigurao kako ne bi u nekom slučaju ostao bez ičega, štiteći svoje materijalne interese. Međutim suprotna odluka mogla je imati dvije reperkusije: utjecati na odnose među magnatima ili nezadovoljstvo familijara njihovim gospodarom i napuštanje njegove službe. Takva razmatranja zasigurno su onda utjecala do koje su mjere magnati bili spremni intervenirati za svoje familijare, odnosno do koje je mjere druga strana bila spremna popustiti u svojim zahtjevima. Potreba opetovanih zahtjeva u korist Ladislava I. Pekrija (poslanici slavonskog plemstva, intervencija Marcalija prema kralju i posrednim putem preko Rozgonjija) vjerojatno je značila kako Ladislav Marot nije bio spreman popustiti u tom slučaju. Naravno nije sve ovisilo o njegovoj volji već je odluka ovisila o kralju koji ju je formirao na osnovu savjeta i zahtjeva onih kojima je bio okružen – time se pak ulazi u srž dvorske politike i splet odnosa moći koji su tada vladali na dvoru (što je problem koji daleko nadilazi okvire ovog rada).

Zbog čega je onda Ladislav I. Pekri odlučio pristati uz stranu kralja Vladislava u takvim okolnostima? Drugim riječima, zašto je, usprkos istom pritisku kakvom je bio izložen poput dijela rođaka iz Petrove grane, postupio drugačije? Dio razloga vjerojatno treba tražiti u tome što nije poput Franka Pekrija zaštitu svojih interesa poistovjetio s uspjehom kraljice Elizabete. Dok je Frank uspio zahvaljujući svojoj poziciji bliskosti kraljici pa onda time i kralju Albertu zaštititi svoje interese pred nasrtajima Marota, Ladislav I. je imao drukčije iskustvo. Frankov slučaj u tom pogledu daleko je jasniji. Sukob koji se odigravao između Ladislava Gorjanskog i Ladislava Marota utjecao je na to da su zauzeli suprotne strane u sukobima za krunu, a potom se onda taj sukob prelijevao na lokalnu razinu, gdje je sukob Franka s Marotima ovoga usmjeravao na pristajanje uz Elizabetu odnosno uz Gorjanske.⁴⁴¹ Isto nije vrijedilo za Ladislava I. Pritisak Ladislava Marota nije ga nagnao da pristupi stranci Elizabete i njenog sina, odnosno nekome od magnata koji su podržavali njih. Na takvu odluku zasigurno je utjecalo prethodno iskustvo s Marotima. Dok su Frank i njegov otac bili izloženi ogromnom pritisku od strane Marota dotle Ladislav nije imao takve vrste neugodnosti sve do 1438. i možda nije tu prijetnju doživljavao jednako intenzivno poput Franka. Uz to se može dodati kako njegove aktivnosti nisu bile takve da bi uopće očekivao takvu vrstu pritiska: 1438. Pekri ne znaju uzrok Marotovog uvođenja u njihove posjede, 1441. slavonsko plemstvo

⁴⁴¹ Za sukob Marota i Gorjanskih vidi Rokai, „Istorija“, 281-2.

govori o zloj namjeri Marota, a Emerik Marcali kaže kako je Žigmund postupio protivno svojim saznanjima kako gazi nečija posjedovna prava takvom darovnicom. Povrh toga Ladislav je izgleda uspio pronaći veze i među onima koji su podržavali Vladislava za kralja i preko te linije nastojao zaštititi svoja prava. Čak postoji i naznaka kako je Ladislav u tome i uspio: 1446. držao je jedan dio posjeda Pukur (vidi naprijed), no je li to bila posljedica opetovanih intervencija za njega iz 1441. ili kasnijih zbivanja nemoguće je reći.

Jednako tako nemoguće je reći nešto o njegovim aktivnostima između 1441. i 1445. U tom razdoblju, odnosno do 1444., došlo je do svojevrsnog smirivanja prilika u kraljevstvu. Smrt Vladislava I. u studenom 1444. ponovno je otvorila vrata eskalaciji sukoba, a na lokalnoj, slavonskoj razini, najvažniji događaj je bila smrt Matka Talovca u veljači 1445., što je označilo početak urušavanja moći ostale braće Talovaca odnosno bilo je okidač za ofenzivu Celjskih na slavonska uporišta Talovaca i njihovih saveznika.⁴⁴² Promjene u odnosima moći na lokalnoj razini vjerojatno je percipirao i Ladislav I. Pekri te se nastojao povezati sa stranom Celjskih. Korak prema tome bio je brak njegove kćeri s Martinom sinom Ladislava od Gorice, familijarom Frederika i Ulrika Celjskih, veza o kojoj prve informacije dolaze iz svibnja 1445.⁴⁴³ Martin je tada od svojih gospodara posudio 2000 zlatnih florena, s ciljem da otkupi posjedovne čestice vezane uz Garignicu koje je njegov punac založio u prethodnom razdoblju. Kome je Ladislav davao u zalog zemlje i za kakve svote ne može se otkriti, ali upućuju na potrebu za financijskim sredstvima, neizostavnim resursom u borbi za očuvanje posjeda, uz prethodno razmatrane intervencije slavonskog plemstva i magnata. Ista jednadžba ekonomskog i društvenog kapitala bila je i više nego potrebna tijekom 1446. i 1447., dvije godine dobro pokrivena informacijama, koje otkrivaju nevjerojatne udare na Ladislava i njegovu obitelj. Kako bi se stekao dojam razmjera tih sukoba najprije ću dati njihovu kratku kronološku skicu.

U siječnju 1446. ljudi Ivana sina Juge od Rače te Ivana sina Ladislava *de Gezth* zajedno sa svojim ljudima, mnogim Česima i Nijemcima te s drugim strancima (*ceterisque quampluribus Bohemis, Tewtuonicis et extraneis hominibus*) napali su kuriju Ladislava Pekrija u posjedu *Pethyakoucz*, gdje su zatekli njegovu suprugu i kćeri koje su svukli te ih

⁴⁴² Engel, *Realm*, 287-89; Pálosfalvi, „Cilleiek és Tallóciak“, 72-9.; Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. III, 248-50.

⁴⁴³ MNL OL, DL 106973. Martin tada naziva Ladislava svojim puncem (*socerum*). Par opaski o Martinu daje Pálosfalvi, *Noble Elite*, 160.

gole izveli na snijeg pa potom opljačkali što se opljačkati dalo – stvari supruge i kćerka, vojnu opremu koju su tamo pronašli, kao i ostalo što su zatekli – i odnijeli u tvrdu Raču.

Sredinom ožujka (*sabbato proximo ante dominica reminiscere*) je uslijedio napad Marotovih ljudi – Ivan Ladislavov od Grđevca kaštelan Velike, Andrija zvan Paharnok de Palicznatenzhpeter te Leustahije kaštelan Pukura s nizom njihovih ljudi s posjeda Velike i Pukura – na selo *Vynaryoucz* u posjedu Pukur, koje je pratilo ustaljeno pljačkanje kmetova.⁴⁴⁴ Početkom travnja slijedila su dva napada koje je naredio Ladislav sin Ivana Roha od Deče u kojem su njegovi ljudi napali neka Ladislavova sela u Garignici gdje su opljačkani njegovi kmetovi, a nekima zapaljene kuće. Nakon toga je uslijedio napad iste grupe nekoliko dana kasnije na prethodno napadnutu kuriju samog Ladislava u Pethyakoucu, gdje je opet slijedio red pljačke, sječe i paleža. Dva dana nakon toga ista je grupa odnijela dobar dio materijala koji je Ladislav spremio za izgradnju kasteluma u Garignici, a ono što nije ponijela, zapalili su. Nakon toga su početkom lipnja izveli jedan manji napad na mlin Pekrija.⁴⁴⁵

Početkom svibnja i krajem lipnja 1446. uslijedili su napadi koje su izveli ljudi Ivana Gesztija, koji su posjekli sijeno i šume, pa potom krenuli na trgovište Garignicu od kud je Ladislav zajedno sa suprugom i kćerima morao pobjeći prema šumi i brdima kako bi spasili život. U rujnu su ljudi istog Ivana ponovno izveli jedan napad na Ladislava, koji se nalazio u polju tijekom radova svojih kmetova i koji je jedva uspio uzmaći nasrtaju na sebe; kako im je Ladislav umakao, Ivanova ekipa je pri povratku napala trgovište Garignicu i selo Prezeka.⁴⁴⁶

Nakon napada iz ožujka 1446. Ladislav Marot je ponovno slao svoje ljude na posjede Pekrija i u jednom trenutku je izgleda u potpunosti zauzeo sve Pekrijeve posjedovne čestice u Pukuru. U sklopu istraga vezanih uz takve nasilne akcije Marota na samom početku listopada (2.10.) čazmanski kaptol je uz kraljevskog čovjeka, Stjepana zvanog Rosecz *de Zenthandras*, krenuo u istragu, ali se rutinski zadatak pretvorio u njihovu noćnu moru nakon što su ih napali ljudi Marota, koji su ih zarobili, odveli ih na svoj posjed Myholocz pa potom u utvrdu Međurić, a kada su ih htjeli utopiti u rijeku Szaplencu ova dva su, zahvaljujući pomoći

⁴⁴⁴ MNL OL, DL 103608.

⁴⁴⁵ MNL OL, DL 103608.

⁴⁴⁶ MNL OL, DL 103609.

Svevišnjega, kako se navodi u ispravi, nekako uspjela pobjeći.⁴⁴⁷ Već dan nakon toga ljudi Marota krenuli su u obračun s Ladislavom Pekrijem, pa je između 3. i 5. listopada 1446. Ladislav poslao svoju ekipu iz posjeda Pukur i Velika na selo Černeck koje se nalazilo između rijeka Ilove i Bijeje.

U listopadu 1446. (6.10.) sam sin Ladislava I. Pekrija, Ivan V., napao je očeve kmetove i neke od njih odvuкао na svoje posjede, zapalio kuće kmetova, silovao neku Ladislavovu sluškinju te povrh toga napadao one koji su četvrtkom dolazili na trg u Garignicu. Jednako tako neki familijari koje je u službu uzeo Ladislav I. prešli se u službu Ivanu ne poštujući dogovor s Ladislavom.⁴⁴⁸ U ožujku 1447. sin Ivan V. ponovno je napao neku Ladislavovu sluškinju, a sredinom istog mjeseca uslijedio je napad na Garignicu i selo Lipouch gdje su napali kuću nekog Ladislavovog kmeta: napad je izvela grupa koja je prvenstveno uključivala ljude Ladislava Roha od Deče te Ivana Ladislavovog Gesztija.

Iskustva Ladislava I. Pekrija tijekom 1446. i 1447. ocrtavaju gotovo cijeli spektar nasilnih praksi srednjovjekovnog plemstva: od uništavanja materijalnih resursa pljačkom i palježom, do napada na kmetove kao i na njega samoga i njegovu obitelj⁴⁴⁹ Međutim, ukoliko izvori iznimno detaljno ocrtavaju ta događanja, oni to rade samo iz Ladislavove perspektive. Stoga, čak ukoliko se navodi iz optužbi prihvate kao vjerodostojni, kakvima su ih potvrđivale kaptolske istrage, nikako se ne bi Ladislava I. smjelo promatrati kao pasivnog objekta tih događanja. Već i ta izvješća svjedoče o njegovim naporima. Negdje nakon lipnja 1446. Ladislav je u svoju službu uzeo neke familijare, prije toga je očito već bio započeo s gradnjom *castellum*-a, a jedan od napada ga je zatekao u polju među svojim kmetovima, gdje se vjerojatno nalazio kako bi svojom prisutnošću osigurao nesmetano obavljanje poljoprivrednih radova koji su u konačnici i financirali sve njegove pothvate.⁴⁵⁰ Vjerojatno bi se ovim obrambenim naporima mogli dodati i oni ofenzivne naravi, u kojima je Ladislav I. istom

⁴⁴⁷ MNL OL, DL 104585, 100582.

⁴⁴⁸ MNL OL, DL 103608. O familijarima vidi više u poglavlju ...

⁴⁴⁹ Dobar pregled takvih praksi za srednjovjekovni Banat, kakve su bili tipične za cijelo kraljevstvo daje Adrian Magina, „Cum manibus armatis. Facets of Violence in Medieval Banat“, *Banatica* 24 (2014), br. 2: 47-64. Vidi i Brunner, *Land*, 67-81; te Justine Firnhaber-Baker, „Techniques of Seigneurial War in the Fourteenth Century.“ *Journal of Medieval History* 36 (2010): 90–103.

⁴⁵⁰ Ladislav je familijare uzeo u službu nakon sabora u Pešti, kako se navodi u ispravi, dakle negdje iza lipnja 1446., kada se zna da je tamo održan sabor plemstva, János M. Bak, András Vadas, „Diets and Synods in Buda and Its Environs“ u: *Medieval Buda in Context*, ur. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas (Leiden-Boston: Brill, 2016), 335.

mjerom odgovarao svojim suparnicima. Napadi na njegovu obitelj i posebno svojevrsno obeščašćivanje ženskih članova teško da je moglo ostati neuzvraćeno. Time bi se dinamika sukoba Ladislava i njegovih susjeda u tom razdoblju radije trebala zamišljati kroz izmjenu obrambenih i ofenzivnih poteza obaju strana, a ne kao jednosmjerne napade koji su poduzimani protiv Ladislava.

Vremenska podudarnost ovih sukoba sa širim sukobima između Celjskih i Talovaca te potom između Hunjadija i Celjskih zasigurno nije plod slučajnosti. Međutim, jako je teško razaznati jesu li oni bili direktno povezani s tim sukobima – jesu li neki od aktera pristajali ili bili u službi ovih magnata – ili su lokalni, susjedski sukobi eskalirali u širem plamenu, neposredno se napajajući na sukobima s vrha. Problem proizlazi iz toga da nema informacija koji bi otkrili takvu vrstu klijentelističkih veza. Najbliže tome su informacije iz siječnja 1446., kada su među ljudima koje su vodili Ivan sin Juge te Ivan Geszti bili Česi, Nijemci i drugi stranci (*ceterisque quampluribus Bohemis, Tewtuonicis et extraneis hominibus*). Sudjelovanje Čeha i Nijemaca otkriva kako je bila riječ o ljudima Celjskih, koji su tada primarno bili usmjereni na utvrde Talovaca, posebno Pakrac gdje je Ivan Talovac i poginuo.⁴⁵¹ No, je li Ivan Geszti, kako bi se na osnovu ove informacije moglo zaključiti, tada bio u službi Celjskih, a Ladislav I. Pekri pristajao uz Talovce? Ivan Geszti tijekom 1447. bio je u službi Nikole Iločkog, što naravno ne govori ništa o onome što se zbivalo prethodne godine.⁴⁵² Međutim, ukoliko se uzme u obzir kako su Celjski 6. siječnja 1446. sklopili, iako izgleda jako kratkotrajan, savez s Nikolom Iločkim, to baca donekle drukčije svjetlo na sudjelovanje Ivana Gesztija u akciji Celjskih.⁴⁵³ Jest da su napadi u kojima je sudjelovao Geszti za nekoliko dana prethodili datumu sklapanja sporazuma, no možda se povjerenje među magnatima uspostavljalo upravo preko takvih elemenata. Jednako tako nije izgledno kako je Ladislav I. Pekri nakon 1445. odlučio pristati uz Talovce, jer su veze s Martinom od Gorice bile žive i 1447. Napad od 3. siječnja možda bi stoga najbolje bilo promatrati kao odraz sukoba na mikro razini, gdje su Juga i posebice Ivan iskoristili trenutak te vojsku, dio koje su bili i oni, okupljenu za obračun s neprijateljima Celjskih, upotrijebili za rješavanje vlastitih susjedskih sporova.

⁴⁵¹ Pálosfalvi, „Cilleiek és Tallóciak“, 81.

⁴⁵² Engel, *MVA/KMG* sub voce: Macsóí bán (banus Machoviensis).

⁴⁵³ Za sporazum Celjskih s Nikolom vidi Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. III, 247-8.

Prethodni kronološki pregled može stvoriti iluziju kako je (u potpunosti) bila riječ o koordiniranim napadima na Ladislava. Njihovo geografsko razdvajanje pomaže jasnijem sagledavanju problema: napadi su bili fokusirani na Pukur ili na Garignicu, dva posjeda koja su bila udaljena nekih tridesetak kilometara. Napade na Garignicu pritom su pokretali Ivan Geszti i Ladislav Roh, dok su napadi Marota bili usmjereni na Ladislavov dio Pukura. Jedan od napada na Garignicu, iz ožujka 1446., izvele su zajedničke snage Ivana i Ladislava, jedini, ali vrlo važan znak o suradnji te dvojice u djelovanjima protiv Ladislava I. Pekrija. Nisam uspio pronaći druge izvore koji bi posvjedočili o vezama njih dvojice, ali određene naznake se mogu dobiti iz šire društvene mreže onih koji su sudjelovali u tim napadima. Tako su braća Matej i Nikola Ladislava zvanog Weres od Zalatkoka sudjelovala u akcijama iz siječnja 1446. koje je uz Jugu vodio Ivan Geszti, a dva mjeseca kasnije nalazili su se među onima koje je vodio Ladislav Rohov.⁴⁵⁴ U tom napadu iz ožujka 1446. navedeni su i ljudi Ursule, udovice Stjepana Jakovljevog *de Zenthandras*, kćeri Stjepana Mellea od Pongračovca.⁴⁵⁵ U napadu iz siječnja iste godine sudjelovao je i njen brat Andrija. Ursulin i Andrijin otac Stjepan 1427. se kao familijar nalazio u službi Ladislava Gesztija,⁴⁵⁶ a desetljeće kasnije, Stjepan se u svojim nedaćama oslanjao na pomoć Ivana od Deče, Ladislavovog oca.⁴⁵⁷ Ovdje se u vrlo škrtim naznakama otvara uvid u snažne i dugotrajne veze na mikro razini susjedstva, koja su se održavale i sa smjenom generacija, kako među patronima (Geszti i Deče) tako i među njihovim klijentima (Pongračovcima). Ne samo to, svi oni imaju određenu „povijest“ s Ladislavom I. Pekrijem: Ladislav I. je 1438. napao posjede i kmetove Stjepana od Pongračovca, krajem iduće godine Ladislav Geszti je više puta navaljivao na posjede Pekrija,⁴⁵⁸ a Ladislav I. Pekri je, iako puno ranije, imao i neprilike s Ivanom od Deče.⁴⁵⁹ Sve to ukazuje kako sukobi iz 1446. nisu bili neposredno vezani uz šire sukobe na relaciji Cekljski-Talovci/Hunjadi, već su sve strane nastojale eskalaciju sukoba iskoristiti za svoj račun, a s obzirom na to da je bila riječ o prvim susjedima uzroke sukoba najvjerojatnije treba tražiti u sporovima oko posjedovnih prava.

⁴⁵⁴ MNL OL, DL 103608.

⁴⁵⁵ Za te veze vidi MNL OL, DL 100600.

⁴⁵⁶ MNL OL, DL 100444.

⁴⁵⁷ Vidi u ovom poglavlju.

⁴⁵⁸ MNL OL, DL 106971.

⁴⁵⁹ Vidi prethodno poglavlje.

Isti zaključci se mogu primijeniti i za sukobe s Ladislavom Marotom. Iako on nakon 1444., u posljednje tri godine svoga života, izgleda nije igrao neku istaknutu ulogu u visokoj politici, na temelju prethodnih veza može se pretpostaviti kako je bio (naj)bliži Talovcima i Nikoli Iločkom.⁴⁶⁰ Koliko su te veze možebitno utjecale na njegovo sudjelovanje u sukobima iz 1446./1447. teško je reći; napade na posjede Ladislava I. Pekrija još je teže vidjeti kao direktno, neposredno vezane uz te sukobe. Neraščišćeni računi među njima vukli su se još od 1438.: Ladislav I. Pekri uspio je sačuvati neke dijelove posjeda Pukur bez obzira na kraljevske darovnice Marotu, što je očigledno predstavljalo i više nego dovoljan razlog za nastavak međusobnih sukoba među njima dvojicom.

Sukob sa sinom Ivanom V., iako zbog naravi veze među njima dvojicom sigurno različit od prethodnih sukoba, vjerojatno je također napajan posjedovnim pitanjima. Kako se da razaznati Ladislav I. i Ivan V. u nekom su se trenutku podijelili, a nezadovoljstvo uvjetima podjele vjerojatno je potaklo Ivana na sukob s ocem, koji je uključivao i preuzimanje njegovih familijara.

Tijekom prve polovice 1447. došlo je do smirivanja stanja u Slavoniji, kada su Celjski polako preuzeli konce vlasti u svoje ruke, a tada prestaju i sukobi Ladislava I. Pekrija s njegovim susjedima.⁴⁶¹ U tom razdoblju, između ožujka i svibnja, Ladislav je pred banom pokrenuo tužbe iz kojih i dolaze informacije o nasilju kojem je bio izložen. Od svih onih protiv kojih je Ladislav pokrenuo spor poznato je samo kako je jedan od njih bio i kažnjen: Leustahije, Marotov kaštelan Pukura, osuđen je na smrtnu kaznu i gubitak svih posjeda.⁴⁶² Štete koje je pretrpio u prethodnom razdoblju teško da su mogle biti nadoknađene od takvih kazni, ako je Ladislav I. ikad i uspio doći do koje od njih. Sva razornost sukoba sa susjedima najbolje se nazire kroz cijeli niz zalaganja Martinu od Gorice tijekom 1447. i 1448.

Najprije je 28. travnja 1447. Ladislav I. Martinu i njegovoj supruzi Suzani, svojoj kćeri, u zalag dao 135 kmetskih selišta u 19 sela u posjedu Garignica za 1070 florena.⁴⁶³ Na isti dan Ladislav I. je Martinu dao još 76 kmetskih selišta koja su se nalazila u trgovištu Garignici, dio tributa koji se ubirao u trgovištu te još 99 kmetskih selišta u šest sela u sklopu

⁴⁶⁰ Rokai, „Historija“, 289.

⁴⁶¹ Za uspostavu vlasti Celjskih vidi Pálosfalvi, „Cilleiek és Tallóciak“, 88-96.

⁴⁶² MNL OL, DL 100582.

⁴⁶³ MNL OL, DL 102102.

posjeda Garignica za 1070 zlatnih florena.⁴⁶⁴ Mjesec dana kasnije, 20. svibnja, Ivan V. je, nastupajući i u ime oca i brata Nikole VII. Martinu i svojoj sestri u zalog dao još nekoliko selišta, od kojih su neka bila i napuštena, za 70 zlatnih florena.⁴⁶⁵ Dan kasnije Ivan V. je vlastitom ispravom (sve ostale transakcije događale su se pred čazmanskim kaptolom) Martinu i svojoj sestri založio još nekoliko selišta za 30 zlatnih florena.⁴⁶⁶ Dva dana nakon toga Ladislav I. je, nastupajući i u ime sina Ivana V. u zalog dao 179 selišta u 29 sela za 1400 zlatnih florena. Među njima bilo je 135 selišta koje je Martinu dao u zalog jednom od dvaju isprava izdanih tijekom 28. travnja, a ostala 44 selišta do tada nisu Martinu davana u zalog, kako se barem na temelju sačuvanih isprava može zaključiti.⁴⁶⁷ Kad je u svibnju 1449. Martin zatražio prijepis isprava kojima su registrirane ove transakcije onda je tražio prijepis prethodne isprave od 22. svibnja, ali nije tražio prijepis isprave od 28. travnja kojom je u zalog uzeo 135 selišta, što znači kako je u međuvremenu sklopio drukčiji dogovor s Ladislavom, onaj koji je registriran 22. svibnja, a koji je odmjenjivao dogovor od 28. travnja. Martin je negdje tijekom 1448. uveden u posjed svih tih selišta i posjedovnih prava, što je prošlo bez ikakvog protivljenja susjeda.⁴⁶⁸ Pored svih prethodno navedenih selišta među njima je bilo 7 selišta koja je Ivan Pekri u studenom 1447. dao u zalog Ladislavu od Deče za 50 zlatnih florena.⁴⁶⁹ Kada se podvuče crta Martin je u zalog uzeo 360-ak kmetskih selišta, za koje je platio 2622 zlatna florena.⁴⁷⁰

Što je nagnalo Ladislava I. i njegove sinove na otuđivanje tolikog broja kmetskih selišta? U svim ispravama se formulaično naglašava kako su to napravili pritisnuti određenim potrebama, naravno bez ikakve daljnje specifikacije koje i kakve bi to potrebe bile. Korijeni tih transakcija sigurno sežu još u 1445. kada je Martin od svojih gospodara Celjskih posudio 2000 zlatnih florena kako bi otkupio posjedovne čestice koje je Ladislav I. Pekri u prethodnom razdoblju dao u zalog. Novčane potrebe koje je Ladislav I. imao prije 1445. i više nego su se produbile tijekom narednih dvaju godina, a Martin mu je možda i u tom razdoblju

⁴⁶⁴ MNL OL, DL 100593.

⁴⁶⁵ MNL OL, DL 102103.

⁴⁶⁶ MNL OL, DL 100593.

⁴⁶⁷ MNL OL, DL 103610.

⁴⁶⁸ MNL OL, DL 103614. Isprava je oštećena te je nemoguće pročitati datum.

⁴⁶⁹ MNL OL, DL 100593. Što je stajalo iza te transakcije, kao i one koja je uslijedila između Ladislava od Deče i Martina od Gorice teško je razlučiti.

⁴⁷⁰ Brojka od 2622 florena spominje se i kasnije, MNL OL, DL 103633.

posuđivao novac, koji Ladislav I. nije mogao vratiti pa je bio prisiljen dalje nastaviti praksu zalaganja svojih posjeda.⁴⁷¹ O financijskim potrebama, to jest problemima Ladislavovih sinova svjedoči i sporazum s rođacima iz Petrove grane iz 1448.,⁴⁷² a još više sporazum iz 1450. kojim su Ivan V. i Nikola VII. u zalog dali selo Dyakouch u Pukuru vojvodi Pukura Stjepanu (službeniku Marota ili možda čak Pekrija?) i njegovom bratu Mataku za 25 zlatnih florena.⁴⁷³ Osim što otkrivaju probleme Pekrija, ove financijske transakcije Ladislava I. i njegovih sinova, kao i one Nikolinih sinova iz Petrove grane otkrivaju jedan element koji se u punini otkriva 1440-ih: potreba za novcem i njegova uloga u društvenim transakcijama izbija na vidjelo kao nikada do tad. Naravno, riječ je o svojevrsnom prividu koji stvaraju izvori, jer je novac sasvim sigurno i u ranijim razdobljima bio neizostavan, no svejedno je znakovita pojava.⁴⁷⁴ S jedne strane to je indikator nikad teže situacije u kojoj su Pekri morali upregnuti sav svoj ekonomski i društveni kapital, proces u kojem su ti ekonomski resursi u velikoj mjeri bili i nepovratno izgubljeni. S druge strane, ipak svjedoči o mentalitetu sposobnom sve preračunati u novčani ekvivalent; dovoljno se samo sjetiti dogovora rođaka iz 1448., gdje se vrlo precizno u omjerima određivalo kolika će biti ulaganja pojedine strane u njihovim zajedničkim pothvatima.

No, novac potreban 1448. i narednih godina nije korišten za sporove sa suparnicima iz prethodnog razdoblja. „Najgori“ od njih, Ladislav Marot, umro je negdje između svibnja i kolovoza 1447.,⁴⁷⁵ a naslijedili su ga malodobni sinovi koji su rođeni negdje 1440-ih i nisu mogli predstavljati istu opasnost poput svog oca još relativno dugo vremena.⁴⁷⁶ Ladislav od Deče i Ivan Gestzi također nestaju s vidika, a energija Ivana V. i Nikole VII. se usmjerava prema vraćanju Garignice, početno protiv Martina od Gorice i njihove sestre Suzane, ali mreža ljudi uključenih u dugotrajna presizanja oko Garignice se vrlo brzo širi, posredno

⁴⁷¹ I sam Martin od Gorice je posuđivanjem dolazio do novca; pored posudbe od Celjskih; Martin je 1449. izjavio kako je do Garignice došao kako svojim tako i novcem svojih prijatelja (*cum rebus et bonis suis ac pecuniis tam suis propriis quam ab amicis suis accomodatis*), jedan od koji je sigurno bio i Matej Tomin zvan Kusczer, suprug Martinove sestre, MNL OL, DL 103633.

⁴⁷² Vidi prvo poglavlje.

⁴⁷³ MNL OL, DL 103618.

⁴⁷⁴ Prodor tržišnih odnosa i sve istaknutiju ulogu novca u društvenim i političkim transakcijama od kraja 14. stoljeća kratko komentira Ančić, „Od tradicije“, 53-55.

⁴⁷⁵ Rokai, „Istorija“, 298.

⁴⁷⁶ Rokai, „Istorija“, 299, 304.

sežući sve do Celjskih i Hunjadija.⁴⁷⁷ Međutim, to su već zbivanja koja prelaze vremenski okvir ove studije. Nove generacije živjele su u sasvim drukčijim okolnostima, društvene mreže unutar kojih su se kretali, kako one rodbinske tako i one susjedske, sasvim su se izmijenile, i ulazak u njih zahtijevao bi otkrivanje jednog sasvim drukčijeg svijeta od onog prije 1448.

⁴⁷⁷ Za razdoblje nakon 1448. vidi Palosfalvi, *Noble Elite*, 235-7.

GENEALOGIJA

Mada Pekri nisu bili predmet velikog broja studija, do sada napravljene genealogije roda ipak pružaju sasvim pristojnu rekonstrukciju. Manjkavosti genealogije koju donosi J. Karácsonyi prethodno su analizirane pa nema potrebe za njenim ponavljanjem. T. Palosfalvi s obzirom na vremenski fokus rada donosi detaljniju genealogiju roda za razdoblje 15. stoljeće, no i ona je ipak u znatnoj mjeri nepotpuna, dijelom i kao posljedica autorove agende.⁴⁷⁸ Najiscrpniji, mada ni izbliza potpun, pokušaj rekonstrukcije članova roda donosi P. Engel, uz nekoliko određenih pogrešaka na koje ću ovdje ukazati. Uz to ću se osvrnuti i na neke druge nesigurnosti vezane uz utvrđivanje članova roda.

Rodoslovlje koje donosim kao Prilog 2 iz praktičnih je razloga razbijeno na tri dijela. Godine koje se nalaze uz imena pojedinog člana roda odnose se na njihovo prvo i posljednje pojavljivanje u izvorima; svaki pokušaj određivanja približnog datuma rođenja, a i smrti nekog od njih nažalost nije niti izbliza moguć. Kako je vremenski gornja granica disertacije sredina 15. stoljeća tako sam se i kod rodoslovlja zadržao na njoj, pa na primjer spominjem tek prvog muža Suzane Ladislavove.

Kako se P. Engel za početak 13. stoljeća uvelike koristio djelom J. Karácsonyi onda je radio iste grješke poput njega pa iste opaske iz poglavlja *Izranjanje iz mraka* vrijede i za Engela. Pored toga Engel griješi tek u pogledu djece Pavla II. Jedna grješka se tiče izjednačavanje Petra III. i Leukusa Pekrija s Petrom i Leukusom Lovrinima od Dobre Kuće. Iako sličnost imena svakako navodi na pomisao kako se radi o istim, ipak je riječ o različitim osobama, kako se jasno vidi iz izvora na koji se i sam Engel poziva kod svoje identifikacije, a gdje stoji kako su Petar i Leukus sinovi Lovre sina Demetra, dok je djed Petra III. i Leukusa Pekrija bio Petar II.⁴⁷⁹ Druga grješka tiče se uključivanja Katarine među djecu Pavla II. Ono što je ponukalo Engela na takvo rješenje je izvor u kojem se navodi kako je Katarina bila kćer *magistri Laurencii dicti Touth*.⁴⁸⁰ No, Lovre I. je imao nadimak Tuz (u različitim oblicima) pa ga je vrlo teško povezati s nadimkom *Touth*, odnosno Slaven na mađarskom (Tot). Lovre Tot

⁴⁷⁸ Pálosfalvi, *Noble Elite*, 458-59.

⁴⁷⁹ Engel, *MVA/KMG* sub voce: Tétény nem Pekri; MNL OL, DL 3469.

⁴⁸⁰ Engel, *MVA/KMG* sub voce: Tétény nem Pekri; riječ je o dokumentu pod signaturom MNL OL, DL 87363 (Engel navodi pod signaturom Esterházy lt. 47-K-8.).

o kojem je ovdje očigledno riječ je onaj koji je neko vrijeme držao Zrin, a potom kao zamjenu od kralja dobio Orahovicu.⁴⁸¹

U izvorima se u više navrata pojavljuju osobe s pridjevkom *de Pukur/Azywagh*, za većinu kojih se sa sigurnošću može ustvrditi kako nisu imale nikakve veze s „Pekrijima“, no nekolicina je onih za koje je teško to izričito utvrditi. Jedan od takvih je Nikola sin Petra *de Pwker* koji se 1402. nalazio na saboru u Bratislavi.⁴⁸² Problem nastaje kada Nikolu treba smjestiti na obiteljsko stablo: jedina opcija je kako je riječ o sinu Petra III., no nigdje drugdje se ne navodi kako je Petar imao sina tog imena, dok o svim ostalim sinovima postoji poprilično velik broj informacija, što čini takvu identifikaciju malo vjerojatnom. Problem na ovoj razini spoznaja ostaje otvoren, s tim da ovaj Nikola neće biti uvršten u obiteljsko stablo u Prilogu 2. Daljnja nesigurnost postoji oko Martina *de Pekur*, no kako je prethodno istaknuto on vjerojatno nema nikakve veze s Pekrijima.⁴⁸³

Krajem 13. stoljeća (1293.) s pridjevkom *de Pukur* javlja se i Ivan sin Hodoša.⁴⁸⁴ Njegov otac sporio se s Marcelom i Abrahamom Pekrijima 1232., a tada su zajedno s Hodošem bili i Deučer i Dursan čiji potomci se spominju 1293. zajedno s Ivanom. Naime, tom je prilikom Sebastija sin Nikole sin Dresana (kojeg se može identificirati kao Dursana iz 1232.) u zalog dao neku zemlju koja se nalazila između posjeda Lovre I. Pekrija te Pavla i njegove braće, sinova Deučera (Douechera).⁴⁸⁵ Riječ je dakle bila o plemstvu koje je imalo posjede na prostoru oko rijeke Pukur, pa se na temelju toga, a ne neke rodbinske veze, Ivan identificirao kao *de Pukur*. Sličan zaključak se može donijeti i za niz plemića koji se tijekom 14. stoljeća javljaju s isti pridjevkom, odnosno uz neki dodatak, najčešće (Pukur)melleky. Abrahamov sin Pavao javlja se kao *de Pukur* 1332.⁴⁸⁶ S obzirom na ime oca može se postaviti pitanje je li riječ o sinu Abrahama Marcelovog, no vremenska udaljenost njih dvojice

⁴⁸¹ Stanko Andrić, „Rana povijest Iloka i Iločkih“, u: *Potonuli svijet*, 123

⁴⁸² Pálosfalvi, *Noble Elite*, 233.; Lővei Pál, „Az orszóg nagyjainak és előkelőinek 1402. évi oklevelén függő pecséték“, u: *Honoris causa: Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*, ur. Tibor Neumann i György Rác (Budapest: MTA Történettudományi intézete, 2009), 168.

⁴⁸³ Vidi poglavlje *Patronatsko-klijentelistički odnosi*.

⁴⁸⁴ CD VII, br. 112, 133.

⁴⁸⁵ CD III, br. 322, 367-68.; CD VII, br. 112, 133. Nikola Dursanov javlja se u izvorima 1275., CD VI, br. 118, 131; Deučerovi se sinovi spominju 1244. (CD IV, br. 216, 248) te 1246 (CD IV, br. 268, 303-304), a među njima se tada još ne spominje Pavao, ali koji se spominje kao Deučerov sin u jednoj transakciji svog sina Petra s Pavlom Pekrijem iz 1326. kada Petar u zamjenu s Petrom daje neki svoj posjed *in Pukur existentem*, MNL OL, DL 99905.

⁴⁸⁶ CD X, br. 18, 20.

prevelika je; Abraham i Benedikt I. morali su biti približno vršnjaci, a Benediktovi sinovi bili su pokojni već do 1290. Još jedan Abraham, sin Ivanov, 1378. se javlja s pridjevkom *de Pukur*.⁴⁸⁷ Abraham je pak bio otac Nikole i Farkaša koji se javljaju uz pridjevak *Pukurmelleky*, odnosno *de Mlaka et de Pukurkuzy*.⁴⁸⁸ Pridjevak *Pukurmelleky* pritom najviše otkriva; riječ je o plemićima koji su imali posjede uz rijeku Pukur, jer se mađarska riječ *melleky* koristi u značenju „pokraj“, „uz“, što se najbolje vidi po tome što se nekad umjesto nje pojavljuje latinski izraz *iuxta*.⁴⁸⁹ S obzirom na ponavljanje imena Abraham, s ovom grupom vrlo vjerojatno treba povezati i Pavla Abrahamovog iz 1332. Riječ je dakle bila o nižem plemstvu s posjedima na prostoru oko rijeke Pukur (Bijela) koji su stoga bili susjedi Pekrija te su imali i neku vrstu klijentelističkih odnosa s potomcima Pavla II. krajem 1380-ih i početkom 1390-ih, no nisu ih spajale rodbinske veze. U rodbinskim vezama s Pekrijima zasigurno nije bio ni Petar literat *de Ztoywlchpukur*, slavonski viceban od 1402. do 1403, čiji sin je možda bio Ladislav *filius Petri de Pwkorenowcz*.⁴⁹⁰

Obiteljsko stablo u Prilogu 2, s ukupno deset generacija, već na prvi pogled otkriva ogroman nerazmjer u broju poznatih muških i ženskih članova roda tijekom 14. i 15. stoljeća. Dok su za cijelo 14. stoljeće poznate dvije ženske pripadnice, za 15. stoljeće taj broj je daleko veći, pa tako znamo samo za pet kćeri Mihovila I. ili četiri kćeri Ladislava I. Broj ženskih pripadnica roda u 14. stoljeću stoga je sigurno bio daleko veći, iako nisu zasigurno svi imali toliki broj kćeri. Razlog zašto se u izvorima 15. stoljeća počinju zapisivati i imena kćeri plemića koji nastupaju pred različitim institucijama nemoguće je utvrditi; potrebno je obraditi daleko više drugih slučajeva kako bi se utvrdilo je li riječ o praksi specifičnoj samo za Pekrije ili je daleko šira pojava, a ako jest utvrditi ima li to pak kakve veze s promjenom položaja i prava žena. Ženidbeni partneri Pekrija u Prilogu 2 navedeni su bez pobližeg određivanja, samo s naznakom obitelji kojoj pripadaju, ukoliko takva informacija postoji. Više govora o njima bit će u poglavlju *Svojta*, iako se, kao zadnju opasku, može reći kako je riječ o iznimno

⁴⁸⁷ MNL OL, DL 42082.

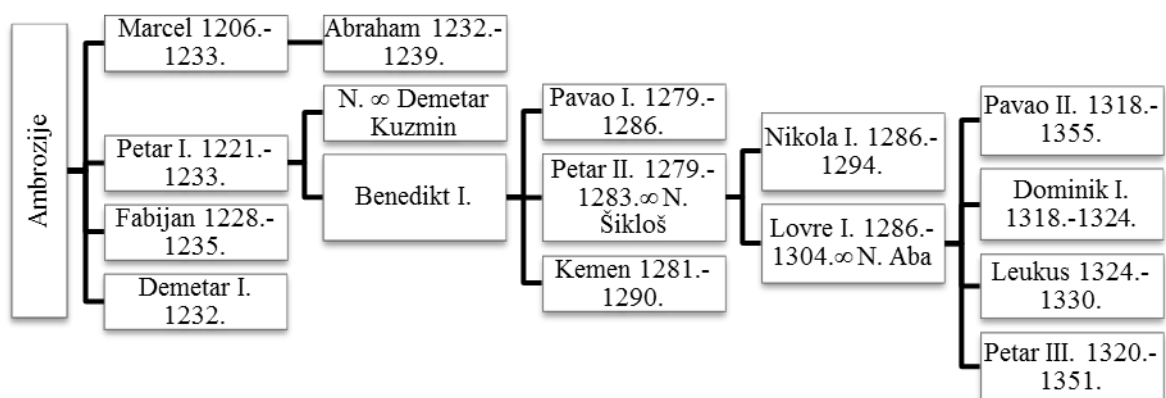
⁴⁸⁸ MNL OL, DL 100235.

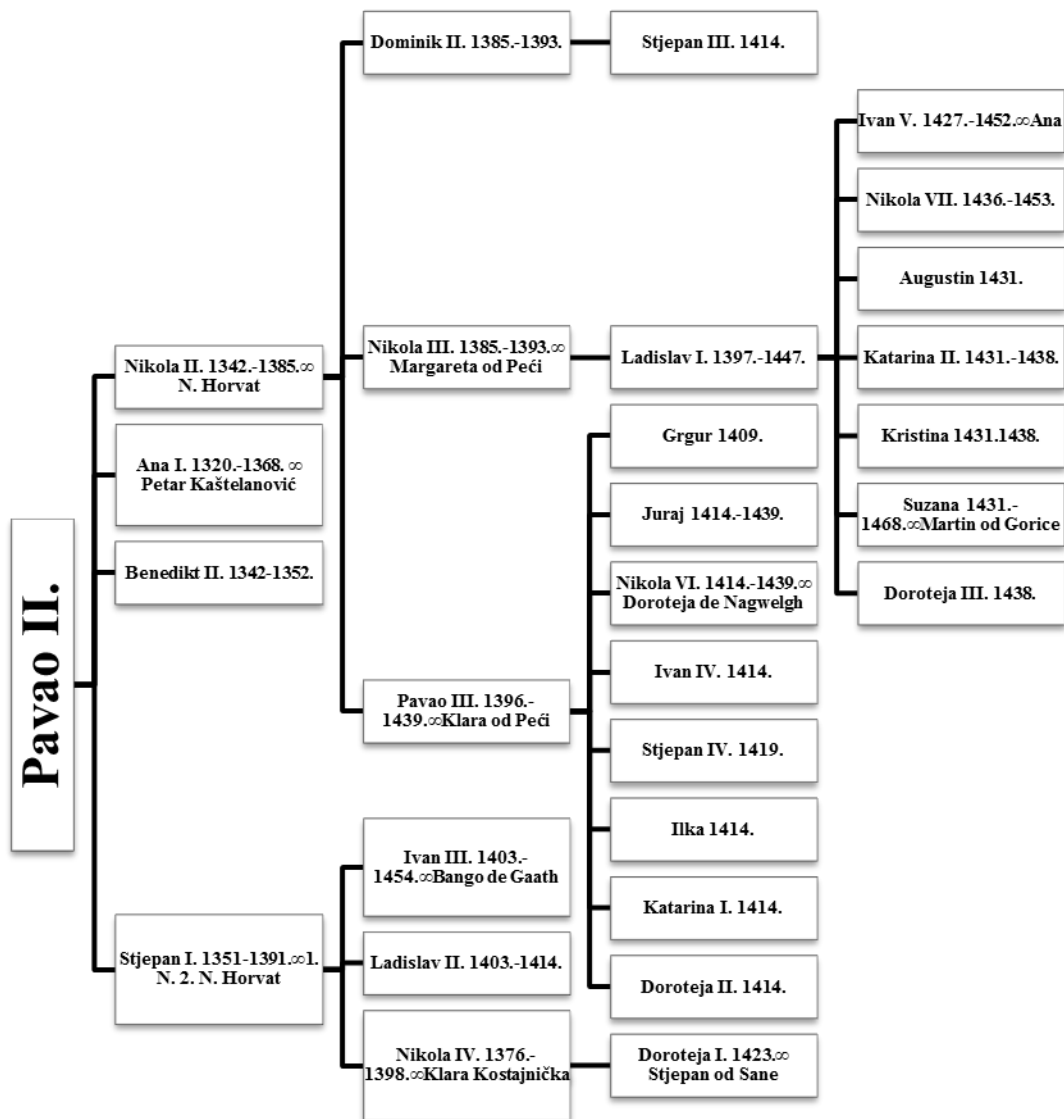
⁴⁸⁹ Možda najjasniji primjer je onaj iz 1384. kada se prodaje posjed „*iuxta Glogoncha habitam Glogonchamellemey vocatam*“, CD XIV, br. 369, 489. Čini se kako se izraz *iuxta/melleky* upotrebljava izrazito često vezano uz rijeke: *Gresenchamelley*, *Zrednamelleky* (DL 108309), *Thapolchamelley* (101939); da navedem tek nekoliko primjera.

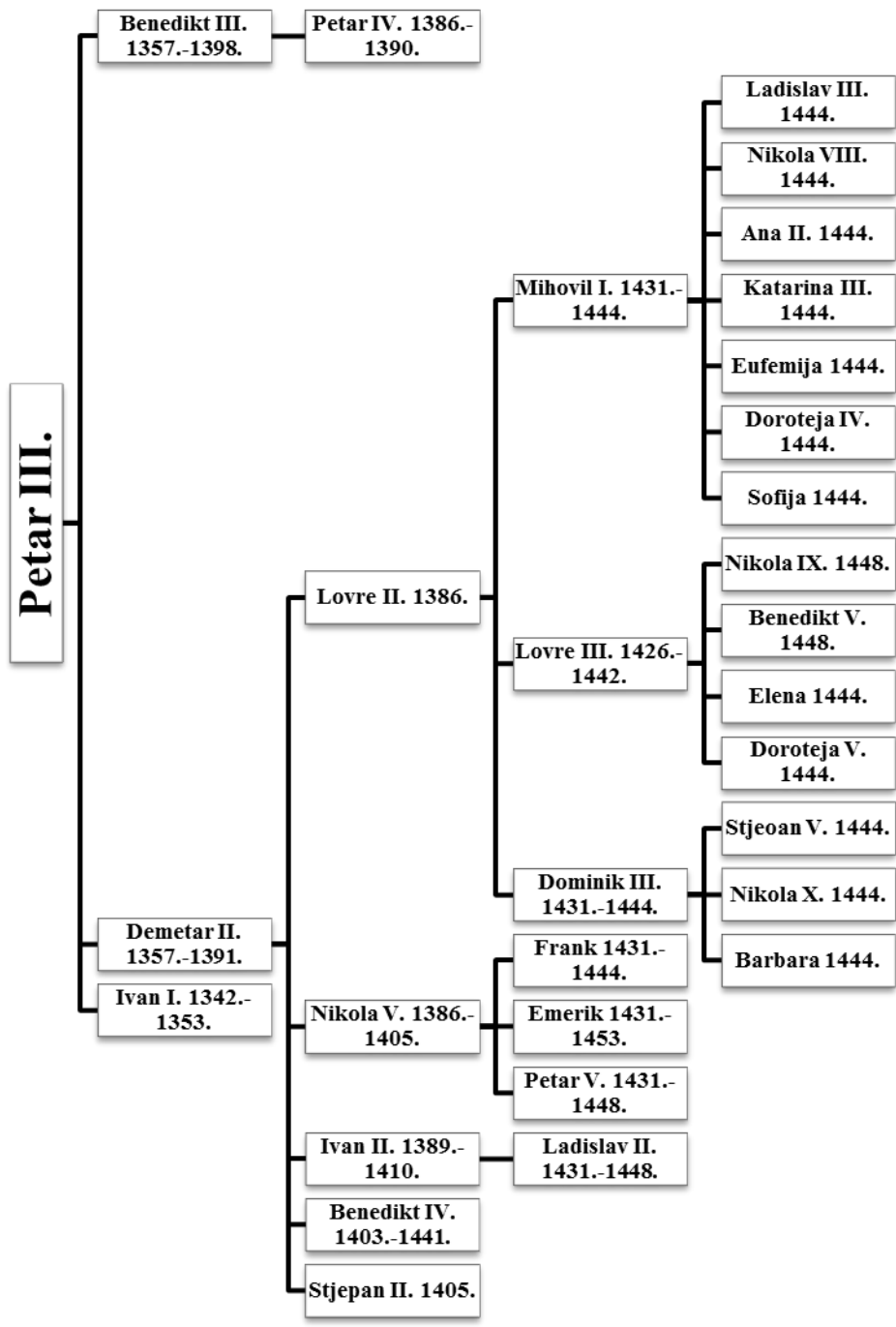
⁴⁹⁰ Engel, *MVA/KMG* sub voce: *Szlavón bán* (regni Sclavoniae banus); MNL OL, DL 100444 (1427).

fragmentarnom znanju, jer u ovih deset generacija tek je šesnaest brakova o kojima postoji neka vrsta informacije.

Slika 1 Obiteljsko stablo Pekrija

POSJEDI

Uloga materijalnog bogatstva u izgradnji društvenog položaja najizravnije je do sada sagledana u usporedbi aktivnosti Ladislava I. i Pavla III., gdje je istaknuto kako je naše znanje o tom egzistencijalnom aspektu krajnje fragmentarno. Uvid u broj selišta, kao jedan od najjasnijih indikatora materijalnog bogatstva, dopuštaju tek porezni popisi s kraja 15. stoljeća. U nedostatku takvih izvora, veličina posjeda, pored posjedovanja utvrda i trgovišta, obično služi kao glavni kriterij za procjenu ekonomskog kapitala plemstva, što nužno znači kako je riječ o krajnje nepreciznim procjenama, utemeljenima vrlo često i na dojmu. No, koliko god bila nesavršena, jedina je metoda koja preostaje, pa i ono što slijedi tek okvirno otkriva materijalnu moć Pekrija.

Pekri su do posjeda stizali na različite načine. Do najvažnijeg posjeda Pukura stigli su u prvoj polovici 13. stoljeća na temelju kraljevske darovnice, a drugi najvažniji posjed, Osvak, stekli su krajem 13. stoljeća u kontekstu slabe kraljevske vlasti kroz prisvajanje kraljevskog dobra. S time je i završilo razdoblje značajnih posjedovnih akvizicija; kroz 14. stoljeće do nekih posjeda su došli kupovinom, neke su kratkotrajno uzurpirali ili uzeli u zalog, no sve je to bilo blijedo u usporedbi s akvizicijama 13. stoljeća. Petnaesto je stoljeće pak donijelo pravu katastrofu nakon osude nekih Pekrija za nevjeru 1403., daljnjih problema koji će iskrsnuti na samom kraju Žigmundove vladavine te u razdoblju političkih turbulencija nakon njegove smrti. U tom razdoblju je fokus, kroz zamjene s Ladislavom Marotom, potpuno prebačen na Pukur, s tim da je Ladislav I. napuštanjem Osvuka stekao Garignicu.

Ono što je karakteristično za gotovo sve posjede Pekrija jest da nam je daleko poznatiji vanjski rub posjeda, njihove granice, negoli njihovo unutrašnje uređenje. Za granice Pukura opis međa se može naći za dva razdoblja, u 1230-ima te 1322.,⁴⁹¹ jednako kao i za Osvak, iz 1280-ih i iz zadnje četvrtine 14. stoljeća.⁴⁹² Za unutrašnje uređenje tih posjeda, poput broja sela ili selišta, te načine njihova iskorištavanja postoje tek fragmenti. Tumačenje

⁴⁹¹ CD IV, br. 37, 40-41., CD VIII, br. 43, 53-54. Za topografiju tog područja vidi Stanko Andrić, Prilog srednjovjekovnoj topografiji i hidrografiji psunjsko-papučkog kraja“, *Scrinia Slavonica* 3 (2003): 70-93; te kartu Engel.

⁴⁹² Riječ je o ispravama A i D, vidi potpoglavlje *Krivotvorine*. Za granice posjeda vidi Bösendorfer, *Crtice*, 93-5; Marković, *Slavonija*, 207-10, Györffy, *Az Árpád-kori sv. I*, 272-4., te kartu kod Pál Engel, *Magyarország középkor végén*, PC CD-ROM (Budapest, 2002), uz naznaku kako su južne granice posjeda išle daleko više na jug nego što to pokazuje Engel, graničeći s posjedima Kos i Barazda.

tih fragmenata je tim teže što su vlastelinstva bila „živi organizmi“, neprestano u mijeni, kako u vanjskom tako i unutrašnjem pogledu.⁴⁹³ Iz tog razloga je nemoguće primijeniti bilo kakvu regresivnu metoda, kojom bi se na temelju broja selišta nekih posjeda iz sredine ili kraja 15. stoljeća pokušalo utvrditi njihov broj u ranijem razdoblju: takvi pokušaji mogu biti osuđeni samo na propast.⁴⁹⁴

Prostor Osovka bio je naseljen već od sredine 11. stoljeća. U tom je razdoblju u Donjem Miholjcu podignuta crkva, a u susjedstvu, naselju Aszuag, u nekom kasnijem trenutku je utemeljeno i središte istoimenog arhidakonata pečuške biskupije, mada je od trenutka kada se prvi put spominje u izvorima – rano 13. stoljeće – arhidakon prebivao u Pečuhu.⁴⁹⁵ No, rana naseljenost tog kraja nipošto se ne bi smjela uzeti kao znak kako je prostor bio (relativno) gusto naseljen. U isprava Bele IV. kojom se registrirao spor Korodških s *hospitibus* Osovka u opisu međa navodi se kako granica ide *per magnas silvas et desertas*, jasan znak kako je sredinom 13. stoljeća prostor bio ispunjen šumama i praznim, nenaseljenim prostorima. Prvi posjed/naselje na prostoru Osovka opisanog u ispravi A koji su držali Pekri izgleda kako je bio Sveti Đurađ, koji se spominje kao posjed Pavla I. Pekrija 1279. Kako i kada su Pekri došli u posjed Svetog Đurađa nemoguće je ustvrditi. Kad su se kasnije, 1333., dijelili sinovi Lovre I. ime posjeda je zabilježeno u obliku *Benedugscentgurgee*.⁴⁹⁶ Oblik imena najvjerojatnije upućuje na neko obiteljsko pamćenje prema kojem je Benedikt I. stekao taj posjed, što je nažalost nemoguće provjeriti drugim izvorima. U prilog takvom obiteljskom pamćenju govori i ponovno javljanje imena Benedikt u rodu: Pavao II. i Petar III. dali su svojim sinovima ime Benedikt, možda čak i kao znak isticanja prava na posjed u sklopu intenzivnih sporova braće. Tijekom 1280-ih ban Petar II., koristeći slabljenje kraljevske vlasti, zauzeo je zemlju Osovak koju su držali kraljevski naseljenici (*hospites*), a njegov brat te sinovi, posebno Lovre I., u sporu s Korodškima

⁴⁹³ Za proučavanje strukture vlastelinstva dva nezaobilazna djela su Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII, stoljeća* (Zagreb: JAZU, 1980); Radovan Gajer, „Posjedi zagrebačkog kaptola oko Zagreba u prvoj polovici 14. st.“, *Radovi: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest* 11 (1978) 5-102.

⁴⁹⁴ Posebno ukoliko se, poput T. Pálosfalvija, pođe od toga kako su Pekri u 13. stoljeću pored Pukura i Osovka držali Međurić, Garignicu i Dobru Kuću, *Noble Elite*, 311, greška koja dolazi od toga što nije znao za zamjenu s Marotom iz 1436. (Garignica) te da je isprava o sporu s rodom Vojk datirana u 1228. krivotvorina (Međurić); za Dobru Kuću pretpostavljam kako polazi od genealogije koju donosi Engel u kojoj se netočno drži kako su Petar i Leukus posjednici Dobre Kuće bili Pekri, vidi poglavlje *Genealogija*.

⁴⁹⁵ Andrić, „Srednjovjekovna crkva“, 9-16.

⁴⁹⁶ MNL OL, DL 99945.

učvrstili su vlast nad tim posjedom, kojemu je sjeverna granica pratila rijeku Karašicu. Sjeverno od Karašice pored Svetog Đurađa u neko doba, svakako prije 1330., proširili su se i prema zapadu, gdje su držali Donji Miholjac. Širenje prema sjeveru, to jest Dravi odvijalo se i drugim metodama. Jedan ribnjak s nekim otocima na Dravi Pavao III. dobio je na ime djevojačke četvrti od Šikloša, godinu ranije Pavao je zajedno s Petrom III. i njihovim sinovima kupio otok *Chulyazeg*,⁴⁹⁷ a već ranije je Pavao svojim vlastitim sredstvima izgradio ribnjak zvan Ohula na Dravi i tako šireći i učvršćujući sjevernu granicu posjeda na Dravi.⁴⁹⁸ Tijekom 1330-ih Osuvak i Sveti Đurađ još su se držali dvama zasebnim posjedima, no do kraja 14. stoljeća, kako se najbolje vidi u opisu međa u ispravi A, Osuvak je kao posjed predstavljao cjelinu koja je uključivala sve one posjede – Sveti Đurađ, Donji Miholjac, „kraljevski“ Osuvak – koji su postepeno stjecani i pretvarani u jedno vlastelinstvo impozantne veličine. Podatci o selima u posjedu Osuvak i više su nego fragmentarni sve do 1436. Prve informacije tiču se dva istoimena sela Sygwr iz 1304.,⁴⁹⁹ dva kupljena sela Chulascygeche i Wythow (Vychow) iz 1353. koje je držao Pavao II.,⁵⁰⁰ te ponešto veći broj sela koje je 1393. držao Benedikt III.: *Kynnywrew, Beketeleke, Peterteleke, Choma...*⁵⁰¹, *Kyrisinch, Papfalua, Bogdafalua, Maryanch, Isanouch, Brezouicha, Abramouch, Dobokakucha, Pousahele, Bobosouch, Bakorkuch, Chernkouch, KarassozenthGyurgh, Waralya, Felsolaan, Alsoiaan i Morozlofalua.*⁵⁰² Daleko najviše informacija o unutrašnjem uređenju, to jest broju sela u Osuvku donosi isprava iz 1436. koja je registrirala zamjenu posjeda dvaju Ladislava, Pekrija i Marota. Tamo je navedeno kako je Ladislav I. u zamjenu ušao dajući kuriju, trgovišta i 25 sela („*Felsewchulya, Asuan, Zugo, Zenthgywrgh, Bratysowcz, Radenkowcz, Zadouc, Brezouicza, Draxyncz, Mykofalua, Kozoryancz, Bwchya, Saffrantheleke, Tywanouc, Alsopridisnycz, Felsewpridisnycz, Porechya, Papzabadsaga, Wolkofalua, Agtheleke, Hwalenowcz, Kwchyncz, Gygyancz, Tethewfalwa et Zenthmihal*“), s tržnim mjestima u Donjem Miholjcu, koji se održavao utorkom, te subotom u Svetom Đurađu („*cum tributis fori singulis feriis terciis in dicta Zenthmihal et sabbatis diebus in prefata Zenthgywrgh*“) potom s tri prijelaza smještenima najvjerojatnije na rijeci Dravi („*vadis in Ruppa, Zomorfalwa et*

⁴⁹⁷ MNL OL, DL 100001.

⁴⁹⁸ MNL OL, DL 99945.

⁴⁹⁹ MNL OL, DL 1615.

⁵⁰⁰ MNL OL; DL 103283.

⁵⁰¹ Zbog oštećenja nemoguće je u potpunosti pročitati ime sela.

⁵⁰² MNL OL, DL 100258.

Czokarene exigi solitis“), te s ribnjacima u mjestima *Kwchatheleke, Zenthmyhal, Aswan, Jany, Chwlya, Wytho, Palyrethe et Genther*, od kojih su posljednja dva bili *ultra Dravam*.⁵⁰³ Broj selišta u tim selima vrlo je teško procijeniti, iako postoji mogućnost kako se tu nalazilo čak tristotinjak selišta (vidi naprijed). Gornji podaci također ukazuju na logiku podjele posjeda, gdje su Pavlovi potomci najvjerojatnije držali sjeverozapadni dio posjeda (drže na primjer Donji Miholjac, Ašvanj, Sveti Đurađ, Bratiševc), dok su Petrovi potomci držali (jugo)istočni dio (oko Brezovice, Marijanca). Kako su pak 1403. bez svojih udjela u Osvuku ostali i Petrovi i Pavlovi potomci bilo kakva moguća prijašnja podjela prema kojoj su stvarana dva koliko toliko koherentna bloka unutar Osvuka vjerojatno je nestala, prepuštajući mjesto ispremiješanosti sela koji su pripadali Pekrijima i Marotima. U odgonetavanju toga sigurno bi pomoglo da su 1444. prilikom zamjene Marota s Pavlovim potomcima navedena sela koja su mijenjali, no vjerojatno nije bilo potrebe za time jer su Maroti tim sporazumom u potpunosti preuzeli Osvuk.

Pukur predstavlja sasvim suprotnu putanju od Osvuka, prvenstveno jer se radilo o kraljevskoj donaciji. Mada Kolomanova isprava iz 1237. ostavlja dojam kako je riječ o kompaktnom, zatvorenom posjedu koji pripada isključivo Pekrijima, jedan spor već i prije tog datuma otkriva drukčije. Pet godina ranije u sporu koji su vodili Marcel i Petar razaznaje se kako su neki plemići imali posjed Topolovac koji se nalazio *in Pukur*, dakle unutar međa posjeda koji su Pekri dobili.⁵⁰⁴ Pavao, unuk jednog od tih plemića, Deučera, još je 1326. imao tu posjed u kojem se nalazila crkva sv. Mihovila Arhandela, a za koji se kaže kako se nalazio *in Pukur*.⁵⁰⁵ Bez obzira što je 1326. zamijenio taj posjed zajedno s crkvom, osam godina kasnije kod popisa župa zagrebačke biskupije ta crkva je poblizje određena kao *sancti Mychaelis de Dewecerh*, i dalje čuvajući spomen na Deučera iz 13. stoljeća koji je vrlo vjerojatno dao i sagraditi crkvu.⁵⁰⁶ I niže plemstvo koje se definiralo kao *Pukurmelleky* tijekom 14. i 15. stoljeća najvjerojatnije je imalo svoje posjede uz rijeku Bijelu (Pukur) negdje u okviru Pukura Pekrija, što se najbolje možda vidi po tome što su 1389. Petrovi potomci,

⁵⁰³ MNL OL, DL 100541.

⁵⁰⁴ CD III, br. 322, 367-68.

⁵⁰⁵ MNL OL, DL 99905.

⁵⁰⁶ Josip Buturac, „Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine“, *Starine* 59 (1984): 55.; koji crkvu smješta u današnju Brekinsku, što je sasvim u skladu s opisom međa posjeda Topolovec iz 1232.

nakon što su haračili po posjedima Pavlovih potomaka, isti dan opljačkali i posjede Nikole i Farkaša Ivanovih *de Pukurmelleky*.⁵⁰⁷

Informacije o selima koja su se nalazila unutar Pukura iznimno su oskudne; ukoliko se izuzmu sela koja je dobila Ana kćer Pavla II. mogu se nabrojati tek sela *Petrovina (Zenthpeter)*, *Grubesynch*, *Zenthgrysgon*, *Lewstakouch*, *Domyanouch*, *Hamarfalua*, *Hraztouiicha*, *Babouchykpalfalua*, *Nagmiklofalua*, *Losanch*, *Wakroch*, *Paulinouch*, *Veterifalua*, *Rechechefalua*, *Mayanch*, *Wynachfalua*, *Baranteleke*, *Lukachouch*, *Gordonych*, *Kuchfalua et Anchosteleke*.⁵⁰⁸ U 14. stoljeću u sklopu Pukuru nalazila su se i dva tržna mjesta, jedan u Pukurvasarhelyu/Pukurserdahelu (Sređani donji), koji se održavao srijedom, te jedan u Vizkuzu.⁵⁰⁹ Vlasnička geografija, kakva se može tek naslutiti za Osvak, daleko je jasnija za Pukur. Naime, podjela između Pavla II. i Petra III. 1330-ih duboko se urezala u organizaciju Pukura i memoriju njihovih potomaka tako da su dva dijela posjeda, kojima je granicu predstavljala rijeka Pukur (Bijela), nazvana Petrovina i Pavlovina, što se po prvi put nalazi eksplicirano 1444., pri čemu se Pavlovina nalazila zapadno, a Petrovina istočno od Pukura (Bijele).⁵¹⁰ Zamjenom s Ladislavom Marotom Petrovi su potomci napustili Osvak te se koncentrirali na Pukur, odnosno Petrovinu, koju će uz Pukur početi isticati i koristiti kao pridjevak. Jedna kasnija vijest, zabilježena prilikom prikupljanja poreza 1495. govori o 220 dimova u Petrovini, no, kako je prethodno naglašeno, vrlo teško je iz toga izvoditi neke zaključke za ranija razdoblja.⁵¹¹ Koji su pak dijelovi nakon 1403. ostali u Pukuru, odnosno što

⁵⁰⁷ CD XVII, br. 190, 267-68.

⁵⁰⁸ MNL OL, DL 100235, CD XVII, br. 190, 267-71; MNL OL, DL 100258.

⁵⁰⁹ Prva informacija o trgu u Sređanima donjim dolazi iz 1330. (MNL OL, DL 99922), a Vizkuzu 1352. (DL 100052).

⁵¹⁰ Frigyes, *Diplome privind istoria comitatului Timiș*, br. 116, 149: „*portiones (...) possessionarias Petrowyna vocatas, in districtu Pewkwr, in comitatu Crisiensi existentes habitas, quasquidem portiones possessionarias antiquus meatus fluvii Pewkwr vocati, a possessionibus Pawlowyna nuncupatis, in dictis districtu Pewkwr et comitatu Crisiensi existentibus et habitis, distingueret sew sequestraret*“. Valja dodati kako su Pavlovi potomci ipak imali dijelove posjeda i između Pukura i Pukrucha (Pakra), jer su tamo imali vinograde s kojih im je Benedikt II. oteo grožđe iz kojeg je dobio vrtoglavi iznos od 3000 kablova vina, ukoliko se može vjerovati takvih optužbama (MNL OL, DL 100235: „*inter fluvios Pukur et Pukruch habitatum potencialiter veniendo easdem pro se vindemiare et tria milia cubulorum vini de eisdem vineis ad suum celarium proprium abduci*“).

⁵¹¹ Josip Adamček, Ivan Kampuš, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1976), 9-10.

su zadržali Pavlovi potomci daleko je teže reći; jasno je da su ostali bez trga u Sređanima koji je preuzeo Marot, koji je izgleda na svom dijelu Pukura podigao i neko utvrđenje.⁵¹²

Nakon 1436. Ladislav I. zamjenom je dobio od Ladislava Marota dobio Garignicu. Za 25 sela iz Osuvka Ladislav I. je dobio 19 sela, zajedno s trgovištem (*oppidum*), u kojem se nalazilo i tržno mjesto koje se održavalo četvrtom te uz dva tržna mjesta u selima Radosoncz i Wraccza.⁵¹³ Trgovište Garignica počelo se razvijati još u 13. stoljeću, kada se spominju *hospites de Garyg* te *locum fori Garyg*; isto tržno mjesto nastavlja se spominjati i u 14. stoljeću.⁵¹⁴ Kada je točno došlo do promjene imena trga, to jest dodavanja sufiksa –nica nemoguće je utvrditi; prvi podaci dolaze iz početka 15. stoljeća.⁵¹⁵ Do sredine 15. stoljeća učvrstilo se ime Garignica, ali se nije izgubila svijest o starosti posjeda: u jednoj se ispravi iz 1440. Garignica naziva „*civitatem liberam et oppidum*“ te se ističe kako je napad na Pekrije uključivao i napad na „*libertatem dicte civitatis Garygnicha ab antiquo aprobatam*“.⁵¹⁶ Postoje određene dvojbe gdje se nalazila Garignica: u Podgariću ili Gonjoj Garešnici.⁵¹⁷ Već sam toponim i geografska lokacija ukazuju kako je Podgarić vjerojatnije rješenje, a tomu u prilog mogu se dati i navesti idući argumenti. Kao prvo, uz ekonim Garignica u 15. stoljeću javlja se i istoimenu hidronim.⁵¹⁸ Katastarska karta iz 19. stoljeća pak otkriva kako je južno od Podgarića, dolazeći iz smjera (jugo)zapada prolazila rijeka koja se naziva „Garička Rieka“ koju se može povezati sa srednjovjekovnom rijekom Garignicom, na kojoj se onda vjerojatno

⁵¹² 1446. se spominje „*Leustachius castellanus de predicta Pwkw*“ (MNL OL, DL 103608), a 1439. kaptolski su ljudi prilikom istrage našli Marotovog službenika *in opido Pekerzerdahel* (MNL OL, DL 106969).

⁵¹³ MNL OL, DL 100541 (riječ je o ispravi pečujskog kaptola prepisanoj u Albertovoj ispravi iz 1438; originalna isprava pečujskog kaptola se nalazi pod signaturom MNL OL, DL 100527, no znatno je oštećena): „*curia, opido et villis Zabordna, Desnycze, Wraccza, Wilkonyahegye, Pechakowcz, Gywrgyoucz, Marthonwaydahelye, Gudyscya, Radosowcz, Markowcz, Labasowcz, Kurasyncz, Nehtenyncz, Horwathandraslala, Squintarfelde, Felsewlypowcz, Prezeka, Gondyncz et Blagonyncz, cum tributo fori singulis feriis quintis in dicto opido nec non villis Radosoncz et Wraccza predictis exigi solito*“.

⁵¹⁴ Za identifikaciju tog trga iz 13. stoljeća s Garignicom Kruhek, „Srednjovjekovni utvrđeni“, 121; za *forum Garig* u 13. i 14. stoljeću vidi Silvija Pisk, „Toponim Garić u povijesnim izvorima“, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 4 (2011): 6.

⁵¹⁵ MNL OL, DL 35341.

⁵¹⁶ DL 106971.

⁵¹⁷ Pisk, „Toponim Garić“, 6; Kruhek, Srednjovjekovni utvrđeni“, 104-105, 121., koji pak na jednom mjestu dvoji oko tog pitanja, da bi kasnije gotovo bez zadržke prihvatio rješenje prema kojem se trgovište nalazi u Gornjoj Garešnici. Na karti Augustina Hirschvogela iz 1573. Garignica se nalazi istočno od Garića, no prikaz je to od kojeg je vrlo teško očekivati takvu razinu preciznosti koja bi riješila navedenu dilemu; kartu vidi u Mirela Slukan Altić, „Podravsko srednjovjekovlje u zrcalu kartografskih izvora“, *Podravina* 2 (2003), br. 4: 130.

⁵¹⁸ *Fluvio Garygnicza*, MNL OL, DL 103608.

nalazilo trgovište.⁵¹⁹ Daljnji trag su ostaci do sada neidentificirane drveno-zemljane utvrde nazvane „Podgarić– Gornja Josipovača“ koji se nalaze oko 1,2 kilometara sjeverozapadno od Podgarića, na uzvisini od 251 metara s koje se pruža dobar pogled i mogućnost kontrole okolnog prostora.⁵²⁰ Utvrdu se može identificirati kao drveni *castellum* za čiju je izgradnju kraljevsku dozvolu dobio Kristofor Paschingar i koji je bio izgrađen do 1456., odnosno vrlo vjerojatno je izgrađen na mjestu gdje je već ranije Ladislav I. Pekri pokušao podići *castellum*.⁵²¹ Iz lokacije na kojoj se nalazi ostaci utvrde odlično se mogla kontrolirati ne samo udolina kojom teče potok Gornja Josipovača, kako sugeriraju T. Tkalčec i T. Sekelj Ivančan, već i udolina u kojoj se nalazi Podgarić, odnosno predstavljala je točku iz koje se moglo priskočiti u pomoć nekome na tom prostoru, ali i od tud uzmaći na sigurno, što je bilo i više nego potrebno Pekrijima sredinom 15. stoljeća. Sve ovo upućuje na to kako se trgovište Garignica nalazilo u današnjem Podgariću, a ne u istočnijoj Gornjoj Garešnici. Uz samo trgovište 1440-ih bilo je vezano najmanje 76 kmetskih selišta, a uz posjed Garignica najmanje 360 kmetskih selišta, u ukupno 39 sela.⁵²² Ovih 39 sela predstavlja značajnu razliku od 19 koliko ih je nabrojano kod razmjene 1436., s tim da je među ovih 39 navedeno tek 11 od potonjih 19. Razlika donekle začuđuje budući je prošlo tek deset godina, a u tom razdoblju, s obzirom na nedaće Pekrija, prije bi se mogao očekivati manji negoli veći broj sela. Trag za razumijevanje tog problema su sela koja se pobliže definiraju kroz osobe koje u njima prebivaju, što ukazuje na praksu prema kojoj su nova sela nastajala seljenjem dijela kmetova na druge lokacije. Na to upućuju i definiranje sela kroz opreke *inferior/superior* kao i atribut *minor*, gdje je također vjerojatno bila riječ o prvotno jedinstvenim selima koja su se potom počela percipirati i funkcionirati kao dvije zasebne cjeline. Kako i je li to uopće utjecalo na broj kmetskih selišta nemoguće je odgonetnuti, a u skladu s tim teško je i izvoditi zaključke o

⁵¹⁹ <http://mapire.eu/en/map/cadastral/?bbox=1865595.664188758%2C5722558.554860914%2C1867227.1170112197%2C5723252.459758315> (pristup 12.1.2017).

⁵²⁰ Tatjana Tkalčec, Tajana Sekelj Ivančan, „Novootkriveno visinsko gradište u Moslavačkoj gori“, *Zbornik Moslavine VII-VIII* (2005): 26-31

⁵²¹ Za dozvolu vidi Pálosfalvi, *Noble Elite*, 235.

⁵²² MNL OL, DL, 100593; riječ je o selištima koja su dana u zalog Martinu od Gorice; nemoguće je utvrditi jesu li pored toga ostali dijelovi posjeda koji mu nisu dani u zalog. Popis sela kako se sela nabrajaju u različitim prilikama, to jest ispravama, navode se u različitim oblicima, no ovdje donosim tek jednu varijantu): Bakonyneweh, Besenowo, Blagonynch, Borcheuicz, Chanyewch, Crasynch, Dalchn, Desnicze, Felsewfalua wrathenouch, Filynch, Gulichn, Inferiori Pechakouich, Iwahnouch, Jelkowcz, Kamench, Kedmemowdol, Kergovo, Klopousynch, Kmesincz, Kopanouch, Korgouo, Kuresynch, Labaseucz, Lukashouicz, Markouicz, Nehtonyach, Ozredek, Pechakurch, Pechakwrch minori, Radosuincz, Rathhenowch, Schitaryeuina, Superiori Pechakouich, Wracha, Zabordna, Zelinkoucz, Zlatynak, villa in qua alias filii Kusich morabantur, villa in qua Wermiza cum filiis suis habitaret.

mogućem broju kmetskih selišta koje je Ladislav I. imao u Osuvku do 1436.: je li se kretao oko brojke 360 ili ne (naravno, uz pretpostavku kako su obje strane u zamjenu ušle s ravnopravnim ulozima). U svakom slučaju broj od 360 selišta predstavljao je značajnu brojku, no Pekri teško da su mogli ubirati prihode sa svih tih selišta istovremeno tijekom 1440-ih, jer je već ranih četrdesetih dio njih bio dan u zalog. Nekakav dojam o prihodima Pekrija daje informacija kako je vilik (*villicus*) Garignice na ime daće zvane *zabas* bio Pekrijima dužan 50 zlatnih florena, no teško je iz toga izvoditi bilo kakve dalekosežnije zaključke.⁵²³

O ostalim posjedima Pekrija daleko je manje podataka. Posjed Gaj (*Gayul, Goylo*) se nalazio u susjedstvu Pukura, na prostoru oko rijeka Ilove i Desnice, a graničio je s Pukurom; nakon 1403. jedan je dio posjeda, koji je pripadao Nikoli V., završio u rukama Marota.⁵²⁴ U baranjskoj županiji Ivan III. i Ladislav II. imali su posjed *Izerew*, a Pavao III. udio u posjedima *Zenthmarton i Ezthyen*.⁵²⁵ Kako su Pavlovi potomci došli do tih posjeda nemoguće je utvrditi, jednako kao što je nepoznat način stjecanja posjeda „*Zenthlazlo, Feleghaz, Zenthmyhal, Gywrgew, Zygeth, Arach, Zenthmyklos et alia Zenthmyklos*“, koji su se nalazili pokraj rijeke Brzave (Bârzava) u karaškoj županiji i koji su 1403. oduzeti Nikoli V., Ivanu II. i Benediktu IV., da bi iste posjede 1444. u već prethodno spominjanoj zamjeni Pekrijima vratio Ladislav Marot.⁵²⁶

Pekriji su uz ove neke posjede držali neko vrijeme u zalogu, poput Mogora 1420-ih, te poblize nepoznat period posjed Harojevac u vrbaškoj županiji kojeg su za 200 maraka uzeli u zalog od Gojslav sin Pavla od Dobre kuće.⁵²⁷ Uz to i sami su davali svoje posjede u zalog, Vizkuz 1352. Petru Kaštelanoviću te prethodno spomenutih 360 kmetskih selišta u Gargnici Martinu od Gorice.⁵²⁸

⁵²³ MNL OL, DL 106971.

⁵²⁴ CD VI, br. 340, 401; MNL OL, DL, 8901.

⁵²⁵ MNL OL, DL, 8901.

⁵²⁶ MNL OL, DL, 8901. Frigyes, *Diplome privind*, br. 116, 148-51; tada nije naveden Zygeth, ali je navedeno kako im Ladislav daje *et alis villas ad easdem possessiones et portiones possessionarias pertinentes*, uz to što je tada navedeno kako se nalazi *in comitatu Themesiensi iuxta fluvium Borza vocatum adiacentes*,

⁵²⁷ Za Mogor vidi poglavlje *Žigmundovo doba*, a za zalog Harojevac poglavlje *Svojta*.

⁵²⁸ Za Vizkuz vidi MNL OL, DL 100052.

„Neotuđiva dobra“

Pored pragmatičnog značaja posjeda kao izvora ekonomskog kapitala, zemljišni posjedi imali su cijeli niz drugih značenja za plemstvo. U prvom redu od kraja 13., odnosno početka 14. stoljeća plemići su bili upravo oni koji su posjedovali zemlju, što znači kako je društveni položaj, odnosno status plemića bio neraskidivo povezan s posjedima koje su držali.⁵²⁹ Nadalje, posjedovanje zemlje činilo ih je punopravnim pripadnicima određene zajednice, kakva je na primjer bila Slavonija, određujući tako i njihov regionalni identitet. Pored toga posjedi su bili odraz i obiteljskog identiteta, što se najjasnije ogledalo u preuzimanju naziva posjeda kao pridjevka. Povezanost osoba, njihova identiteta i posjeda najjasnije se vidi u slučajevima gdje se identitet posjednika na svojevrsan način upisivao u sam posjed kad ovaj dobiva ime po svome vlasniku.⁵³⁰ Ogledan primjer je podjela Pukura na Petrovinu i Pavlovinu, gdje se podjela posjeda među braćom iz 1330-ih duboko urezala u samu geografiju i toponimiju posjeda. Pamćenje o tome nije se prenosilo samo među Pekrijima, već su takve tradicije bili svjesni i njihovi susjedi i to na samom kraju 15. stoljeća.⁵³¹ Posjedi i posjedovna prava općenito su imala iznimnu ulogu u očuvanju pamćenja, te su funkcionirala gotovo kao mnenomoničko sredstvo, opet kroz neraskidivu povezanost s osobama koji su ih posjedovale/posjeduju.⁵³²

Duboka povezanost osoba/roda s posjedima jednako se tako vidi i u upornim pokušajima vraćanja posjeda koji je u jednom trenu bio izgubljen. Dostatno je kao potkrjepu takvom zaključku navesti tek primjere koji su razmatrani na prethodnim i stranicama koje slijede. Nakon jedne generacije od otuđenja Dimičkovine (*Demeskfelde*) Petar III. ponašao se kao da je posjed u njegovim rukama darivajući ga svome klijentu – je li sastavni dio obrane od toga bila promjena imena posjeda, prema vlasniku (*Demesk*) čije je nasljeđe bilo ugroženo

⁵²⁹ Vidi poglavlje *Između obiteljske strukture i kategorija*.

⁵³⁰ Za nerazdvojjnost osoba, (srodničke) skupine i zemlje vidi i Aron Gurevich, *Categories of Medieval Culture*, 45-48., te ulogu posjeda zvanog *Hantgemal* kod njemačkog plemstva u tom pogledu kod John B. Freed, *The Counts of Falkenstein: Noble Self-Consciousness in Twelfth-Century Germany* (Philadelphia: The American Philosophical Society, 1984), 39-40.

⁵³¹ MNL OL, DL 33495: jedan od susjeda je tako naveo kako je „*quondam Paulus, a quo possessiones ille Paulowyna nominantur tenuit illam partem possessionis et eam habuit per modum divisionis, ita quod possessiones que Petrowyna dicuntur cesserant alteri fratri videlicet Petro*“; ovaj dio isprave prepisan je kod Palosfalvi, *Noble Elite*, 233, fus. 1814.

⁵³² Za genealoško pamćenje vidi poglavlje *Izranjanje iz mraka*; a za vezu s posjedima poglavlje *Svojta* i tamo navedenu literaturu.

–, a dvije generacije kasnije isti posjed je predstavljao dio bračnog dogovora Pavla II. s Petrom Kaštelanom mada ga Pavao još nije držao u svojim rukama. Gotovo stotinu godina kasnije posjed će opet postati predmetom spora, da bi nakon toga Pekri izgleda napustili svaku pomisao na njegovo vraćanje. Gubitke iz 1403. Pekri su također nastojali preokrenuti, a takva nastojanja nisu bila napuštena niti 1448.: značaj isprave za Osuvak u trenutku kada su već bili prepustili cijeli posjed Marotima rječito govori o tome. Iste godine, samo godinu dana nakon što su založiti ogroman broj selišta u Garignici, sinovi Ladislava I. već se nisu bili spremni držati dogovora i nastojali su ih vratiti u svoje ruke. Na suprotnoj strani od Pekrija, ali s istim zahtjevima i logikom, stajala je Ilka koja je nastojala vratiti dobra koje je njena obitelj izgubila krajem 1380-ih, kao što su i sinovi Andrije *de Rypak* nastojali vratiti posjede koje su 1403. oduzeti uslijed očevih loših političkih procjena.

Prethodni primjeri predstavljaju najdramatičnije slučajeve otuđivanja posjeda; pored njih cijeli je drugi niz situacija u kojima su se posjedi otuđivali, bilo putem prodaje ili darivanja. Međutim, takve transakcije nisu bile bez ograničenja: prodaja ili darivanje nisu mogli biti tek plod osobne želje i namjere, za njih je bilo potrebno dobiti suglasnost braće ili rođaka kako bi bili pravovaljani, a pored toga u slučaju prodaja posjeda i susjedi su isticali svoje pravo prvokupa. Takva vrsta ograničenja u raspolaganju zemljišnim posjedima uobičajilo se razmatrati kroz koncept solidarnost roda, o čemu će kasnije biti daleko više riječi.

Posjedi su dakle bili neodvojivi dio kako uopće društvenog statusa plemstva, tako i različitih razina njihova identiteta. Čak i kada bi bili izgubljeni njihovi dojučerašnji vlasnici te njihovi potomci nisu odustajali od pokušaja njihovog ponovnog stjecanja, makar je vlasništvo nad njima uvijek bilo ograničeno stvarnim ili potencijalnim pravima rođaka. Posjedi su zapravo predstavljali ono što Annette B. Weiner naziva „neotuđivim dobrima“. To su bila dobra koja su bila neodvojiva od identiteta njihovih vlasnika, kojima je cilj bio predati ih idućoj generaciji jer je gubitak takvog dobra predstavljao udarac za vlastiti identitet te identitet skupine kojoj osoba pripada.⁵³³ Stoga, „neotuđiva dobra“ zapravo predstavljaju „simbolički repozitorij genealogija i povijesnih događaja, a njihov jedinstveni, subjektivni

⁵³³ Annette B. Weiner, *Inalienable Possessions: The Paradox of Keeping-While-Giving* (Berkeley: University of California Press, 1992), 6.

identitet daje im apsolutnu vrijednost“.⁵³⁴ Pored razumijevanja svih prethodno navedenih uloga posjeda u životu plemstva, koncept pomaže rasvjetljavanju i jednog iznimno kompleksnog slučaja, koji se tiče posjeda Tordas.

Nekoliko zapažanja o posjedu Tordas već je prethodno iznijeto: nemoguće je utvrditi jesu li ga Pekri držali u prvoj polovici 13. stoljeća, a prva sigurna informacija dolazi iz 1270. kada je Grgura iz sela Martonvásár dao Tordas za spas duše dominikankama iz samostana sv. Djevice Marije s Margitinog otoka. Posjed je u neko doba došao u ruke Pekrija, koji o njemu 1324. govore kao o svom nasljednom posjedu.⁵³⁵ Nakon toga Pavao II. 1328. prodao je posjed Nikoli Gilétfijevom za 50 maraka denara, transakcija koju je privela kraju Nikolina udovica 1335.⁵³⁶ Čini se kako je Nikola još za života posjed ostavio svojoj kćeri Elizabeti, namjenjujući joj ga prilikom njenog ulaska u samostan sv. Djevice Marije s Margitinog otoka, odnosno redovnicama nakon njene smrti. Na samom kraju svog života (*corporis infirmitate fuisse aggravata*), 1358., prilikom darivanja tog posjeda samostanu u kojem je služila, Elizabeta je navela kako je njen otac posjed kupio od Pavla II. Pekrija te kako bi se osigurala kako nitko, a posebno njena sestra, neće osporavati njeno darivanje. Elizabeta je zaprijetila kako će u slučaju da netko bude redovnicama stvarao neprilike oko posjeda zahtijevati svoju djevojačku četvrt, dok je u suprotnom neće tražiti.⁵³⁷

Izgleda kako je transakcija Pavla II. s Gilétfijima od samog početka bila usmjeravana spoznajom o prošlom „identitetu“ Tordasa i njegovom vezom s redovnicama, jer je Nikola Gilétfi vjerojatno posjed i kupio upravo kako bi ga namijenio kao dar koji je pratio ulazak njegove kćeri u samostan. Razlog odabira upravo Tordasa za to svjedoči kako je posjed još predstavljao dio identiteta redovnica i samostana, bez obzira što je u nekom trenutku prešao u ruke Pekrija. Kao dio te zajednice i Elizabeta je na kraju svog života osjećala izrazitu potrebu da posjed nakon njene smrti ostane u rukama redovnica, a pored tog „redovničkog“ i obiteljski razlozi su utjecali na to; time je ispunjavana i želja njenog oca, za spas čije duše, uz ostale, – „*pro remedio sue et omnium parentum suorum vivorum atque defunctorum*

⁵³⁴ Weiner, *Inalienable Possessions*, 33. S obzirom na razlike u društvima koje proučava autorica i društva koje je predmet ove studije ne treba odveć ni naglašavati razlike koje proizlaze kao rezultat korištenja koncepta; valja pritom primijetiti kako u kratkom osvrtu na Europu autorica govori upravo o zemlji kao „neotuđivom dobru“, 32-36.

⁵³⁵ MNL OL, DL 2266.

⁵³⁶ CD IX, br. 334, 404; CD X, br. 164, 230.

⁵³⁷ AO VII, br. 33, 57-58.

animarum“ – je i ostavila posjed samostanu u kojem je provela život. Kako bi bila sigurna kako se njena želja i volja neće dovesti u pitanje Elizabeta je bila spremna zaprijetiti isticanjem druge vrste svoga prava na dio očinskih posjeda, što je zapravo najjasniji iskaz simboličke vrijednosti pripisivane Tordasu, jer joj je bilo daleko važnije osigurati taj posjed nego dobiti udio u drugim očinskim posjedima. Tordas je dakle za redovnice predstavljao „neotuđivo dobro“, što su znali i oni koji su nastojali postati dio te zajednice, a nije moglo biti boljeg početnog koraka u uklapanju u novu sredinu od vraćanja jednog „komadića“ neodvojivo vezanog uz kolektivni identitet redovničke zajednice.

No, nije Tordas predstavljao „neotuđivo dobro“ samo za redovnice već i za Pekrije. Pedesetak godina, 6. svibnja 1376., nakon što ga je Pavao II. prodao, njegov sin Stjepan I. koristio je svoj udio u Tordasu, kojeg naziva nasljednim posjedom, u zamjeni s Demetrom sinom Andrije, koji mu je zauzvrat dao svoj dio posjeda Herojevac (*Heroch*) u vrbaškoj županiji.⁵³⁸ Dva mjeseca ranije Stjepan je u zalog od Gojslava od Dobre Kuće uzeo polovicu posjeda Herojevac, koju je ovaj kupio od istog Demetra Andrijinog.⁵³⁹ U svibnju su stoga i Stjepan i Demetar napravili zamjenu posjeda koje uopće nisu imali!⁵⁴⁰ Kako objasniti to? Kao prvo, Stjepan I. je očigledno nastojao što jasnije istaći kako je polovica posjeda prešla u njegove ruke, pa je potvrdu cijele transakcije zatražio i kod kralja, jer je 15. lipnja iste godine uveden u posjed na nalog kralja Ludovika.⁵⁴¹ U ožujku je Stjepan dakle bio u Požegi, da bi u lipnju bio u vrbaškoj županiji, a u međuvremenu se nalazio na dvoru, najvjerojatnije u Budi. Stjepanov itinerar otkriva i isprava o zamjeni s Demetrom, jer je cijeli posao sklopljen pred pečujskim kaptolom, s tim da je teško reći je li izdana po odlasku ili povratku Stjepana I. s dvora. Dodatni zaplet cijeloj priči daje činjenica da su pred pečujskim kaptolom za identitet Stjepana I. i Demetra garantirali Pavao Emerikov *de Banakya* i Toma sin Dujam Blagajskog, jer se nikakav Toma ne pojavljuje među Dujmovim sinovima u modernim rekonstrukcijama obiteljskog stabla Babonića, čime se možda „nepostojećim“ posjedovnim pravima stoga

⁵³⁸ MNL OL, DL

⁵³⁹ CD XV, br. 136, 194-95; drugu polovicu posjeda najvjerojatnije je i dalje držao Ivan Otolinov s kojim se Andrija podijelio 1362., CD XIII, br. 173, 237-38.

⁵⁴⁰ Pekri očigledno nisu imali nikakve posjedovne udjele u Tordasu, jer bi sigurno bili oduzeti 1403. sinovima Stjepana I., a posjed se nakon 1376. spominje isključivo samo kao posjed dominikanki; MNL OL, DL 6720, 13792, 13793, 14154.

⁵⁴¹ CD XV, br. 149, 212-213.

priključuju i „nepostojeći“ ljudi.⁵⁴² Bez obzira na taj zasad nedokučiv detalj, tumačenju cijelog slučaja pomaže upravo ukoliko mu se pristupi kroz ideju „neotuđivih“ dobara. Mada je Demetar posjed prodao Gojslavu, Stjepan I. je vjerojatno nastojao osigurati tu transakciju time što je i od bivšeg vlasnika posjeda tražio njenu potvrdu. Potvrda je svakako bila neuobičajena, jer je formulirana kroz fiktivnu transakciju pa je teško dati i konačno objašnjenje, iako prethodna razmatranja možda pružaju odgovor. Naime, možda je Demetar nastojao ostvariti nešto kod redovnica s Margitinog otoka (možda želja da mu se kćer priključi samostanskoj zajednici?) pa mu je ovaj fiktivni ugovor davao simbolički kapital za takvu transakciju, jer ga je, makar fiktivno, uključivao u „simbolički repozitorij“ vezan uz posjed, a samim tim i uz redovnice. U ovom trenutku ne nazirem drukčije objašnjenje cijelog slučaja; njegove su čvrste točke pak, iz perspektive Pekrija, pamćenje, što je i prvi preduvjet kako bi nešto postalo „neotuđivo dobro“, te segment manipulacije, kakav se nije mogao nazrijeti iz gornjeg pretresanja različitih aspekata funkcioniranja posjeda kao „neotuđivih dobara“. Na stranicama koje slijede značaj koncepta će biti i dalje razvijan pa će upravo ovaj segment posjeda kao „neotuđivih dobara“ biti daleko više u fokusu negoli sama ekonomska vrijednost posjeda, iako se ni nju nipošto ne smije smetnuti s uma.

⁵⁴² MNL OL, DL 100148: „*de cuius noticia personali magistri Paulus filius Emerici de Bakanya ac Thomas filius Duim de Blagay nobis nobis fidem fecerunt*“. Za obiteljska stabla Babonića vidi Kekez, „Plemićki rod Babonića“, 184; Engel, *MVA/KMG* sub voce: Babonić (Blagaji).

DRUŠTVENI KAPITAL I DRUŠTVENE MREŽE

Kada je 1350-ih pomogao svojim rođacima, Petrovim sinovima oko spora s ubojicom njihova oca Petra III., Nikola II. je, kao kraljičin dvorski vitez, u tome uspio zahvaljujući bliskosti dvoru. Na ime te pomoći Nikola je potom postigao i sporazum s rođacima, s ciljem definiranja njihovih, samo ne idiličnih, međusobnih odnosa i to uvelike sebi i bratu na korist.⁵⁴³ Šezdesetak godina kasnije njegov unuk Ladislav I. nalazio se u sukobu s Petrovim potomcima, sinovima Demetra II. te sa unucima Petra Kaštelana. U sklopu tog sukoba Ladislav I. je postigao sporazum sa Stjepanom od Sane koji mu je trebao pomoći u razrješavanje tih sporova, a pomoć se vjerojatno nije očekivala u tolikoj mjeri od samog Stjepana već od njegovog brata koji se u tom razdoblju nalazio na poziciji vicepalatina.⁵⁴⁴ Dva isječka načina rješavanja sukoba unutar roda izvanredno ocrtavaju promjene u položaju Nikole II. i njegovih potomaka. Dok je Nikola II. zahvaljujući neposrednoj vezi s dvorom utjecao na odnose s rodbinom, dotle je Ladislav I. morao ulaziti u dogovore kojima se, posrednim putem, preko dva koraka, nadao doći do dvora i veza koje bi mu odande pomogle u rodbinskom sukobu. No, pored uvida u promjene u odnosima moći unutar roda, to jest moći pripadnika roda općenito, ova dva slučaja otvaraju prozor prema razmatranju konceptualnog aparata koji se koristiti u ovom radu: konceptu društvenog kapitala i društvenih mreža.

Definicija društvenog kapitala nije nimalo jednostavna, prvenstveno zbog mnoštva načina na koji se koncept koristi, ali, kako je vidljivo i iz gornjih primjera, u srži stoji ideja kako društveni kapital predstavlja resurse koje netko ne posjeduje osobno već do njih može doći preko odnosa s drugima. No, minimalni konsenzus već se u idućem koraku konceptualizacije pretvara u kakofoniju, koja je ipak najbližnja mitskom psu Kerberu budući da su tri osobe svojim radovima o društvenom kapitalu postavile parametre za većinu drugih: Pierre Bourdieu, James Coleman i Robert Putnam.⁵⁴⁵ U ovom radu koncept će se koristiti na način kako ga definira Bourdieu. Naime, Coleman i Putnam koncept koriste u velikoj mjeri kao izrazito benigan, dobrohotan segment društvenog života, usmjeren prema općem, javnom

⁵⁴³ Vidi poglavlje *Izvori i korištenje pisane riječi*.

⁵⁴⁴ Vidi poglavlje *Žigmundovo doba*.

⁵⁴⁵ Odličan uvod u teoriju društvenog kapitala daje John Field, *Social Capital* (London: Routledge, 2008). Ogroman rast broja radova posvećenih društvenom kapitalu može se pratiti od 1990-ih, Charles Kadushin, *Understanding Social Networks: Theories, Concepts, and Findings* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 163.

dobru, dok Bourdieu više ističe ulogu društvenog kapitala u stvaranju nejednakosti, odnosima moći i konfliktima.⁵⁴⁶ Kako se neka od glavnih istraživačkih pitanja ovog rada bave upravo temama poput odnosa moći i konflikta jasno je zašto se koristi upravo Bourdieuova konceptualizacija. No, nije to jedini razlog zašto je prednost dana Bourdieu: njegova konceptualizacija društvenog kapitala, za razliku od svih drugih, predstavlja najkoherentniji pristup tom konceptu.⁵⁴⁷ Ona je dio onoga što Bourdieu naziva „općom znanosti ekonomije praksi“, nastaloj u suprotnosti ekonomskoj teoriji koja kapital svodi samo na onaj *stricto sensu* ekonomske naravi. U sklopu toga Bourdieu govori o četiri vrste kapitala: ekonomskom, kulturnom, društvenom i simboličkom, među kojima je također moguća i konverzija iz jedne u drugu formu, mada uz „cijenu višeg ili manjeg truda transformacije“.⁵⁴⁸

Bourdieu društveni kapital definira kao „sumu resursa, stvarnih ili virtualnih, koje pojedinac ili grupa imaju posjedujući trajnu mrežu više ili manje institucionaliziranih odnosa uzajamnih poznanstava i priznavanja“.⁵⁴⁹ Pojedinci pak i društvene mreže unutar kojih se kreću, kako Bourdieu naglašava, posjeduju različitu količinu društvenog kapitala, što je jedan od glavnih elemenata na kojima će graditi i ova studija.⁵⁵⁰ Povrh toga, održavanje uzajamnih poznanstava i međusobnog priznavanja „produkt je strategija ulaganja“ koje mogu biti svjesne ili nesvjesne, ali koje stvaraju dugotrajne obveze koje akteri subjektivno osjećaju. Takve obveze produkt su pak postojanja specifičnih društvenih institucija, gdje određena institucija, poput oca na primjer, stvara sama po sebi određenu vrstu obveze, ali se te obveze također reproduciraju kroz razmjene.⁵⁵¹ Na užas ekonomskih teoretičara kapitalističkih društava društveni kapital teško je mjerljiv, jer, kako je to zgodno formulirao Alan Smart, ne znaš koliko ga imaš dok ga ne pokušaš aktivirati, odnosno ukoliko u načelu i stvara obvezu

⁵⁴⁶ Za razlike među trojicom autora vidi Field, *Social Capital*, 16-47.

⁵⁴⁷ U sklopu inače poprilično razorne, ali i poučne kritike načina kako se koristi koncept društvenog kapitala Ben Fine najmanje je kritičan spram Bourdieovog pristupa, upravo zbog toga jer je dio šire teorijske konstrukcije, Ben Fine, *Social Capital versus Social Theory: Political economy and social science at the turn of the millennium* (London: Routledge, 2001).

⁵⁴⁸ Pierre Bourdieu, „The Forms of Capital“, u: *Sociology of Education*, ur. A. R. Sadonik (New York: Routledge, 2007), 91. (prvi put objavljeno u John Richardson, ur., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, 1986).

⁵⁴⁹ Bourdieu, „Forms of Capital“, 88.

⁵⁵⁰ Bourdieu, „Forms of Capital“, 89.

⁵⁵¹ Bourdieu, „Forms of Capital“, 89-90

reciprocitet nije nužan željeni ishod, postoji i „rizik nezahvalnosti“.⁵⁵² Iako Bourdieu ponegdje izjednačava kapital s moći,⁵⁵³ postoji ipak značajna razlika na koju ukazuje Smart: dok moć podrazumijeva mogućnost zapovijedanja, društveni kapital počiva na poticanju aktera da djeluju na određeni način.⁵⁵⁴ Takvoj distinkciji ipak valja dodati jednu opasku: određene osobe imaju moć „zapovijedanja“, to jest izricanja obvezujućih odluka – riječ je u prvom redu o onima koji sačinjavaju dio „državnog“ aparata – pa povezanost s njima otvara mogućnost nametanja svoje volje drugima.

Možda se najslabiji dio Bourdieuove teorije kapitala tiče društvenih mreža; dok on ističe „trajnu mrežu više ili manje institucionaliziranih odnosa uzajamnih poznanstava i priznavanja“ količina spoznaja o funkcioniranju društvenih mreža u posljednje vrijeme značajno nadilazi njegovu kratku opasku.⁵⁵⁵ Dio tog proboja u spoznajama duguje se mogućnosti obrade ogromne količine podataka uz pomoć posebno namijenjenih računalnih programa. Materijal sakupljen za ovaj rad količinski niti približno ne zahtjeva takvu vrstu pristupa: takva ograda prvenstveno služi isticanju kako ću takvu vrstu spoznaja i radova koristiti kao alate za bolje razumijevanje društvenih mreža unutar kojih su se kretali pripadnici roda Pekrija.⁵⁵⁶ Analiza će stoga biti uvelike usmjerena na ego mreže, ili na mreže

⁵⁵² Alan Smart, „Gifts, Bribes, and Guanxi: A Reconsideration of Bourdieu's Social Capital“, *Cultural Anthropology*, Vol. 8, No. 3 (1993): 393; Bourdieu, „Forms of Capital“, 92.

⁵⁵³ Bourdieu, „Forms of Capital“, 84.

⁵⁵⁴ Smart, „Gifts, Bribes“, 394.

⁵⁵⁵ Kao suprotnost Bourdieuovom fokusu može se na primjer samo istaći naglasak koji se u teoriji mreža stavlja na slabe spona, vidi Kadushin, *Understanding*, 30-31, 79-82, te Albert Laszlo Barabasi, *U mreži: Zašto je sve povezano i kako misliti mrežno u znanosti, poslovanju i svakodnevnom životu* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2006), 49-52. Takve razlike uvelike su posljedica različitog fokusa, budući da novija istraživanja, sasvim sukladno vremenu, jak naglasak stavljaju na protok informacija kao jedan od glavnih elemenata društvenih mreža.

⁵⁵⁶ Kao ilustraciju problema kod rekonstrukcije i razumijevanja društvenih mreža Pekrija navest ću samo jedan primjer. Pavao II. Pekri je 1328. prodao posjed Tardas Nikoli Giletfiju, a kupnju je dovršila Klara, Nikolina udovica, 1335. Tri godine ranije kao njen servijens javlja se Pavao sin Abrahama de Pukur, susjed Pekrija. Dvadesetak godina kasnije Elizabeta, Nikolina kći, darovala je posjed redovnicama, uz stipulaciju kako se protivi bilo kakvom budućem ometanje njihovog posjeda od strane njene sestre, žene bana Dominika od roda Osl. Dvadeset godina kasnije Abraham sin Ivana de Pukur, također susjed Pekrija, zastupao je Nikolu Dominikovog, a 1394. Klara Pekri prodala je polovicu svoje kuće u Budi Ani, Nikolinoj udovici. Petnaest godina pak nakon toga Ivan II. Demetrov Pekri zastupao je Doroteju, udovicu Demetra Dominikovog. Radi li se ovdje samo o slučajnosti ili se može nazrijeti isprepletenu društvenu mrežu u kojoj su susjedi Pekrija preko njih došli u kontakt i službu s Giletfijima, a nakon što je Nikola Giletfi umro bez muških potomaka, mreža se preko njegove kćeri udane za pripadnike roda Osl fokusirala na njih, i to opet tako da su Pekri najprije ulazili u neke posjedovne transakcije s njima, dok su njihovi susjedi u istom periodu nalazili u njihovoj službi, da bi se s društvenim padom Pekrija i oni sami našli u ulozi da zastupaju Dominikove potomke? Za obiteljska stabla navedenih obitelji vidi Engel, *MVA/KMG* sub voce: Smaragdus nem2. tábla: Gilétfi (Zsámboi); Osl nem 3. tábla: Ostfi (asszonyfalvi).

nekoliko pripadnika roda, najčešće braće, a što je posebno vidljivo unutar razmatranja konflikta: kako se uspostavljaju, aktiviraju i održavaju mreže na koje se akteri oslanjaju u sukobima, s posebnim naglaskom na dinamiku mreža i promjene u društvenom kapitalu povezane s tim.⁵⁵⁷

Svijet srednjovjekovnog plemića odvijao se unutar društvenih mreža koju se u velikoj mjeri sačinjavali obiteljski, prijateljski i klijentelistički odnosi.⁵⁵⁸ Plemstvo Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, odnosno Slavonije, nije bilo izuzetak, osim po pitanju prijateljstva (*amicitia*). Na prvi pogled to može izgledati čudno budući da jezik prijateljstva prožima isprave vezane uz prostor Slavonije: svaka korespondencija između kaptola i neke od instanci upravnog aparata obiluje rječnikom prijateljstva, kako samo par ovih sveprisutnih formula ilustrira: „*Viris discretis et honestis amicis suis*“ „*amiciciam paratam cum honore*“ „*Noverit vestra amicitia*“. Međutim, prijateljstvo kao društvenu kategoriju ne nalazi se odveć često u definiranju odnosa plemstva.⁵⁵⁹ Tvrdnja ne počiva na nekom opširnijem istraživanju pa je se mora uzeti s dozom rezerve, no istraživanje vezanu uz Pekriju upućuje na to, kao i izostanak bilo kakve studije posvećene prijateljstvu u hrvatskoj historiografiji.⁵⁶⁰ U slučaju Pekrija samo je jedan slučaj gdje je odnos predstavljen kao prijateljski. Riječ je o dogovoru Ladislava Pekrija sa Stjepanom od Sane iz 1412., kada je potonji s Ladislavom sklopio „savez i vezu prijateljstva i obostrane ljubavi“, između njih i njihovih potomaka, a koji je obvezivao Stjepana i njegove potomke da pomažu Ladislava i njegove potomke u svim sporovima koje

⁵⁵⁷ Promatranje društvenih mreža kroz ego perspektivu nije karakteristika samo ovog rada već je takav pristup, zbog naravi izvorne građe, općenito karakterističan za srednjovjekovne studije, vidi Julian Haseldine, „Friendship Networks in Medieval Europe: New Models of a Political Relationship“, *Amity: The Journal of Friendship Studies* 1 (2013): 78-79. Usto, odnos mreža i djelovanja pojedinaca te dinamičnost mreža neka su od pitanja koja su dobila najmanje pozornosti, kako naglašava Paul D. McLean, *The Art of the Network: Strategic Interaction and Patronage in Renaissance Florence* (Durham: Duke University Press, 2007), 3-4, 7.

⁵⁵⁸ Već na razini samog naslova je jasno kako se oslanjam na Gerd Althoff, *Family, Friends and Followers: Political and Social Bonds in Medieval Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

⁵⁵⁹ Za kategoriju prijateljstva, s posebnim naglaskom na političku dimenziju, na prostoru Zapadne Europe vidi Althoff, *Family, Friends*, 67-90; Althoff, „Friendship and Political Order“, u: *Friendship in Medieval Europe*, ur. Julian Haseldine (Stroud: Sutton Publishing, 1999), 91-105; Antonella Luizzo Scorpo, *Friendship in Medieval Iberia: Historical, Legal and Literary Perspective* (Burlington: Ashgate, 2014), 1-39, 111-137; Haseldine, „Friendship Networks“, 69-85. Za pogled u dugom trajanju iz prizme recepcije antičkih ideja o prijateljstvu vidi James McEvoy, „The Theory of Friendship in the Latin Middle Ages: Hermeneutics, Contextualization and the Transmission and Reception of Ancient Texts and Ideas, from c. AD 350 to c. 1500“, u: *Friendship in Medieval Europe*, ur. Julian Hseldine (Stroud: Sutton Publishing, 1999), 3-44.

⁵⁶⁰ Mada bi ovo posljednje trebalo uzeti *cum grano salis*: nažalost, to što neka tema nije zadobila pozornost hrvatske historiografije ne znači kako nije bilo važan dio prošle, srednjovjekovne stvarnosti.

bi ovi imali s Kaštelanovićima i sinovima Demetra II. Pekrija.⁵⁶¹ Kako je to jedini primjer prijateljske veze nekog od Pekrija na naredim stranicama neće biti posvećeno više pažnje takvim odnosima.

Za svaku od ovih odnosa i veza, bilo obiteljskih, klijentelističkih ili prijateljskih, ma kako često ili rijetko se one javljale u izvorima, postoji vokabular na temelju kojeg se otkriva narav tih veza. No, što kada se iz izvorne građe ne može razaznati narav veze, odnosno kada određene aktere zateknemo u kontaktu i transakcijama bez da se pobliže naznači narav njihovog odnosa? U određenim slučajevima kontekst omogućuju neku vrstu pretpostavke: ukoliko netko nekoga zastupa može se razaznati neka vrsta klijentelskog odnosa, bez obzira što ona nije eksplicirana. Kada takve okolnosti nisu naznačene najčešće se pristupa „instinktivno“ i to kroz uspostavljanje temeljnih koordinata – je li riječ o „vertikalnim“ ili „horizontalnim“ odnosima – a takve veze se onda često definiraju opisnim pridjevima, recimo kao „prijateljske“. Na primjer, prije negoli su 1347. Petar V. i Emerik primili Stjepana i Petra Botoša za adoptivnu braću nema niti jednog izvora koji bi govorio o njihovim odnosima: kako onda okarakterizirati njihov odnos prije 1447.? Takvu vrstu problema iznimno je teško riješiti, no potrebno je imati na umu tijekom analize društvenih mreža i naravi odnosa koji sačinjavaju te mreže.

Prethodnim razmatranjima u konačnici valja dodati još jednu dimenziju kroz koju se promatra društveni život Pekrija – na kojoj razini djeluju članovi roda. Pritom ću razlikovati tri razine: razinu susjedstva (mikro razina), regionalnu razinu Slavonije (mezo razina) te Ugarsko-hrvatskog kraljevstva/kraljevskog dvora (makro razina), s fokusom na interakciju između tih triju razina.

⁵⁶¹ MNL OL, DL 100387: „*Stephanum filium Stephani propositum extitit sponte et relatum in hunc modum ut ipse zelo caritatis inductus cum prefato Ladislao filio Nicolai huiusmodi fedus et vinculum amicitie ac mutue dilectionis nec non dispositionem inter ipsos et eorum heredes firmiter in euum ac inviolabiliter duraturam fecisset et ordinasset immo fecit et ordinavit*“. „*Vinculum amicitie*“ te „*foedus amicitie*“ jedne su od temeljnih „afektivnih“ sintagmi kojima se u srednjovjekovlju opisivala prijateljska veza, Constant J. Mews, Neville Chiavaroli, „The Latin West“, u: *Friendship: A History*, ur. Barbara Caine (London: Equinox, 2009), 96.

PATRONATSKO-KLIJENTELISTIČKI ODNOSI

Vojna služba, kako u ratovima koji se tiču kraljevstva tako i u onima lokalne naravi, usmjerenima na resurse susjeda i drugih trenutnih neprijatelja, razni oblici pravno-administrativnih službi, savjet, marker društvene moći gospodara; neke su to od temeljenih funkcija klijenata. Nasuprot tomu patron, to jest gospodar, pružao je zaštitu, nagradu u različitim oblicima materijalnih resursa ili osiguranja službi, pomoć u sporovima te drugim potrebama u kojima je gospodar nastupao kao klijentov broker. Većina ovih elemenata može se zapaziti i kod Pekrija, u specifičnom kontekstu patronatsko-klijentelističkih odnosa Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, sustava kojeg se uobičajeno naziva *familiaritas*.⁵⁶² Premda se gore navedeni elementi patronatsko-klijentelističkih odnosa mogu razaznati i kod Pekrija, podaci o njima nisu pretjerano obilni.⁵⁶³ Takvo što niti ne čudi, budući da ti odnosi nisu uređivani i sklapani pisanom riječju, niti je postojala pisana refleksija o takvim odnosima, već su ti elementi ostajali u domeni usmenog.⁵⁶⁴ Povrh toga, prakse kaptola i drugih instanci o tome što zabilježiti, a što ne, s vremenom su se mijenjale, a samim time i mogućnost uvida u različite odsječke prošle stvarnosti. Tako na primjer izvori iznimno rijetko prije samog kraja 14. stoljeća otkrivaju vojnu ulogu klijenata u lokalnim sporovima, a mahom ih se vidi u pravnim poslovima gospodara, dok se od tog razdoblja klijenti u izvorima pojavljuju daleko češće u prvoj ulozi, mada i dalje obavljaju i pravno-administrativne poslove. S takvim opaskama na umu slijedi razmatranje, najprije klijenata Pekrija, a potom i samih Pekrija u toj ulozi.

⁵⁶² Za *familiaritas* općenito vidi Rady, *Nobility, Land*, 110-120; János M. Bak, „*Una eademque nobilitas? Domini i familiares* među srednjovjekovnim plemstvom kraljevine Ugarske“, u: *Izabrane teme iz hrvatske povijesti: Zbornik radova sa znanstvenih kolokvija Dies historiae 2004.-2006.*, ur. Suzana Miljan, Marko Jerković (Zagreb: Hrvatski Studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2007); za Slavoniju vidi Suzana Miljan, „*Familiaritas i klijentelski sustav unutar plemićkog društva Zagrebačke županije za vrijeme vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387.-1437.)*“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 33 (2015): 103-131.; Pálosfalvi, *Noble Elite*, 345-67. Za klijentelističke odnose u sklopu istraživanja pojedinih plemićkih rodova vidi Fügedi, *Elefánthy*, 137-140; Karbić, *Plemićki rod*, 140-142.

⁵⁶³ Za sve podatke vidi Prilog 3.

⁵⁶⁴ Martyn Rady ističe kako su takvi odnosi iznimno rijetko definirani pisanom riječju prije kraja 15. stoljeća, Rady, *Nobility, Land*, 118-119.

Klijenti Pekrija

Iz 13. stoljeće imenom su poznate samo dvije osobe koje su bile u službi Pekrija, i to bana Petra II. i njegovor brata Kemena: Benedikt i Nikola Jobovi. Benedikt i Nikola, kako se kaže u ispravi, vjerno su služili svoje gospodare, a Nikola je i umro u njihovoj službi te su na ime tih vjernih službi Petar II. i Kemen Benediktu darovali njihovu nasljednu zemlju u Toplici, koju je Benedikt ipak trebao steći svojim dodatnim trudom, što mu izgleda nije pošlo za rukom.⁵⁶⁵ Petar je dakako kao ban očito imao daleko veći broj ljudi u svojoj službi, no izvori o tome šute; tek se u jednoj Petrovoj ispravi iz 1279., izdanoj prilikom općeg sabora, veli kako donosi odluku „*cum sociis nostris et nobilibus regni Sclavonie*“.⁵⁶⁶

Dok se taj prvi spomen osoba u službi Pekrija tiče vojne službe, do samog kraja 14. stoljeća osobe u njihovoj službi gotovo se isključivo pojavljuju kod nekih pravno administrativnih poslova pred sudskim instancama ili kaptolima. Pritom se neki pobliže označavaju kao servijensi, famuli, prokurator, oficijali, a od 1360. i familijari, dok neki ne nose nikakve naslove već se pojavljuju kao zastupnici u određenim poslovima Pekrija. Iz razdoblja 14. stoljeća nema izvora koji bi otkrili kakvu vrstu plaće su dobivale sve te osobe ili koliko dugo su se nalazili u njihovoj službi. Iz slučaja Tristana de Treptusa i Lovre sina Nikole može se nazrijeti brokerska uloga Pavla II. Pekrija koji je i za svoje klijente osigurao isti privilegij – oslobođanje od plaćanja sudačkih globa i kazni – kao i za sebe. Budući da se osobe u njihovoj službi najčešće označuju samo imenom vrlo je teško odrediti geografski okvir od kud uzimaju ljude u svoju službu. Dvojica osoba, označeni kao *de Pasga* i *de Barana* upućuju kako je bila prvenstveno riječ o osobama s prostora na kojima su Pekri imali svoje posjede.⁵⁶⁷

Pored pravno-administrativnih službi klijenti Pekrija obavljali su i vojne službe. Ovdje valja upozoriti na narav izvora i posljedično neravnomjeran uvid u vojne aktivnosti klijenata Pekrija. Od kraja 14. stoljeća izgleda kako se mijenja praksa kaptola, koji počinju daleko detaljnije opisivati sukobe među plemstvom, odnosno javljaju se dugi popisi osoba koje su sudjelovale u nasilnim napadima. Kao posljedica toga od toga razdoblja daleko je vidljivija

⁵⁶⁵ Vidi poglavlje *Rod u razdoblju uspona oligarha* i *Rod u razdoblju Anžuvinske vlasti*.

⁵⁶⁶ CD VI, br. 265, 317-18.

⁵⁶⁷ Njima najvjerojatnije valja pribrojiti i Tristana, jer se neki Nikola de Treptusa, iako kasnije, 1401., javlja u nekoj transakciji pred požeškim kaptolom, Mažuran, *Povijesni izvori*, br. 167, 218-219.

vojna služba klijenata koji su sudjelovali u lokalnim sukobima svojih gospodara. Za kraj 14. stoljeća primjer (početka) takve kaptolske prakse su dvije isprave iz 1388. i 1390., u kojima se navode osobe koje su sudjelovale u nasilju i štete koje su napravili tijekom svojih napada.⁵⁶⁸ Popis osoba koji sudjeluje u tim napadima donosi brojke od oko stotinjak imena, s tim da se naznačava kako su sudjelovali i drugi („*aliis etiam famulis et jobagionibus ili aliis eorum hominibus similiter et jobagionibus*“). Slične isprave javljaju se učestalo i kasnije, a za ranije razdoblje samo je jedna isprava koja donekle pruža donekle slične informacije, ona požeškog kaptola iz 1353. U njoj se navodi kako je u sukobu rođaka Ivan I. Pekri sa svojim servijensom Detmarom i službenikom Nikolom u napadu na selo Pukur oteo 20 volova i određen broj konja (nemoguće ga je zbog oštećenja isprave pročitati) te su odsjekli voćke kmetova i sve to odnijeli.⁵⁶⁹ S obzirom na odnijeto jasno je kako Detmar i Nikola nisu sami sudjelovali u tome već je morao biti prisutan daleko veći broj ljudi. I ovaj primjer stoga svjedoči o filtru pisane riječi, to jest praksi kaptola: u brojnim sukobima koje su vodili tijekom većeg dijela 14. stoljeća ovakvi napadi nisu predstavljali izuzetak, ali su tek od kraja 14. stoljeća počeli detaljnije opisivati prilikom podnošenja tužbi na nasilje (*potencia*).

Građa 15. stoljeća daje uvid u još neke segmente odnosa Pekrija s njihovim klijentima. Dva slučaja otkrivaju plaću njihovih klijenata, oba puta zahvaljujući tome što su klijenti napustili službu Pekrija, a da se nisu pridržavali sklopljenog dogovora. Prvi slučaj dolazi iz 1428. kada je šest familijara napustilo službu Ladislava I. Pekrija, kada su *clandestine et furtive* pobjegli s kraljevske kampanje koja se te godine vodila protiv Turaka, i koja je kulminirala opsadom Golubca. Martin i Mihovil *de Pekur* pritom su dobili plaću za jednu cijelu godinu, dok su drugi vjerojatno dobili plaću u trajanju samog pohoda, i to: Ladislav Magnus zvan Zekel de Kouachi et de Old i Ivan Magnus de Palesanch Jarnyamelleky svaki po šest konja, Antonije Hrvat četiri konja i Pavao literat sin Jurja *de Azywagh* dva konja.⁵⁷⁰ Teško je reći od kud su potjecale razlike u plaći, kao i zbog čega su Ladislava napustili njegovi familijari. Na prvi bi se pogled moglo zaključiti kako među njima ima i Ladislavovih rođaka, no samo bi se za Mihovila moglo s ponešto većom sigurnošću to zaključiti, s tim da bi on onda bio sin Lovre III. iz Petrove grane. Ime Martin se nikad ne javlja u rodu, a *de*

⁵⁶⁸ MNL OL, DL 100235; CD XVII, br. 190, 266-72.

⁵⁶⁹ MNL OL, DL 103283.

⁵⁷⁰ MNL OL, DL 43744.

Azywagh je čest toponim koji se ne mora dovoditi u vezu s Osuvkom i to posebno jer među Pekrijima ne nalazimo literate.

Dvadesetak godina kasnije Ladislav I. se opet našao u istoj situaciji kada su neki familijari prešli u službu njegovom sinu Ivanu V. prije negoli je istekao rok, koji nije preciznije određen, na koji su se ovi putem dogovora (*conventione*) obvezali biti u njegovoj službi.⁵⁷¹ Prilikom tužbe Ladislav je naveo i plaću koju su ovi primili: Martin sin Vida od Krbave 4 zlatna florena, 40 kablova vina, 9 lakata sukna iz Kölna, 3 lakta de Bakachyno, jedno crveno krzno *de Zemes*, jedno krzno kupljeno za jedan floren, 10 kablova žita i jednako raži, jednu kapu kupljenu za pola florena i oklop za goljenice; Danč od Kamarje 25 kablova vina, osam lakata tkanine zvane *Newhaussar*, 3 lakta tkanine de Bakachyno, jedno crveno krzno de Zemes, jedno krzno kupljeno za jedan floren, štitnike za goljenice, 10 kablova žita i toliko raži, te 3 zlatna florena; Demetar zvan Sos 25 zlatnih florena, jedno krzno kupljeno za jedan zlatni floren, kaput *de Bakachyno* također vrijedan 1 zlatni floren, jedan pojas za mač vrijedan jedan zlatni floren, jednu kapu i štitinike za goljenice za 1 zlatni floren; jedan štit za 80 solidi, 8 lakata tkanine iz Kölna, 3 lakta *de Bakachyno*, jedno krzno *de Zemes*, 40 kablova vina, 20 kablova žita i 10 raži, mamuze i stremen kupljene za 40 solida; Matija literat jedno krzno za jedan floren, goljenice za noge i kopča za jedan floren, jedno kapu za jedan floren, jedan mač za pola florena, jedan bodež za pola florena; Gašpar sin Jakova *de Sylmmelleky* 8 zlatnih florena, 200 solida, 7 lakata tkanine iz Kölna, jedan štit i jedan novi kaput.⁵⁷²

⁵⁷¹ MNL OL, DL 103608: „*se ipsos circa eundem Ladislaum de eadem Pwkwr ad certum tempus servituri, conventione cum eodem Ladislao domino ipsorum prius facta hiis videlicet proxime elapsis temporibus post dispositionem scilicet prelatorum et baronum ac procerum et regni Hungarie nobilium universosum pridem in civitate Pestiensis factam*“.

⁵⁷² MNL OL DL, 103608: „*Martinus filius Vyd de Corbova, Danch de Kamarya, Demetrius dictus Sos de Hopetyncz et Mathee literatus nunc familiaris dicti Johannis de prescripta Pukur se ipsos circa eundem Ladislaum de eadem Pwkwr ad certum tempus servituri, conventione cum eodem Ladislao domino ipsorum prius facta hiis videlicet proxime elapsis temporibus post dispositionem scilicet prelatorum et baronum ac procerum et regni Hungarie nobilium universosum pridem in civitate Pestiensis factam, disposuissent, cuiquidem Martino idem Ladislaus quatuor floreni auri, quadraginta cubulos vini, novem wlnas panni colonialis (Koln!!! Članak o onim cloth za trade, tamo ima iz Kolna), tres wlnas de Bakachyno, unam pellem rubeam de Zemes, unum pellicium pro uno floreno auri emptum, decem cubulos tritici et totidem siliginis, unum pileum pro medio flori auri emptum, par ocrearum, prefato vero Danch viginti quinque cubulos vini, octo wlnas de panno Newhaussar vocato, tres wlnas, tres wlnas de Bakachyno, unam pellem rubeam de Zemes, unum pellicum pro uno floreni auri emptum, par ocrearum, decem cubulos tritici et totidem silignis et tres floreni auri in spem, annotato vero Demetro Sos viginti quinque floreni auri in spem, unam pellam pro uno floreno auri, joppam de Bakachyno similiter pro uno floreno auri, unum cingulum cum biccello pro uno floreno auri, unum pileum et par ocrearum pro uno floreno auri, unum clipeum pro octuaginta solidi empticum, octo wlnas de panno coloniali, tres wlnas de bakochyno, unam pellem de zemes, quatragsinta cubulos de vini, viginti cubulos tritici et decem siliginis, par*

Usporedba plaća familijara iz 1428. i 1446. daje dvije sasvim različite slike, što i ne čudi budući se radilo o dvama sasvim različitim prilikama; u prvom slučaju je bila riječ o sudjelovanju u kraljevskom pohodu, dok su u drugom slučaju familijari uzeti u službu u okviru sukoba na lokalnoj razini. Nadalje, dok je o razlogu napuštanja Ladislavove službe 1428. teško čak i spekulirati, drugi slučaj ipak se može detaljnije sagledati. Kao prvo, zna se kako su Martin, Danč, Demetar, Matija i Gašpar prešli u službu Ladislavovog sina Ivana V. negdje upravo u razdoblju kada su ovi napustili Ladislavovu službu – između lipnja 1446. i ožujka 1447. –, to jest kada je došlo do podjele između oca i sina najvjerojatnije je u tom trenutku došlo i do promjene gospodara. Preko stotinu godina ranije, kada su se Pavao II. i Petar III. dijelili jedna od odredbi se također ticala i njihovih servijensa, kada je određeno kako su se oni servijensi koji su prebivali na njihovim posjedima mogli u roku od osam mjeseci odlučiti kome će služiti – nekome od braće ili pak nekom trećem – i u tom roku su mogli također uzeti svoje stvari i ponijeti ih sa sobom (*totam substantiam suam ...⁵⁷³ bona sua tam mobilia quam imobilia transfere et has portare*).⁵⁷⁴ Iako uz ogroman vremenski odmak, slučaj iz 14. stoljeća upućuju na to kako su obiteljske podjele mogli pratiti i problemi ne samo podjele materijalnih resursa već i „podjele“ osoba koje su se nalazile u njihovoj službi. U tom kontekstu bi se onda i prelazak familijara koje je Ladislav I. uzeo u službu njegovom sinu Ivanu V. mogao protumačiti u sklopu podjele među njima dvojicom, podjele koja je rezultirala Ivanovim nezadovoljstvom kako se da zaključiti iz njegovih napada na očeve posjede i kmetove. Pritom je Ladislav I. očigledno smatrao kako su, s obzirom na to kako ih je on platio, navedeni familijari bili dužni ostati u njegovoj službi onoliko dugo koliko je to među njima bilo dogovoreno. Međutim, ukoliko se promjena službe može staviti u kontekst podjele među ocem i sinom to ipak ne objašnjava zašto su familijari prešli baš k Ivanu V. Najlakše bi bilo zaključiti kako su se našli u nezavidnoj situaciji s obzirom na

calcariorum et strepparum pro quartaginta solidis empticia, antelatoque Mathye litterato unum pellicium pro uno floreni, par ocrearum et crotecarum pro uno floreni auri, unum pileum pro altero floreni auri, unum gladium pro altero dimidio floreni auri ac unum biccelum pro medio floreni auri empta et comparata, item Gaspar filio Jacobi de Sylmmelleky octo floreni auri in spem, et ducentos solidos, septem wlnas de panno coloniali, unum clipeum, unam joppam novam dedisset et ad reserviendum asignasset, qui quidem Martinus, Danch Demetrus, Mathyas litteratus et Gaspar receptis prescriptis rebus et bonis eiusdem Ladislai domini ipsorum ab eodem Ladislao longe ante tempus prescripte eorum convencionis easdem res, eidem Ladislao domino ipsorum non reserviundo, ab eodem Ladislao non habita licencia furtive recessissent et salvissent easdem res ipsius Ladislai apud se potencialiter conservando eciam de presenti“.

⁵⁷³ Nečitko zbog oštećenja.

⁵⁷⁴ MNL OL, DL 99945.

nesmiljene napade na Ladislava I., pa su prešli k njegovom sinu, koji se, kako izgleda, nije sukobljavao sa susjedima poput oca. No, u trenutku kada su ušli u Ladislavovu službu oni su i više nego dobro morali znati kako je takav potez predmnijevao sudjelovanje u žestokim okršajima, jer su oni počeli pola godine prije njihovog sporazuma s Ladislavom I. Znali su za to u prvom redu jer je bila riječ o lokalnom nižem plemstvu s posjedima u susjedstvu Garignice. Pored toga, dio njih je prije te 1446. imao veze s onima koji su napadali Ladislava I. Martin sin Vida od Krbave je bio familijar Ladislava Mihovilovog Gesztija 1439., kada je sudjelovao u napadu na Ladislava Pekrija.⁵⁷⁵ Demetar zvan Sos 1430. je bio predijalac sinova Ladislava od Deče, a osam godina kasnije bio je među ljudima Ladislavovog sina Ivana od Deče, koji su na zapovijed gospodara pomagali Stjepanu od Pongračovca.⁵⁷⁶ Time se ponovno ulazi u osjetljivo pitanje lokalnih mreža odnosa i logike njihove aktivacije u trenucima sukoba. Što je Ladislav I. nastojao postići uzimajući u službu osobe koje su se prethodno nalazile u službi onih s kojima se trenutno nalazio u sporu? Je li bila riječ o prokušanim osobama s reputacijom vojne umješnosti kakvi su sigurno tada trebali Ladislavu, ili su posjedovali znanje o protivnicima koje je tada itekako moglo dobro doći Ladislavu? S druge strane, koji su bili motivi ove petorice kada su ušli u službu Ladislavu, posebno Martina i Demetra koji su prethodno bili u službi Dečea i Gesztija? Je li bila riječ o materijalnoj ponudi koja se nije mogla odbiti?⁵⁷⁷ Nadalje, jedna je stvar bila promijeniti gospodara, a sasvim druga napustiti njegovu službu kršenjem sporazuma – kako se iz te perspektive tumačio potez „petorke“ i kako je utjecao na njihovu reputaciju? Ovo posljednje pitanje čini mi se najvažnije. Promjena gospodara bila je uobičajena praksa, a Martin i Demetar nalazili su se u službi Dečea i Gesztija ipak znatno ranije od 1446. Drugim riječima, oni su 1446. vjerojatno mogli slobodno ponuditi svoje usluge (na primjer ne spominju se među ljudima bilo Dečea ili Gesztija u napadima između siječnja i lipnja 1446.), no kada su u neko doba procijenili kako služba Ladislavu I. nosi više rizika nego dobiti izlaz iz situaciju su možda pronašli prelaskom u službu njegovog sina, izbjegavajući tako iznimno neugodnu službu Ladislavu I., ali, što je jednako važno, izbjegavajući gubitak reputacije, jer se takav potez vjerojatno mogao daleko lakše opravdati nego napuštanje službe i prelazak nekom trećem. Iako s daleko više upitnika nego odgovora, ovako tumačenje cijelog slučaja čini mi se najuvjerljivije, a čak ukoliko nije

⁵⁷⁵ MNL OL, DL 106971.

⁵⁷⁶ MNL OL, DL 43835, 35060.

⁵⁷⁷ Nažalost nema komparativnog materijala na kojem bi se mogla testirati teza o Ladislavovoj „izdašnosti“.

točno materijal ipak pruža mjesto za čvrsti zaključak kako je mreža društvenih odnosa na mikro razini sa sobom nosila preklapajuće lojalnosti i kontradiktorne interese, perspektiva iz koje se najbolje može objasniti koje su bile opasnosti u angažiranju klijenata sa susjednih prostora.

Osobama u službi Pekrija u konačnici valja dodati i predijalce. Tijekom lipnja 1402. Pavao III. sudjelovao je u pohodu banova Eberharda i Emerika Bubeka usmjerenom protiv Hrvoja Vukčića Hrvatinića.⁵⁷⁸ U tom su pohodu sudjelovali i Petar i Blaž sinovi Blaža literata Jakovljevog, kako svjedoči banska isprava izdana u Gredi 28. lipnja 1402.⁵⁷⁹ Blaž se mjesec ranije, 12. svibnja, pojavljuje kao predijalac Pavla III. Pekrija.⁵⁸⁰ Na isti datum i u istom mjestu, Križevcima, Stjepan literat je zastupajući Pavla odgodio njegov spor s Ladislavom Kaštelanovićem, iz čega se može zaključiti kako se vojska za pohod tijekom svibnja sakupljala u Križevcima, kada su se tamo okupili i Pavlovi ljudi, kojima se u jednom trenutku priključio i on.⁵⁸¹ Pored Blaža za kojeg se izričito kaže kako je Pavlov predijalac, neka vrsta službe ovome u tom trenutku može se pretpostaviti i za njegovog brata Petra koji je također bio u Gredi u lipnju 1402. Petar se 1398. nalazio u službi udovice Nikole Pekrija, a tome valja pridodati i kako se njihov otac, literat Blaž nalazio u službi Nikole i Stjepana Pekrija 1364.⁵⁸² Primjer Blaža i njegovih sinova otkriva stoga jedan primjer multigeneracijske službe Pekrijima. Blažev slučaj jasno upozorava i na ne odveć jasno naglašenu praksu: plemstvo je u svojoj službi imalo i predijalce, koje se najčešće veže uz službu crkvenim gospodarima ili uz službe vezane uz kraljevske utvrde.⁵⁸³

Službe Pekrija

Prethodna razmatranja već su otvorila i drugu perspektivu vezanu uz službu, onu samih Pekrija. Kako su već istaknuta dva slučaja vojne službe u kraljevskoj/banskoj službi – Pavlove službe na prijelomu stoljeća te Ladislavova participacija na Žigmundovom pohodu iz 1428. – može se nastaviti u istom smjeru te navesti i druge instance takve službe. Postoji,

⁵⁷⁸ MNL OL, DL 288090.

⁵⁷⁹ Mažuran, *Povijesni izvori*, br. 183, 235.

⁵⁸⁰ Mažuran, *Povijesni izvori*, br. 182, 234.

⁵⁸¹ MNL OL, DF 288088.

⁵⁸² DL 108308; CD XIII, br. 265, 361.

⁵⁸³ Rady, *Nobility, Land*, 79-85; Szeberényi, „Plemići, predijalci i *iobagiones castri*, 31-54; Magdalena Apostolova Maršalevski, „Neka pitanja pravnog i društvenog položaja predijalista zagrebačkog biskupa u XIII. i XIV. stoljeću“, *Croatica Christiana Periodica* 18(1994) 33: 91-100.

kako je u prvom poglavlju raspravljano, mogućnost da je Marcel sudjelovao u križarskoj vojni Andrije II. Najviše informacija o vojnim aktivnostima u kraljevskoj/banskoj službi ima za Petra II., koji je kao ban i sam vjerojatno podizao slavonske kontingente na pohode, iako se njegove vojne službe najjasnije ocrtavaju u službi Joakima Pektara. Naznaka takve vojne službe postoji i za njegovog unuka Pavla II., i to u dva slučaja. Kada je početkom 1322. došao na kraljevski dvor u pratnji Ivana Babonića vrlo je izgledno kako je onda i sudjelovao u pohodu koji je dosegnuo Knin u ljeto te godine. Nadalje, 1330. polaganje zakletvi vezanih uz Donji Miholjac i Sveti Đurađ održano je u vojnom kampu, što otvara mogućnost kako je i Pavao II. bio dio okupljene vojske. Iako su Pavlovi sinovi pripadali u sam vrh elite u razdoblju Ludovika Velikog nema nikakve informacije koja bi upućivala na njihove vojne aktivnosti u kraljevskoj službi u tom razdoblju.

Obnašanje raznih časti na razini kraljevstva te pozicije u sklopu dvora vladajuće dinastije zasigurno su predstavljale vrhunac političkog djelovanja plemstva. Za Pekirije je prva polovica 13. stoljeća u tom pogledu svakako bila najplodnija, donijevši im je najveće materijalne dobitke tijekom vladavine Andrije II. kada su Marcel i Petar I. držali važne pozicije na dvoru, uz jednu prolaznu epizodu Demetra I. Međutim, s dolaskom Bele IV. na vlast izgubili su pristup dvoru, kojeg je tek u razdoblju uspona oligarhijske vlasti nakratko u obliku držanja banske i županijskih časti vratio Petar II. Nakon njega tek je njegov praunuk Nikola II. ponovno stekao poziciju na dvoru, najprije kao kraljičin familijar, od kud je počeo njegov uspon prema važnijim častima poput kraljičinog peharnika, kraljičinog stolnika te kraljičinog suca Kumana. Uz Nikolu II. izgleda kako je i njegov brat Stjepan I. bio dvorski vitez, a, iako se ne javlja s nikakvom dvorskom titulom, i pozicija Klare na dvoru kraljice Elizabete također upućuje na bliskost dvoru Pavlove grane u tom razdoblju. Nakon toga nitko od Pavlovih potomaka nije držao formalnu poziciju unutar političkih struktura kraljevstva, što je signaliziralo jasno slabljenje pripadnika njegove grane. Prilike koje su imali tijekom 13. i 14. stoljeća da eventualno učvrste svoj barunski položaj stoga su bile nepovratno izgubljene. Simptomatično je u tom pogledu da nisu uspijevali trenutni uspon među barune kraljevstva prenijeti i na iduću generaciju, što je zasigurno bio jedan od preduvjeta za čvršće ukorjenjivanje među samim vrhom društvene elite kraljevstva. S druge strane, jedini bljesak u Petrovoj grani je Frankova služba kraljici Elizabeti 1430-ih i početkom 1440-ih, koja je ipak

bila značajna za Franka i njegovu braću jer im je uvelike pomogla u očuvanju posjeda i širenju društvene mreže van okvira Slavonije.

Pored službe i formalnih pozicija u političkim strukturama kraljevstva Pekrije se može naći i u službi drugih plemića. Četiri slučaja – služba Joakimu Pektaru, Ivanu Baboniću, Ladislavu Orahovačkom i Ladislavu Gorjanskom – dogodila su se u razdoblju političkih kriza, kada je bilo gotovo neophodno odabrati stranu, odnosno pronaći zaštitu u nemirnim vremenima. U sva četiri slučajeva također je riječ o službi osobama koje su spadale u sam vrh elite kraljevstva u tim trenucima, što također svjedoči i o značaju samih Pekrija. U slučaju Ivana Babonića te Ladislava Orahovačkog i Gorjanskog treba dodati još jedan element: u sva tri slučaja bila je riječ o osobama kojima su Pekri bili susjedi. Na takav način ne samo da su Pekri preko svojih patrona mogli računati na zaštitu interesa na razini dvora već su i na razini susjedstva mogli računati na njihovu zaštitu i pomoć. Drugim riječima, u ovim slučajevima Pekrijima primarna motivacija kod ulaska u službu nije bilo stjecanje materijalnih resursa uslijed njihove neimaštine već su nastojali zaštititi svoje posjedovne interese u nemirnim vremenima.

Nasuprot tome, dva slučaja Petrovih potomaka iz prve polovice 15. stoljeća ukazuju upravo na elemente svojevrsne materijalne potrebe, to jest u širem smislu na očigledno slabljenje njihove materijalne i društvene pozicije. Ivan Demetrov je 1410. obavljao neki posao za Doroteju, udovice Demetra sina Dominika od roda Osla, a njegov rođak Lovre Lovrin 1442. je bio među familijarima po ničem značajnog Ivana Svetačkog.⁵⁸⁴

Tablica 2 Klijenti Pekrija

Klijent	Gospodar	Godina	Signatura	Kontekst unutar koje se pojavljuju	Naziv
Benedikt i Nikola sinovi Joba	Petar II. i Kemen	1281.	CD VI, br. 377, 446-7.	Nagrada za vjernu	serviens

⁵⁸⁴ Pálosfalvi, *Noble Elite*, 237.

				službu	
Stjepan zvan Fudur	Pavao II.	1330.	MNL OL, DL 99922.	Pravni posao	Serviente et procuratore
Jakov sin Ozrihne	Petar III.	1338.	MNL OL, DL 99971	Pravni posao	Serviens et procurator
<i>Comes</i> Myka sin Dionizija	Pavao II.	1344.	DL 40949	Pravni posao	Serviens et officialis
Tristan sin Fabijana de Turptusd/Treptusa	Pavao II. i njegovi sinovi Nikola II. i Benedikt II.	1351. - 1352.	MNL OL, DL 100048. MNL OL, DL 100052.	Pravni posao; zajedno s Pekrijima dobiva kraljevski privilegij o izuzeću od globa.	
Ivan sin Pavla	Pavao II. i sin mu Nikola II.	1353.	DL 103283	Pravni posao	Bez atributa, u ime <i>dominorum suorum</i> .
Detmar sin Stjepana	Ivan I.	1353.	DL 103283	Potencia	serviens
Nikola sin Jakova					

Magister Blaž literat sin Jakova	Nikola II. i Stjepan I.	1364.	CD XIII, br. 265, 361.	Pravni posao	famulus et procurator
Nikola sin Stepka zvan Zemes	Nikola II.	1368.	CD XIV, Br. 99, 149	Pravni posao	familijar
Tomas sin Ivana de Veyh, iz baranjske županije	Stjepan I.	1384.	MNL OL, DL 100201.	Pravni posao	servijens
Stjepan literat	U ime Stjepana I. Dominika II. i Nikole III. te Nikole Ivanovog de Pukurmelleky	1386.	DL 100235	Pravni posao	-
Petar sin Petra Toma sin Vida	Benedikt III. i Demetar II. te njihovi sinovi.	1386.	DL 100235	potencia	officialis
Petar sin Kajdana	Stjepan	1386.	DL 100235	Pravni posao	-

	I, Dominik II, Nikole III.				
Farkaš sin Ivana de Pukurmelleky	U ime Stjepana I. Dominika II. i Nikole III. te Nikole sina Ivana de Pukurmel leky	1388.	DL 100235	Pravni posao	-
Petar sin Kajdana	u ime Stjepana I. Dominika II. i Nikole III. te Nikole literata i Farkaša sinova Ivana sina	1390.	CD XVII, br 190, 266.	Pravni posao	-

	Abraham a de Pukur				
Petar sin Blaža	Udovica Nikole III.	1398.	DL 108308	Pravni posao	-
Pangracije sin Ivana	Pavla III.	1398. - 1400.	MNL OL, DL 108307, 108309, 288084, 288087	Pravni posao	-
Stjepan literat	Pavao III.	1402.	MNL OL, DL 288088	Pravni posao	-
Blaž sin Blaža	Pavao III.	1402.	Mažuran, <i>Povijesni izvori</i> , br. 182, 234.	Vojna služba	predijalac
Antonije de Lezkouch	Klara Pukur	1416.	MNL OL, DL 35422	Pravni posao	-
Nikola sin Ladislava de Walkay	Klara Pukur	1416.	MNL OL, DL 35440	Pravni posao	-
Ladislaus Magnus zvan Zekel de Kouachi et de Old Ivan Magnus de PalesanchJarnyaMelleky	Ladislav I.	1428.	MNL OL, DL, 43744	Napustili službu	familijari

Antonije Hrvat					
Pavao literat sin Jurja					
Martin Pekur					
Mihovil Pekur					
Nikola	Ladislav	1438.	MNL OL, DL 106830	Potencia	familijari
Andrija de Pouisincz	I.				
Simon de Zalathnok					
Andrija zvan Cigan					
Martin sin Vide de Corbova	Ladislav	1446.	MNL OL, DL 103608	Napustili službu	Familijari
Danč de Kamarya	I., potom Ivan V.				
Demetar Zvan Sos de Hopetyncz					
Matej literat					
Gašpar de Sylmmelleky					

SVOJTA

Raspravljati o ženidbenim vezama plemstva Ugarsko-hrvatskog kraljevstva donekle je nezahvalan posao jer izvori ne otkrivaju mnogo o takvim vezama. Na primjer, kada se žene i spominju kao aktivni akteri oni koji su pretakali njihove transakcije u pisanu riječ često nisu nalazili shodnim niti zapisati njihovo ime ili nešto o njihovom porijeklu, što je nezamislivo u slučaju kada je riječ o muškarcima. Situaciji stoga nije ništa drukčija ni s Pekrijima – nepoznata je većina njihovih supruga te muževa ženskih pripadnica roda.

Prvi brak nekog od Pekrija za koji postoje određene informacije je onaj sestre Benedikta I., koja je bila supruga Demetra sina Kuzme.⁵⁸⁵ Mada se iz iste isprave saznaje kako je Demetar imao sina Demeska, a ovaj kćer Elizabetu koja je bila udana za Emerika sina Koroša, uza sve te podatke nije mi pošlo za rukom pronaći u izvorima neke podatke o Demetru Kuzminom pa je teško išta više reći o tom braku. Iduća informacija tiče se braka Benediktovog sina Petra II. koji je bio oženjen za pripadnicu Šikloša od roda Kán, i to, s obzirom na vrijeme kad je Petar živio, najvjerojatnije za Gyulinu kćer.⁵⁸⁶ Kao i prethodna, i informacija o ženi Petrovog sina Lovre I. dolazi iz mnogo kasnijeg vremena, iz jedne kratke zabilješke o udajama kćeri Pavla sina Kompolt od roda Aba, jedna od kojih je bila udana za Lovru.⁵⁸⁷ Za oba braka se može ustvrditi kako su bili izogamni, odražavajući tadašnji visok društveni položaj Pekrija.

Informacije o ženidbenim vezama Pekrija najbogatije su za dvije generacije Pavlovih potomaka. Njegova kćer Ana I. udala se za Petra Kaštelanovića, brak o kojem je prethodno bilo više riječi.⁵⁸⁸ Njegova specifičnost, to jest odraz prilika i politički kontekst u kojem je brak sklopljen najbolje se vidi ukoliko se usporedi s brakovima Anine braće, Nikole II. i Stjepana I. Njih obojica su za žene uzeli sestre braće Horvata, s tim da je Stjepanu I. to bio drugi brak (o prvom se ne zna ništa). U trenutku kada su ti brakovi sklapani nitko očito nije mogao predvidjeti budući rasplet događaja nakon smrti Ludovika Velikog pa te brakove u prvome redu valja promatrati kao odraz društvenog uspona Pekrija u dvorsku svitu u tom

⁵⁸⁵ CD VIII, br. 106, 118-19.

⁵⁸⁶ Vidi poglavlje *Prijelom stoljeća*.

⁵⁸⁷ MNL OL, DL 48063; vidi Engel, *MVA/KMG* sub voce: Aba nem 7. Kompolt ága 2. tábla: Visontai.

⁵⁸⁸ Vidi poglavlje *Rod u razdoblju anžuvinske vlasti*.

razdoblju.⁵⁸⁹ Biranje supruge među plemstvom sličnog društvenog položaja karakteristično je i za iduću generaciju Pekrija. Nikolini sinovi su za supruge uzeli pripadnice obitelji Peć; Nikola III. Margaretu od Peći, a Pavao III. Klaru Grgurovu od Peć.⁵⁹⁰ Ova dva braka pokazuju slične tendencije kao prethodna generacija budući da su uzeli za supruge pripadnice iste obitelji, mada različitih generacija.⁵⁹¹ Pored toga, u trenutku kada su sklapani – vjerojatno negdje krajem 1380-ih ili tijekom 1390-ih – opet je bila riječ o izogamnim brakovima, a ključna figura je pritom zasigurno bio Pavao od Peći koji je od kraja 1380-ih gradio dvorsku karijeru, vrhunac koje je bila banska čast koju je držao početkom 15. stoljeća.⁵⁹² Nikola IV., Stjepanov sin iz prvog braka, bio je oženjen za Klaru, kćerku Nikole Kostajničkog, koji je 1380-ih neko vrijeme također bio dvorski vitez.⁵⁹³

Brak Nikoline kćeri Doroteje I. donekle je specifičan, budući je sklopljen pod paskom Ladislava I. Pekrija, koji je raspolagao s rukom svoje rođakinje kojoj je otac stradao 1403. Njen muž bio je Stjepan od Sane, koji se, barem po porijeklu, teško mogao usporediti s Pekrijima. No, zahvaljujući bratovom usponu do pozicije vicepalatina porasla je i Stjepanova „tržišna vrijednost“. Vrlo sličnu tendenciju hipogamnog braka primjetna je i u slučaju braka Ladislavove kćeri Suzane, koja se udala za Martina od Gorice.⁵⁹⁴ Iako nije poznato previše podataka o samom Martinu i više je nego izgledno kako se nije mogao mjeriti s Pekrijima niti materijalnim bogatstvom niti društvenim ugledom. Međutim kao familijar Celjskih 1445., kada je Ladislav I. izgleda procijenio kako će upravo oni izaći kao pobjednici iz sukoba koji su se tada nazirali, pružao je mogućnost Ladislavu da se poveže s njihovom strankom. Ova dva hipogamna braka ukazuju kako su – makar nije materijalno stradao 1403. – Ladislavov simbolički i društveni kapital slabili, što je posebno izraženo kada se uspoređi s brakovima koje su sklapali njegovi preci. Možda bi odabir supruge za njegovog sina Ivana V. bacio

⁵⁸⁹ Pretpostavljam kako je Stjepan uzeo jednu od sestara Horvat za suprugu prije rasplamsavanja borbe sredinom 1380-ih.

⁵⁹⁰ Za Nikolin brak vidi na primjer MNL OL, DL 35035, a za Pavlov brak MNL OL, DL 35355.

⁵⁹¹ Riječ je o praksi koju Fugedi naziva „povratnim brakovima“, *Elefánthy*, 102-108.

⁵⁹² Miljan, „Plemićko društvo“, 164.

⁵⁹³ Karbić, Karbić, „Kostajnica“, 53.

⁵⁹⁴ O njenim narednim brakovima koji kronološki izlaze van okvira ove studije vidi Pálosfalvi, *Noble Elite*, 235-36.

ponešto drugačije svjetlo na njihove tadašnje ženidbene mogućnosti i strategije, no o Ivanovoj se supruzi samo zna kako se zvala Ana i ništa više.⁵⁹⁵

U Pavlovoj grani sa sigurnošću je poznat još jedan brak, onaj Pavlovog sina Nikole VI., koji se oženio s Dorotejom, kćerkom Ladislava sina Stjepana *de Nagwelgh*. Podatak dolazi iz isprave izdana od strane titelskog kaptola 1439., kada je Ladislav Nikoli VI. dao u zalog svoje posjedovne čestice u posjedima *Nagwelgh*, dvama posjedima zvanima *Cheuz*, te posjedima *BalASFalva* i *Izkorotha* u bačkoj županiji, na ime 60 zlatnih florena koje mu je Nikola posudio, a koje mu Ladislav nije mogao vratiti.⁵⁹⁶ Nažalost, nemoguće je razaznati kako je Nikola VI., ili njegov otac Pavao III., došao u kontakt s plemićem iz bačke županije i tako sklopio brak s njegovom kćeri.

Isprava koju je 1454. izdao Demetar Tarnok *de Gaath* također sadrži informaciju koja upućuje na ženidbene veze Pekrija. U njoj se spominje Ivan *de Pekur*, a Demetar govori o njemu kao o *germano nostro karissimo*, te se uz to spominje i Demetrova sestra Bango.⁵⁹⁷ Najvjerojatnije kako je Ivan bio oženjen za Bango, pa ga Demetar oslovljava kao brata u znak naklonosti. Identifikacije Ivana donekle je otežana jer isprava ne pruža neke druge informacije o njemu, no s obzirom na živuće članove roda u tom razdoblju može biti riječi samo o Ivanu III., Stjepanovom sinu iz drugog braka, za kojeg znamo da je na prijelomu stoljeća još bio maloljetan. Ivana III., kao ni njegovog brata Ladislava II., ne može se pronaći u izvorima nakon 1410-ih pa je teško bilo što reći o njihovom društvenom položaju, no brak s Demetrovom sestrom ipak upućuje na to kako je Ivan vjerojatno pripadao u sloj srednjeg plemstva. Naime, Demetar, porijeklom iz vukovske županije, tridesetih je godina bio dvorski vitez, a u drugoj polovici 1440-ih i prvoj polovici 1450-ih bio je kaštelan Ladislava Gorjanskog.⁵⁹⁸

⁵⁹⁵ MNL OL, DL 102118.

⁵⁹⁶ MNL OL, DL 13359; isprava je sačuvana u prijepisu iz 1783.

⁵⁹⁷ MNL OL, DL 103638.

⁵⁹⁸ Engel, *MVA/KMG* sub voce: Gáti (Valkó m.).

Potpuno očekivano, ženidbene veze Petrovih potomaka potpuno su nepoznate. Tek jedna informacija upućuje na to kako je baka Franka Pekrija, dakle supruga njegovog djeda Demetra II., bila iz obitelji Kapitanića od Dišnika.⁵⁹⁹

Djevojačka četvrt i odnosi sa svojtom

Određujući što sve potpada pod nadležnost crkvenih sudova, dekretom kralja Matije iz 1462. među ostalim je određeno kako u to spadaju i „*cause matrimoniales et accessoria earundem, specialiter vero dotis, rerum paraphernalium, donationum propter nuptias et iuris quartaliti*“.⁶⁰⁰ U svim društvima koja poznaju instituciju braka sklapanje braka pratila su i ženidbena davanja, bračna *accessoria* kako je izraženo u gornjem dekretu, i kao takva izazivala su, neka manje, a neka više, pozornost antropologa i povjesničara. Njihova analiza u prvom redu zahtjeva jasno definiranje kategorija i koncepata putem kojih se pristupa tim fenomenima. Na prijeku potreba takvog definiranja upućuju već i problemi s prevodjenjem gore navedenih pojmova; priređivači prijevoda Matijinog dekreta su tako odlučiti prevesti *dos* kao *dowry*, to jest miraz.⁶⁰¹ Problem proizlazi iz toga što je *dos* označavao dvije sasvim različite stvari unutar Ugarsko-hrvatskog kraljevstva: dok je na prostoru Hrvatske *dos* predstavljao dar nevjestine obitelji mladom bračnom paru, dotle je na prostoru Ugarske *dos* bio mužev dar supruzi kojim je ova raspolagala nakon muževe smrti.⁶⁰² Srž problema ženidbenih darivanja leži stoga u definiranju od koga darivanje ide i prema kome, na temelju čega antropolozi i temelje razlikovanje različitih oblika ženidbenih davanja. Uobičajeno se pritom razlikuju četiri glavna oblika davanja, kako to radi Melford E. Spiro, dijeleći ih na: miraz (*dowry*; od ženine obitelji k bračnom paru), uzmirazje (*dower*; od obitelji mladog bračnom paru), cijena mladog (*groomwealth*; od obitelji mlade obitelji mladoženje) i cijena

⁵⁹⁹ MNL OL, DL 101049.

⁶⁰⁰ János M. Bak, Leslie S. Domonkos, Paul. B. Harvey, Jr, Kathleen Garay, *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary 1458-1490*, sv. III (Los Angeles:: Charles Schlacks, Jr., 1996), 17 (dalje DRMH).

⁶⁰¹ DRMH III, 18.

⁶⁰² Za miraz na prostoru Hrvatske vidi Damir Karbić, „Hrvatski plemićki rod i običajno pravo“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 16 (1999): 90-92. Za razvoj uzmirazja (*dos*) u Ugarskoj vidi Pavol Hudáček, „The Legal Position of Widows in Medieval Hungary up to 1222 and the Question of Dower“, *Historický časopis* 62 (2014), Supplement: 3-38. Za preklapanje i ispreplitanje tih dvaju sustava običajnog prava na prostoru Donje Slavonije vidi primjer iz 1322. gdje otac daje svojoj kćeri miraz (*dos*) i djevojačku četvrt, MNL OL, DL 262639.

mlade (*bridewealth*; od obitelji mladoženje obitelji mlade).⁶⁰³ Problem s takvim definiranjem oblika ženidbenih darivanja jest što se on među antropolozima koristi za široke usporedbe među različitim kulturama te nije u potpunosti koristan kada se na primjer uključe i pitanja tko i kada unutar ženidbene zajednice raspolaže s nekim od ovih ženidbenih darivanja. No, čak i uz takve ograde čini mi se potrebnim jasno naglasiti razlike, posebno onu između miraza i uzmirazja, kako bi se u budućim raspravama izbjegla dvosmislena tumačenja. Slučaj s onim što se naziva *res paraphernales* također upućuje na to. István Werbőczy u svom Tripartitumu za *res paraphernales* kaže kako su dobra koja mladoj daje bilo muž, njeni roditelji i rodbina ili bilo tko treći.⁶⁰⁴ S tim na umu teško je *stricto sensu* izjednačiti *res paraphernales* s mirazom, budući da tim dobrima pridonosi i muž.⁶⁰⁵ Naravno, ove primjedbe ne rješavaju mnogo problema s kojima se susreće netko tko se bavi ženidbenim davanjima među plemstvom Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, no čini mi se kako ih je bilo važno iznijeti ne samo zbog ukazivanja na probleme dosljednog korištenja terminologije već i zbog toga jer većina istraživanja prilazi tim fenomenima odvojeno, ne promatrajući ih kao cjelinu. Uzrok tome vrlo vjerojatno je fenomen koji je zasjenio sve druge oblike ženidbenih davanja: djevojačka četvrt, kojoj ću i sam posvetiti daleko više pozornosti.⁶⁰⁶

Djevojačka četvrt stekla je „popularnost“ kao jedan od važnih argumenata oko debate o solidarnosti roda kao jednog oblika obiteljske strukture te kao praksa koja je uključivala „neotuđivo dobro“, zemlju i koja onda posebno iz te perspektive može ponešto reći o naravi

⁶⁰³ Melford E. Spiro „Marriage Payments: A Paradigm from the Burmese Perspective“, *Journal of Anthropological Research* 31 (1975), br. 2: 89-90. Odličan pregled pitanja vezanih uz ženidbena davanja u antropološkoj literaturi pružaju John Comaroff, „Introduction“, u: *The Meaning of Marriage Payments*, ur. John Comaroff (London: Academic Press, 1980), 1-47; T. M. Lemos, *Marriage Gifts and Social Change in Ancient Palestine: 1200 BCE to 200 CE* (New York: Cambridge University Press, 2010), 89-125. Prijevode termina koje koriste antropolozi sam radi pokušaja standardizacije, a samim tim i jasnije komunikacije, kad god je to bilo moguće uzimao iz Anita Sujoldžić (ur.), *Antropološko nazivlje* (Zagreb, Hrvatsko antropološko društvo, 2013), mada to za dobar dio termina nije bilo moguće (na primjer za *dower* ili *groomwealth*), gdje sam se odlučio za hrvatske pojmove koji mi se čine najboljim rješenjima.

⁶⁰⁴ János M. Bak, Péter Banyó i Martyn Rady (prir.), *The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary: A Work in Three Parts Rendered by Stephen Werbőczy (The “Tripartitum”)*, (Idyllwild CA: Charles Schlacks, Jr., Publisher, 2005), 174-5; 180-3. (dalje *Tripartit*). Pozivanje na Werbőczya u ovom slučaju proizlazi iz poteškoća detektiranja tko daje *res paraphernales* jer u izvorima se prilikom njihovog spominjanja takvo što vrlo rijetko eksplicira.

⁶⁰⁵ Kako to lakonskom opaskom radi Karbić, „Hrvatski plemićki rod“, 92; priređivači engleskog prijevoda *Tripartita* opreznije *res paraphernales* prevode kao *trousseau*, *Tripartit*, 457.

⁶⁰⁶ Posljedica je to, između ostalog, i vrlo praktičnog razloga: materijal vezan uz Pekrije ne daje previše mogućnosti za razmatranje drugih ženidbenih davanja: tek slučaj Abrahamove udovice i spora oko njejoj uzmirazja i *rerum paraphernalium*, CD 6, br. 484, 572-73.

Werbőczyjeva Tripartita. Bilo kakva rasprava o djevojačkoj četvrti ne može stoga zaobići niti jedan od tih dvaju problema, s tim da ću raspravu o prvom ostaviti za kasnije poglavlje. No, osim fokusa na ta dva segmenta pokušat ću pokazati kako je rasprava o djevojačkoj četvrti iz vida potpuno izgubila, ako ga je ikad i imala, samu srž djevojačke četvrti – odnose sa svojtom. Materijal za to tiče se naravno Pekrija, iako ću tijekom argumentacije posegnuti i za drugim primjerima.

Definicija djevojačke četvrti kao četvrtine očevih posjeda koja se trebala prema općoj procjeni isplatiti svih kćerima koje se udaju (gotovo) isključivo u novcu u grubim crtama predstavlja glavnu ideju koju Werbőczy iznosi u Tripartitu. Werbőczyjevo tumačenje postalo je gotovo obvezujuće, u onom smislu da je postalo normativno, to jest da se svako odstupanje od ideja iznesenih u Tripartitumu sagledava kao protivno normama. Dio je to širih tendencija u načinu na koji se Werbőczy koristi kao neka vrsta autoritarnog teksta. Utemeljenje takvog pristupa potječe s jedne strane na ideji koju je najslikovitije iskazao Fügedi, a prema kojoj Tripartit predstavlja „najživopisniju sliku plemićkog klana“, dok s druge strane stoji pozitivistički pristup običajnom pravu kao fiksiranom i statičnom sklopu čvrstih obvezujućih propozicija.⁶⁰⁷ Obje ove tendencije rezultirale su specifičnim istraživačkim postupcima, unutar kojih se uspoređuje ono što donosi Tripartit da bi se to, kao neku vrstu teorijske pravne pozadine, usporedilo s onim što se onda obično definira kao „praksa“.⁶⁰⁸ Iz takvog pak postupka onda uobičajeno slijede i one vrste zaključaka u kojima se razmatra u kojoj mjeri „praksa“ potvrđuje „teoriju“, ukazuje se na kontradiktornosti ili se pak potvrđuje njihova unisonost. Umjesto toga, kako upozorava Marytn Rady, Werbőczy je „nametnuo svoju shemu običajnom zakonu, opisujući ga onakvim kakvim je on mislio da treba biti prije negoli kakav je bio“, pa prema tome Tripartit „ne može služiti kao bezuvjetna polazišna točka za istraživanje sadržaja ugarskog običajnog prava“, već „bi se trebao smatrati iskazom onoga što je Werbőczy smatrao da zakon jest u trenutku nastajanja Tripartita, kao izraz onoga što je on smatrao da bi zakon trebao biti, i kao pokušaj koji je nastajao na temelju običajnih praksi i

⁶⁰⁷ Fügedi, „Verba volant“, 24.; pozitivistički pristup komentiraju Rady, *Customary Law*, 65-66; Peter Banyó, „The Filial Quarter: Inheritance of Noblewomen in Medieval Hungary“ (MA thesis, Central European University, Budapest, 1999), 2.

⁶⁰⁸ Vidi na primjer Fügedi, *Elefánthy*; te Karbić, *Plemićki rod*.

zauzvrat pretvaran u običaj i adaptirana kroz uporabu“.⁶⁰⁹ Dakle ne znači to kako je sadržaj Tripartita bio tek plod Werbóczyjeva domišljanja bez ikakvog uporišta u stvarnosti. Međutim, pokušati razumjeti običajno pravo 13. ili 14. stoljeća na temelju Werbóczyja je potpuno anakrono, posebno jer se on kod sastavljanja Tripartita služio više-manje njemu suvremenim kraljevskim dekretima i uvidom u sudsku praksu njegovog vremena.⁶¹⁰ U tom kontekstu teško je onda uopće prilaziti Tripartitu kao „teoriji“ kojom bi se razmatrale „prakse“ 13. i 14. stoljeća jer ono može postati „teorija“ tek od vremena svog nastanka i diseminacije. Anakron je to postupak i zbog toga jer ispitivanje običajnog prava ne može krenuti od nečega što se predstavlja kao autoritaran tekst koji je u svojoj naravi koherentan i stabilan skup propozicija, sasvim suprotno običajnom pravu „koje se nije sastojalo od koherentnog skupa konkretnih propozicija“ već se „sastojalo od nekih običajnih pravila, dobar dio kojih se mijenjao ovisno o vremenu, okolnostima i ćudi sudova“.⁶¹¹ Zadirne to uvelike i u narav „države“, jer tek moderna država utjelovljuje zakon donesen i provođen „odozgo“, a kako ističe Rady Ugarska je bila pod-upravljana, prekomjerno prožeta raznim sudskim instancama te povrh toga kraljevsko zakonodavstvo nije predstavljalo važnu tehniku vladanja, jer je više bilo politički motivirano negoli usmjereno stvaranju čvrstog zakonskog okvira – takvo zakonodavstvo širu društvenu primjenu postizalo je tek pretvarajući se u običaj.⁶¹² U takvom pravnom sustavu stranke su mogle „kroz pregovaranje prava (...) stvoriti svoje pravne sfere koje su bile određene kroz dogovorena pravila. Ta nova pravila su mogla u stranu gurnuti neke običajne zakone kraljevstva, uključujući one koji se inače čine temeljem pravnog reda.“⁶¹³ Kao ilustraciju može poslužiti jedan slavonski primjer. Kada je 1299. Vuček Rodikov prodavao svoj posjed Markolfu i njegovoj braći *de Guerche* činio je to „*iuxta*

⁶⁰⁹ Rady, *Customary Law*, 67. Za razumijevanje nastajanja (novigradskog) zbornika običajnog prava vidi i iznimno koristan rad Mladen Ančić, „Vrijeme i okolnosti postanka Novigradskog zbornika“, *Povijesni prilozi* 25 (2003): 133-160., koji također pokazuje probleme pozitivističkog pravnog pristupa i uvjerljivo pokazuje nastanak jednog takvog zbornika kao ploda interesa određene grupe ljudi.

⁶¹⁰ Rady, *Customary Law*, 45-63.

⁶¹¹ Marytn Rady, „Everyday Law in the Middle Ages“, *Banatica* 26 (2016), br. 2: 302.

⁶¹² Rady, *Customary Law*, 43-47. Za razumijevanje naravi države između ogromnog broja radova uputit ću tek na Thomasa Ertmana budući da u sklopu svoje komparativne studije obrađuje i Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo, *Birth of the Leviathan: Building States and Regimes in Medieval and Early Modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

⁶¹³ Rady, „Everyday Law“, 306.

consuetudinem nobilium de Guerche ex antiqui approbatam“, dakle svoje odnose stranke su definirale kroz pravnu sferu koja se ticala običaja goričkog plemstva.⁶¹⁴

Sve ove elemente nužno je imati na umu kod rasprave o djevojačkoj četvrti. Pritom valja naglasiti kako se logika zaštite „neotuđivog dobra“, zemlje, kod davanja djevojačke četvrti može zamijetiti kroz 13. i 14. stoljeće, pronalazeći svoj iskaz u izvorima i kroz jasno ekspliciranu ideju kako davanje u novcu predstavlja „običaj kraljevstva“, a traženje iste u zemlji je protivno tim običajima.⁶¹⁵ No, „običaj kraljevstva“ kod Werbóczyja je prerastao u „ideologiju solidarnosti roda“. Kroz inzistiranje kako djevojačka četvrt (uz jedan izuzetak) ne smije biti isplaćena u zemlji već se smije samo isplaćivati u novcu Werbóczy je „riješio“ ono što P. Banyó izvrsno detektira kao najveći problem „ideologije solidarnosti roda“: kako uklopiti djevojačku četvrt u cijeli taj sustav.⁶¹⁶ Međutim, tijekom 13., 14. i 15. stoljeća nije bilo samo onih plemića koji bi pristali na Werbóczyjevu viziju; dapače, kako je uvjerljivo pokazao Banyó, polovica djevojačkih četvrti davana je u zemlji i to bez distinkcije je li riječ o nasljednim, kupljenim ili stečenim posjedima.⁶¹⁷

Pekri i više nego potvrđuju Banyóve rezultate budući da je kod svih poznatih slučajeva davanja djevojačke četvrtine bila riječ o davanju u zemlji. Prvi slučaj tiče se posjeda Dimičkovine koju je Benedikt I. dao svojoj sestri, Demetrovoj supruzi. Vraćanje posjeda u ruke Pekrija uslijedilo je tri generacije kasnije kada je Pavao II. uspio 1329. vratiti posjed, na kojeg je imao pretenzije najmanje od 1320., a prije njega ga je i Benediktov sin Petar II. neuspješno pokušao darovati svome klijentu.⁶¹⁸ Te je godine sklopljen brak njegove kćeri i Petra Kaštelana, kojeg su Pavao II. i njegov brat Petar III. tom prilikom posinili („*assumpsissent in filium adoptivum*“), a pored Dimičkovine, Pekri su Petru darovali i posjed Sveti Duh (*Zentlelek*) sa selima *Lachkouch*, *Vragouch*, *Marenouch*, *Luchyach* i *Buykouch* u distriktu Pukur.⁶¹⁹ No, kada se Pavao II. i domogao Dimičkovine nije posjed odmah dao svojoj kćeri Ani I. i njenom suprugu Petru Kaštelanoviću, kako je bilo određeno 1320., već ga je u srpnju 1329. dao svojoj supruzi da može s njim slobodno raspolagati *tam in vita quam in*

⁶¹⁴ CD VII, br. 302, 348.

⁶¹⁵ Banyó, „Filiál Quarter“, 46-47.

⁶¹⁶ Banyó, „Filiál Quarter“, 41.

⁶¹⁷ Banyó, „Filiál Quarter“, 50-51.

⁶¹⁸ Vidi poglavlje *Rod u razdoblju uspona oligarha*.

⁶¹⁹ CD IX, br. 463., 566.

morte, i to na ime nekih njenih stvari (*rebus nobilis domine*), odnosno 100 maraka koje je od nje uzeo.⁶²⁰ Takve transakcije vjerojatno su uvjetovale i sklapanje novog dogovora u studenom 1340. (vrijedi ovdje samo istaknuti kako je činjenica da je prvi dogovor pretočen u pisanu riječ zasigurno uvjetovala i bilježenje drugog dogovora pred kaptolom sv. Irineja). Tada je potvrđeno kako Pavao daje svoj nasljedni posjed Dimičkovinu te selo Sveti Duh s još četiri sela: *Marinoulch*, *Lukateleky*, *Kaporteleky* i *Carinolch*. U međuvremenu su se izgleda promijenila sela koja je Pavao II. darovao, ali se u potpunosti promijenio i naglasak kome darivanje ide. Dok je u prethodnoj ispravi Pavao II. darivao Petra, sada je *ob fauorem filialem* to napravio za kćer Anu I. i preko nje njene nasljednike, uz dodatak kako se u slučaju da ona ne bude imala potomaka svi posjedi vraćaju u njegove ruke.⁶²¹ Vrlo brzo nakon toga Petar Kaštelanović najvjerojatnije je i ušao u navedene posjede.⁶²² Punac i zet su i nakon toga surađivali pa je tako 1352. od Pavla II. u zalog uzeo posjedovnu česticu *Wizkuz* u kojoj se nalazilo i tržno mjesto, a iz iste se isprave saznaje kako je Petrova supruga Ana tada držala i neko selo imenom *Koporfolua*.⁶²³ Tri godine kasnije njih dva su zajedno nastupala, Pavao II. u ime sina Nikole II., a Petar u Anino ime, i pred herceginjom Margaretom kada su na osnovu dvaju privilegija, jednog Ladislava IV. i drugog kraljice-majke Elizabete, uspješno tvrdili kako se s Pavlovih i posjeda njegove kćeri Ane koje joj je darovao ne plaća marturina, sedam denara ni *zulusina*.⁶²⁴

U svim tim transakcijama Pavlova darivanja nikad se eksplicitno ne vezuju uz djevojačku četvrt. Međutim kasnije transakcije govore upravo o djevojačkoj četvrti. Te se transakcije tiču Pavlovih unuka Nikole IV. i Pavla III., a otkrivaju kako je i prethodna generacija ulazila u određene transakcije povezane s tom djevojačkom četvrti. Nikolin otac Stjepan I. Pekri je tako tijekom svog života na ime djevojačke četvrti Ane I., majke Ladislava i Adama, prepustio ovoj dvojici neke posjedovne čestice u posjedima *Chernech* i *Kopozouch*, čemu je 1397. privolu dao i njegov sin Nikola IV., povrh toga se odričući cijelog svog udjela

⁶²⁰ CD IX, br. 388, 477.

⁶²¹ CD IX, br. 415, 588.

⁶²² Na to upućuje zaključenje spora sa susjedima Dimičkovine iz 1345., jasan znak kako je tada Petar držao posjed, a spor je vjerojatno i uslijedio negdje nakon 1340. kada Petar izgleda preuzima posjed, MNL OL, DL 108302.

⁶²³ MNL OL, DL 100052.

⁶²⁴ CD XII, br. 236, 313-314.

u posjedu Kopozouch u korist Ladislava i Adama.⁶²⁵ Posjedovne transakcije, a samim tim i odnosi među Pekrijim i Kaštelanovićima nastavili su se i u idućim generacijama nakon sklapanja braka Petra i Ane. No, dok je odnos Petrovih sinova sa Stjepanom I. i njegovim sinom Nikolom IV. bio obilježen kooperacijom, dotle su odnosi s Nikolinim potomcima bili sasvim oprečni. Njegov sin Pavao III. dugo vremena vodio je spor s Adamom i Ladislavom Kaštelanovićima oko djevojačke četvrti (najmanje od 1398. do 1402.), a izgleda kako je Ladislav pokušavao doći do djevojačke četvrti svoje majke i od Nikolinog maloljetnog sina Ladislava I. Pekrija.⁶²⁶ Kako je ranije iznijeto, spor je najvjerojatnije utjecao na Pavlov odabir strana u žiži sukoba 1403. Gubitak posjeda Pekrija koji je uslijedio nije značio kako su Kaštelanovići odustali od svojih potraživanja već ih je to dovelo u sukob s Ivanom Morovićem. Ivan je prilikom preuzimanja posjeda Pekrija zauzeo i posjedovne čestice u *Kopzouchu* koje su Kaštelanovići dobili od Stjepana I. i Nikole IV. na što su se tužili Petar i Juraj Adamovi i Sigismund i Gašpar Ladislavovi.⁶²⁷ Cijeli spor s Ivanom se vukao sve do 1424., kada su Kaštelanovići izgubili spor. Pritom je iznimno znakovita argumentacija s kojom je u sporu nastupao Sigismund Kaštelanović. Sigismund je ponovio kako ga pripada djevojačka četvrt na ime svoje bake (*ava*) Ane, kćeri Pavla II., koja se udala za njegovog djeda Petra koji nije imao posjeda to jest nije bio plemić (*ignobili et impossessionato*) i kako mu zbog toga djevojačka četvrt treba biti isplaćena u posjedima (*ius quartale dicte domine Anne cum possessione deberet pervenire*).⁶²⁸ No, ako se Kaštelanovići nisu odricali djevojačke četvrti nisu se ni Pekri mirili s tim da su njihovi posjedi u rukama Kaštelanovića. Odras toga je sporazum Ladislava I. s Stjepanom od Sane, usmjerenim protiv Kaštelanovića i sinova Demetra II. Pekrija. Dvadeset godina kasnije, 1431. Ladislav I. je nastupao zajedno s Demetrovim potomcima protiv Kaštelanovića. Tada su Pekri istakli kako Kaštelanovići vuku porijeklo iz talijanskih krajeva, no kako trenutno prebivaju u Svetom Duhu kao posjednici i plemići (*tamquam nobiles et homines possessionati*). Odabir izraza kojim su označili Kaštelanoviće teško da može biti slučajan i vjerojatno je odgovor na argumentaciju koju su sami Kaštelanovići koristili u sporu protiv Ivana Morovića. Dapače, postoji naznaka kako su Kaštelanovići i ranije igrali na tu kartu, jer je u sporu s Pavlom III. Pekrijem Adam

⁶²⁵ CD XVIII, br. 166, 240-241.

⁶²⁶ MNL OL, DL 108309.

⁶²⁷ MNL OL, DL 108310.

⁶²⁸ MNL OL, DL 11606.

Kaštelanović naglasio kako mu djevojačka četvrt pripada u posjedima prema običaju kraljevstva (*cum possessione iuxta regni consuetudinem*).⁶²⁹ Iako se ne spominje kako je tomu tako jer je Petar Kaštelanović bio neplemenit, to jest bez posjeda, može se naslutiti kako upravo to leži iza navedenog izraza. Indikativno je kako taj argument nije korišten u one dvije isprave kojima se registrirao brak i bračna davanje 1320. i 1340. Tada vjerojatno još nije prodrila ideja prema kojoj je djevojačka četvrt kod udaje plemkinje s neplemenitim čovjekom trebala biti isplaćena u zemlji. U trenucima pak kada je takav argument mogao poslužiti u njihovim sporovima Kaštelanovići su se spremno pozivali na takvu praksu, pod cijena toga da istaknu kako porijeklo vuku od neplemenitog čovjeka kojeg je upravo jedan od Pekrija učinio posjednikom, a time i plemićem! S obzirom na to moglo bi se pretpostaviti kako je to bila strategija kojom su povećavali šanse u sporu s Pekrijima i Ivanom Marotom, ali i kako su Pekri naglašavali kako je riječ o plemstvu s posjedima, vrlo vjerojatno upravo kao odgovor na takve tvrdnje Kaštelanovića. Pekri su dapače išli i dalje od toga, pa su te 1431. tvrdili kako Kaštelanovići već dugo vremena nepravедno i nasilno drže njihove posjede Sveti Duh, Balintfelde i Dimičkovinu.⁶³⁰

Nekoliko je elemenata koje valja podcrtati u cijelom slučaju. Kao prvo, Dimičkovinu je predstavljala neku vrst „ženskog“ posjeda, koji je Benedikt I. dao svojoj sestri da bi, nakon što je vratio u kontrolu roda, Pavao potom dao svojoj supruzi, da bi od nje prešla na njihovu kćer Anu I. kao djevojačka četvrt. Drugo, cijeli slučaj ocrta dugotrajne veze među svojtom, čemu je zasigurno pridonosila i geografska bliskost njihovih posjeda.⁶³¹ Pavao II. je održavao kontakte i surađivao sa svojim zetom, kao i njegovi potomci s Petrovim sinovima, a te veze su pratile i daljnje zemljišne transakcije (Stjepan I. i sin mu Nikola IV. s Petrovim sinovima). S druge strane, ti odnosi bili su obilježeni i sukobima, sve na ime Anine djevojačke četvrti. Sinovi Petra Kaštelana tako su se sukobili s Pavlom III., unukom Pavla II., a uzrok spora su bila potraživanja Kaštelanovića. Spor je nastavljen i u 15. stoljeću s tim da je glavnu ulogu preuzeo Pavlov praunuk Ladislav I., kojem su se priključili i Demetrovi potomci, koji više nisu nastupali obrambeno, već su unuke Petra Kaštelana optužili kako nepravедno drže

⁶²⁹ MNL OL, DL 108309.

⁶³⁰ MNL OL, DL 43876.

⁶³¹ Udaljenost odnosno blizina jedan je od onih elemenata koje se vrlo lako smetnu kad je u pitanju održavanje društvenih odnosa; za utjecaj geografskog faktora na održavanje veza braće i sestara vidi na primjer Jonathan R. Lyon, *Princely Brothers and Sisters: The Sibling Bond in German Politics, 1100-1250* (Ithaca: Cornell University Press, 2013), 53-59.

njihove posjede. Kao i u slučaju Pavla II. s početka 14. stoljeća, koji je kao treća generacija nakon što je posjed prešao na žensku liniju Dimičkovinu uspješno vratio u svoje ruke, tako je i Ladislav I., kao treća generacija nakon što je taj isti Pavao II. posjed ponovno preusmjerio na žensku liniju, zahtijevao njegovo vraćanje u ruke roda. U konačnici, slučaj ukazuje i na element svjesnog manipuliranja običajnim propozicijama. Kada su se Petrovi potomci pozivali na to kako je Petar bio bez posjeda i kako je u skladu s tim djevojačka četvrt njegove supruge trebala biti dana u zemlji oni su bili sve samo ne bez posjeda i neplemeniti, na što su ukazivali i sami Pekri, no Kaštelanovići su isticanjem toga očigledno nastojali poboljšati svoje izgleda za dobivanje sporova kako s Pekrijima tako i s Ivanom Marotom.

Drugi slučaj u kojem se zemlja također darivala kao djevojačka četvrt tiče se braka bana Petra II. s nekom pripadnicom Šikloša, najvjerojatnije kćerkom Gyule. Odnosi među svojtom mogu se pratiti i kroz narednu generaciju, Petrovih sinova i Gyulinih unuka, kada su prošli od faze suradnje 1290-ih do sukoba na samom početku 14. stoljeća.⁶³² Tijekom 1320-ih i 1330-ih ih ponovno obilježavaju njihovi međusobni dobri odnosi. Petar Nikolin tako je 1325. Pavlu II. Pekriju, kojeg naziva *karissimo et dilecto proximo nostro*, prodao vinograd u posjedu Csukma (*Chokma*), a Pavao II. je krajem 1330-ih najvjerojatnije bio predložen od strane Petra za arbitra u sporu koji je ovaj vodio oko djevojačke četvrti svoje sestre Ilone, ali je bio odbijen.⁶³³ Najjasniji znak tih dobrih odnosa svakako dolazi iz listopada 1343. kada je Petar Nikolin sa svojim sinovima Pavlom, Stjepanom i Nikolom daje *proximo ipsorum karissimo* Pavlu II. na ime djevojačke četvrti Pavlove bake, žene bana Petra II. te *ob amorem fraterne dilectionis* sedam kmetskih kurija u njihovom posjedu Šiklošu, s vinskom daćom (*akonis*) kako u Šiklošu tako i u njihovom posjedu Csukma, nadalje tri vinograda u posjedu Csukma s jednim kmetom, čuvarem tih vinograda, potom neki ribnjak *Vynetech* u blizini sela Donji Miholjac (*Zenchmyhal*) koji se bio smješten oko Drave, zajedno s otocima oko Drave koji se tamo nalaze.⁶³⁴ O odnosim Pekrija sa Šiklošima govori još jedna isprava iz lipnja 1344. Iz nje se saznaje kako je Pavao Petrovov od Šikloša dao u zalog Pavlu II. neku

⁶³² Vidi poglavlje *Rod u razdoblju uspona oligarha*.

⁶³³ MNL OL, DL 99903; MNL OL, DF 259844 (isprava je oštećena pa je nemoguće sa preciznošću pročitati dio u kojem se spominje sin Lovre de Pukur; za prijepis vidi László Koszta, „A Pécsi Káptalan kiadatlan oklevelei (1325-1339)“, u: *Baranyai történetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve 1992/1995*, ur. László Szita (Pécs: Baranya Megyei Levéltár, 1995), 33-34.

⁶³⁴ MNL OL, DL 100013. Za akonis vidi Zlatko Herkov, *Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, sv. I. (Zagreb: JAZU, 1956), 50-51, 179-180.

posjedovnu česticu u Šiklošu za 15 maraka banskih denara, ali nije nazad otkupio u za to određenom trenutku.⁶³⁵ Teško je na temelju ove posljednje vijesti razaznati nešto više o odnosima Pavla II. s novom generacijom Šikloša (Petar je najvjerojatnije umro negdje tijekom 1343., budući da je već tijekom 1341. bio na zalasku života⁶³⁶), no ono što je sigurno jest kako su Petrovi sinovi sasvim sigurno znali tko je bila sestra njihovog djeda Nikole, odnosno kakve veze su ih spajale s Pekrijima. Drugim riječima i u ovom slučaju se mogu zamijetiti dugotrajne veze među svojtom, međusobnu pomoć koju su jedni drugima pružali (Lovri I. oko povratka Osuvka, Pavao II. Petru u sporu oko djevojačke četvrti njegove sestre), ali i sukob (Lovre I. i Nikolini sinovi). Također, osim što je bila riječ o svojti oni su također bili u neposrednom susjedstvu (nekih je desetak kilometara između Donjeg Miholjca i Šikloša, s tim da su Šikloši imali i neke posjede bliže Dravi).

Darivanje djevojačke četvrti u zemlji može se naslutiti u još dva slučaja. Prvi je povezan s brakom Klare Kostajničke s Nikolom IV. Pekrijem, a spominje se u sporu Kostajničkih s Pavlom Zrinskim. Pavao je naime optužio Klarinog oca Nikolu i Nikolinog bratića Ivana kako su Klari, Nikolinoj supruzi, darovali neke posjede, čemu se Zrinski usprotivio.⁶³⁷ Potreba Zrinskog da naglasi za koga je Klara udana vrlo vjerojatno je posljedica toga da su ta darivanja bila povezana uz njenu udaju, pa se može pretpostaviti kako je bila riječ o Klarinoj djevojačkoj četvrti iako to nije eksplicitno naznačeno. Drugi slučaj je vezan uz Margaretu od Peći, majku Ladislava I. Pekrija. Kako je prethodno istaknuto Ladislav I. se 1427. pozivao na *ius maternum* koji je imao u posjedima maloljetnog Ladislava od Zobočine budući je Margaretin brat, Pavao od Peći stekao prava u tim posjedima tijekom 1390-ih. Da se taj *ius maternum* odnosio upravo na djevojačku četvrt svjedoči i protestna isprava iz 1405. kojom se ban Pavao od Peći protivio presizanjima Nikole Treutela na posjede Nikole Vlatkovog od Bršljanova, nastupajući pritom, među ostalima, i u ime Ruže supruge Ladislava Kaštelanovića, Margarete udovice Nikole III. Pekrija i Elene udovice Nikole Dominikova od Dišnika, svih triju pripadnica obitelji Pavla od Peći i Nikole Vlatkovog.⁶³⁸ Braneći prava na posjede Pavao je to dakle radio i na korist svoje sestre i rođakinja, prava koja su se zasigurno odnosila na njihove djevojačke četvrti. Dok je za prvi slučaj sasvim jasno kako je djevojačka

⁶³⁵ MNL OL, DL 40949.

⁶³⁶ AO IV, br. 66, 87-88.

⁶³⁷ MNL OL, DL 34198.

⁶³⁸ MNL OL, DL 103409.

četvrt bila povezana s davanjem u zemlji, u ovom drugom slučaju to nije sasvim jasno, jednako tako je mogla biti dana u novcu. Dva slučaja imaju ipak jednu iznimno važnu sličnost: u oba slučajevima dugotrajne veze sa svojtom, kakve se razaznaju na primjeru s Kaštelanovićima i Šiklošima, nisu održavane i to iz bioloških razloga. Nikola Kostajnički umro je negdje tijekom 1410-ih, a već prije toga 1403. umro je i njegov zet Nikola III. Pekri, ban Pavao od Peći bio je pokojni 1409., a prije njega su izgleda umrla i njegova braća. Ladislav I. Pekri koristio je neko vrijeme svoje veze s Nikolom Vlatkovim (zalaganje Mogora), no njegovom smrću prekinut je i taj odnos budući je skrbništvo nad njegovim maloljetnim sinom Ladislavom preuzeo rođak iz Dobre Kuće Benedikt.⁶³⁹ U takvim okolnostima više jednostavno nije bilo nikoga na strani svojte, što je samo po sebi bio nemali udarac za Pekrije, posebno Ladislava I.

Prethodna razmatranja otvaraju put nizu zaključaka koji se tiču daleko širih pitanja od djevojačke četvrti. Najprije bih ipak istakao koje su pune reperkusije činjenice da je značajan dio djevojačkih četvrti davan u zemlji, kako potvrđuju i slučajevi vezani uz same Pekrije. Komentirajući omjer koji je, uz ponešto nizlaznog trenda, išao u korist davanja u zemlji Banyó je još jednom rasvijetlio Werbőczy „ideologiju solidarnosti roda“ ispravno ukazujući na fleksibilnost običaja nasuprot Werbőczyjevim krutim okvirima. No, naglasak koji se stavlja na fleksibilnost ipak ostavlja dojam kako je i dalje riječ o nekoj vrsti devijacije od pravila. Njegovi rezultati i oni iznijeti ovdje zapravo znače kako je davanje djevojačke četvrti u zemlji bio običaj i to izgleda duboko ukorijenjeni običaj među plemstvom. Ukoliko je kao dokaz tome potrebno navesti primjere kojima se davanje u zemlji eksplicitno naziva običajem mogu se podastrijeti i takvi slučajevi koji ne bi kao kod Kaštelanovića, gdje se sasvim eksplicitno navodi kako se djevojačka četvrt daje *cum possessione iuxta regni consuetudinem*, bili opterećeni određenom hipotekom „iznimnosti“ koju navodi Werbőczy. Prvi se tiče plemkinje Elizabete iz Rovišća koja je 1378. prodavala neke posjedovne čestice koje su joj „iz očevih posjeda prema hvalevrijednom i isprobanom običaju kraljevstva na ime djevojačke legitimno pripale podjelom s braćom“.⁶⁴⁰ Drugi slučaj dolazi iz 1391. kada je Ladislav sin Filipa de Vyadwar dajući svoju kćer Anu za suprugu Urbanu sinu Kose iz garičkog distrikta potaknut ljubavi prema kćeri dao četvrtinu svojih posjeda na koji god način mu pripadali

⁶³⁹ Vidi poglavlje *Žigmundovo doba*.

⁶⁴⁰ CD XV, br. 254, 347-8.

prema isprobanom običaju kraljevstva.⁶⁴¹ Kako oba primjera dolaze iz Slavonije mogli bi se prigovoriti kako se to onda odnosi samo na običaje „kraljevine Slavonije“, no s obzirom na prethodna razmatranja skloniji sam vjerovanju kako su oni i *ultra* i *citra Dravam* koji su ženskim pripadnicama svojih obitelji djevojačku četvrt davali u zemlji smatrali kako to rade po prokušanom i isprobanom običaju.

Djevojačke četvrti vezane uz Kaštelanoviće i Šikloše karakterizira i ono što Banyó naziva „odgođenim donacijama“.⁶⁴² Pavao II. Pekri je dobio djevojačku četvrt svoje bake, vjerojatno nekih sedamdesetak godina nakon sklapanja braka, dok je ona vezana uz Kaštelanoviće još specifičnija jer je davana „u obrocima“; dio je dao Anin otac, a dio njena braća te njihova djeca (Nikola IV.), dok dio uslijed promjene u vlasništvu nad posjedom nije nikad niti isplaćen. Vrlo je teško objasniti uzrok(e) i razlog(e) tog fenomena kao što priznaje i sam Banyó; primjer Pekrija prvenstveno pokazuje kako je dobar dio te dinamike ovisio o međusobnim odnosima među svojtom. Iako bez mogućnosti davanja decidiranih odgovora o uzrocima „odgođene donacije“, fenomen svejedno otkriva jedan iznimno zanemaren aspekt, na koji se tek vrlo kratko i bez dublje eksplikacije njegovih reperkusija osvrće i Banyó: „žene i njihovi nasljednici zadržavali su snažne veze s očinskom obitelji“.⁶⁴³ Takav zaključak prkosi duboko ustaljenim razmišljanjima o relativnoj neznačajnosti ženidbenih veza i odnosa koji su proizlazili iz braka, koji porijeklo vuku još od Werbőczy koji u jednom trenutku, u najboljoj maniri antropologa koji objašnjava logiku funkcioniranja patrilinealnih descendentnih skupina, ustvrđuje kako kćerina djeca neće biti pod autoritetom njenog oca ili djeda jer sinovi „pripadaju očevoj obitelji, a ne majčinoj“.⁶⁴⁴ Najbolje se takva razmatranja zapravo ogledaju u fokusu na brak i ženidbu kao na još jedan način rasipanja rodovskih posjeda, što se na primjer moglo spriječiti ograničavanjem mogućnosti ženidbe nekome od sinova.⁶⁴⁵ Još je jasnije to iz Fügedijevih zaključaka kako je znanje precima po ženskoj liniji bilo iznimno

⁶⁴¹ MNL OL, DL 100242: „*filiali ductus amore quartam partem predictae possessionis Vyaduar vocate et aliarum universarum possessionum seu porcionum possessionarium suarum ipsum quoquomodo contingentium ubilibet habitatum apud manus suas existentium predictae nobili puellae filiae suae de regni consuetudine approbata pro quarta filiali provenientem*“.

⁶⁴² Banyó, „Filial Quarter“, 59-64.

⁶⁴³ Banyó, „Filial Quarter“, 62. Na to upućuje i praksa „povratnih brakova“ koju je u slučaju Elefánthija otkrio Fügedi, mada se Fügedi fokusira na to tek kao dio ženidbeni strategija, 102-107.

⁶⁴⁴ *Tripartit*, 120.

⁶⁴⁵ Valja pritom naglasiti kako to nipošto ne znači kako je riječ o beznačajnom pitanju, ali ono opet dolazi isključivo iz perspektive solidarnosti roda.

oskudno, dajući primjere gdje neki nisu znali ime svoje bake ili tetke.⁶⁴⁶ Ako ne postoji znanja o ženskim precima i pripadnicama obitelji iz toga vrlo jasno slijedi logičan zaključak kako netko nije mogao niti gajiti odnose sa svojtom ukoliko nije uopće znao tko mu je svojta. Međutim, primjeri „odgođene donacije“ koje donosi Banyó govore sasvim suprotno, svjedoče o iznimnom znanju o „ženskim“ vezama i porijeklu po ženskoj liniji, koje se protezalo kroz nekoliko generacija.⁶⁴⁷ Na primjer Elizabeta Demeskova znala je tko je njezina baka, a Pavao II. je zasigurno znao tko je sestra njegovog pradjeda, kao što je znao tko je njegova baka, a sinovi Petra Šikloša tko je sestra njihovog djeda, dok su unuci Petra Kaštelana znali tko im je bila baka, a Ladislav I. Pekri tko je bila sestra njegovog pradjeda. Ovim slučajevima može se dodati još jedan primjer znanja o ženskim precima, kada je generalni vikar zagrebačke crkve Ivan u sklopu jednog spora naveo kako je sin Katarine, kćerke Anke, kćerke Ane, kćerke Katarine kćerke Ladislava, pokazujući kako je znao tko mu je šukunbaka – tomu valjda niti ne treba dodati kako je takvo znanje Ivan pokazao u sklopu spora oko djevojačke četvrti.⁶⁴⁸ Dakle, takva vrsta pamćenja bila je usko povezana sa znanjem o (potencijalnim) pravima na određene posjede; genealogija ženskih predaka i rođakinja, to jest praćenje porijekla po ženskoj liniji bilo je vrlo usko povezano uz „genealogiju zemlje“.⁶⁴⁹ Pritom je važno naglasiti da čak ukoliko je djevojačka četvrt bila isplaćena u novcu ona je i dalje počivala na procjeni vrijednosti zemlje, odnosno uvijek je bila vezana uz zemlju, koja je služila kao fizički, opipljiv podsjetnik na jednom uspostavljene veze i s time preuzete obveze.⁶⁵⁰

Dugotrajne veze među svojtom i s time povezano dugotrajno pamćenje o tim vezama, posebice kroz zemlju kao medij pamćenja, koja je iznimno često davana kao djevojačka četvrt: svi ovi elementi bacaju drukčije svjetlo na „veliko“ pitanje, to jest paradoks: kako je zemlja kao „neotuđivo dobro“ napuštala rod? Odgovor se nalazi u suštine veza koje je ona

⁶⁴⁶ Fügedi, „Veba volant“, 15-16.

⁶⁴⁷ Banyó, „Filial Quarter“, 59-64.

⁶⁴⁸ CD XIII, br. 380, 534.

⁶⁴⁹ Vezu znanja o precima u sklopu čuvanja raznih prava jasno ističe Fügedi, Verba Volant, 15-16. Termin „genealogija zemlje“ preuzet je od Patricka Gearyja koji u više radova ističe značaj zemlje i posjeda za pamćenje i definiranje rodbinskih zajednica, Patrick J. Geary, *Phantoms of Remembrance: Memory and Oblivion at the End of the First Millenium* (Princeton: Princeton University Press: 1994), 78-79, isti, „Exchange and Interaction between the Living and the Dead in Early Medieval Society“, u: *Living with the Dead in the Middle Age* (Ithaca: Cornell University Press, 1994), 80-83; isti, „Land Language and Memory in Europe 700-1000“, *Transactions of the Royal Historical Society* 9 (1999): 170-172.

⁶⁵⁰ Ovo mi se čini posebno važno naglasiti jer Banyó donosi primjere „odgođenih donacija“ koje su nakon nekoliko generacija isplaćene u novcu, „Filial Quarter“, 60-62.

stvarala, odnosno usko je povezan s motivima davanja djevojačke četvrti. Dio dosadašnjih odgovora na ovaj posljednji segment polazi od difuzionističkih pretpostavki, posebice veze s *lex Falcidia*, odnosno naglašavaju ulogu crkve u promoviranju takve prakse.⁶⁵¹ S druge strane, Banyó u osnovi daje jedno tumačenje koje se može svesti na „prirodna nastojanja“ roditelja da ostave nešto svojim kćerima.⁶⁵² Werbőczy, na čije se objašnjenje djevojačke četvrti ni Rady ni Banyó začudo nisu osvrnuli, kaže kako djevojačka četvrt predstavlja prava djevojaka i žena u očinskim nasljednik posjedima koji im se daje „*in signum parentele propagationis*“.⁶⁵³ Engleski prijevod koji se daje uz Werbőczy tekst („znak porijekla od roda“) sasvim je u skladu s ideologijom solidarnosti roda, jer naglašava vezu ženskih članova s rodom, a iz te perspektive se onda ističe i utjecaj zemlje – ili barem nekakvog prava na nju – u oblikovanju roda, jer se ženske pripadnice kao takve definiraju upravo kroz prava na zemlju. Međutim, tek malo drukčiji prijevod može ukazati na svojevrsan paradoks; naime djevojačka četvrt može stajati kao „znak produljenja roda“.⁶⁵⁴ U tom kontekstu riječ je o vrlo kratkotrajnom produljenju, odnosno o nekoj vrsti slijepe ulice – ukoliko ženski članovi i nastavljaju lozu one to čine u okviru drugog roda, kako je to eksplicirao i sam Werbőczy. Međutim, zaključak kako je riječ o slijepoj ulici, odnosno o paradoksu otuđenja „neotudivog“ proizlazi iz perspektive u kojoj se djevojačka četvrt promatra tek kao indikator solidarnosti roda – pomicanje očista na odnose sa svojom okreće pak stvari naglavačke. Dugotrajni odnosi među svojom kakvi su bili oni Pekrija s Šiklošima i Kaštelanovićima ukazuju kako je transfer „neotudivog dobra“ zapravo imao dvostruki aspekt. S jedne strane posjedi su služili kao trajni i stalni podsjetnik nevjesti kako je ona pripadala očevoj obitelji, a isto je vrijedilo i za njenu djecu i druge potomke, jer su prateći „genealogiju“ zemlje dolazili do majčine obitelji. Uživanjem i iskorištavanjem posjeda koji su došli iz majčine roditeljske obitelji stvarala se spona njih i kćerinih potomaka, oni su dio svog identiteta gradili i kao unuci/nećaci rodbine po majčinoj liniji. Također, vidljiva je i svojevrsna briga kćerinih roditelja oko njenog nastavljanja i produženja obitelji u koju se udala. U ispravi iz 1340. Pavao II. Pekri daje posjede kćeri i preko nje njenom suprugu, ali uz ogradu kako se oni vraćaju Pavlu i njegovim

⁶⁵¹ Martyn Rady, „The Filial Quarter and Female Inheritance in Medieval Hungarian Law“, u: ...*The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways...: Festschrift in Honor of János M. Bak*, ur. Balázs Nagy i Marcell Sebok (Budapest: CEU Press), 424.

⁶⁵² Banyó, „Filial Quarter“, 4, 64.

⁶⁵³ *Tripartit*, 170.

⁶⁵⁴ Pojam *parentela* tek se još jednom upotrebljava u tekstu pa je vrlo teško preciznije razaznati u kojem smislu ga koristi Werbőczy, *Tripartit*, 200.

potomcima ukoliko brak ne urodi plodom, to jest djecom.⁶⁵⁵ Drugim riječima, Pavao II. pristaje na gubitak „neotuđivog dobra“ samo pod cijenu da dobije unuke. Dakako, riječ „gubitak“ znači vraćanje na promatranje tih odnosa i transakcija kroz logiku „solidarnosti roda“. Daleko plodonosnija perspektiva je ona dara, i obveze koja prati dar.⁶⁵⁶ Iz takve perspektive se može reći kako djevojačka četvrt predstavlja dar koji na neki način obvezuje primatelja dara – a to su mlada, a preko nje i njena djeca –, u njemu usađuje osjećaj pripadanja, to jest onaj tko daje dar putem njega zadržava „interese“ u kćeri i njenim potomcima. Taj „interes“ je pak održavanje memorije o majčinoj liniji i obitelji, memorija koja se, uz posjedovanje „neotuđivih dobara“ kao markera identiteta, najlakše čuvala upravo kroz kontakte i razne vrste transakcija između dvaju obitelji/rodova koji se vežu bračnom sponom.

Prethodni zaključci nipošto se ne bi smjeli uzeti kao znak generalizacije koja za cilj ima pružiti definitivno ili sveobuhvatno tumačenje fenomena djevojačke prakse – ne gajim nikakvu vrstu iluzija kako je riječ o „receptu“ primjenjivom na cjelokupno plemstvo i njihove nasljedne prakse i ženidbene strategije i njima pripadajuće odnose sa svojtom.⁶⁵⁷ Prvenstveno im je cilj objasniti specifične veze Pekrija, prvenstveno s Kaštelanovićima i Pekrijima. No, i ova razmatranja ukazuju na mogućnost redefiniranja istraživačkih pitanja i pristupa koji bi mogli bolje pomoći u razumijevanju nekih drugih slučajeva od pristupa temeljenog na „solidarnosti roda“. Pored toga, prethodni zaključci nikako ne znače kako su odnosi među svojtom bili lišene trenja i sukoba, koje je proizlazilo upravo iz naravi zemlje kao „neotuđivog

⁶⁵⁵ Takva klauzula javlja se često kod darivanja djevojačke četvrti, Banyó, „Filiat Quarter“, 53.

⁶⁵⁶ Iz ove perspektive i značenje ženskog nasljedstva poprima drukčiju perspektivu: bez obzira što ima pravo na četvrtinu u trenutku kada je kćer treba uzeti tada se ta transakcija odigrava u obliku donacije, u formi dara. Za dar vidi klasično djelo Marcel Mauss, *The Gift: The form and reason for exchange in archaic societies* (London, Routledge, 1990), od koga je dio svojih razmišljanja o neotuđivim dobrima crpila i Weiner, uz kritiku koja se najviše odnosila na Maussove ideje o reciprocitetu kao pokretaču dara, pa stoga ovdje i naglašavam element „obveze“ radije negoli reciprociteta; dobar pregled radova o srednjovjekovnim praksama darivanja i ulozi dara, mada isključivo iz perspektive odnosa s religijskim institucijama, daje Arnoud-Jan A. Bijsterveld, „The Medieval Gift as Agent of Social Bonding and Political Power: A Comparative Approach“, u: *Medieval Transformations: Text, Power, and Gifts in Context*, ur. Esther Cohen, Mayke B. de Jong (Leiden: Brill, 2001), 123-156.

⁶⁵⁷ Suzana Miljan, „Plemićko društvo“, 101 tako zaključuje kako je takva praksa bila specifična za *iobagiones castri*; vidi i primjer Turopolja gdje je djevojačka četvrt isplaćivana u zemlji Marija Karbić, „Property Relations and Family Structure of the Nobility in the Sava and Drava interamnum in the Middle Ages“, u: *Slovakia and Croatia: Historical Parallels and Connections (until 1780)*, ur. Martin Homza, Jan Lukačka, Neven Budak (Bratislava: Department of Slovak History, Faculty of Philosophy, Comenius University in Bratislava, 2013), 243-44.

dobra“. Nastojanja Pavla II. da vrati Dimičkovini i sukobi nekih Pekrija s Kaštelanovićaima i više su nego jasan znak toga. Takve vrste tenzija savršeno ocrtava jedan slučaj s kraja 14. stoljeća iz županije Zabolcs kada je Katarina vratila svome bratu posjede koje joj je dao za djevojačku četvrt iz straha kako će to uzrokovati sukobe među njihovim potomcima. Međutim, to nije značilo kako se Katarina u potpunosti odrekla svoje djevojačke četvrti: ona je za nju primila novčanu kompenzaciju („*habita ab eodem fratre suo de dictis iuribus pecuniaria satisfaccione*“).⁶⁵⁸ Dakle, strah od sukoba proizlazio je upravo iz otuđivanja „neotuđivog“, a ne zbog same isplate djevojačke četvrti, iz čega bi se moglo zaključiti kako je na djelu bio instinkt „solidarnosti roda“. Međutim, kojeg to roda? Nije bila riječ o potezu „pripadnika roda“ već o gesti kojom su se nastojali očuvati dobri odnosi među djecom brata i sestre koji nisu pripadali istom rodu. Slučaj upućuje na još jednu dimenziju: želje i nastojanja jedne generacije nisu morala biti prihvatljiva i idućim generacijama – dok je brat bio spreman sestri djevojačku četvrtinu dati u posjedima, postojao je strah kako takav aranžman neće biti prihvatljiv njegovoj djeci. Jednako tako Benedikt I. je bio spreman prepustiti Dimičkovinu svojoj sestri, dok njegov sin nije imao takvih intencija, a njegov unuk je pak činio sve kako bi je vratio u svoje ruke; i u slučaju s Kaštelanovićima isplata djevojačke četvrti postala je problem (dijelu) Pavlovih unuka. Već iz ovih primjera vidljivo je kako objašnjenje pojave sukoba ne proizlazi tek iz biološke/genealoške/generacijske udaljenosti od onih koji su sklapati dogovore – odnosi su ovisili o drugim faktorima koje nije najlakše razaznati, već je lakše govoriti o njihovim posljedicama. U kojoj mjeri je na to utjecala činjenica da su braća sklapanjem braka stjecali „vlastitu“ svojtu s kojom nisu nužno obostrano dijelili odnose – problem koji se nije pojavljivao kad su supruge nalazili u istoj obitelji, poput veza s sestrama Horvat i Pećima – i što je svaka nova generacija činila isto teško je razaznati. No, iz prethodnih razmatranja i primjera proizlazi važan zaključak kako se oni koji su ulazili u takve transakcije koje su uključivale posjede nisu nužno vodili interesima svojih muških potomaka, iako su ih, kao Katarina, mogli biti svjesni.

⁶⁵⁸ Kálmán Géresi, *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára*, sv. I (Budapest, 1882), br. 250, 416; slučaj spominje Banyó ali bez uviđanja njegovog punog značaja.

Ženidbene strategije nezaobilazno su poglavlje svake studije slučaja pojedinih plemićkih rodova. No, kao što sugerira izbor riječi, odnosno pojam „strategija“, u fokusu tih studija su okolnosti i kontekst sklapanja braka i u tom pogledu veze koje se uspostavljaju između dvaju obitelji doimaju se tek kao nešto što se tiče jedne generacije.⁶⁵⁹ Primjeri vezani uz Pekriju otkrivaju pak dugotrajne veze sa svojom, koje je moguće pratiti i kroz nekoliko generacija. Naravno, nisu sve veze bile takve, neke su prekidane uslijed biološkog izumiranja, što je predstavljalo nemali udarac na društveni kapital Pekrija, a izgleda kako je za održavanje takvih dugotrajnih veza jedan od preduvjeta bila i geografska blizina. Jedino je u Fügedijevoj raspravi o Elefánthijima moguće razaznati slične više-generacijske odnose sa svojom i to prvenstveno preko onoga što Fügedi naziva „povratnim brakovima“.⁶⁶⁰ No, takva je praksa u jednom pogledu u neskladu s Fügedijevim zaključcima o krhkom znanju o vezama preko ženske linije, jer, kako autor ističe, bez obzira na takvu praksu, nikad nisu sklapani brakovi koji bi se kosili s kanonskim odredbama, iz čega slijedi kako je genealoško pamćenje o vezama preko ženske linije moralo biti živo.⁶⁶¹ Kako pokazuju prethodne stranice teško je precijeniti ulogu djevojačke četvrti u održavanju pamćenja o tim vezama i održavanju odnosa sa svojom. Međutim, djevojačka četvrt najčešće se promatrala iz vizure solidarnosti roda, kao oblik ženskog nasljedstva koji je zadirao u „neotuđivo dobro“, zemlju, pa je njena uloga u oblikovanju odnosa sa svojom gurnuta u drugi plan. Takav pristup uvelike proizlazi iz oslonca na Werbőczyjev Tripartit, koji je u sklopu „ideologije solidarnosti roda“ izniman naglasak stavio na neotuđivosti zemlje, što je dugo vremena, uvelike zbog nerazumijevanja naravi običajnog prava, bio fokus povjesničara. Drukčija perspektiva otkriva kako su se veze sa svojom definirale kroz „neotuđivo dobro“ koje su očevi i barem neki njegovi muški potomci bili spremni prepustiti kao znak neprekinutih veza s kćerkom/sestrom i njenim potomstvom, kao neku vrstu zaloga za neprekinutu „uzajamnost postojanja“.⁶⁶² Naravno, to ne znači kako su ti odnosi bili lišeni sukoba, no ni bratski odnosi, pa ni oni između roditelja i

⁶⁵⁹ Vidi na primjer Karbić, *Plemićki rod*, 103-108; Karbić „Šubići“, 229-238.

⁶⁶⁰ Fügedi, *Elefánthy*, 103-109.

⁶⁶¹ Fügedi, *Elefánthy*, 108. Što zapravo samo ukazuje na to kako je srodstvo u srednjovjekovnoj Europi smatrano bilateralnim u pogledu ostvarivanja, u očima Crkve, legitimnih bračnih veza, odnosno promatrano je kroz *ego* perspektivu, Theodore Evergates, *The Aristocracy in the County of Champagne, 1100-1300* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007), 88.

⁶⁶² Za sintagmu vidi Marshall Sahlins, *What Kinship is – And is Not* (Chicago: University of Chicago Press, 2013).

djece nisu bili oslobođeni takve vrste tenzija pa ih nitko a priori ne osporava: naprosto, „ideal uključuje sam svoj neuspjeh“.⁶⁶³ To što su se ti ideali i u slučaju svojte i pripadnika roda prelamali oko posjed ukazuje na sličnosti veza i obveza u središtu kojih su stajala „neotuđiva dobra“.

⁶⁶³ Rupert Stasch, *Society of Others: Kinship and Mourning in a West Papuan Place* (Berkeley: University of California Press, 2009); citirano u: Sahlins, *What Kinship is*, 54.

SUSJEDSTVO

Sumedaši (*commetanei*) i susjedi (*vicini*) igrali su značajnu ulogu u životu plemstva, kao izvor solidarnost i međusobne pomoći, ali i kao izvor sukoba i trenja. Susjedi su bili prisutni kao svjedoci kod uvođenja u posjed, prilikom razgraničavanja i određivanja granica posjeda, bili su važni svjedoci uopće o posjedovnim pitanjima, a u konačnici su kao susjedi i sami imali određena prava vezana uz mogućnosti prvokupa. Njihova svjedočenja nisu se ticala sam prava već i povrede tih prava, posebno u slučajevima nasilja, nasilja koje je vrlo često dolazilo upravo od strane tih istih susjeda, ali su u tim sukobima (drugi) susjedi priskakali jedni drugima u pomoć, ili na temelju prijateljstva ili rodbinskih veza, ili je, kao najčešći oblik sudjelovanja u takvim sporovima, srednje plemstvo u službu uzimalo niže plemstvo iz susjedstva, sa svim prednostima i manama koje je to donosilo. Svi ovi elementi susjedskih odnosa pojavili su se u ovom ili onom obliku na prethodnim stranicama. Pekri su s obzirom na to kako su imali dva ogromna vlastelinstva, Pukur i Osuvak, na temelju susjedskih odnosa imali dvije značajno različite društvene mreže. Pratiti detalje tih odnosa vrlo je teško, s time da se pojedina od tih dvaju mreža jasnije otkriva u različitim vremenskim periodima: ona oko Osuvka se najbolje može sagledati u razdoblju uspona oligarha, dok se ona vezana uz Pukur možda najjasnije očitava u drugoj polovici 14 stoljeća; prva polovica 15. stoljeća je pak specifična jer kao nikada do tad jedna obitelj, Maroti, predstavlja sponu između te dvije mreže i to kao (za Pekrije u negativnom aspektu) najvažniji dio tih mreža. Kako je dobar dio vezanog uz te susjedске mreže već prethodno obrađen ovdje ću tek podcrtati neke od najvažnijih elemenata, uz ponešto više pozornosti koja će biti posvećena drugoj polovici 14. stoljeća.

Uspon oligarha i slabljenje kraljevske vlasti od 1270-ih potpuno su izmijenili odnose moći kako na razini kraljevstva tako i na lokalnoj razini, gdje su lokalne prilike postale domena oligarha koji su u potpunosti odmjénili kraljevski autoritet. Kako je rečeno posjedi Pekrija, kako Pukur tako i Osuvak, uvelike su se nalazili na granicama pojedinih oligarhijskih struktura moći, od kojih su najvažnije bile one Gisingovaca i Babonića (o utjecaju širenja moći Ugrina Csáka na Pekrije nemoguće je išta reći). Iz te pozicije razumljivo je kako su Pekri od 1280-ih, posebice nakon smrti bana Petra koji je imao dovoljno moći i umješnosti kako bi i sam bio dio visoke politike onog doba, najvjerojatnije dobar dio vremena bili vezani

uz Gisingovce, kako se to najjasnije vidi na samom početku 14. stoljeća. U sklopu tih širih političkih gibanja Pekri su vodili i lokalne susjedske sukobe sa svojim „vršnjacima“, sukobe koje su vrlo vješto rješavali, kako pokazuje način na koji su stvarali ono što će od 14. stoljeća zapravo predstavljati vlastelinstvo Osuvak. Pritom su Korodski, Óvári i Šikloši bili najvažniji takmaci, s tim da su odnosi s posljednjima prolazili kroz faze suradnje i sukoba. Iako je teško reći jesu li sukobi s Korodskima i Óvárima bili kontinuirani, pojedini vremenski isječci kada se ti sukobi vide pokrivaju duge vremenske periode – s prvima od početka 1290-ih do 1318., a s potonjima od 1277. do 1304. – što ukazuje na trajne konfiguracije odnosa na lokalnoj razini.

Urušavanje moći Gisingovaca i zauzimanje dobrog dijela njihovih utvrda kako od strane kralja tako i od strane Babonića imao je značajne reperkusije po Pekrije. Njihova reakcija bila je okretanje k novim susjedima Babonićima, iako vrlo kratkotrajno budući da je dolazak bana Mikca u Slavoniju značio stvarnu uspostavu kraljevskog autoriteta u Slavoniji. Taj autoritet se najjasnije ogledao u preuzimanju utvrda oligarha i njihovih ljudi, a preuzimanje tih utvrda za one u njihovom susjedstvu značio je i drukčiju vrstu susjedstva: njih su držali kaštelani koje je postavljao ban. Ukoliko je točna pretpostavka kako je Pavao II. Pekri mogao računati na podršku bana Mikca onda i niz utvrda koje je tijekom 1320-ih i 1330-ih preuzeo/osvojio Mikac u susjedstvu Pukura vjerojatno nisu predstavljale izvor prijetnje Pavlovim interesima, kakav su mogle da su bile u „krivim“ rukama. Takav je slučaj bio s Petrom od Dobre Kuće koji je negdje prije 1335. nanio neke poblize nepoznate štete Pavlu II. Pekriju radi kojih je osuđen i na smrtnu kaznu. Prije toga su Petar i njegov brat Leukus bili zarobljeni od strane Mikca jer su opljačkali neke „galske“ (*gallici*) trgove i činili druga zlodjela.⁶⁶⁴ Važan susjed Pekrija su bili i hospitalci, a kako su ga bračne veze spajale s Petrom Kaštelanom Pavao II. je mogao i s te strane računati na dobrosusjedske odnose. Čak i nakon što su Gagnane maknute s vodećih pozicija priorata 1330. Pavao II. je nastavio održavati dobre veze s njima, kako svjedoči činjenica da su njemu i njegovim potomcima 1344. dali neki predij na Dravi u kojem se nalazila Crkv sv. Agneze, uz obvezu da braći godišnje isplate dvije marke.⁶⁶⁵ Iz pozicije relativne sigurnost zaleđa kada je u pitanju bilo susjedstvo i uz vrlo izgledne veze s banom, Pavao II. se onda mogao okrenuti širenju svojih

⁶⁶⁴ Fejér, Codex, VIII/4, br. 302, 592-3.; Karlo Robert je 1335. zamjenom s Petrom i Leukusom preuzeo Dobru Kuću, MNL OL, DL 94413.

⁶⁶⁵ MNL OL, DL 100023. Za micanje Gagnana vidi Hunyadi, *Hospitalers*, 82.

interesa nauštrb nekih od slabijih susjeda, kako upečatljivo „tehniku okupacije“ ocrtava epizoda s Kreštelovcima.

Politika kralja Ludovika uvelike je promijenila konfiguracija susjedstva Pekrija oko Pukura. Najprije je 1351. utvrdu Stupčanicu na ime vjernih službi dobio Petar Treutel, a još veće promjene su uslijedile kao posljedica kraljeve „bosanske“ politike.⁶⁶⁶ Njome su dva ogranka Hrvatinića kroz zamjenu s kraljem dobila Bršljanovac i Dobru Kuću, dvije utvrde u neposrednom susjedstvu Pukura.⁶⁶⁷ Integriranje u novu okolinu u sva tri su slučaja pratili problemi s definiranjem granica njihovih novih posjeda. Pritom su si Petar Treutel i plemići od Dobre Kuće međusobno zadavali najviše problema. Petar je već po preuzimanju Stupčanice ranih 1350-ih imao spor s kaštelanom Dobre Kuće, a razgraničenje posjeda i obrana prava (među ostalim upravo i na dijelove posjeda koji su bili sporni ranih 1350-ih) predstavljali su i kamen smutnje s Nelipićima, protežući se sve do 1390-ih.⁶⁶⁸ Poput rođaka i Vlatko od Bršljanovca dugi niz godina je vodio sporove sa susjedima oko granica svog novog posjeda, od kojih su izgleda najduži bili oni s plemićima od Dišnika, s kojima su se sporili sve do 1380-ih.⁶⁶⁹ Pokušavajući riješiti zategnute odnose sa susjedima Nelipići i Vlatko su probleme pokušali riješiti što bolje se povezujući sa lokalnim susjednim plemstvom, među ostalim i ženidbama, pritom birajući sebi jednake. Koliko je poznato dva braka su sklopili s Kaštelanovićima: Nelipac je za suprugu uzeo Elizabetu Petrovu, a njen brat Ladislav za suprugu je uzeo Vlatkov kćer Ružu.⁶⁷⁰ Vlatko od Bršljanovca je pak okončavanje spora s Kapitančićima od Dišnika očigledno zapečatio i ženidbom svoje kćeri Jelene (Elena) s dojučerašnjim suparnikom Nikolom Dominikovim od Dišnika.⁶⁷¹ Preplitanje društvenih mreža u pogledu bračnih veza na razini susjedstva dolaskom Pavla od Peći i njegove braće i sestre dodatno je integriralo Pekrije u ovaj krug: Nikola III. je oženio Margaretu, a Pavao III. Klaru od Peći (vidi prilog 4).⁶⁷² Jezgru odnosa su pritom činile veze između Pekrija, Kaštelanovića i triju ogranaka Hrvatinića: onih iz Dobre Kuće, Bršljanovca i Peći. Pored veza

⁶⁶⁶ CD XII, br. 41, 50-52.

⁶⁶⁷ Ančić, *Putanja klatna*, 171, 223. Ferdo Šišić, „Iz arkiva grofova Pongračza“, *Starine* 36 (1918): 31.

⁶⁶⁸ Za spor s kaštelanom Dobre Kuće vidi CD XII, br. 91, 132; br. 275, 364-366.; za spor s Nelipićima CD XIII, br. 39, 53-54. CD XIV, br. 101, 151; MNL OL, DL 103351, 106937.

⁶⁶⁹ MNL OL, DL 100091, 103316, 103327, 100174.

⁶⁷⁰ Maček, Jurković, *Rodoslov*, 67-68, 77-79.

⁶⁷¹ MNL OL, DL 103409; iako nije eksplicitno naznačeno kako je riječ o Vlatkovoju kćeri, kontekst u kojem se pojavljuje informacije s iznimnom sigurnošću upućuje na to.

⁶⁷² Vidi poglavlje *Svojta*.

s Kaštelanovićima i Pećima koje su pretresane u prethodnom poglavlju Pavlovi sinovi su očigledno održavali i dobre odnose s Vlatkom od Bršljanovca i sinovima Pavla od Dobre Kuće i prije negoli su Pekri za supruge uzeli njihove rođakinje od Peći. Nikola II. Pekri je 1368. uz pristanak Vlatka kupio neki vinograd koji je potpadao pod utvrdu Bršljanovac, a Gojслав od Dobre Kuće je 1376. dao u zalog Stjepanu I. Pekriju posjed Harejovac u vrbaskoj županiji.⁶⁷³ Od svih prethodno navedenih Pekri su 1350-ih imali spor jedino s Dominikom od Dišnika – uz sinove Leukusa Rodikovog i Nikole literata sina Ivana *de Kuchyan* – koji je započeo Pavao II., a nastavio njegov sin Nikola II., a koji se ticao posjeda Sveti Mihovil u Pukuru, koji je Pavao II. dao u zalog hospitalcu Albertu, a ovaj potom to dao prethodno navedenima.⁶⁷⁴ Međutim, taj spor, ukoliko se zanemare sukobi s rođacima iz Petrove grane, izgleda jako usamljeno, jer se čini kako u razdoblju od kraja 1350-ih pa sve do samog kraja 14. stoljeća Pavlovi potomci nisu bili umiješani u nikakve sukobe na lokalnoj razini i pritom zasigurno nije riječ o slučajnosti. U tom razdoblju Nikola II. Pekri uspeo se do dvora, najprije kao dvorski vitez, a potom se penjući i do položaja baruna kraljevstva, a povrh toga izgleda kako su cijelo vrijeme od 1350-ih pa do Ludovikove smrti sinovi Pavla II. imali društvenu mreže koja je otvarala vrata prema dvoru. Uz društveni kapital koji je to nosilo, značajan je morao biti i simbolički kapital kakav su pružale veze s dvorom. Kada se tome pridoda kako su Pekri imali duboke korijene na tom području, i status „starosjedilaca“ zasigurno je davao dodatnu notu tome simboličkom kapitalu, što su pridošlice poput Kaštelanovića i Hrvatinića tek trebale steći.

Sav taj društveni i simbolički kapital u velikoj je mjeri bio urušen nakon 1403. Čak ni Ladislav I. Pekri koji nije izgubio posjede nije uspio ponoviti ništa niti izbliza slično društvenom usponu djeda Nikole II. Umjesto toga njegove aktivnosti svele su se isključivo na lokalnu razinu, gdje se trebalo nositi s Marotima koji su nakon 1403. predstavljali najznačajnije susjede za sve Pekrije. Ti odnosi su u velikoj mjeri pretreseni u prethodnim poglavljima pa ću se stoga više fokusirati na druge promjene u njihovom susjedstvu. Jedna od tih je bila promjena odnosa sa starim susjedima poput Kaštelanovića i Nelipića, gdje su negdašnje dobre odnose zamijenili sukobi, s prvima oko djevojačke četvrti, a s Benediktom Nelipićem tijekom 1420-ih oko nadzora nad ostavštinom Nikole sina Vlatka. Pored toga, što

⁶⁷³ CD XIV, br. 99, 149-150.; CD XV, br. 136, 194-195; br. 149, 212-213.

⁶⁷⁴ MNL OL, DL 100069.

je možda i važnije, promijenili su se i omjeri snaga među njima. Benedikt Nelipčev bio je u službi palatina Nikole Gorjanskog i povećavao je svoj materijalni kapital u tom razdoblju, a Kaštelanovići su također nakon 1403. povećavali broj posjeda u svojim rukama, te su se uz to nalazili u službi niza magnata, od Albena do Talovaca.⁶⁷⁵ Ladislav je jedino ostao u dobrim odnosima s Vlatkovim sinom Nikolom, koji je ipak kroz službu banu Pavlu Čuporu bio u boljoj poziciji promovirati svoje interese.⁶⁷⁶ No, vrijeme nije samo stajalo u susjedstvu Pekrija, tijekom prve polovice 15. stoljeća posjedi oko Pukura, kao i u cijeloj križevačkoj županiji, mijenjali su vlasnike. Istakao bih samo promjene u vlasništvu posjeda Kreštelovac, koje preuzimaju Nikola Saracen i Josip Turčin te Bršljanovca koji preuzimaju Tulberti, a s kojima Pekri izgleda nisu imali nikakvu vrstu odnosa, što je jedan od indikatora kako Pekri nisu razvijali bogatu mrežu odnosa na razini susjedstva s pripadnicama županijske plemićke elite, kako su to radili u drugoj polovici 14. stoljeća.⁶⁷⁷

Nakon 1436., odnosno 1444. fokus Pekrija se kroz zamjene posjeda s Ladislavom Marotom u kojima su ovome prepustili Osuvak suzio isključivo na Pukur, odnosno Ladislavu I. Pekriju donio je novo susjedstvo kroz posjedovanje Garignice. Tamo je tijekom 1440-ih naišao na sve samo ne na toplu dobrodošlicu, što i nije čudno budući da su u susjedstvu posjede imali na primjer i plemići od Deče, čiji je apetit u prvoj polovici 15. stoljeća izgleda bio nezasitan.⁶⁷⁸ Financiranjem obrane posjeda uvelike su se rastočili resursi Ladislava I. i njegovih sinova, što je još više produbilo ionako tešku situaciju u kojoj se niti u obrisima više nije nazirao nekadašnji obiteljski društveni i simbolički kapital.

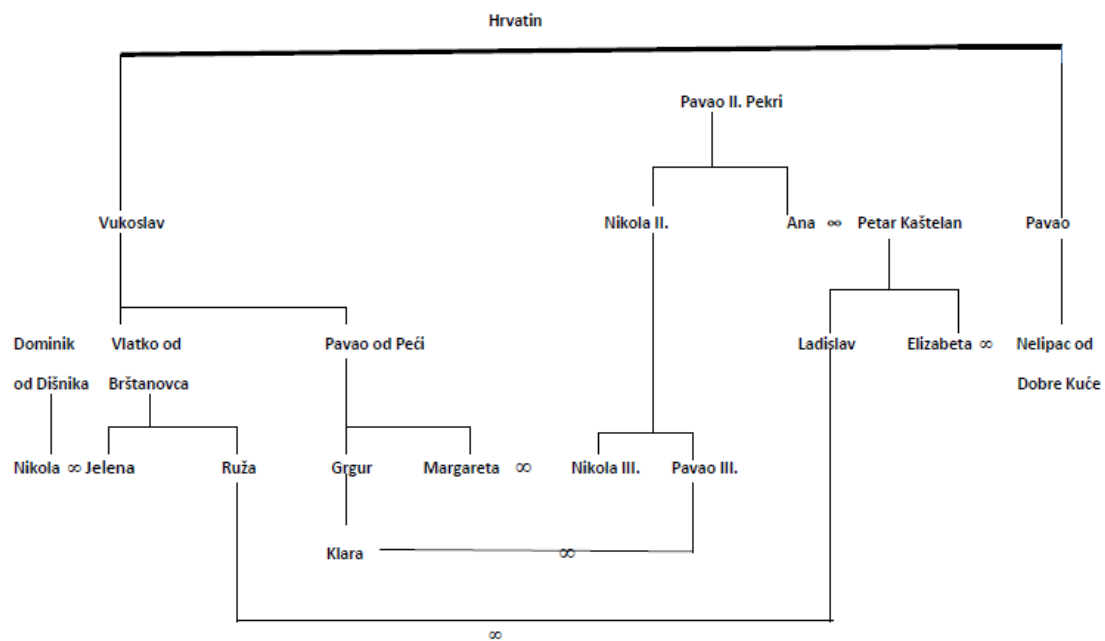
⁶⁷⁵ Palosfalvi, *Noble Elite*, 219-220; 180-182.

⁶⁷⁶ Palosfalvi, *Noble Elite*, 203.

⁶⁷⁷ Palosfalvi, *Noble Elite*, 200-201; 285-287.

⁶⁷⁸ Palosfalvi, *Noble Elite*, 255-256.

Slika 2 Ženidbeno-susjedske mreže druge polovice 14. stoljeća.

IZMEĐU SUKOB I SOLIDARNOSTI – ODNOSI UNUTAR RODA

Nabrajajući zlodjela Farkaša Filipovog i njegove braće, s očitim ciljem ocrtavanja njihove negativne reputacije, isprava bana Mikca iz 1334. posebno ističe ubojstvo njihovih rođaka (*patruelinos fratres suos*), prizivajući pritom lik Kaina (*cruore ftarerno more Cayni fraticide se minime formidantes madidare*), što je jedan od rijetkih slučajeva u kojem mahom suhoparni javnopravni dokumenti otkrivaju sklop priča kroz koje su oblikovani normativni ideali srednjovjekovnog plemstva, u ovom slučaju uobličeni kroz svima poznatu biblijsku priču o Kainu i Abelu.⁶⁷⁹ Stoljeće kasnije, kaštelan Garića Ivan u ime svoje rodbine te rodbine njegovog ubijenog familijara Mateja („*in sua ac omnium fratrum proximorum et consanguineorum et tocius generationis tam sue quam condam Mathey familiaris sui, quos presens negocium tangere dinoscitur personis*“), kojeg su ubili familijari Stjepana Dionizijevo od Pongračevca, oprostio je to zlodjelo Stjepanu i onima *ad ipsum pertinentem*.⁶⁸⁰ Ispunjavanje drugog normativnog ideala, krvne osвете, u ovom slučaju preuzeo je gospodar stradalog klijenta, no u cijeli je slučaj bila uključena i rodbina stradalog, kao i rodbina gospodara. Ova dva slučaja, posebice jer se tiču najegzistencijalne od svih stvari, života samog, ocrtavaju dvije krajnosti u širokom spektru odnosa među rodbinom: sukob i solidarnost. Pojedini povjesničari bili su skloni promatrati rodbinske odnose isključivo kroz jednu od te dvije perspektive, odnosno naglašavati kako je sukob ili solidarnost bila temeljna odlika tih odnosa. Međutim, takav pristup zanemaruje daleko raznovrsniji sklop odnosa, što ne znači kako je pritom nemoguće razaznati određene obrasce koji pokazuju strukturalne odrednice sukoba i solidarnosti u rodbinskim odnosima.⁶⁸¹ Na idućim stranicama pažnja će biti usmjerena upravo tim okvirom, uz dvije važne napomene. Jedna se tiče definicije solidarnosti, pojma čija je ambivalentna uporaba proizvela nemali broj nesporazuma. Naime, E. Fügedi u svojoj iznimno utjecajnoj knjizi, kako to primjećuju i njeni

⁶⁷⁹ CD X, br. 115, 173-74.

⁶⁸⁰ MNL OL, DL 35576.

⁶⁸¹ Mada govori prvenstveno o međugeneracijskoj prizmi odnosa braće i sestara, Lyonove primjedbe jednako tako vrijede i za razmatranje širih rodbinskih odnosa, Lyon, *Princely Brothers*, 5-6; Lyonova knjiga uvelike otkriva iznimnu kooperaciju braće (i sestara); za primjer bratske suradnje vidi na primjer David Crouch, *The Beaumont Twins: The Roots and Branches of Power in the Twelfth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), koji ipak ne pridaje veliki značaj ulozi srodstva; za primjer tendencija, posebice primjetnih kod američkih medijevista, prikazivanja srednjovjekovnih obiteljskih odnosa uvelike ispunjenim toplim emocionalnim sadržajem vidi Amy Livingstone, *Out of Love for My Kin: Aristocratic Family Life in the Lands of the Loire, 1000-1200* (Ithaca: Cornell University Press, 2010).

urednici, pojam koristi u donekle tradicionalnijem smislu „držanja zajedno, obostrane ovisnosti, zajednice interesa“.⁶⁸² Riječ je zapravo o tome da su u svojim odnosima, prvenstveno onima koji se tiču posjeda, rođacima nameću određena ograničenja: biti solidaran se svodi na činjenicu kako je nemoguće prodati posjed bez privole rođaka, ili kako posjed u slučaju smrti osobe bez nasljednika treba pripasti rođacima, bez obzira na to što na primjer ta osoba nije imala nikakvu vrstu želje i namjere da ti posjedi dođu u ruke istima.⁶⁸³ Takvo definiranje solidarnosti ponekad dovodi i samog Fūgedija u nezgodnu situaciju, kada na primjer ustvrdi kako je „indikacija izostanka istinske solidarnosti“ činjenica kako utjecajni rođak nije pomogao svojoj rodbini, gdje se pojam solidarnosti koristi u značenju kako ga definira Damir Karbić: „međusobnu pomoć i zaštitu (života i dobara) koju su rođaci dužni jedno drugome“⁶⁸⁴; tome bih dodao kako takva pomoć i zaštita ne proizlaze tek iz dužnosti, normativnog ideala, odnosno kako zajednička suradnja i pomoć nisu nezainteresirani, plod „čiste“ motivacije. Druga napomena možda se tiče očite činjenice, ali koja je svejedno vrijedna isticanja: dokumenti rijetko, osim što ih naprosto bilježe, otkrivaju nešto o uzrocima i uopće o sukobima, što je čak odlika i daleko bogatijeg izvorne građe nastale u talijanskim komunama, jer kako primjećuje J. K. Hyde, gotovo je nemoguće u tim pisanim izvorima pokušati pronaći svjesnu refleksiju o sukobima.⁶⁸⁵ S takvom vrstom ograničenja na umu valja onda čitati i stranice što slijede.

Odnosi među sinovima Benedikta I., kako to otkriva relativno malen broj izvora, bili su obilježeni suradnjom. Nekoliko je situacija u kojima Petar II. i Kemen nastupaju zajedno, jedna od kojih se ticala i zaštite interesa brata im Pavla I.⁶⁸⁶ Smrću Petra II. i Pavla I. Kemen je uzeo pod svoje Petrove sinove, u ime kojih nastupa u sporu s redovnicama s Margitinog otoka 1286., a sva trojica su zajedno nastupala i 1290. u sporu s Korodškima.⁶⁸⁷ Četiri godine kasnije bratska suradnja se također razaznaje na nastupu Lovre I. i Nikole I. u nastavku spora

⁶⁸² Fūgedi, *Elefánthy*, 151, fus. 112.

⁶⁸³ Takvo definiranje solidarnosti jasno se razaznaje iz razmatranje sporova kojima su u srži stajale posjedovne transakcije 1320-ih i 1330-ih te iz problema nasljeđivanja posjeda Mihovila II., Fūgedi, *Elefánthy*, 75-85.

⁶⁸⁴ Karbić, „Šubići“, 4.

⁶⁸⁵ J. K. Hyde, „Contemporary views on faction and civil strife in thirteenth- and fourteenth-century Italy“, u: *Literacy and its uses: Studies on late medieval Italy*, ur. Daniel Waley (Manchester: Manchester University Press, 1993), 136.

⁶⁸⁶ Vidi poglavlje *Rod u razdoblju uspona oligarha*.

⁶⁸⁷ CD VI, br. 484, 572; CD VII, br. 5, 4.

s Korodškima.⁶⁸⁸ U razdoblju bremenitom problemima Pekri su stoga čuvali međusobne interese usko surađujući, a uspjeh, ne samo u očuvanju već i širenju obiteljskih posjeda u tom razdoblju, sigurno valja pripisati i tome. Koncentraciji posjeda svakako je doprinijela i specifična situacija, gdje je u tri generacije posjede nasljeđivala samo jedna osoba, čime je izbjegnuta tako česta fragmentacija posjeda. Naime, Benedikt I. očito je prenio posjede u ruke svojih sinova, od kojih je samo Petar III. imao dvoje muških potomaka, a od te dvojice to je pošlo za rukom samo jednome, Lovri I.

Kooperaciju i solidarnost tih dvaju generacija u idućoj generaciji uvelike je zamijenilo gotovo akutno stanje sukoba. Sinovi Lovre I. nalazili su se u relativnoj specifičnoj situaciji jer su se u rukama njihovog oca koncentrirali svi obiteljski posjedi, a četiri brata najvjerojatnije su proveli svoje formativne godine bez da su iskusili značenje bratske suradnje, jer im je stric bio pokojni negdje tijekom 1290-ih, kada su oni izgleda tek bili rođeni. Pavao II., najvjerojatnije najstariji od braće, bio je očigledno i najumješniji među njima te je imao neku vrstu neformalne uloge vođe. Najjasnije se to vidi u dvama situacijama. Prvu bilježi isprava pečujskog kaptola iz 1324. kojom su Dominik I., Petar III. i Leukus Pavlu II. dali nasljedni posjed Tordas budući je Pavao na ime svojih službi od kralja ishodio potvrde za sve njihove posjede.⁶⁸⁹ Drugi put se takva Pavlova pozicija vidi kod procesa dokazivanja prava na polovicu posjeda Donji Miholjac i Sveti Đurađ 1330., kada upravo on nastupa u ime sve braće prilikom polaganja zakletve.⁶⁹⁰ Pored Pavlove pozicije neformalnog vođe, druga distinkcija među braćom ogledala se u svojevrsnoj podjeli u kojoj su Pavao I. i Dominik nastupali kao svojevrsan par, a s druge strane Petar III. i Leukus. Pavao i Dominik u tandemu nastupaju 1318. te 1322., a potonji je nastup indikativan: tiče se pokretanja utvrđivanja međa posjeda Pukur, što je uspješno obavljeno i rezultiralo je gornjim darivanjem iz 1324. Međutim, mada su 1322. nastupali Pavao II. i Dominik I., 1324. je od strane braće nagrađen samo Pavao II., što upućuje na daleko pasivniju ulogu Dominika I. Dominik I. se pak ne pojavljuje niti 1320. prilikom važnog događaja, ugovaranja ženidbe Pavlove kćeri Ane I. s Petrom Kaštelanom već tada uz Pavla II. sporazum sklapa Petar III. Petar III. kasnije je zajedno s Leukusom nastupao u podjeli s bratom Pavlom I., što upućuje na to kako je Leukus, kao i Dominik I., bio pod

⁶⁸⁸ MNL OL, DL 1390.

⁶⁸⁹ MNL OL, DL 2266, vidi opširnije poglavlje *Rod u razdoblju anžuvinske vlasti*.

⁶⁹⁰ MNL OL, DL 99919.

bratovim skrbništvom. Tome valja dodati kako ni Dominik I. ni Leukus iza sebe nisu ostavili potomstvo što je najvjerojatnije bilo posljedica činjenice kako se uopće nisu ni ženili. U prvoj trećini 14. stoljeća može se stoga razaznati kako je odnos među braćom s jedne strane obilježila uloga Pavla II. kao neke vrste neformalnog vođe u odnosu s vanjskim svijetom, a s druge strane unutrašnji odnosi su uređeni tako da su Pavao II. i Petar III. određeni kao oni koji će nastaviti lozu, a samim time su Dominik I. i Leukus bili pod skrbi njih dvojice (par Pavao II.-Dominik I. i Petar III.-Leukus). Takav oblik uređenja bratskih odnosa nije bio neuobičajen. Kao prvo starija braća su znala preuzeti očinsku ulogu naspram mlađe braće i sestara, kako pokazuju neki primjeri kod Šubića, kao i kod Elefánthyija.⁶⁹¹ Elefánthyiji pružaju još jednu korisnu paralelu ovoj generaciji Pekrija. Matija I. Elefánthy 1328. pred samu smrt podijelio je posjed među svojom četvoricom sinova, s tim da su bili podijeljeni u dvije grupe, pri čemu su najstariji i najmlađi činili jednu, a dva srednja brata drugu grupu. Pritom je najstariji brat Nikola I. bio najistaknutiji od braće i vrlo često zastupnik njihovih zajedničkih interesa, bez obzira na podjelu posjeda.⁶⁹² Mada Fügedi ne upućuje na to, podjela na dvije grupe je ipak imala sasvim konkretnu posljedicu: od četvero braće samo su se dvojice ženili, ako je suditi po tome što su samo oni ostavili potomke, i to Nikola I. i Matija II., dakle po jedan brat iz svake „grupe“. Odnos među braćom Pekrijima i Elefánthyijima u ovoj generaciji bio je iznimno sličan, od pozicije Pavla II. (Pekri) i Nikole I. (Elefánthy) kao najistaknutijih među braćom, do podjele među braćom na dvije grupe, unutar kojih se samo jedan od braće ženio i nastavljao liniju, iz čega se kod i jednih i drugih može zamijetiti neka vrsta obiteljske strategije kojoj je cilj bilo zaustaviti pretjeranu fragmentaciju posjeda ograničavanjem broja nasljednika.⁶⁹³ Nije to dakle značilo kako nije došlo do podjele među braćom, već je odluka gledala prema naprijed, prema sprečavanju fragmentacije posjeda u idućoj generaciji. Ostaje pitanje je li Lovre I. Pekri poput Matije I. tako uredio odnose među svojim sinovima ili je podjela napravljena nakon njegove smrti.

⁶⁹¹ Karbić, „Šubići“, 215-16., Fügedi, *Elefánthy*, 86, 97. Takvo uređenje bratskih odnosa nalikuje na praksu zvanu *parage* karakterističanu za neke francuske pokrajine, vidi Joanna H. Drell, *Kinship and Conquest: Family Strategies in the Principality of Salerno During the Norman Period, 1077-1194* (Ithaca: Cornell University Press, 2002), 110-111.

⁶⁹² Fügedi, *Elefánthy*, 80-82.

⁶⁹³ To svakako ne znači kako je svaka podjela braće na dvije grupe rezultirala s takvim definiranjem odnosa; vidi tako na primjer Svetačke gdje podjela šestorice braće na dvije grupe nije značila i ograničavanje ženidbe u svakoj od skupina, Klaić, „Svetački“, 7-10.

Dok su kod Matijinih sinova za cijelog njihovog života prevladali tako uređeni odnosi, kod Pekrija su od 1330. stvari krenule sasvim drukčijim tokom te su uvelike postali obilježeni sukobima. Okidač za prvi spor bila je izgleda smrt Dominika I. nakon koje je trebalo podijeliti njegov posjedovni udio, što su braća uspjela tek uz intervenciju četvorice plemića iz Baranjske županije. Podjela je napravljena tako što je Pavlu II. pripao Dominikov udio u Pukuru, dok su Petar III. i Leukus dobili njegov dio u Osvuku i Svetom Đurađu, s tim da su prihodi trga u Pukuru podijeljena na dva jednaka dijela.⁶⁹⁴ Cijeli proces pomirbe trajao je negdje između travnja i srpnja 1330., kada su izdane isprave, što vrijeme sukoba pomiče najmanje na početak 1330. S druge strane proces vezan uz potvrdu prava na Donji Miholjac i Sveti Đurađ bio okončan u veljači 1330., što upućuje na činjenicu kako su braća bez obzira na sukobe znala zatamiti međusobna razmimoilaženja pred vanjskom prijetnjom. Sporazum iz 1330. poremetila je izgleda još jedna smrt, Leukusova, koji se ne javlja u sporazumu iz 1333., kojeg sklapaju samo Pavao II. i Petar III. I u novom sporu *quatuor probos nobiles* pomogli su u rješavanju spora.⁶⁹⁵ Ova podjela duboko se urezala u pamćenje njihovih potomaka, a makar sama isprava iz 1333. ne otkriva previše, informacije iz kasnijeg razdoblja otkrivaju kako su braća podijelila Pukur, kao i Osvuk, na dva dijela. Izgleda kako je posljednja podjela barem na neko vrijeme otvorila vrata boljim odnosima među braćom. Isprava bosanskog kaptola iz 1338. registrira kako je Petar III. za 52 marke dao u zalog Pavlu II. neke svoje posjedovne čestice.⁶⁹⁶ Braća su 1342. zajedničkom kupnjom proširili obiteljske posjede, čime su, pored individualnog vlasništva, neke posjede držali i zajednički. Pored njih u transakciju su bili uključeni i Pavlovi sinovi Nikola III. i Benedikt II., te Petrov sin Ivan I.⁶⁹⁷ Iako je zbog oštećenja isprave nemoguće pročitati svotu za koji su Pekri kupili otok *Chulyazeg* braća su s obzirom na ogromne posjede i više nego sigurno bili sposobni samostalno ući u takvu vrstu transakcije, što otvara mogućnost njenog drukčijeg sagledavanja, izvan ekonomske perspektive. Odnosno, valja postaviti pitanje „Koja je svrha određenih transakcija u određenim slučajevima? Ukoliko se odnosi gaje kako bi se nešto prodalo, onda ekonomski motivi prevladavaju. Ukoliko je svrha prodaje uspostavljanje odnosa, onda prevladavaju

⁶⁹⁴ Istaknuto je pritom kako trebaju „*quos meliores et pociores adducere possent*“, a izabrani su Filip sin Ivana de Gere, Ladislav sin Ambrozija de Nemoty, Simon sin Andrije de Harazty i Ivan sin Sebastijana de Lodharch; prijepis isprave u Koszta, „A Pécsi Káptalan“, 16-17.

⁶⁹⁵ MNL OL, DL 99945.

⁶⁹⁶ MNL OL, DL 99971.

⁶⁹⁷ MNL OL, DL 100001.

društvene potrebe.⁶⁹⁸ Drugim riječima, jesu li Pekri u tu transakciju ušli samo kupovine radi, ili je cilj bio drukčije prirode, usmjeren prema jačanju odnosa među braćom, ali i njihovim potomcima? Upravo činjenica kako je to, koliko je poznato, bio prvi javni nastup nove generacije navodi na pomisao kako je cijela transakcija zapravo bila svjestan napor očeva usmjeren k učvršćivanju veza među njihovim sinovima i to baš preko modusa zajedničkog posjedovanja.

Međutim, suradnja je u narednom periodu još jednom ustupila mjesto sukobima, koji su izbili negdje krajem 1340-ih kako svjedoči kazna koju se Pavao II. obvezao 1351. platiti banu, a koju je, uz spor s Kreštelovcima, zaradio i u sporu sa svojim bratom.⁶⁹⁹ Iz 1353. dolazi vijest kako je taj sukob još bio živ, kada se pred banom Pavao II. tužio kako je, tijekom spora s Petrom III., Ivan I., Petrov sin zauzeo dva Pavlova kupljena sela u Osvuku, *Chulascygethe* i *Wythow* te mu nanio neke štete u posjedu Pukur.⁷⁰⁰ Selo *Chulascygethe* i otok *Chulyazeg* kupljen 1342. očigledno predstavljaju istu stvar, što je indikativno i sugerira kako ova dva selu nisu zauzeta nasumce: vjerojatno su upravo ona predstavljala kamen smutnje među braćom i njihovom djecom, a sam čin zauzimanja bio je tek potez kojim je Ivan I. potvrđivao pravo na ono što je smatrao svojim, odnosno ispravljao je tako nepravdu nanijetu od strane svoga strica. Drugim riječima, upravo ono što je 1342. vjerojatno bilo zamišljeno kao zalog boljih odnosa među novog generacijom pretvorilo se u još jedan predmet spora. Na zategnute odnose među braćom upućuje i činjenica kako dvije godine kasnije, 1355., Pavao II. tražeći potvrdu za izuzeće od plaćanja marturine nije uopće spomenuo svog brata već je nastupao zajedno sa svojim zetom Petrom Kaštelanovićem. Na dinamiku odnosa među braćom ukazuje i činjenica kako su Šikloš isplatili djevojačku četvrt za suprugu Petra II. samo Pavlu II., no ne i Petru III., koji se jednako tako mogao pozvati na ista prava; međutim, samo je Pavao II. izgradio takav odnos sa Šiklošima koji je rezultirao time da djevojačka četvrt bude isplaćena isključivo njemu, ali ne i njegovom bratu.

Odnosi sinova Lovre I. prošli su različite faze. Mada su podjelom svi sinovi dobili dio očinskih posjeda to nije bio nikakav garant njihove jednakosti. U podjelu je izgleda od

⁶⁹⁸ Barbara H. Rosenwein, *To be the Neighbour of Saint Peter: The Social Meaning of Cluny's Property, 909-1049* (Ithaca: Cornell University Press, 1989), 99. Vidi i primjere kod Šubića gdje se iza prodaja i zalaganja posjeda također može razaznati kako te transakcije nisu imali samo ekonomski karakter, Karbić, „Šubići“, 371.

⁶⁹⁹ MNL OL, DL 100048.

⁷⁰⁰ MNL OL, DL 103283.

početka bila ugrađena pretpostavka kako se Dominik I. i Leukus neće ženiti, odnosno stajali su u nekoj vrsti skrbništva pod braćom. Tijekom 1320-ih distinkcija je postojala i među ovom dvojicom, jer je Pavao II. držao neformalnu poziciju vođe, predstavnika braće u važnim transakcijama koje su se ticale sve četvorice. Naglasak je pritom na neformalnoj razini, jer nejednakost u odnosima nije pretočena u nekakve formalne uloge ili nešto što bi nalikovalo primogenituri. Takva situacija vjerojatno je izazivala i tenzije, što je eskaliralo u trenucima kada je nakon smrti nekog od braće valjalo ući u nove podjele posjeda, koji ni nakon 1333. nisu riješeni na način koji bi bio zadovoljavajući za obje strane.⁷⁰¹ Međutim, braća, koja u djetinjstvu sama nisu imali prilike u obitelji iskusiti što znače bratski odnosi, nastojali su, imajući na umu upravo svoje potomke, riješiti međusobne razmirice i kroz formu zajedničkog posjedovanja učvrstiti veze i među novom generacijom. Međutim, takva nastojanja nisu urodila plodom već je štoviše među njihovim sinovima bila duboko usađena svijest kako su njihovi međusobni odnosi bili uvjetovani (i) neriješenim pitanjima koje su također dobili u nasljedstvo.

Najočiglednije se to vidi na sporazumu koju su bratići postigli 1357., iznimno vrijednom dokumentu za razumijevanje njihovih odnosa.⁷⁰² Negdje prije te godine Nikola sin Tome Jáнки (*de Jank*) u sasvim nepoznatim okolnostima ubio je Petra III. Nikolin otac bio je župan Berega i Ugocse, rođak Ladislav bio je kaločki biskup, a sam Nikola između 1329. i 1333. bio je temeški župan; uz to ga kralj Ludovik 1360. naziva svojim familijarom.⁷⁰³ S protivnikom takve razine Petrovi sinovi teško da su se mogli nositi bez pomoći svog bratića Nikole II., koji se 1350-ih također probio do dvora. U takvoj situaciji, Nikola II. je, bez obzira na sukobe s rođacima, iskoristio svoj položaj kako bi im pomogao u procesu koji su vodili protiv ubojice Petra III., ispunjavajući na takav način očekivanja koja su se stavljala pred rođake u takvim okolnostima. Međutim, pružena pomoć, ukoliko i jest bila nezainteresirana, odnosno nije bila motivirana očekivanjem nekakve protuusluge, ipak je time rezultirala. Iz protuusluge, ali i onoga što su i sami Petrovi sinovi naglašavali, jasno je kako su sporovi

⁷⁰¹ Za obiteljske sporove i posjedovna pitanja vidi na primjer Kate Hammond, „Kin Conflict in 11th and Early 12th-century Normandy“, u: *Law and Disputing in the Middle Ages: Proceedings of the Ninth Carlsberg Academy Conference on Medieval Legal History*, ur. Per Andersen, Kirsi Salonen, Helle Møller Sigh, Helle Vogt (Copenhagen: Djøf Publishing, 2013), 93-110.

⁷⁰² MNL OL, DL 100165; vidi prethodna razmatranje u poglavlju *Izvori i korištenje pisane riječi*.

⁷⁰³ Engel, *MVA/KMG* sub voce: Jáнки; MNL OL, DL 70638.

njihovog oca i strica, kao i njih i njihovih bratića bili uzrokovani posjedovnim pitanjima.⁷⁰⁴ Uspostavljanje dobrih odnosa među njima zahtijevalo je stoga i rješavanje posjedovnih pitanja, korak koji je i ostvaren kroz protuuslugu Nikoli II. Protuusluga se naime sastojala u tome da su Petrovi sinovi proglasili ništetnima sve isprave kojima su oni i njihov otac radili protiv (*in oprobrium*) svoje rodbine, ali su iduće isprave zadržale valjanost: pečujskog kaptola kojom je registrirana podjela posjeda; požeškog kaptola o Pavlovom polaganju zakletve u slučaju neke posjedovne čestice između Drave i Karašice; kaptola sv. Ireneja te mačvanskog bana Dominika kojom je registrirana pomirba Pavla II. i Petra III. Isprave su navedene najvjerojatnije po kronološkom redu, pri čemu se isprave pečujskog kaptola odnose na podjele iz 1330. i 1333. Kad je izdana isprava o polaganju zakletve nemoguće je reći, ali zato je u slučaju kaptolske isprave sv. Irineja zasigurno riječ o ispravi iz 1340. kojom je registrirano darivanje posjeda Pavla II. njegovoj kćeri i preko nje njezinom suprugu Petru Kaštelanu. Posljednja isprava izdana je negdje između 1340. i 1353., jer se Dominik u tom razdoblju nalazio na poziciji mačvanskog bana.⁷⁰⁵ Daljnja valjanost ovih isprava zapravo je garantirala kako Petrovi sinovi neće osporavati sve ono što je Pavao II. putem tih isprava dobio u svoj dio, ili u slučaju isprave iz 1340. kako neće osporavati neke Pavlove transakcije za koje je Petar III. očigledno smatrao kako krše njegova prava, a u kojima je prvotno i sam sudjelovao (bračni sporazum iz 1320.). To otvara drukčiju perspektivu i na podjele posjeda među braćom, jer otkriva kako jedna strana (Petar III.) nije bila zadovoljna njima, što je otvaralo prostor daljnjim sukobima. Pomoć primljena u kriznom trenutku obvezala je stoga Petrove sinove da se odreknu posjedovnih potraživanja koji su stajali u srži sukoba. No, zadržavanje samo na posjedovnim odnosima sakriva i drugu važnu stranu tih odnosa: njihov emocionalni sadržaj, koji je također morao utjecati na opetovano rasplamsavanje sukoba. Sporove su pratili svađa i prepirka te se uz to javljaju i srdžba, mržnja, zavist, sve odreda negativne emocije, koje se moralo zatomiti kako bi se uspostavila prava „bratska ljubav“.⁷⁰⁶

⁷⁰⁴ MNL OL, DL 100165: „*omnes causas et actiones, iniurias, dampna et nocumenta quovis modo actenus pater ipsorum et per consequens ipsi, specialiter super factis possessionariis et factum possessionum tangentibus super quibus lis oriri potuisset in futurum*“.

⁷⁰⁵ Engel, *MVA/KMG* sub voce: Macsóí bán (banus Machoviensis).

⁷⁰⁶ MNL OL, DL 100165: „*ideo ipsi cupientes ut ex nunc et a modo omnino lis, controversia, rancor, fomes et odium ac invidia de medio ipsorum evellerentur et eterne pacis tranquillitas et fraternalis dilectio ipsis magistris Nicolao et Stephano queat et valeat permanere*“.

Cijeli slučaj otkriva još jednu važnu dimenziju, koja se može naslutiti za Pavla II., ali je potpuno jasna za Nikolu II.: ogroman utjecaj na prevagu u međusobnim sukobima imao je njihov društveni kapital. Nikola II. je zahvaljujući poziciji dvorskog viteza, odnosno svojim vezama na dvoru uspio pomoći svojim rođacima, a i u idućem razdoblju prožetom sukobima – krajem 1370-ih i početkom 1380-ih – Pavlovi sinovi koristili su bliskost dvoru u sukobima s Petrovim sinovima.⁷⁰⁷ Usporedba s Nikolom Susedgradskim dodatno ilustrira kako je pozicija na dvoru korištena na lokalnoj razini. Nikola je kao dvorski vitez 1345. uspio vratiti nasljednu utvrdu Susjed, kao i druge nasljedne posjede koji su bili oduzeti njegovim precima. Nikola je to uspio preko zagovora kod kralja Ludovika i baruna, a na ime truda i troškova njegovi rođaci prepustili su mu dva posjeda, Slani potok i Stubicu.⁷⁰⁸ Transakcija među rođacima podsjeća prvenstveno na transakciju među Pekrijima iz 1324. kada su braća Pavlu II. prepustila Tordas jer je osigurao potvrdu obiteljskih posjeda. Nastavak Nikolinih pokušaja usmjerenih k vraćanju obiteljskih posjeda izvrsno ocrtava mogućnosti onih sa pristupom dvoru nasuprot plemstvu čiji horizonti su se zaustavljali na lokalnoj, županijskoj razini. Naime, Nikolini su rođaci na njegovo traženje da mu pomognu u vraćanju posjeda koji je tada držao ban odgovorili kako im se čini „pogubno i teško sporiti se s kraljem i banom“, pa mu, ukoliko mu to pođe za rukom, prepuštaju te posjede.⁷⁰⁹ Na drugom kraju kraljevstva, u približnom istom razdoblju, to jest malo prije 1353., Mihovil Elefánthy ubio je svoga rođaka Stjepana (II.), no kako je bio dvorski vitez takav čin prošao je bez ikakvih reperkusija po njega.⁷¹⁰ Ovi primjeri stoga jasno pokazuju korištenje društvenog kapitala i kod transakcija različite naravi s rodbinom, odnosno kako Nikola II. Pekri nije bio nipošto usamljen slučaj kada je koristio svoju poziciju na dvoru kako bi odnose s bratićima okrenuo u svoju korist.⁷¹¹ Nejednakost u količini bilo koje vrste kapitala, a posebno one ekonomskog, značajno je utjecala na te odnose te je uz to definirala odnose moći. Kako Fügedi primjećuje nejednako bogatstvo te drukčiji tempo stjecanja posjeda pojedinih grana roda, ali i pojedinaca, unosila je tenzije među pripadnike roda i često vodila k sukobu.⁷¹² Takva vrsta tenzija prouzrokovanih nejednakošću među onima koji bi trebali biti jednaki – posebice kad je riječ o braći – i inače

⁷⁰⁷ Vidi poglavlje *Izvori i korištenje pisane riječi* gdje se raspravlja isprava kralja Ludovika iz 1382.

⁷⁰⁸ Nada Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982), 61.

⁷⁰⁹ Klaić, *Zagreb*, 61, uz ovdje donekle drukčiji naglasak u prijevodu, CD XI, br. 340, 448.

⁷¹⁰ Fügedi, *Elefánthy*, 80.

⁷¹¹ Za razumijevanje takve pozicije vidi razmatranje o „strukturalnim rupama“, Kadushin, *Understanding*, 29-30, 62-63.

⁷¹² Fügedi, *Elefánthy* 74.

je karakteristična za patrilinealne srodničke skupine.⁷¹³ Takva vrsta nejednakosti koju se može zapaziti među Pavlom II. i Petrom III. morala je utjecati na njihove odnose, a konflikt koji je započeo među njima prenio se i na njihove sinove, stvarajući dodatni sloj uzroka za međusobne razmirice. Pored svojevrstne „tradicije“ sukoba i nejednakosti kapitala, upravo činjenica kako razlika u količini kapitala nije bila prevelika utjecala je na perpetuiranje tih sukoba. Drugim riječima, nejednakosti u kapitalu nisu bile takve da bi odvratile Petra III. i njegove potomke od pokušaja da prisvoje ono što su smatrali svojim, to jest pravičnim. Prvenstveno se to odnosi na ekonomski kapital, jer Pavlovi sinovi nisu uspjeli znatno povećati zemljišno bogatstvo za Ludovikove vladavine. Razlika je stoga u prvom redu bila u društvenom i simboličkom kapitalu, kako to najbolje svjedoči slučaj iz 1357., iako posjedovanje nekretnina u Budi otkriva kako čak ni u tom pogledu Petrovi sinovi nisu bili ograničeni na djelovanje u uskim lokalnim okvirima.

Dosadašnja su razmatranja stvarala sliku dihotomije, bilo među braćom ili među nećacima ili njihovim potomcima – koji su također uronjeni u „tradiciju sukoba“ tijekom 1380-ih i 1390-ih – odnosno među Pavlovim i Petrovim potomcima. Tomu treba pridodati dvije ograde. Prva se tiče toga da su iz vanjskog pogleda, bez obzira na unutrašnje razmirice, Pekri promatrani kao grupa, jedinstvena skupina. Naime, kada je 1391. mačvanski ban intervenirao u korist Emerika i njegovih kćeri Katarine i Margarete, koje je kralj Žigmund uzeo u zaštitu, onda je intervenirao kod svih Pekrija, i Petrove i Pavlove potomke, neka se pobrinu za *fures, latrones et malefactores* sa svojih posjeda kako ne bi i dalje gornjima stvarali neprilike.⁷¹⁴ Druga ograda tiče se činjenice kako su bez obzira na obiteljske solidarnosti i sukobe u političkom aspektu pojedinci donosili vlastite odluke koje nisu bile uvjetovane samo logikom obiteljskih odnosa, što je razmatrano u okviru djelovanja na prijelomu 14. i 15. stoljeća. Pavao III. donio je stoga odluku pristupiti pristašama Ladislava Napuljskog kao i neki rođaci iz Petrove grane, no ona nije izgleda bila uvjetovana sukobima na toj strani. Ipak, kako i više nego jasno ilustrira ubojstvo Nikole IV., sukobi među Pavlovim i Petrovim potomcima i dalje su bili konstanta.

⁷¹³ Sahlins, *What Kinship is*, 54.

⁷¹⁴ MNL OL, DL 7668.

Udarac iz 1403. u fokus opet stavlja pitanje podjele posjeda kod Pekrija. Za generaciju sinova Lovre I. jasno je kako je podjela napravljena među braćom. U pogledu njihovih potomaka to nije sasvim jasno. Stjepan I. i njegovi nećaci, sinovi Nikole II. zajednički su 1380-ih držali vinograde i neka sela, što ukazuje kako su braća (odnos u jednom trenutku stric i nećaci) zajednički držali posjede te kako je do podjele došlo među njihovim sinovima. U Petrovoj grani izgleda kako je došlo do podjele već u generaciji njegovih sinova, što se očituje iz činjenice kako je kazna od preko 1000 maraka na koju je bio osuđen Benedikt III 1393. naplaćena putem kratkoročne zaplijene njegovih posjeda.⁷¹⁵ Gubitak posjeda iz 1403. zasigurno je imao za posljedicu podjelu posjeda među osuđenom braćom i rođacima, dakle imao je karakter svojevrstne „prisilne“ podjele, čiji detalji su nažalost nepoznati. Podjela posjeda u svakoj generaciji nastavljena je i u idućem razdoblju. Ladislav I. svakako je sam držao posjede, a njegov udio također je vjerojatno određen 1403., nakon namirivanja Ivana Marota i kroz pregovore samih Pekrija. U Petrovoj grani, nakon smrti Stjepana II., njegova braća Benedikt IV., Nikola V. i Ivan II. po preuzimanju bratovih posjeda su ih odmah i podijelili među sobom.⁷¹⁶ Njihovi su sinovi i unuci pak obrnuli taj proces jer su 1444. u sklopu razmjene s Ladislavom Marotom dali svoje udjele u Osuvku, što zapravo znači kako su ih promatrali kao cjelinu. Zajedničko držanje posjeda nakon tog sporazuma možda se najbolje vidi i u jednoj od rijetkih prilika kada se otkriva i mjesto stanovanja. Naime, prilikom uručivanja poziva na sud kaptolski i kraljevski čovjek su 1444. došli do posjeda Pukur, odnosno do mjesta stanovanja (*domum habitacionis*) Dominika III., Mihovila I., Ladislava II., Emerika i Petra V., što znači kako su bratići živjeli zajedno.⁷¹⁷ Nasuprot tome primjeru suživota prvih rođaka, u istom razdoblju otac i sin, Ladislav I. i Ivan V., nisu uspijevali pronaći zajednički jezik, pa su se podijelili, što je jedini poznati slučaj podjele posjeda između oca i sina kod Pekrija.

Podjela između prve i druge generacije (otac-sin), podjela u drugoj generaciji (braća), podjela u trećoj generaciji (bratići): praksu podjele posjeda kod Pekrija teško je svesti na neko striktno pravilo.⁷¹⁸ Daleko bolje je sagledati kroz okvir „segmentarnih loza“ (*segmentary lineage*) i prakse koja je ponekad poprimala oblik „perpetualne segmentacije“, podjele

⁷¹⁵ MNL OL, DL 100258.

⁷¹⁶ MNL OL, DL 13091.

⁷¹⁷ MNL OL, DL 13810.

⁷¹⁸ Za „pravilo treće generacije“ vidi Miljan, „Plemićko društvo“, 39-40, 61, 70.

posjeda svake generacije, u kojoj je „svaki muškarac potencijalni osnivač loze“.⁷¹⁹ Za takav oblik obiteljske strukture i prakse vezana je i nebrojeno puta citirana beduinska izreka „ja protiv mog brata; moj brat i ja protiv mojih rođaka; ja, moj brat i moji rođaci protiv svijeta“.⁷²⁰ Izreka se gotovo doslovno može primijeniti na prethodna razmatranja o odnosima među Pekrijima. Pavao II. protiv Petra III., Nikola II. i Stjepan I. protiv Petrovih sinova, ali i ovi zajedno protiv „svijeta“ (Nikole Jánkija na primjer). Izreka u jednom pogledu ipak može navesti na krivi trag: u trenucima konflikta nisu sudjelovali samo braća i rođaci (ako se pritom misli na pripadnike roda), već su se koristila kako usluge klijenata, a aktivirale su se i društvene mreže koje su sezale od svoje do „prijatelja“. U sukobu s Demetrovim sinovima i Kaštelanovićima Ladislav I. oslanjao se na prijateljstvo sa Stjepanom od Sane, prijateljstvo koje je potom pretvoreno u rodbinski odnos ženidbom potonjeg s Ladislavovom rođakinjom. Kako Ladislav nije imao braće nije mogao očekivati pomoć s te strane, a izgleda kako se u sukobu s Kaštelanovićima nije oslanjao ni na pomoć, istina daleko manje imućnog, strica Pavla III., koji je također u istom razdoblju imao spor s Kaštelanovićima.⁷²¹ Štoviše, Pavao III. i njegova supruga Klara tijekom 1420-ih i 1430-ih pronašli su zajednički jezik s Kaštelanovićima.⁷²² Najbolje se to vidi u činjenici kako oni, kao ni sinovi Stjepana I., nisu bili uključeni u protest Ladislava I. i potomaka Demetra I. protiv Kaštelanovića, kada su ovi optuženi kako neopravdano drže njihove posjede.⁷²³ Slučaj opet pokazuje kako su rođaci znali zatamiti međusobna neprijateljstva pred „vanjskim neprijateljem“, odnosno kako je upravo „vanjski neprijatelj“ stajao kao element koji je omogućavao ujedinjenje.

Prethodni primjeri pokazuju kako zajednički nastup i kooperacija rođaka nisu ovisili samo o vanjskom neprijatelju, već je bilo važno tko je on/oni. Naime, ukoliko se Pavao III. nije pridružio nećaku i rođacima u sporu s Kaštelanovićima, on je stao uz Ladislava I. i njegove sinove 1439. u sporu s Ladislavom Marotom, a uz njih Pavao je nastupao i u ime „*aliorum fratrum suorum generacionalium de eadem*“ (najvjerojatnije Pukur; isprava je

⁷¹⁹ Vidi Robin Fox, *Kinship and Marriage: An Anthropological Perspective* (Harmondsworth: Penguin Books, 1967), 123-130, citat na 128; na tu praksu, pozivajući se upravo na Foxa, upozorio je i Martyn Rady, „Erik Fügedi and the Elefánthy Kindred“, *The Slavonic and East European Review* 77 (1999), br. 2: 299.

⁷²⁰ Vidi upozorenje M. Godeliera kako se ona ipak ne može uzeti kao objasnidbeni model bez određene zadržke, Maurice Godelier, *The Metamorphoses of Kinship* (London: Verso, 2011), 117.

⁷²¹ MNL OL, DL 35412.

⁷²² Vidi poglavlje *Žigmundovo doba*.

⁷²³ MNL OL, DL 43876.

oštećena pa je nemoguće pročitati taj dio).⁷²⁴ Na koga se to odnosilo teško je pretpostaviti, iako su najvjerojatnije u pitanju potomci Demetra III.

Razdoblje nakon Žigmundove smrti kao i razdoblje političke krize na prijelomu stoljeća otkriva kako su u političkom pogledu članovi roda donosili uvelike individualne odluke kojoj strani se prikloniti i tako zaštititi svoje interese. Frank i Benedikt IV. tako su pristali uz Elizabetinu stranku, odnosno uz Gorjanske, dok sinovi Lovre III. nisu bili umiješani u te sukobe; svejedno, u trenutku kada je Ladislav Marot trebao biti uveden u posjede njihovih rođaka oni se u znak solidarnosti s rođacima nisu pojavili prilikom postupka koji je išao nauštrb njihove rodbine.⁷²⁵ Kohezija među Demetrovim unucima i praunucima i njihovom djecom još jednom se iskazala 1444. kada su kroz zajednički nastup uredili zamjenu posjeda s Ladislavom Marotom, što je rezultiralo i dijeljenjem istog kućanstva.

U isto vrijeme odnosi s Ladislavom I. i njegovim sinovima prolazili su kroz fazu hladno-toplih odnosa, kako to registrira već pretresana isprava iz 1448., sklopljena između Ivana V. te Ladislava II., Petra V. i Emerika te Nikole IX., te onih koje u čije ime su ovi nastupali – riječ je bila o rođacima većina kojih se nalazila u petom koljenu srodstva.⁷²⁶ Isprava svjedoči kako su odnosi među njima do tada bili opterećeni sukobima, uz jasnu naznaku kako su akteri bili svjesni da su njihovi sukobi tek nastavak onih koji su se vodili među njihovim precima. Tradicija sukoba se stoga još jednom javlja kao vrlo značajan faktor koji je oblikovao odnose među tim dvama granama roda. No, kao i do tada, bez obzira na sukobe rodbina je uspijevala pronaći zajednički jezik preko elemenata koji su ih spajali – posjeda. U ovom slučaju kao simbol tih zajedničkih interesa stajale su dvije isprave koje su se ticale Osvuka i Pukura. Mogućnost zajedničkog raspolaganja tim dvama ispravama, koju su akteri definirali upravo ovim dogovorom, zapravo je funkcionirala kao element kohezije, znak kako su rođake i dalje vezivali posjedovni interesi u dvama posjedima koji su se duboko urezali u njihov identitet. Ukoliko se uzme u obzir kako su zamjenama iz 1436. i 1444. Pekri izgubili one posjedovne udjele koji su im nakon 1403. ostali u Osvuku može se postaviti pitanje koji je bio smisao cijelog sporazuma među rođacima? Okolnosti, u prvom redu smrt Ladislava Marota koji je iza sebe ostavio maloljetne sinove, daje naslutiti kako rođaci nisu

⁷²⁴ MNL OL, DL 103592.

⁷²⁵ Vidi poglavlje *Desetljeće sukoba (1437.-1448.)*.

⁷²⁶ MNL OL, DL 100586. Vidi poglavlje *Izvori i korištenje pisane riječi*.

gubitak Osuvka smatrali gotovom stvari, kako je logika „neotuđivog dobra“ i dalje usmjeravala njihove postupke i kako je isprava za Osuvak služila kao stalni podsjetnik kako je to zapravo njihov posjed, koji su se, ukoliko to okolnosti dozvole, nadali vratiti u svoje ruke. Pokušaji nekih članova Petrove grane s kraja 15. stoljeća da se domognu Sređana Donjih rječitio ilustrira takav oblik nadanja i strpljivosti kada su u pitanju „neotuđiva dobra“.⁷²⁷

Sve do sada kroz tekst se provlačio pojam grane, odnosno govorio sam o Petrovoj i Pavlovoj grani roda, što je snažna tvrdnja koja napokon zahtjeva objašnjenje. Pojam grane, u radovima hrvatskih povjesničara, uz izuzetak Damira Karbića, koristio se donekle neosvijesteno, pa je ipak uz takvu vrstu neosvijestitosti prevladao suglasje u pristupu: grane roda uspostavljaju se podjelama posjeda, gdje drukčiji pridjevak označava postojanje više grana, odnosno uspostavu podjele roda na grane. Damir Karbić je pak precizirao kako za postojanje grane ona treba preživjeti barem tri generacije.⁷²⁸ U slučaju materijala vezanog uz plemstvo s prostora Hrvatske govor o granama je utoliko lakši jer, zahvaljujući bilježenju određenih rodbinskih pojmova u vernakularu, znamo kako su i sami akteri baratali pojmom koji bi mogao odgovarati modernom konceptu: pojam koljeno ili koljenščina.⁷²⁹ Dvije su stoga pretpostavke za definiranje grana roda: podjela posjeda, koje je rezultirala i uzimanjem specifičnog pridjevka te biološka reprodukcija kroz barem tri generacije. U slučaju Pekrija distinkcija prema pridjevku ne može u potpunosti poslužiti kao razlikovni element u razdoblju koji pokriva ovaj rad. Nakon 1403. nekoliko je situacija u kojima su se Petrovi potomci definirali prema Osuvku, ali nije bila niti izbliza riječ o dosljednoj uporabi; 1444. tako su na primjer u istoj ispravi sinovi Lovre II. označeni kao *de Azywagh*, a sinovi Nikole V. s *de Peker*.⁷³⁰ Iz posljednjeg primjera bi se moglo zaključiti kako se može govoriti o granama kod Petrovih potomaka, međutim riječ je o situaciji u kojoj su navedeni posjede držali zajedno i imali isti *domus habitacionis*, a povrh toga u tom trenutku više nisu ni držali Osuvak. No, to ne znači kako posjedi nisu kod Pekrija bili važan segment na kojemu se i među njima gradila svijest kako je rod bio podijeljen u dvije grane: Petrovu i Pavlovu, čije osobe su se ucrtale i u posjede Pekrija, odnosno u sam posjed Pukur, koji je bio podijeljen na Petrovinu i Pavlovinu,

⁷²⁷ MNL OL, DL 33495.

⁷²⁸ Karbić, „Šubići“, 175.

⁷²⁹ Karbić, „Hrvatski plemićki rod“, 82.

⁷³⁰ Stjepan II. 1405 (MNL OL, DL); Benedikt IV., Mihovil I., Ladislav II., Dominik III. 1439. (MNL OL, DF 233446); MNL OL, DL 13810.

izričaji koji dolaze od samih Pekrija, ali što su znali i njihovi susjedi gotovo sto pedeset godina nakon podjele među braćom. Uostalom, Petrovi potomci u drugoj polovici 15. stoljeća označavali su se kao *de Petrouina*. Međutim, držim kako nije samo podjela posjeda utjecala na to da se i oni sami percipiraju kao podijeljeni u dvije grane. Vrlo često neskladni odnosi među te dvije grane zasigurno su također utjecali na to. Naime, ukoliko se izuzme spor Ladislava I. i njegovog sina Ivana V. nema niti jedne vijesti kako su Pavlovi potomci međusobno bili u ikakvoj vrsti spora. Jednako tako, ni među Petrovim potomcima nema takve vijesti, dapače, izvori otkrivaju samo suradnju. Naravno, ne znači to kako pojedini članovi nisu imali samostalne živote i odluke kada je u pitanju interakcija sa svijetom van okvira roda, međutim u odnosima unutar roda, u pitanju solidarnosti i sukoba, najveća crta razdjelnica uspostavljena je upravo među Petrovim i Pavlovim potomcima, što je naravno bilo povezano upravo s posjedima, pa se onda s punim pouzdanjem na temelju ta dva segmenta može govoriti o dvije grane roda.

Dosadašnja je rasprava o odnosima unutar rodu, solidarnostima i kooperaciji s jedne strane te sukobima s druge strane, bila fokusirana uvelike na posjede. Pored posjeda rod kao grupu ujedinjavali su i drugi elementi poput rezidencije, crkvenih institucija vezanih za rod i simbola poput grbova.⁷³¹ Kad je u pitanju rezidencija rod nije posjedovao ništa što bi izbliza moglo poput Bribira u slučaju Šubića utjecati na koheziju roda. Dok su u slučaju Šubića čak i kroz procese segmentacije kao i seljenja članovi roda zadržavali nekretnine u samom Bribiru, u slučaju Pekrija, makar rijetki, izvori otkrivaju kako je podjelu posjeda pratilo i uspostavljanje novog kućanstva, to jest kurija kao rezidencija. Jedino mjesto koje se izgleda imalo moglo mjeriti s Bribirom bio je *Pukuszerdahely*, današnji Sređani Gornji, u prvom redu jer se tu nalazio augustinski samostan koji su podigli Pekri.⁷³²

Prva informacija o samostanu dolazi iz 1357., sačuvana u elenku, prema kojoj je samostan sv. Lovre de Pukur kupio neki vinograd.⁷³³ Najviše pak informacija o ulozi

⁷³¹ Elementi su preuzeti iz Karbić, „Šubići“.

⁷³² Za odličan pregled mađarske historiografije o privatnim samostanima, u literaturi poznatima i kao „rodovski samostani“, vidi Péter Levente Szócs, „Private monasteries of medieval Hungary (eleventh to fourteenth centuries) : a case study of the Akos Kindred and its monasteries“ (doktorska disertacija, Central European University, Budapest, 2015), 3-28.

⁷³³ Jakov Stipišić, Miljen Šamšalović, „Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 3 (1960): 309.

samostana za rod otkriva izjava samostanskog priora (*prior claustris sancti Laurentii de Pukurzerdahel*) iz 1486. kako je samostan osnovan od strane Pekrija, za što prior kaže kako se potvrda može pronaći i u nekim spisima koji se čuvaju u samostanu te kako Pekri tamo imaju ukopna mjesta te uz to i jednu kapelu.⁷³⁴ O odnosima članova roda sa samostanom govori tek još jedna isprava iz 1428., koje je nažalost teško čitljiva. Sastavio je javni bilježnik *in claustris beati Laurentii martiris ordinis fratrum heremitarum beati Augustini de Puker*, a njome se registriralo određivanje opunomoćenika Ladislava I., čiji sastav otkriva kako izbor samostana za sastavljanje javnobilježničke isprave nije bio slučajan: među ostalima tu je bio Augustin de Roma, generalni provincijal te još nekolicina drugih augustinaca.⁷³⁵ Njihova pomoć Ladislavu I. je najvjerojatnije trebala u sporu s Wolfardom Kaplinisatnom oko nekog Ladislavovog duga, koji je doveo i do Ladislavove ekskomunikacije, a bio je završio i pred papinskom kurijom 1430-ih, s tim da je počeo još u vrijeme Martina V., najkasnije dakle 1428.⁷³⁶ Veze Ladislava I. s augustincima mogu se vidjeti i iz činjenice kako mu se jedan od sinova zvao Augustin, možda znak kako mu je bila namijenjena crkvena karijera.

Pekri nisu veze s augustincima imali samo preko samostana kojeg su osnovali u Pukuru; u prvoj polovici 14. stoljeća stajao je augustinski samostan i u Svetom Đurađu, kako to otkrivaju popisi sastavljeni prilikom prikupljanja izvanredne papinske desetine 1330-ih, gdje se navode „*prepositus superpelliciatorum de Bundugzengurge*“, „*Johannes prepositus de ordine superpelliciatorum de Sancto Georgio*“ te „*frater Demetrius prior Sancti Georgii*“.⁷³⁷ Budući da su ova tri spomena jedine informacije o postojanju augustinskog samostana u Svetom Đurađu iznimno je teško reći kada je samostan osnovan, odnosno jesu li Pekri bili ti koji su osnovali samostan i kakav je uopće bio njihov odnos prema tome samostanu i njegovim redovnicima. Razlika između ovog samostana i onog u Gornjim Sredanima jest što

⁷³⁴ MNL OL, DL 33495: „*fundaverunt eciam et dotaverunt claustrum predictum et habent dicti fratres omnia que habent ab eisdem ... consignata in certis libris ecclesie et ipsi domini habent in eodem claustris sepulturam et capellam et omnia iura, possessiones et bona claustris tenent ab eisdem dominis de Peker*“.

⁷³⁵ MNL OL, DL 100448.

⁷³⁶ Andrija Lukinović (prir.), *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije, 1421-1440.*, sv. 6 (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1994.), br. 350, 339-340.

⁷³⁷ *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar okirattár. I/1. Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai 1281-1375.* (Budapest, 1887), 271, 286, 314; vidi i Vjekoslav Jukić, *Otkrivena ravnica: srednjovjekovna umjetnost istočne Slavonije* (Zagreb: Antibarbarus, 2011), 74-75.

je prvi bio samostan superpelicijata, to jest Regularnih kanonika sv. Augustina, dok je drugi bio red braće pustinjaka sv. Augustina.⁷³⁸

Među rijetkim podacima o odnosima Pekrija s augustincima najvažniji je zasigurno onaj kako su Pekri pokapani u samostanu, barem kad je u pitanju kohezija roda.⁷³⁹ Prema iskazu priora samostana iz 1486. vidi se kako su Pekri još onda imali to pravo, odnosno kako ga nisu izgubili 1403., i kako su vjerojatno tamo pokapani i pripadnici Petrove grane, jer su upravo oni i pokrenuli spor koji je rezultirao i bilježenjem, među ostalima, priorovog iskaza. Slučaj Ladislava I. nadalje otkriva kako su se pojedinci oslanjali na društvenu mrežu koju su pružale veze s augustincima. Kad je u pitanju način na koji je zajedničko kultno mjesto utjecalo na koheziju roda nažalost nemoguće je reći nešto više. Daleko bolje dokumentirani primjeri, poput onog Šubića, mogu poslužiti kao paralela za razumijevanje uloge crkvenih institucija u rodovskim odnosima; naglasak je pritom na odnosima, bez generalnog kvalitativnog određenja, jer veza plemstva s crkvenim institucijama nije utjecala samo na koheziju roda, mogla je biti i centrifugalne naravi. Naime, pored franjevačkog samostana u Bribiru koji je služio kao kultno mjesto od izrazitog značaja za cijeli rod, ban Pavao je u Skradinu podigao franjevački samostan te pomogao osnivanje samostana Klarisa na čelu kojeg je stajala njegova sestra. Cilj osnivanja ovih crkvenih institucija bio je vezan isključivo uz političke planove bana i njegove uže obitelji, a nakon političkog pada te institucije nisu igrali nikakvu ulogu u životu roda.⁷⁴⁰ Primjer Elefantija još eksplicitnije otkriva kako privatne crkvene institucije plemstva nisu bile samo zalag kohezije roda već su zapravo mogle biti korištene i za sukob. Naime, u generaciji o kojoj je već bilo riječ, Dezső je započeo graditi pavlinski samostan koji je dovršio njegov sin Mihovil II. U približno isto vrijeme rodbina s kojom su u tom razdoblju bili u stanju stalnog sukoba podigla je crkvu na svom dijelu posjeda kao odgovor na taj pothvat svojih rođaka, što svjedoči kako se sukob manifestirao i kroz patronatstvo zasebnih crkvenih institucija. Nakon smrti Mihovila II. njegovi rođaci nisu naslijedili patronatsko pravo svog rođaka, pa samostan nije mogao igrati nikakvu ulogu u koheziji ostalih grana roda. Ipak, samostan je privlačio drugo plemstvo, pa je tako imao sasvim druge funkcije: umjesto utjecaja na koheziju roda Elefánthyiji su unutar društvene

⁷³⁸ Za razlike između ove dvije grupe i njihovu prisutnost južno od Drave vidi Lelja Dobronić, „Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj“, *Croatia Christiana Periodica* 11 (1987), br. 20: 1-23.

⁷³⁹ Značaj ukopa ističe i Szócs, „Private monasteries“, 122

⁷⁴⁰ Karbić, „Šubići“, 317-21.

mreže samostana pronalazili ženidbene partnere.⁷⁴¹ Ovi primjeri stoga pokazuju kako patronatska prava bilo nad samostanima ili drugim crkvama nisu automatski značila jačanje kohezije roda već su dapače mogle biti iskaz ili pojedinačnih interesa ili čak i sastavni dio strategija u sukobima članova roda. I kod Pekrija postoje naznake veza s crkvenim institucijama koje nisu nužno imale za posljedicu rodovsku koheziju. Pavlovi su potomci tako zajedno s plemićima od Garazde držali patronatsko pravo nad crkvom sv. Križa de Medchenichamelleky kako to otkriva isprava iz 1385., iako nije poznato na temelju čega.⁷⁴² Još je znakovitiji slučaj Pavla III., za kojeg postoji mogućnost kako je bio pokopan u samostanu na Gariću i to preko veze koju je njegova supruga, odnosno njegova svojta imala s pavlinima.⁷⁴³

Među elementima koji su bili faktor kohezije i identiteta rodova valja navesti i zajedničke simbole poput grbova, iako je u slučaju Pekrija nemoguće o njime nemoguće nešto reći. S njima se zapravo zatvara krug u razmatranju elemenata koji su definirali odnose unutar roda, a sve je naravno počelo s posjedima i posjedovnim pravima, rezidencijama, značajem kulturnog mjesta za koheziju roda te moralnim obvezama rođaka jednih prema drugima.⁷⁴⁴ Posljednji segment vraća nas na distinkciju u načinu definiranja solidarnosti i otklonu od Fügedijevog korištenja pojma. Svrha drukčijeg definiranja solidarnosti zapravo je bila u stvaranju preciznijeg analitičkog aparata, jer način na koji je Fügedi koristio pojam solidarnosti zapravo se odnosi na definiranje Elefantija kao srodničke grupe, a ne tek kao na puki niz nepovezanih obitelji. Drugim riječima, Fügedi je zapravo tako u dobroj mjeri iskazao ono što je daleko bolje i preciznije iskazati kroz koncept koji antropolozi koriste kako bi definirali srodničke grupe koje su bile povezane zajedničkim vlasništvom kako materijalnih

⁷⁴¹ Fügedi, *Elefánthy*, 79, 83, 119.

⁷⁴² Thallóczy, *Codex Diplomaticus Comitum de Blagay*, br. 103, 181-182.

⁷⁴³ Vidi poglavlje *Žigmundovo doba*.

⁷⁴⁴ Da su ovi elementi i u emičkoj perspektivi funkcionirali u tom kontekstu kohezije savršeno očitava argumentacija kojom su 1370-ih rođaci pokojnog Stjepana de Apeykerezur dokazivali kako njegovi posjedi trebaju pripasti njima: „*ipse Ladislaus, pater ipsorum et per consequens ipsi in una generationalis et condivisionalis fraternitatis linea semper fuissent et nunc essent ac patronatu generalis monasterii ipsorum, velud fratres divisionales communiter possedissent et nunc ipsi possiderent et hec omnia efficacissimorum litteralium instrumentorum vigoribus comprobare prompti essent et parati. Avi etiam et predecessores ipsorum et prenotati Stephani filii Apay et per consequens ipsi unius criste signum, velud generacionales fratres in cunctis aequi expeditionibus gessissent et portassent*“, preuzeto iz Ferencz Eckhart, „Adalékok a Gut-Keled nemzetség genealogiájához“, *Turul* 29 (1911), 37.

tako i nematerijalnih dobara: korporativne grupe.⁷⁴⁵ Prije razmatranja naravi srodničkih grupa koje se vežu uz taj koncept i uopće antropoloških tradicija i paradigmi unutar kojih je takvo znanje oblikovano valja podcrtati određene elemente iz dosadašnje rasprave o odnosima unutar roda.

Kao prvo, ti odnosi su bili iznimno dinamični, kako unutar pojedinih generacija, tako i među generacijama. Dobrim dijelom je na to utjecala i biološka reprodukcija. Umjesto fragmentacije i grananja karakterističnog za obiteljska stabla ugarsko-hrvatskog plemstva, u tri generacije druge polovici 13. stoljeća prevladala je situacija kakva se obično zamišlja kao inherentna sustavu primogeniture: svi posjedi su u konačnici nasljeđivani u jednoj liniji, od Benedikta I. do Lovre I.⁷⁴⁶ Međutim takav pogled zanemaruje dinamične odnose unutar tog razdoblja, dinamiku – kako unutar jedne generacije, tako i među generacijama – koju se ipak daleko bolje može sagledati u idućem razdoblju.⁷⁴⁷ U generaciji sinova Lovre I. ovisno o kontekstu i situaciji braću nalazimo u nizu različitih aktivnosti u nizu različitih kombinacija, koje su zapravo ovisile o položaju braće. Tijekom 1320-ih Pavao I. ih je zahvaljujući društvenim vezama, u pitanjima koja su se ticala posjedovnih interesa sve četvorice braće, predstavljao naspram vanjskog svijeta. U drugim situacijama ogledaju se pak daljnje distinkcije među braćom, pri čemu se razabire podjela na dva para braće, unutar kojih su Pavao I. i Petar III. vodili glavnu riječ. Pored toga braća imaju i zasebne pojedinačne interese, pa tako Pavla I. vidimo u nizu aktivnosti u kojima djeluje samostalno. Štoviše, vidimo ga kako „monopolizira“ odnose sa svojtom, koji su se ticali i njegovog brata. Ono što svi ovi primjeri otkrivaju je fluktuacija u „praktičnoj grupi srodnika“, koja je varirala s obzirom na položaj među braćom i s obzirom na razne društvene situacije i transakcije.⁷⁴⁸ Takvo što se može primijetiti i u svim idućim generacijama. Tijekom većeg dijela druge polovice 14. stoljeća te odnose još u većoj mjeri negoli generaciju Lovrinih sinova obilježavaju i razlike u

⁷⁴⁵ Godelier, *Metamorphoses*, 118-119; Robert Parkin, *Kinship: An Introduction to Basic Concepts* (Oxford: Blackwell, 1997), 22.

⁷⁴⁶ Kao što se uvelike preispituju postavke o primogeniture, tako se za plemstvo s prostor Zapadne Europe sve više fokus stavlja i na fragmentaciju posjeda, Evergates, *Aristocracy in the County of Champagne*, 120-123; David Crouch, *The Birth of Nobility: Constructing Aristocracy in England and France 900-1300* (Harlow: Pearson Education Limited, 2005), 122.

⁷⁴⁷ Pri razumijevanju takve vrste dinamike od velike pomoći je bio Stephen D. White, *Custom, Kinship, and Gifts to Saints: The Laudatio Parentum in Western France, 1050-1150* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1988), 86-129.

⁷⁴⁸ Za „praktično srodstvo“ vidi Pierre Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 33-38.

količini kapitala bratića, a ta se razlika onda aktivno koristila od strane kapitalom bogatijih kako bi se odnosi među njima definirali njima u korist. Razlike među bratićima vidljive su i u praksi uređivanja posjedovnih odnosa, gdje su Pavlovi sinovi izgleda držali posjede nepodijeljene, dok su ih Petrovi sinovi podijelili, što je još jedan element koji ukazuje kako je teško govoriti o nekim čvrstim pravilima koji bi usmjeravali tu praksu. I prva polovica 15. stoljeća pokazuje dinamične odnose, gdje su grupe rođaka koje nastupaju jedni uz druge/protiv drugih ovisile o kontekstu, odnosno o „vanjskom“ neprijatelju i ciljevima koje su pojedinci samostalno, ili u suradnji s drugima nastojali postići.

IZMEĐU SRODNIČKIH STRUKTURA I KATEGORIJA

Srodnički odnosi su od samih začetaka antropologije kao discipline zauzimali istaknutu, ako ne i centralu ulogu pa je jasno kako bilo koja rasprava o srodstvu teško može zaobići antropološku literaturu, posebno onu nastalu na sredini prošlog stoljeća u okviru dva dominantna pristupa: teorije podrijetla (*descent theory*) i teorije saveza (*alliance theory*).⁷⁴⁹ Međutim, takva vrsta komunikacije između disciplina nije niti malo jednostavna, odnosno korištenje antropoloških studija o srodstvu za potrebe proučavanja jednog specifičnog društva sa sobom nosi cijeli niz problema. Takvo što postalo je čim teže od kad su neki antropolozi, među kojima je najistaknutiji D. Schneider, doveli uopće u pitanje srodstvo kao posebno domenu. Takve tvrdnje uslijedile su dobrim dijelom i kao reakcija na činjenicu kako su „ne-Zapadna“ društva, koja su dugo vremena predstavljala isključivi „teren“ antropologa, promatrana kroz društvene i misaone kategorije Zapada, što je u nekim slučajevima rezultiralo potpunim nerazumijevanjem tih društava.⁷⁵⁰ Schneiderova kritika pritom je duboko utjecala na transformaciju onoga što se naziva studijima srodstva (*kinship studies*), a te promjene su uključivale promjenu interesa na „prakse, procese i značenja nasuprot prethodnom fokusu na prava, obveze, rodbinske nazive i strukture“.⁷⁵¹ Te promjene se mogu postaviti i u okvir binarnih opozicija, kojima je značajnu pažnju posvetio C. Lévi Strauss: biologija-kultura; lokalno-globalno; struktura-praksa. Naime, mada su i starije generacije antropologa jasno lučile kako se srodstvo nipošto ne može svesti na biologiju, naglasak koji je stavljan na krvne veze i genealoške koordinate proizveo je protureakciju, poput Schneiderove, ali i onih koji nisu odricali srodstvo kao posebnu domenu, već mu nastoje pristupiti kroz druge okvire poput na primjer M. Sahlinsa koji srodstvo definira kao „uzajamnost postojanja“.⁷⁵² Drugi velika promjena tiče se promjenu fokusa sa širokih „globalnih“ komparacija, kakve su

⁷⁴⁹ Za te pristupe vidi Louis Dumont, *Introduction to Two Theories of Social Anthropology: Descent Group and Marriage Alliance* (New York: Berghahn Books, 2006); Godelier, *Metamorphoses*, 87-177.; Parkin, *Kinship*, 143-161.

⁷⁵⁰ Za te promjene i Schneiderovu ulogu vidi Janet Carsten, *After Kinship* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 18-20; Sylvia J. Yanagisako, „Bringing it All Back Home: Kinship Theory in Anthropology“, u: *Kinship in Europe: Approaches to Long-term Development (1300-1900)*, ur. David Warren Sabeau, Simon Teuscher, Jon Mathieu (New York: Berghahn Books, 2007), 34-41; te kritičniji pristup prema njegovim idejama kod Sahlinsa, *What Kinship Is*, 12-18; Godelier, *Metamorphoses*, 19-22.

⁷⁵¹ Tatjana Thelen, Cati Coe, Erdmute Albert, „The Anthropology of Sibling Relations: Exploration in Shared Parentage, Experience, and Exchange“, u: *The Anthropology of Sibling Relations: Exploration in Shared Parentage, Experience, and Exchange*, ur. Isti (New York: Palgrave Macmillan 2013), 1.

⁷⁵² Sahlins, *What Kinship Is*.

karakterizirale antropologiju još od L. H. Morgana, komparacija koje su ponekad vodile samo u „tehnikalije“, potpuno gubeći iz vida iskustvo, koje je u novije vrijeme postalo važan predmet istraživanja, i to posebno iskustvo lokalnih uskih zajednica, u okvirima koji ne omogućuju široke komparacije.⁷⁵³ Potonja promjena uključivala je i promjenu sa promatranja struktura na praksu i procese, odnosno odmak od funkcionalističko-strukturalističkog pristupa i govora od pravilima koja drže sustav u ekvilibriju, prema strategijama.⁷⁵⁴ Odraz takvih tendencija vidljiv je i u prethodnom poglavlju, jer je prvenstveno bio usmjeren na prakse i strategije samih aktera, dinamične odnose unutar i između generacija, a sam rad ne „kulminira“ tek slučajno s ovom temom: preko takve strukture sam nastojao istaknuti kako odnosi unutar roda nisu definirani *sui generis* srodničkom sferom već ti odnosi ovise i utopljeni su kroz participaciju u šire društvene mreže, unutar kojih su se akteri nalazili na više razina, od razine susjedstva do dvorske razine te kako su operirali s različitim vrstama i količinama kapitala koji su utjecali na definiranje i narav njihovih odnosa. Pritom to ne znači kako je smještanje rasprave o odnosima unutar roda na sam kraj rada posljedica stava kako je na srodničke odnose stavljeno previše ili premalo naglasaka; to proizlazi tek iz uvjerenja kako ih je nemoguće razumjeti kao zatvoren sustav.

Mada s osloncem na nove pristupe srodstvu već se iz korištenja pojma rod, kojim se u hrvatskoj historiografiji ustalilo označavati specifičnu obiteljsku strukturu, vidi kako ne mislim kako je rod kao koncept izlišan. Međutim potrebno je naglasiti kako koncepti ne mogu biti ništa doli „alati koji nam pomažu što preciznije opisati određene urođeničke poglede na svijet i okolnosti njihovog postojanja“,⁷⁵⁵ odnosno koncepti su „sredstva stvorena da bi se uhvatili određeni aspekti stvarnosti a, na taj se način „izgrađuju definicije ili uputstva za ono što bi trebalo promatrati“, pa su u tom pogledu koncepti „jasni ili nejasni, plodonosni ili neupotrebljivi“.⁷⁵⁶ Drugim riječima, koncepti služe dvostrukoj svrsi: razumijevanju stvarnosti i komunikaciji o rezultatima tih nastojanja. Komunikacija je među hrvatskim medijevistima dugo vremena predstavljala problem u razmatranju obiteljskih struktura, koja je tek s

⁷⁵³ Carsten, *After Kinship*, 7-9, 22-23.

⁷⁵⁴ White, *Custom, Kinship*, 126-27, za pregled funkcionalističkog i strukturalističkog pristupa u antropologiji vidi Rober Delijež, *Istorija antropologije: Škole, pisci, teorije* (Beograd: XX vek, 2012), 155-249.

⁷⁵⁵ Parkin, *Kinship*, 8.

⁷⁵⁶ Luis Kozar, *Funkcije društvenog sukoba: Ispitivanje koncepta društvenog sukoba i njegove upotrebe u empirijskim sociološkim istraživanjima* (Novi Sad: Mediterran Publishing, 2007), 13.

radovima Damira Karbića dobila na jasnoći.⁷⁵⁷ Autor je definirao rod kao „jedinicu koja se sastoji od broja manjih srodničkih jedinica, od nuklearnih obitelji na gore, povezanih jedni s drugima zajedničkim podrijetlom od stvarnog ili izmišljenog pretka na striktno unilateralnom principu“ i koji su uobičajeno „zajednički posjedovali zemlje, imali zajedničke rezidencije i ukopna mjesta, kao i zajedničke simbole (grbovi)“.⁷⁵⁸ Kao takva definicija je uistinu poslužila kao čvrst oslonac za razumijevanje srodničkih odnosa i grupa Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. No, i autorov pristup predstavlja određene probleme kada se zađe u sferu višejezične i multidisciplinarnе komunikacije. Naime, autor rod definira kao unilinealnu descendentnu skupinu (UDS), no za engleski pojam uzeo je termin *kindred*, koji se potpuno ustalio u radovima o Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu pisanima engleskim jezikom. Međutim, u antropološkoj literaturi UDS mogu biti ili „loze“ (*lineage*) ili klanovi (*clan*), kao skupine koju su orijentirane na pretka, dok je „rod“ (*kindred*) ego-fokusiran, s tim da se najčešće uzima kao bilateralan.⁷⁵⁹ Otklon od preuzimanja pojma loze (*lineage*) sasvim je razumljiv iz perspektive medijevalista, budući da se loza veže uz primogenituru i fokusiranje nasljedstva i podrijetla preko jedne linije, a i sam pojam vuče korijene iz srednjeg vijeka.⁷⁶⁰ Takvi problemi nastali taloženjem značenja teško da se mogu jednostavno otkloniti i nemam namjeru ovdje dublje u njih ulaziti, no daljnji fokus na značenje loze zaslužuje pozornost, jer otvara jedno nezaobilazno pitanje. Naime, kako je pokazao T. Evergates *linea*, *lineagium*, *lignage*, pojam koji se javlja u izvorima, poistovjećen je sa homonimnim antropološkim konceptom, odnosno s agnatskim sustavom ili patri-lozom (*patrilineage*), dok se u izvorima termin nipošto nije koristio u tom smislu već prije kako bi se označilo rodbinu kako s očeve tako i s majčine strane.⁷⁶¹ Evergates otkriva dakle postupke u kojima su pojmovi pronađeni u izvorima izjednačeni s modernim konceptima, odnosno značenja vezana uz moderne koncepte

⁷⁵⁷ Ivan Majnarić, „Kasnosrednjovjekovna obiteljska struktura hrvatskog plemstva“, *Povijesni prilozi* 48 (2015): 7-15; Ivan Jurković, „Vrhrički i hlivanjski plemeniti rod Čubranića do sredine 15 stoljeća: njihov društveni položaj, prostorni smještaj, posjedi i gospodarska moć“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 24 (2006): 25-27.

⁷⁵⁸ Karbić, „Šubići of Bribir“, 3-4. Definicija je uvelike slična onoj E. Fügedija, no koji ne navodi kako rod čini niz manjih jedinica, što predstavlja iznimno važnu razliku, posljedice koje se vrlo često ne uzimaju u obzir, *Elefánthy*, 4-5.

⁷⁵⁹ Fox, *Kinship*, 164-174, koji govori i o patrilateralnom „rodu“; Godelier, *Metamorphoses*, 96-99.

⁷⁶⁰ Za razlikovanje u korištenju pojma između medievista i antropologa vidi Jack Goody, *Development of the family and marriage in Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 229-32. Vrlo poučnu kritiku teorije UDS nudi Adam Kuper, „Lineage Theory: A Critical Retrospect“, *Annual Review of Anthropology* 11 (1982), 71-95; isti, *The Reinvention of Primitive Society: Transformations of a Myth* (London: Routledge, 2005), 163-178.

⁷⁶¹ Evergates, *Aristocracy*, 85-87.

pripisana su pojmovima iz izvora bez razmatranja u kakvom smislu i kontekstu su se oni zapravo izvorno upotrebljavali.

Primjer „loze“ nas vodi do paralelnog problema na koji je nedavno upozorio I. Majnarić. Naime, autor sasvim opravdano upozorava kako je termin *genus* predstavljao društveno-pravnu kategoriju i da ga ne treba nekritički uzimati kao znak obiteljske strukture.⁷⁶² Mada je takav zaključak donio na temelju materijala vezanih za plemstvo kraljevine Hrvatske u specifičnom vremenskom periodu smatram kako se njegovi zaključci mogu slobodno primijeniti i za slavonsko plemstvo, ne ponajmanje jer je teško zamisliti da su sami akteri koristeći taj pojam promišljali o obiteljskoj strukturi. Kao ilustracija može se navesti primjer Pekrija iz 1294. kada su Lovre I. i Nikola I. označeni kao *de genere Thethun*; obiteljsku strukturu koju su činili, ukoliko se pretpostavi kako su živjeli zajedno, najbolje je okarakterizirati kao proširenu obitelj.⁷⁶³ Međutim, kako I. Majnarić napominje nemoguće je *genus* svesti samo društveno-pravnu kategoriju i odreći mu vezu sa srodstvom, mada autor ne elaborira tu tvrdnju.⁷⁶⁴ Dva su usko povezana segmenta vrijedna isticanja po tom pitanju. Kao prvo, ukoliko pojam *genus/generatio* sam po sebi ne govori ništa o obiteljskoj strukturi, on je usko vezan uz srodstvo, jer služi za definiranje grupe srodnika, koja hipotetski može označavati od jedne do nekoliko desetaka osoba u jednoj generaciji. Ono što on definira, ili preciznije rečeno kako se sama ta grupa definira, jest podrijetlo od određene, stvarne ili izmišljene, osobe. Iz te vizure nemoguće je odvojiti termine *genus/generatio* od srodničkih odnosa, i pritom ne mislim smo na označavanje *de genere ...* već i korištenje pojmova *genus/generatio* uopće. Naime, ono je dio terminologije srodstva koja kao sustav predstavlja “internaliziranu kategorijalnu shema u okviru koje određeni društveni akter, *Ego*, percipira druge društvene aktere, *Alters*, kao da stoje u određenom formalnom odnosu naspram njega samog“ te pritom to nazivlje, „i koncepti koji ga okružuju, pružaju pojedincima 'kognitivnu mapu', u okvirima koje oni mogu oblikovati svoje ponašanje naspram značajnih drugih s obzirom na lokaciju tih drugih na toj mapi“.⁷⁶⁵ Na koga su se u okviru te „kognitivne mape“ odnosili termini *genus/generatio*? Jedan slučaj iz 1367. dobro ilustrira kategoriju osoba koja

⁷⁶² Majnarić, „Kasnosrednjovjekovna obiteljska struktura“, 7-30.

⁷⁶³ MNL OL, DL 1390.

⁷⁶⁴ Majnarić, „Kasnosrednjovjekovna obiteljska struktura“, 20.

⁷⁶⁵ Hilderd Geertz, Clifford Geertz, *Kinship in Bali* (Chicago: University of Chicago Press, 1975), 155; citat je sažetak jednog od triju pristupa srodstvu, koji autori nazivaju „kognitivnim“.

je stajala iz tih termina. Te je godine dvanaestogodišnji Pavao zvan Herk odlučio, u slučaju da umre bez muških potomaka, ostaviti sve svoje posjede, osim dvaju koje je namijenio svojoj sestri kao djevojačku četvrt, svojim ujacima Petru i Lorandu Punekovima, koji su se također obvezali na isto ukoliko bi oni umrli ne ostavivši iza sebe muške potomke. Objašnjenje takve Pavlove odluke valja tražiti u iskazu prema kojem je on „Božjom voljom ostao jedini od svoga roda te stoga, ukoliko se dogodi da premine bez utjehe muških potomaka, neće imati nikoga tko bi ga naslijedio u njegovim posjedima i posjedovnim česticama“.⁷⁶⁶ Pavlov iskaz izvanredno ocrta tko je činio *generatio*: muški članovi, kako direktni potomci, koje se nadao dobiti, tako i pobočni, od braće prema bratićima i drugim rođacima, kojih u tom trenutku više nije imao. Pavlov slučaj dakako sam po sebi može poslužiti tek kao jako dobra ilustracija, no i prema onome što pokazuju druga istraživanja termin *genus/generatio* upotrebljavao se upravo u tom značenju.

Termin *generatio*, odnosno *fratres generationales* ugrađen je, kao jedan od ključnih segmenata, u shemu razvojne putanje ugarskih rodova, koja je postala gotovo nezaobilazna u razmatranju obiteljskih struktura plemstva Ugarsko-hrvatskog kraljevstva.⁷⁶⁷ O problemima kakve ta shema sa sobom nosi pisao sam na drugom mjestu te na ovome mjestu neću ponovno ulaziti u sve segmente već ću se fokusirati na specifičan dio sheme koji govori o prijelazu iz druge na treću fazu, jer objedinjuje niz elemenata koji su se provlačili kroz ovaj rad.⁷⁶⁸ No, prije toga par riječi zaslužuje način na koji je nastala sama shema, jer već i to baca sumnju na njenu analitičku vrijednost.

E. Fügedi u uvodu svoje knjige o Elefánthijima predložio je određeni okvir za razumijevanja mijena obiteljske strukture i odnosa u širokom vremenskom rasponu od doseljenja Mađara do kraja 15. stoljeća. Prema tome okviru u razdoblju od doseljenja do 13. stoljeća prevladavale su „drevne loze“, razdoblje 13. i 14. stoljeća bilo je doba „aristokratskih loza“ ili „klanova“, a razdoblje 15. stoljeća razlikovalo se pak od prethodnog. Kako izvorni materijal ne omogućuju detaljnije preciziranje „drevnih“ i „aristokratskih“ loza Fügedi nije

⁷⁶⁶ CD XIV, br. 63, 105-106: „*quod quia ipse diuina voluntate solus de generacione sua superuieret et ab hoc, si ipsum de hoc seculo absque heredum solacio masculini sexus decedere contingeret, nullum in possessionibus et possessionariis porcionibus suis haberet successorem*“.

⁷⁶⁷ Shemu dobro sažima Marija Karbić, *Plemićki rod Borića bana*, 82-85.

⁷⁶⁸ Antun Nekić, „Problemi „linearnosti“ i „normativnosti“ u istraživanjima srednjovjekovnih srodničkih zajednica“, u: *Zbornik radova s prve medievističke znanstvene radionice u Rijeci*, ur. Kosana Jovanović, Suzana Miljan (Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2014), 73-98.

ulazio dublje u to pitanje, no objašnjenje prijelaza s „aristokratske loze“ na rod 15. stoljeća naveo je kao „centralnu temu“ knjige. Međutim, u knjizi iznimne vrijednosti zapravo nema onoga što bi trebalo biti njen glavni fokus, dapače 15. stoljeću čak je posvećeno i relativno manje pažnje nego prethodnim stoljećima. Za razumijevanje tog prijelaza ostaju stoga nikad dodatno razjašnjene i razrađene informacije iz uvoda, prema kojima su se „aristokratske *generationes* (klanovi) raspale na kraju četrnaestog stoljeća; neke od njihovih grana postale su nezavisne obitelji, a termin za srodnika (*kinsman*) umjesto *frater generationalis* postao je *fratres condivisionalis*, to jest osnova srodstva postalo je ne toliko zajedničko porijeklo po muškoj liniji već opredmećeni odnos zajedničkog – podijeljenog ili nepodijeljenog – posjedovanja.“⁷⁶⁹ Uz određenu dozu slobode u tumačenju autorovih ideja, određena vrsta refleksije ovih zaključaka vidi se na samom kraju poglavlja o 15. stoljeću, gdje autor kao temeljnu odliku 15. stoljeća navodi zapravo niz sukoba među rođacima u korijenu kojih su ležala, vrlo često i sitničava, posjedovna pitanja.⁷⁷⁰ Drugim riječima, njihov odnos u 15. stoljeću moguće je pratiti tek preko niza posjedovnih sporova: njihovi odnosi u potpunosti su se stopili s posjedima, a potvrda toga bila je onda i promjena definiranja braće kao „diobene“ (*condivisionales*). Odgovara li ovo tumačenje duhu Fügedijeve zamisli teško je pretpostaviti, no na temelju napisanog jedino mi se to čini vezom između agende postavljene u uvodu i kasnije same obrade roda.

M. Rady je „postao dio teze“ preko svoje recenzije Fügedijeve knjige o Elefánthyijima, odnosno u onom dijelu gdje je sugerirao kako je, kao i u Zapadnoj Europi, do kraja 12. stoljeća u Ugarskoj prevladavala kognatska obiteljska struktura.⁷⁷¹ Međutim, Rady je pored toga ponudio i daleko sveobuhvatniji pogled na razvoj obiteljskih struktura koje se zapravo, iako to autor nije nikad na ovakav način eksplicirao, može sažeti na idući način: 1. kognatski rod do kraja 12 stoljeća; 2. agnatski rod kojeg označava nazivlje *de genere* 3. *parentela*, u vrijeme 14. i 15. stoljeća, a znak za to bila je promjena s *de genere ...* (stvarni ili izmišljeni predak) na *de ...*⁷⁷² Već na ovoj razini vidi se kako Radyevi zaključci dobrim dijelom odudaraju od Fügedjevih, iako se zapravo može utvrditi kako je Rady, između ostalog, uzimajući same Elefánthyije kao materijal formulirao neke od svojih zaključaka o trenju

⁷⁶⁹ Fügedi, *Elefánthy*, 4-5.

⁷⁷⁰ Fügedi, *Elefánthy*, 94-95.

⁷⁷¹ Martyn Rady, „Erik Fügedi“, 298-299.

⁷⁷² Vidi Nekić, „Problemi „linearnosti“, 86.

između roda i *parentelae*. Međutim, veliki problem jest što Rady zapravo nikada nije definirao što za njega znači *parentela*; riječ je o „obiteljskoj jedinici“, „manjoj obiteljskoj jedinici“, odnos u jednom trenutku govori o „neposrednoj obitelji preminulog“. ⁷⁷³ Predstavlja li *parentela* stoga nuklearnu obitelj ili neki oblik proširene obitelji nemoguće je razaznati, a samim time i jasno pratiti autorove zaključke.

Fügedijeve i Radyjeve zaključke – ili barem dio njih – potom je u jednu cjelinu formulirao Damir Karbić, ali uz punu svijest kako čak ni Elefánthyiji „ne odgovaraju“ predloženoj shemi razvoja, a, osim moguće kognatske „faze“, još manje sami Šubići. Naime, Elefánthy se nikad nisu označavali kao *de genere*, a povrh toga koristili su pojam *generatio* istovremeno kada su označivani kao *de Elephant*. ⁷⁷⁴ No, kako je prethodno naglašeno, Fügedijeve uvodne napomene nikad nisu razrađene te je iz samih Elefánthyija teško vidjeti duboku promjenu koja bi zaslužila govor o „novoj“ fazi razvoja, dok je iz Radyevih ideja u shemu preuzet dio koji nije činio okosnicu njegovih zaključaka. Model za razumijevanje obiteljskih struktura i odnosa plemstva nastao je stoga na vrlo neuobičajen način.

Kako onda objasniti promjenu s nazivanja „*de genere* ...“ prema „*de* ...“(posjed) i od označavanja od *fratres generationales* prema *fratres condivisionales*? Držim kako se promjena u pogledu prvog elementa može razumjeti tek ukoliko se razmotri način na koji su definirani društveni status i prestiž, odnosno samo plemstvo u razdoblju 13. i 14. stoljeća. Označavanje prema *de genere* povezuje se ne samo s prestižem kakvo je pozivanje na slavnog pretka moglo imati već je štoviše sam plemićki status počivao na podrijetlu. I etimologija mađarske riječi za plemića, *nemes*, upućuje na vezu podrijetla i plemstva. ⁷⁷⁵ Kao malu digresiju, ovdje valja dodati kako je i hrvatska riječ plemić usko povezana s pripadanjem plemenu, riječi koja pak vuče od riječ plod i označava prokreaciju, odnosno također je vezana uz podrijetlo. ⁷⁷⁶ Određivanje plemstva prema podrijetlu krajem 13. i prvoj polovici 14. stoljeća uzimala je pred sasvim drukčijem određivanju plemstva, onome prema kojem je posjed, zemlja činila plemića, što je bila jedna od, slobodno se može ustvrditi, najvažnijih

⁷⁷³ Rady, *Nobility*, 87, 98-99; 103.

⁷⁷⁴ Karbić, „Šubići“, 193-202.

⁷⁷⁵ Rady, *Nobility*, 71; Engel, *Realm*, 85-86.

⁷⁷⁶ Karbić, „Hrvatski plemićki rod“, 80.

kasnosrednjovjekovnih preobrazbi, koja je vrhunac doživjela dekretom Ludovika I. iz 1351.⁷⁷⁷ Upravo u sklopu takve promjene treba smjestiti i praksu određivanja prema posjedu, jer se na takav način iskazivao plemićki status koji počiva na posjedu. Promjenu s „*de genere ...*“ na „*de ...*“ valja stoga u prvom redu promatrati kroz promjenu u definiranju društvenog položaja, odnosno plemićkog statusa.

Promjena s *fratres generationales* na *fratres condivisionales*, znak kako je povezanost na temelju krvne veze ustupila mjesto vezi preko posjeda, u prvom redu uopće nije promjena, barem ne u onom smislu da ih se može smjestiti u dvije sukcesivne faze, a još teže je to moguće za par *de genere.../fratres generationales – de .../fratres condivisionales*. Takav zaključak u prvom redu proizlazi iz izvora vezanih uza same Pekrije, koje dajem u Prilogu

Tablica 3 *Fratres generationales et condivisionales* kod Pekrija

1382. ⁷⁷⁸	Stjepan I. i Nikola II. <i>de Pukry</i>	<i>fratres et generacionis eorum homines</i>
1398. ⁷⁷⁹	Pavao III. <i>de Pukur</i>	<i>fratris sui patruelis et condivisionalis</i> (Ladislava I.)
1423. ⁷⁸⁰	Ladislav I.	<i>sua fratrumque suorum generacionalium et condivisionalium quos infra scriptum tagit negocium</i>
1439. ⁷⁸¹	Pavao III.	<i>... ac Nicolai et Georgii filiorum, nec non Ladislai fratris carnalis, suorum, item Iohannis et Nicolai filiorum ...</i>

⁷⁷⁷ Fügedi, *Elefánthy*, 33-34, 42-49; Engel, *Realm*, 175; Rady, *Nobility*, 58-61, koji promjenu „*de genere ...*“ na „*de ...*“ smješta u kontekst promjene u definiranju plemićkog položaja, no poslije mu više služi kao znak promjene srodnčkih odnosa; slično i Marija Karbić, „Property Relations“, 239.

⁷⁷⁸ CD XVI, br. 242, 294.

⁷⁷⁹ MNL OL, DL 108309.

⁷⁸⁰ MNL OL, DL 146.

⁷⁸¹ MNL OL, DL 103592.

		<i>...ladi et aliorum fratrum suorum generacionalium de eadem</i>
1444. ⁷⁸²	Dominik, Mihovil, Ladislav, Petar i Emerik u svoje ime te u ime svoje djece te u ime djece Lovre, pokojnog brata Dominika i Mihovila <i>de Pewkwr</i>	<i>fratrum et sororum aliorum cunctorum fratrum proximorum ac generationum et consanguineorum ipsorum, quos infrascriptum cerneret negotium</i>
1456. ⁷⁸³	<i>De Peker</i>	<i>filiis, filiabus, fratribus, sororibus et generacionis eiusdem convicti (Ivana V.) hominibus</i>

Kao i kod Elefánthija i kod Pekrija označavanje prema posjedu nije značilo kako se termin *generatio* prestao koristiti kao kategorija za označavanje srodnika; tu praksu moguće je pratiti sve do sredine 15. stoljeća, a je li takvo što nastavljeno i u idućem razdoblju ne mogu utvrditi jer nisam prošao izvornu građu. U dva slučaja kada je upotrijebljen termin *condivisionalis* on je oba puta (1398., 1423.) stajao uz oznaku kojom se precizirala srodnička (krvna) veza: u prvom slučaju bila je riječ o bratićima (Pavao III. i Ladislav I.), dok je u drugom slučaju vrlo općenito naglašeno kako se odnosi na „rođake“ i diobenu braću. Potonji primjer indikativan je iz još jednog razloga. Naime, prilika u kojoj se Ladislav I. pozivao na svoje *fratres generationales et condivisionales* ticala se potvrde isprave za Osuvak pred kraljem; međutim, kad je tri mjeseca kasnije zatražio prijepis te iste isprave pred čazmanskim kaptolom, osim što nije navedena duga genealogija koja je sezala do Petra II., izostalo je i

⁷⁸² Frigyes, *Diplome*, br. 116, 148.

⁷⁸³ MNL OL, DL 106835.

pozivanje na *fratres generationales et condivisionales*: Ladislav nastupa pred kaptolom „tek“ kao sin Nikolin *de Pukur*.⁷⁸⁴

Primjer Pekrija vrlo teško se stoga može uklopiti u shemu i prijelaz s druge na treću fazu te sheme na osnovu prethodno razmatranih elemenata. Naravno, jedan slučaj nipošto ne može niti potvrditi niti osporiti određeni model. Međutim, materijal prikupljen u Prilogu 6 također otkriva isto: pojmovi *fratres generationales* i *fratres condivisionales* ne pojavljuju se u sukcesivnom slijedu, a samim time to dovodi u sumnju shemu prema kojoj bi „smjena“ tih dvaju pojmova svjedočila o drukčijoj naravi povezanosti među srođnicima, od krvne prema posjedovnoj. Podaci su prikupljeni zahvaljujući mogućnostima pretraživanja koje omogućuje projekt *Hungaricana*; oni nisu iscrpni i tiču se plemstva s cjelokupnog prostora Ugarsko-hrvatskog kraljevstva unutar dugog vremenskog perioda, a navodim ih bez opširnije eksplikacije.

Tablica 4 *Fratres generationales et condivisionales*

Godina	Izdavač	
1393. ⁷⁸⁵	Vojvoda Transilvanije	<i>frater ipsorum fuisset patruelis et condivisionalis</i>
1394. ⁷⁸⁶	Palatin	<i>frater patruelis et condivisionalis</i>
1398. ⁷⁸⁷	Dvorski sudac	<i>fratris ipsorum generacionalis et condivisionalis</i>
1398. ⁷⁸⁸	Palatin	<i>fratris suis patruelis et condivisionalis</i>
1404. ⁷⁸⁹	Palatin	<i>fratres ... generacionales et condivisionales</i>

⁷⁸⁴ MNL OL, DL 175.

⁷⁸⁵ Elemér Varjú, *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez. 1214–1457.*, sv 1 (Budapest, 1908), br. 320, 447.

⁷⁸⁶ ZsO I, br. 3697, 404.

⁷⁸⁷ Géresi, *A nagy-károlyi*, sv. I, br. 295, 484.

⁷⁸⁸ Nagy, Vég hely, Nagy, *Zala vármegye*, sv 2, br. 110, 280.

⁷⁸⁹ Norbert C. Tóth, „A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei: II. közlemény 1400–1410.“, *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum évkönyve* 48 (2006), br. 85, 354.

1411. ⁷⁹⁰	Križevački zemaljski župan	<i>nobiles castri de genere Ceuth totum honus et gravamen universorum fratrum ipsorum condivisionalium et totius generationis</i>
1412. ⁷⁹¹	Palatin	<i>fratres generationales et condivisionales extitissent, ab unoque avo et protavo originem sumpsissent naturalem</i>
1413. ⁷⁹²	Palatin	<i>fratres generationales et condivisionales</i>
1414. ⁷⁹³	Kaptolu u Leleszu	<i>fratres generationales et condivisionales</i>
1416. ⁷⁹⁴	Kralj	<i>consanguinei et fratris condivisionalis</i>
1416. ⁷⁹⁵	Kaptol u Karpornaku	<i>propter condivisionalis fraternitatis seu consanguineitatis</i>
1417. ⁷⁹⁶	Kralj	<i>fatrum suorum patruelium et condivisionalium</i>
1417. ⁷⁹⁷	Ban Slavonije	<i>frater ipsorum patruelis et condivisionalis</i>
1418. ⁷⁹⁸	Kralj	<i>consanguineis ac fratribus condivisionalibus</i>
1418. ⁷⁹⁹	Kralj	<i>non fratrem suum patrulem, consanguineum aut condivisionalem, sed sororium suum</i>

⁷⁹⁰ Éva B. Halász, Suzana Miljan, *Diplomatarium comitum terrestrium Crisiensium (1274-1439)* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2014), br. 33, 185.

⁷⁹¹ ZsO III, br. 1560, 391.

⁷⁹² ZsO IV, br. 220, 89.

⁷⁹³ ZsO IV, br. 1666, 391.

⁷⁹⁴ ZsO V, br. 2138, 570.

⁷⁹⁵ ZsO V, br. 2340, 625.

⁷⁹⁶ ZsO VI, br. 454, 166-67.

⁷⁹⁷ ZsO VI, br. 642, 207.

⁷⁹⁸ ZsO VI, br. 1889, 479.

⁷⁹⁹ ZsO VI, br. 2324, 575.

1421. ⁸⁰⁰	Njitranski kaptol	<i>fratres ipsorum generationales et condivisionales</i>
1421. ⁸⁰¹	Palatin	<i>fratresque essent generationales et condivisionales</i>
1422. ⁸⁰²	Ban Slavonije	<i>frater carnalis et divisionalis</i>
1425. ⁸⁰³	Kralj	<i>fratres ... generationales et divisionales</i>
1438. ⁸⁰⁴	Palatin	<i>causa pacis et proximitatis fraternalis divisionalis et consanguineitatis amore, quibus iidem eo, quod ab uno avo et prothavo processisse dinoscerentur</i>
1465. ⁸⁰⁵	Dvorski sudac	<i>frater ... divisionalis et congeneracionalis</i>

U svim primjerima je dakle vidljivo kako se istovremeno ističu krvna i „posjedovna“ veza, a u pojedinim primjerima vidi se i pozivanje na pretke (*avus, protavus*), a iz primjera iz 1411. se vidi kako označavanje preko „*de genere ...*“ ne isključuje idiom diobenog bratstva. Za razumijevanje podataka iz tablice valja dodati još jedan primjer, koji se tiče spora oko nasljedstva Pavla Jurjevog Hédervárija, kojeg ocrtava nekoliko isprava s kraja 1470-ih i početka 1480-ih. Nakon što je Pavao umro ne ostavivši iza sebe muških potomaka njegovi rođaci na četvrtom koljenu – zajednički predak Nikola živio je u prvoj trećini 14. stoljeća – Osvald Nikolin te Emerik i Nikola Lovrini, uspješno su tužili muževe Pavlovih dvaju kćeri kojima je punac u zalog dao neke svoje posjede, jer su smatrali kako su posjedi trebali pripasti

⁸⁰⁰ ZsO VIII, br. 501, 153.

⁸⁰¹ ZsO VIII, br. 749, 228.

⁸⁰² ZsO IX, br. 88, 53.

⁸⁰³ ZsO XII, br. 1062, 410.

⁸⁰⁴ Imre Nagy, *Sopron vármegye története*, sv. II (Sopron, 1891), br. 163, 283.

⁸⁰⁵ Kálmán Géresi, *A nagy-károlyi*, sv. II, br. 225, 370.

njima.⁸⁰⁶ Kod pokretanja spora u svibnju 1477. pred kaptolom u Győru navedeni su naveli kako je Pavao njihov *frater generationalis et dividionalis*,⁸⁰⁷ dok je u prosincu iste godine palatinskom ispravom zabilježeno kako je Pavao njihov *frater dividionalis*.⁸⁰⁸ U rujnu iduće godine pred požunskim kaptolom Osvald je u svoje i ime Emerika i Nikole ponovno istakao njihovo pravo na Pavlove posjede, kojeg se naziva *frater generacionalis et dividionalis*⁸⁰⁹; 1483. Pavao je u ispravi dvorskog suca zabilježen kao *frater dividionalis*.⁸¹⁰ Ova četiri slučaja, a posebno ona prva dva, s razmakom od pola godine, upućuju na fleksibilnost u korištenju ovih termina, koja je bila moguća jer su termini funkcionirali gotovo kao sinonimi.⁸¹¹ Jedina razlika u načinu kojim su označavali pokojnog rođaka proizlazila je iz instance koja je to bilježila pa se na dvoru i pred palatinom Pavao označavao samo kao *frater dividionalis*; u tom kontekstu postoji i određena sličnost s dva prijepisa privilegija za Osuvak, jer je kraljevskom ispravom zabilježeno kako Ladislav I. djeluje i u ime *fratrum generacionalium et dividionalium*, dok takvo što nije smatrano potrebitim pred kaptolom. No, teško je iz toga izvlačiti neke dalekosežne zaključke, prije će biti da je riječ o određenoj slučajnosti; naglasak radije valja staviti na fleksibilnost uporabe jer su oba termina unutar „kognitivne mape“ prizivale istu kategoriju osoba: agnatske rođake sa stvarnim ili potencijalnim posjedovnim pravima. Jedina razlika koju bi se moglo napraviti između tih pojmova jest da nisu svi oni koji su bili odnosno pozivali se na to kako su *unius et eiusdem lineae consanguineitatis* imali pravo nasljedstva u slučaju rođaka preminulih bez utjehe muških potomaka, što je trag prema objašnjenju od kud se uopće javlja izraz *frater dividionalis*, odnosno preciznije, zašto ulazi u tako široku uporabu.⁸¹²

Razdoblje Anžuvina u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu donijelo je značajne promjene u načinu organizacije vlasti.⁸¹³ Dio tih promjena ticao se i posjedovnih prava

⁸⁰⁶ Za genealogiju vidi Engel, *MVA/KMG* sub voce: Héder nem 2. tábla: Hédervári.

⁸⁰⁷ Béla Radvanszky, Levente Závodszy, *A Héderváry-család oklevéltára* sv. I (Budapest, 1909), br. 303, 405-406.

⁸⁰⁸ Isto, br. 307, 412.

⁸⁰⁹ Isto, br. 310, 416.

⁸¹⁰ Isto, br. 326, 442-43.

⁸¹¹ Na to je vrlo kratko upozorila i Miljan, „Plemićko društvo“, 83, bez pune eksplikacije takvog zaključka.

⁸¹² Izraz u Radvanszky, Závodszy, *A Héderváry-család I*, br. 326, 443.

⁸¹³ Vidi Engel, *Realm*, 124-194; isti, „*Honor, Castrum, Comitatus*. Studies in the Government System of the Angevin Kingdom“, *Quaestiones Mediaevi Novae* 1 (1996): 91-100; Stanislaw A. Sroka, „Methods of Constructing Angevin Rule in Hungary in Light of the Most Recent Research“, *Quaestiones Mediaevi Novae* 1

plemstva. Od 1340-ih se mogu pratiti tendencije koje su dovodile u pitanje ili barem ograničavale praksu prema kojoj su pobočni rođaci imali pravo nasljeđivanja dobara preminulog rođaka bez muških nasljednika. Tijekom 1340-ih takve tendencije se vide kroz mehanizam kojim su se iz mogućeg nasljedstva isključivale osobe koje nisu direktno navedene u kraljevskim darovnicama.⁸¹⁴ Da je pitanje nasljeđivanja u tom razdoblju bilo vruća tema može se naslutiti i iz Ludovikova Dekreta iz 1351. kojim se potvrđivalo i Zlatnu bulu Andrije II. iz 1222., i gdje se jedina eksplicitna promjena u odnosu na Zlatnu bulu ticala upravo prava nasljeđivanja.⁸¹⁵ Naime, u Zlatnoj buli je određeno kako u slučaju da *serviens* umre bez muških nasljednika njegova kćer nasljeđuje četvrtinu posjeda, dok on ima pravo oporučnog ostavljanja ostalih posjeda; tek u slučaju da oporuke nema posjedi su išli najbližoj rodbini, a u slučaju da takvih nije bilo posjed je postajao ošasno dobro.⁸¹⁶ Upravo kao reakcija na taj članak, Ludovikom dekretom je određeno kako plemići nemaju pravo slobodnog oporučnog raspolaganja već u slučaju smrti bez muških nasljednika takvi posjedi trebaju preći na *fratres, proximos et generationes ipsorum*.⁸¹⁷ I prefekcija – „pretvaranje“ kćeri u sinove, jedna od praksi koja zadire u pitanje „roda“ (*gender*) pa čak ulazi i u okvir zanimanja istaknutih u novim studijima antropologije srodstva – je od 1350-ih također utjecala na stvaranje klime u kojoj je pitanje nasljeđivanja – granice između prava pobočnih rođaka i direktnih ženskih potomaka te kraljevskih prava – postalo prvorazredno društveno i političko pitanje, na što upućuje i to što se ta praksa nastojala urediti i preko kraljevskih dekreta.⁸¹⁸ I u nekom vremenski poblize nepoznatom Ludovikovom dekretu, kao i Žigmundovom dekretu iz 1397. precizirane su granice unutar kojih je kralj mogao podijeliti prefekciju, čime su zapravo, kako veli M. Rady, „po prvi put utvrđene generacije koje čine rod, ali u restriktivnom smislu, koji je išao na štetu onih pobočnih grana koje su dijelile zajedničkog pretka iznad četvrtog koljena“.⁸¹⁹ Ne ulazeći ovdje u pitanje do koje mjere su sve te promjene

(1996): 77-90; Enikő Csukovits, „Le innovazioni istituzionali nell'eta angioina e i lorro parallelismi napoletani“, u: *L'Ungheria Angioina*, ur. Enikő Csukovits (Roma: Viella, 2013), 59-119.

⁸¹⁴ Rady, „Title of New Donation“, 642.

⁸¹⁵ János M. Bak, „Louis I and the Lesser Nobility in Hungary“, u: *Louis the Great, King of Hungary and Poland*, ur. S. B. Vardy, Géza Grosschmid, Leslie S. Domonkos (New York: Boulder, 1986), 72.

⁸¹⁶ DRMH, sv. I, 32.

⁸¹⁷ DRMH, sv. II, 9.

⁸¹⁸ Za prefekciju vidi Fügedi, *Elefánthy*, 53-62; Rady, *Nobility*, 107-108.

⁸¹⁹ Rady, *Nobility*, 108; za dekrete vidi DRMH, sv. II, 25; Franciscus Döry, *Decreta Regni Hungariae : Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976), 141. Preciziranje nipošto nije

utjecale na konkretne obiteljske odnose, ono što vrijedi naglasiti je upravo opća klima koja se stvarala nakon 1340-ih, unutar koje su se sve više propitivala (potencijalna) posjedovna prava (*fratrum/ generacionalium*). Držim kako se upravo u tom kontekstu može razumjeti sve češća upotreba pojma *frater condivisionalis*, jer termin *frater generacionalis* nije više tako jasno svjedočio kako je veza koja je definirala tako označene osobe predmnijevala i (potencijalno) uživanje posjedovnih prava, a svrha termina *frater condivisionalis* bila je upravo ta: da se daleko jasnije iskaže i precizira, barem na razini diskursa, takva vrst prava. Proces kojim se termin raširio uključivao je s jedne strane „dijalog“ unutar kojeg su se susrele težnje koje su stizale „odozdo“ i „odozgo“, no bez uloge dvora kao središta sigurno je nemoguće razumjeti kako se termin širi u sve kutke Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Tu dinamiku donekle je otežano pratiti jer još ne raspoložemo s edicijama koje bi donijele barem regeste isprava za razdoblje cijele Ludovikove vladavine. Prvi spomen punog oblika termina koji je meni pošlo za rukom detektirati dolazi iz županije Zale iz 1340., kada su privolu darivanju zemlje od strane oca kćerima dali i rođaci koji su nazvani *fratres condivisionales*.⁸²⁰ Svejedno, kao dobar uzorak dinamike korištenja termina ipak može poslužiti materijal objavljen u Diplomatičkom zborniku, koji također donosim bez širih eksplikacija konteksta u kojem se pojavljuje: 1367. (*fratrum suorum condivisionalium*)⁸²¹; 1368. (*fratrum ipsorum condivisionalium*)⁸²²; 1370. (*frater eorum patruelis ac alii proximi et fratres ipsorum condivisionales*)⁸²³; 1374. (*fratres ... divisionales*)⁸²⁴; 1376. (*fratrumque suorum generacionalium et condivisionalium predecessorumque eorum ... fratres suos generacionales et condivisionales*)⁸²⁵; 1378. (*in una patruelis et condivisionalis fraternitatis linea annexus fuisset et existeret ... racione ipsius patruelis et condivisionalis fraternitatis linee deuoluta extitissent ac deberent condescendi et regie collacioni in nullo deberent pertinere*)⁸²⁶; 1381. (*frater ipsorum patruelis et condivisionalium*)⁸²⁷; 1382. (*frater eorum*

značilo isključivanje arbitrarnih postupaka, između ostalog jer je preko ošasnih dobara trebalo utažiti i apetite aristokracije, vidi na primjer slučaj kod Ančić, *Putanja klatna*, 220-222.

⁸²⁰ Nagy, Végely, Nagy, *Zala vármegye*, sv I, br. 248, 368-369.

⁸²¹ CD XIV, br. 52, 85.

⁸²² CD XIV, br. 79, 125.

⁸²³ CD XIV, br. 209, 288.

⁸²⁴ CD XV, br. 16, 27.

⁸²⁵ CD XV, br. 135, 183-4.

⁸²⁶ CD XV, br. 284, 387-88.

⁸²⁷ CD XVI, br. 198, 240.

patruelis et condiiuisionalis)⁸²⁸; 1383. (*fratres essent condiiuisionales*)⁸²⁹; 1385. (*omnium fratrum condiiuisionaliu*)⁸³⁰; 1399. (*fratrem ... condiiuisionalem*)⁸³¹.

Dakle, i materijal iz Diplomatičkog zbornika također potvrđuje kako pojam *frater condiiuisionalis* ulazi u širu upotrebu upravo u razdoblju preispitivanja granica posjedovnih prava o kojem je prethodno bilo riječi. Nekoliko je stoga zaključaka koje valja podcrtati: (1) promjena s „*de genere ...*“ na „*de ...*“ u prvom je redu promjenu u načinu iskazivanja društvenog položaja, odnosno odraz dubokih promjena u definiranju plemićkog statusa; (2) korištenje pojmova *fratres generationales* i *fratres condiiuisionales* ne može se smjestiti u dvije sukcesivne faze; (3) široka uporaba pojma *frater condiiuisionalis* bolje se može razumjeti u kontekstu u kojem se pitanje nasljeđivanja – granice između prava pobočnih rođaka i direktnih ženskih potomaka te kraljevskih prava – prometnulo u važno društveno-političko pitanje; (4) razumijevanje obiteljskih odnosa teško je postaviti u okvir dva para *de genere/frater generationalis – de .../frater condiiuisionalis...* Ovi zaključci stoga dovode u pitanje široko prihvaćenu Fügedijevu tezu kako krajem 14. stoljeća „osnova srodstva postalo (...) ne toliko zajedničko porijeklo po muškoj liniji već opredmećeni odnos zajedničkog – podijeljenog ili nepodijeljenog – posjedovanja“, odnosno kako je krvnu povezanost odmijenila veza uspostavljanja preko posjeda. Suprotno tome, držim kako su ti odnosi u cijelom razdoblju kasnog srednjeg vijeka definirani kroz krvnu vezu i (potencijalna) posjedovna prava; ta dva elementa bila su neraskidiva i uvelike su i definirale narav i granice rodbinskih odnosa i grupa.

Rijetko kad se za ovakvu tvrdnju mogu pronaći primjeri koji bi je tako eksplicitno potvrdili poput onog iz 1300. zabilježenog u ispravi spiškog kaptola gdje je nekoliko plemića ustvrdilo kako su krvni srodnici potekli od jednog i istog korijena te proizašli od jednog selišta i posjeda („*ac se consanguineos ab vna et eadem stirpe propagatos de vno loco sessionali et area possessionaria processos et esse generacionem condiiuisionalem*“).

⁸²⁸ CD XVI, br. 208, 254.

⁸²⁹ CD XVI, br. 289, 366.

⁸³⁰ CD XVI, br. 414, 535.

⁸³¹ CD XVIII, br. 325, 465.

veracissime affirmantes“).⁸³² No, i bez takvih slikovitih iskaza značaj posjeda kao „neotuđivih dobara“ u odnosima među rođacima razaznaje se i u 13. stoljeću kada su pobočni rođaci nasljeđivali posjede u slučaju smrti bez muškog potomka, a transakcije koje su uključivale nasljedne posjede ograničavane su pravom rođaka da ospore takve transakcije, njihovim pravom prvokupa, odnosno potrebnom da svi oni s (potencijalnim) pravom na posjede dadu privolu za takve transakcije.⁸³³ Dakle, makar posjed još nije imao onakvu ulogu kakvu će imati kad se kroz njega bude definirao plemićki status, on je i prije toga predstavljao temelj ekonomskog kapitala, odnosno kao „korporativna grupa“ rođaci su u 13. stoljeću predstavljali značajnu prepreku u slobodnom raspolaganju posjedima – ograničenja koja je nakon sredine 14. stoljeća u značajnoj mjeri olabavio pravni mehanizam znan kao *assumptio oneris* – što je najbolji znak kako su srodnički odnosi i posjedi i tada bili neraskidivo povezani.⁸³⁴

Dio argumenta o prijelazu s krvne na posjedovnu vezu tiče se i promjene u načinu podjele posjeda koju je detektirao Pál Engel, a na primjerima iz prostora između Drave i Save pokazala i Marija Karbić.⁸³⁵ Naime, negdje do sredine 14. stoljeća prilikom podjela među srodnicima su se dijelila područja, dok je nakon tog razdoblja primjetno kako se srodnici ne dijele više tako „radikalno“ već se dijele tako da svatko dobije određeni dio selišta u svakom posjedu. Tumačenje dvoje autora o pravom značaju ove prakse uvelike se razlikuje, pa tako Engel, postupajući kao da je riječ o modernoj državi, stavlja naglasak na samostalnost pojedinca koju je ovaj stekao zahvaljujući kraljevskoj vlasti, dok M. Karbić takvu praksu tumači kao nastojanje da se očuvaju rodbinske veze čiji značaj je slabio u trenutku kada su one ustupile mjesto posjedima „u određivanju identiteta pojedinca i njegove pripadnosti rodu/obitelji“.⁸³⁶ Autoričin argument počiva na ideji o prijelazu s druge na treću fazu razvoja rodova, koju sam nastojao prethodno staviti pod upitnik, i pored toga otvara cijeli niz pitanja. Takva dva načina podjele u prvom su redu ovisila o organizaciji posjeda, a selište je postalo

⁸³² Ipolyi, Nagy, Véghely, *Hazai okmánytár*, sv. VI., br. 338, 456. Vidi i primjer gdje je sredinom 14. stoljeća u jednoj parnici pripadnici roda Akos pozivali kako je njihov predak Akos tamo postavio šator, jasno aludirajući kako je rod tamo posjede imao još od doseljenja Mađara, Szócs, „Private Monasteries“, 77-78.

⁸³³ Rady, *Nobility*, 30, 102-103; Margetić, *Zagreb i Slavonija*, 301-306.

⁸³⁴ Za *assumptio oneris* vidi Rady, „Warranty and Surety in Medieval Hungarian Land Law“, *The Journal of Legal History* 23 (2002), br. 1: 23-36; isti, *Customary Law*, 94-95.

⁸³⁵ Pál Engel, „Erbteilung und Fällienbildung“, u: ...*The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways ... Festschrift in Honor of János M. Bak*, ur. Balázs Nagy, Marcell Sebök (Budapest: CEU Press, 2011), 411-421; Marija Karbić, „Dioba posjeda i plemićki rod: primjeri iz Slavonije“, *Scrinia Slavonica* 10 (2010), 70-85.

⁸³⁶ Engel, „Erbteilung“, 418-19; Karbić, „Dioba posjeda“, 84.

osnovna ćelija posjeda u posljednjim desetljećima 13. stoljeća, pa prije toga podjela posjeda na selišta nije bila ni moguća.⁸³⁷ Autoričin argument tiče se i održavanja kontakta među rođacima, odnosno mogućnosti dokazivanja prava na posjede ukoliko su rođaci dijelili posjede po prvom tipu.⁸³⁸ Argument se u tom kontekstu uvelike tiče pamćenja, a primjer Pekrija može poslužiti kao test teze. Naime, iako su u prvoj polovici 14. stoljeća podijelili tako da je svaki brat dobio po dio u dva posjeda, oni su podijeljeni tako da su njihovi dijelovi razdvojeni, kako sugerira i kasniji izričaj kako je rijeka Bijela predstavljala granicu dvaju posjeda. Međutim, takav način podjele nije utjecao na vitalnost pamćenja o posjedovnim pravima još krajem 15. stoljeća; dapače on se zapravo duboko utisnuo i u samu geografiju posjeda, kako je prethodno razmatrano. Uloga posjeda u pamćenju, kako je razmatrano i u slučaju djevojačke četvrti, bila je izuzetna, no primjer Pekrija sugerira kako podjela na jasno odvojena područja nije nužno utjecala na svijest i memoriju o zajedničkim krvnim vezama. Stvarni značaj promjene u načinu podjele posjeda stoga bi trebalo dodatno ispitati, i to iz više kutova.

Prethodne stranice nipošto se ne bi smjele uzeti kao znak kako srodničke veze nisu prolazile kroz nikakve promjene u razdoblju o 13. do 15. stoljeća. Međutim, pristup ugrađen u ovu studiju slučaja značajno se razlikuje od dominantnog modela kojim se nastojalo objasniti srodničke odnose u sklopu velikih promjena obilježenih promjenom od kognatskom prema agnatskom sustavu, i diferencijacijom dvaju faza ovog posljednjeg, prve koje je uključivala promjenu od krvnih veza prema drugoj i vezama utemeljenima na posjedima. Promjene koje se mogu nazrijeti preko slučaja Pekrija bilo je nemoguće razumjeti preko tog modela, i daleko plodnije ih je bilo sagledati kroz generacijske promjene i u ovisnost o promjenama u količini društvenog kapitala i društvenim mrežama unutar kojih su se članovi roda kretali. Pritom su u cijelom promatranom periodu posjedi kao „neotuđiva dobra“ i krvne veze bili usko isprepleteni i utjecali su na oblikovanje praktičnih postupaka pojedinaca i grupa. No, razmišljanja vezana uz dominantan model nisu se mogla temeljiti samo na Pekrijima, pa je trebalo izaći van okvira studije slučaja, i razmotriti neke njegove segmente. I kroz ta

⁸³⁷ Promjenu u organizaciji posjeda vrlo uvjerljivo obrazlaže Cameron Sutt, *Slavery in Árpád-era Hungary in Comparative Context* (Leiden: Brill, 2015), 177-204.

⁸³⁸ Karbić, „Dioba posjeda“, 83.

razmatranja pokazalo se kako su neke od njegovih temeljnih točaka upitne analitičke vrijednosti i kako je možda potrebno redefinirati polazišne točke od kojih će kretati buduća slična istraživanja.

ZAKLJUČAK

Privođenje kraju bilo koje vrste teksta pa tako i doktorske disertacije uvijek sa sobom nosi element anticipacije, jer je to trenutak kada u punini izbija svijest kako se tekst odvaja od vas, a vama ostaje tek iščekivanje reakcije onih koji će ga uzeti u ruke. Zaključna razmatranja ujedno su i trenutak kada valja obrnuti proces, koji se do sada uvelike fokusirao na „razbijanje“ predmeta razmatranja u niz cjelina. Međutim, pojmovi poput društvenog kapitala, društvene mobilnost, društvenih mreža, roda, svojte, neotuđivih dobara, susjeda, klijenata, patrona, pamćenja, sukoba i reputacije čak i uz takvo „rastavljanje“ provlačili su se kao tanka crvena nit kroz cijeli rad i, nadam se, doprinijeli koherentnosti razglabanja, čak i uz cijenu povremenog ponavljanja. Neki od tih pojmova, koji su zapravo dio konceptualnog aparata kojim pristupamo izvornom materijalu, provlačili su se i u drugim studijima slučaja pojedinih plemićkih rodova, pa makar i na neosvijestenoj razini, no dio i nije privukao pažnju u dosadašnjim radovima hrvatskih medijevista. U prvom redu tu mislim na odnos pisane riječi i moći te pitanje reputacije i njenog korištenja u političkim sukobima. Također, dijelu problema u ovom se radu pristupilo iz sasvim drukčije perspektive. Dijelom je to bilo uvjetovano i društvenim položajem Pekrija, čiji se članovi jesu u pojedinim trenucima uspinjali među sam vrh društvene elite Ugarsko-hrvatskog kraljevstva – za vladavine Andrije II., kratki bljesak Petra II. te dvorska karijera Nikole II. – no nikad nisu igrali takvu ulogu da bi njihovo djelovanje moglo služiti kao kralježnica narativa političke povijesti, kao na primjer ono Šubića, Babonića ili Berislavića Grabarskih. Sagledavanje društvenih mreža unutar koji su se ovi u trenucima političkog uspona kretali i koje su koristili za izgradnju svoje pozicije sasvim je drukčije naravi od vrste mreža kakve su ovdje bile u fokusu, koje nisu imale dominantan prizvuk političkog, iako su naravno bile povezane s pitanjima kooperacije i sukoba. U tom kontekstu najplodnije komparacije pokazale su se one s Elefánthijima koje je obradio Fügedi, posebno u pogledu razmatranja sukoba unutar roda i načina na koji je društveni kapital korišten u obračunima među rođacima, te uloge posjeda i posljedica dinamike njihovog stjecanja na srodničke odnose.

U ovoj tezi nije usvojen model razvoja srodničkih grupa i naravi odnosa među srodnicima koji je potekao od Fügedija, a u konačnoj formi, u kojoj je prihvaćena među hrvatskim medijevistima, oblikovan od strane Damira Karbića. Problem s tim modelom nalazi

se već u korijenu njegovog nastanka, jer sam Fügedi nije na primjeru Elefánthija pokazao utemeljenost svojih uvodnih napomena o promjeni u naravi odnosa među srođnicima koja se dogodila na kraju 14. stoljeća, odnosno ono što je najavljeno kao centralna tema knjige – 15. stoljeće – donekle je čak ostalo i van fokusa samog djela. No, bez obzira na takve detalje model je usvojen kao prevladavajuća objasnidbena shema, koja u prvom koraku nije odveć pomagala u razumijevanju materijala vezanog uz ovu studiju slučaja, što me nagnalo da razmotrim njene glavne postulate i na širim primjerima, što je opravdalo sumnju u njenu analitičku vrijednost. Drugi važan oslonac u Fügedijevom radu, Werbőczyjev Tripartit, također ne figurira kao polazišna točka ovog rada, ne ponajmanje jer nedavno objavljeni radovi Marytna Radya o naravi pravnog sustav koji je počivao na (fleksibilnim) običajima u velikoj mjeri dovode u pitanje takav pristup. „Ideologija solidarnosti roda“ kakvu promovira Tripartit, makar su njeni određeni elementi prepoznati kao Werbőczyjeva „domišljanja“, nametnula je i koprenu na odnose koji su stjecani brakom. Nekoliko slučajeva vezanih uz Pekrije pokazuje kako su odnosi sa svojom bili puno više od strateškog pitanja koga uzeti za supružnika, kako su se odnosi uspostavljeni brakom protezali kroz nekoliko generacija i kako su bili, jednako kao i oni rodovski odnosi, izvor solidarnosti i sukoba, odnosno kako je i u njihovom korijenu stajala zemlja kao „neotuđivo dobro“.

Zemlja, to jest posjedi kao „neotuđivo dobro“, uz crkvene institucije od posebnog značaja za pripadnike roda, kao i drugi simboli i moralne obveze, predstavljali su kohezivne elemente u rodbinskim odnosima, no valja podcrtati kako oni nisu bili garant solidarnosti, to jest izvor pomoći i podrške. Drugim riječima, naglasak koji je stavljen na rod kao obiteljsku strukturu doprinio je pomalo statičnom promatranju rodbinskih odnosa, koji su bili iznimno dinamički, kako unutar tako i između generacija. Dinamika je uvelike potjecala iz toga jer su pojedinci/skupine bile sposobne manipulirati i normama koje su definirale rodbinske odnose, a to su činilo ovisno o mogućnostima koje su im stajale na raspolaganju, mogućnostima koje su se ovdje uvelike povezivale s količinom društvenog kapitala, posebno u 14. stoljeću, dok su razlike u 15. stoljeću sve više proizlazile iz nesrazmjera u ekonomskom kapitalu. Međutim, uza sve te razlike u različitim vrstama kapitala i sukobima unutar roda – o kojima je kroz prenošenje sukoba kroz više generacija očito izgrađivana i neka vrsta tradicije – svijest o zajedničkom porijeklu, to jest pripadanje istoj *generatio* nije nakon 14. stoljeća tek nestalo i prepustilo mjesto nekoj „manjoj“ obiteljskoj formaciji već je u određenim situacijama bilo

okvir za ostvarivanje posjedovnih prava, ali i izvor solidarnosti, jednako kao što je to bilo i u ranijem razdoblju.

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljena grada

Magyar Országos Levéltár, Budapest

Q szekció: Mohács előtti gyűjtemény

Diplomatikai levéltár (DL)

Diplomatikai fénykéogyűjtemény (DF)

Objavljena vrela

Bak, János M. et al. *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, I-III. Idyllwild-Salt Lake City-Los Angeles: Charles Schlacks, Jr., 1992-1999.

Bak, János M.; Banyó, Péter; Rady, Martyn (prir.). *The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary: A Work in Three Parts Rendered by Stephen Werbőczy (The "Tripartitum")*. Idyllwild CA: Charles Schlacks, Jr., Publisher, 2005.

Dóry, Franciscus. *Decreta Regni Hungariae: Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976.

Fejér, Georgius. *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, I-XI, 1829-1844.

Frankói, Vilmos, ur. "Inquisitio super vita, conversatione et miraculis beatae Margarethae virginis, Belae IV. Hungarorum regis filiae, sanctimonialis monasterii virginis gloriosae de inslua Danubii, Ordinis Praedicatorum, Vesprimiensis diocesis". U: *Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis*, vol. 1., prir. Vilmos Frankói. Budapest, 1896.

Frigyes, Pesthy. *Krassó vármegye története*, sv. III. Budapest, 1882.

Frigyes, Pesty. *Diplome privind istoria comitatului Timiș și orașului Timișoara. Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez*, sv. II, 1430-1470, uredili Livia Magina i Adrian Magina. Cluj-Napoca: Editura Mega, 2014.

Géresi, Kálmán *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára*, I-II. Budapest, 1882-1883.

Halász, Éva B.; Miljan, Suzana. *Diplomatarium comitum terrestrium Crisiensium (1274-1439)*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2014.

- Imre, Nagy; Dezső Véghely, Dezső; Nagy Gyula. *Zala vármegye története. Oklevéltár, I-II.* Budapest, 1886-1890.
- Ipolyi, Arnold; Nagy, Imre; Véghely, Dezső. *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius.* I-VIII, 1865-1891.
- Kumorovitz, Bernát, L. *Budapest Történetének Okleveles Emlékei* sv. III (1382 – 1439). Budapest: Budapesti Történeti Múzeum, 1987.
- Laszowski, Emilij. *Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje*, sv. II. Zagreb: 1905.
- Lukinović, Andrija, ur. *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, sv. 5-6. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1992.-1994.
- Mályusz, Elemér et al., *Zsigmondkori oklevéltár, I-XII*, Budapest, 1951-2013.
- Marsina, Richard. *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*, sv. I. Bratislava: 1971.
- Mažuran, Ive. *Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema*, Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2002.
- Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar okirattár. I/I. Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai 1281-1375.* Budapest, 1887.
- Nagy, Imre et al. *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*, I-XII. Pest-Budapest, 1871-1931.
- Nagy, Imre; Tasnadi, Gyula. *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis.* I-VII. Budapest, 1878-1891.
- Radvanszky, Béla; Závodszy, Levente. *A Héderváry-család oklevéltára*, sv. I. Budapest, 1909.
- Šišić, Ferdo. „Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća“. *Starine* 39 (1938): 130-320.
- Smičiklas, Tadija et al. *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, I-XVIII. Zagreb: 1904.-1990.
- Stipišić, Jakov; Šamšalović, Miljen. „Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 3 (1960): 289-379.

- Szentpétery, Emericus. *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, sv. I, Budapestini, 1937.
- Szentpétery, Imre; Borsa, Iván. *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*, I-II/5. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1923-1987.
- Teleki, József. *Hunyadiak kora Magyarországon*, sv. X. Pest, 1853).
- Tóth, Norbert C. „A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei: II. közlemény 1400–1410.“. *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve* 48 (2006), br. 85: 323-441.
- Varjú, Elemér. *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetéhez. 1214–1457.*, sv 1. Budapest, 1908.
- Wenzel, Gustav. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. I-XII. Pest-Buda, 1860-1874.

Literatura

- Adamček, Josip. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*. Zagreb: JAZU, 1980.
- Adamček, Jospip; Kampuš, Ivan. *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1976.
- Adamska, Anna; Mostert, Marco, ur. *Development of Literate Mentalities in East Central Europe*. Turnhout: Brepols, 2004.
- Althoff, Gerd. “Friendship and Political Order“. U: *Friendship in Medieval Europe*, ur. Julian Haseldine, 91-105. Stroud: Sutton Publishing, 1999.
- Althoff, Gerd. *Family, Friends and Followers: Political and Social Bonds in Medieval Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Ančić, Mladen. “Cistercitska opatija u Topuskom do pretvaranja u komendu“. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 27 (1994): 29-42.
- Ančić, Mladen. „Desetljeće od 1091. do 1102. u zrcalu vrela“. *Povijesni prilozi* 17 (1999): 233-259.

- Ančić, Mladen. „Kako „popraviti“ prošlost. Konstrukcija memorije na nadgrobnim spomenicima 15. stoljeća“. *Povijesni prilozi* 34 (2008): 83-101.
- Ančić, Mladen. „Od kralja „poluboga“ do prvih ideja o „nacionalnom“ kraljevstvu“, U: *Kolomanov put*, ur. Jelena Borošak-Marijanović et al., 42-111. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2002.
- Ančić, Mladen. „Od tradicije 'sedam pobuna' do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvom desetljeću 15. stoljeća“. *Povijesni prilozi* 37 (2009): 43-96.
- Ančić, Mladen. „Vrijeme i okolnosti postanka Novigradskog zbornika“. *Povijesni prilozi* 25 (2003): 133-160.
- Ančić, Mladen. Hrvatsko kraljevstvo u doba anžuvinske vlasti (1301.-1387.) (u pripremi).
- Ančić, Mladen. *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*. Zadar-Mostar: HAZU Zadar – ZIRAL, 1997.
- Andrić, Stanko. „Klaićev udio u rasprama hrvatske i mađarske historiografije“. U: *Potonuli svijet. Rrasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, 2001.
- Andrić, Stanko. „Rana povijest Iloka i Iločkih“. U: *Potonuli svijet. Rrasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, 2001.
- Andrić, Stanko. „Srednjovjekovna crkva sv. Mihaela u Donjem Miholjcu“. U: *Donji Miholjac od XI. do XX. stoljeća. Zbornik Znanstvenog kolokvija Donji Miholjac 1057.-2007.*, ur. Stanko Andrić. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2010.
- Andrić, Stanko. „Velikaška obitelj Gorjanski: skica političke povijesti“. *Zbornik Muzeja Đakovštine* (2015): 7-40.
- Apostolova Maršalevski, Magdalena. „Neka pitanja pravnog i društvenog položaja predijalista zagrebačkog biskupa u XIII. i XIV. stoljeću“. *Croatica Christiana Periodica* 18 (1994), br. 33: 91-100.
- Bailey, Frederick George. *Stratagems And Spoils. A Social Anthropology of Politics*. Colorado: Westview Press, 2001.

- Bak, János M. „Louis I and the Lesser Nobility in Hungary“. U: *Louis the Great, King of Hungary and Poland*, uredili S. B. Vardy, Géza Grosschmid i Leslie S. Domonkos, 67-80. New York: Boulder, 1986.
- Bak, János M.; Vadas, András. „Diets and Synods in Buda and Its Environs“. U: *Medieval Buda in Context*, uredili Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende i András Vadas, 322-344. Leiden-Boston: Brill, 2016.
- Bak, János, M. „*Una eademque nobilitas? Domini i familiares* među srednjovjekovnim plemstvom kraljevine Ugarske“. U: *Izabrane teme iz hrvatske povijesti: Zbornik radova sa znanstvenih kolokvija Dies historiae 2004.-2006.*, uredili Suzana Miljan i Marko Jerković, 85-94. Zagreb: Hrvatski Studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2007.
- Banyó, Peter. „The Filial Quarter: Inheritance of Noblewomen in Medieval Hungary“. MA thesis, Central European University, Budapest, 1999.
- Barabasi, Albert Laszlo. *U mreži: Zašto je sve povezano i kako misliti mrežno u znanosti, poslovanju i svakodnevnom životu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2006.
- Bard, Imre N. „Aristocratic Revolts and the Late Medieval Hungarian State. AD 1382-1408“. Doktorska disertacija, University of Washington, 1978.
- Bijsterveld, Arnoud-Jan A. „The Medieval Gift as Agent of Social Bonding and Political Power: A Comparative Approach“. U: *Medieval Transformations: Text, Power, and Gifts in Context*, uredili Esther Cohen i Mayke B. de Jong, 123-156. Leiden: Brill, 2001.
- Birin, Ante. „Knez Nelipac i hrvatski velikaški rod Nelipčića“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2006.
- Botica, Ivan. „Krbavski knezovi u srednjem vijeku“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2011.
- Bouchard, Constance Brittain. *Sword, Miter, Cloister: Nobility and the Church in Burgundy, 980-1198*. Ithaca: Cornell University Press, 1987.
- Bourdieu, Pierre. „The Forms of Capital“. U: *Sociology of Education*, ur. A. R. Sadonik 83-95. New York: Routledge, 2007.
- Bourdieu, Pierre. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Brunner, Otto. *Land and Lordship: Structures of Governance in Medieval Austria*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992.

- Burke, Peter. *History and Social Theory*. Ithaca: Cornell University Press, 1992.
- Buturac, Josip. „Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine“. *Starine* 59 (1984): 43-108.
- Bösendorfer, Josip. *Crtice iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: Križevačke, Virovitičke, Požeške, cisdravske Baranjske, Vukovarske i Srijemske, te kr. i slob. grada Osijeka u srednjem i novom vijeku*, Osijek: 1910.
- Carsten, Janet. *After Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Clanchy, Michael T. *From Memory to Written Record: England 1066 – 1307*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2013.
- Collins, Roger. „Conclusion: The Role of Writing in the Resolution and Recording of Disputes“. U: *The Settlement of Disputes in Early Medieval Europe*, uredili Wendy Davies i Paul Fouracre, 207-214. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Comaroff, John. „Introduction“. U: *The Meaning of Marriage Payments*, ur. John Comaroff, 1-47. London: Academic Press, 1980.
- Crouch, David. *The Beaumont Twins: The Roots and Branches of Power in the Twelfth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Crouch, David. *The Birth of Nobility: Constructing Aristocracy in England and France 900-1300*. Harlow: Pearson Education Limited, 2005.
- Csukovits, Enikő. „Le innovazioni istituzionali nell'eta angioina e i lorro parallelismi napoletani“. U: *L'Ungheria Angioina*, ur. Enikő Csukovits, 59-119. Roma: Viella, 2013.
- Delijež, Rober. *Istorija antropologije: Škole, pisci, teorije*. Beograd: XX vek, 2012.
- Dobronić, Lelja. „Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj“. *Croatica Christiana Periodica* 11 (1987), br. 20: 1-23.
- Dobronić, Lelja. *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*. Zagreb: Dom i svijet 2002.
- Drell, Joanna H. *Kinship and Conquest: Family Strategies in the Principality of Salerno During the Norman Period, 1077-1194*. Ithaca: Cornell University Press, 2002.
- Duby, Georges. „French Genealogical Literature“. U: *The Chivalrous Society*. Berkley: University of California Press, 1977.
- Dumont, Louis. *Introduction to Two Theories of Social Anthropology: Descent Group and Marriage Alliance*. New York: Berghahn Books, 2006.

- Eckhart, Ferencz. „Adalékok a Gut-Keled nemzetség genealogiájához“. *Turul* 29 (1911): 35-38.
- Engel, Pál. „Die Güssinger im Kampf gegen die Ungarische Krone“. U: *Die Güssinger: Beiträge zur Geschichte der Herren von Güns/Güssing und ihrer Zeit (13./14. Jahrhundert)*, uredili Heide Dienst i Irmtraut Lindeck-Pozza. Eisenstadt: Burgenlandische Landesmuseum, 1989.
- Engel, Pál. „Die Barone Ludwig der Grossen, König von Ungarn (1342-1382)“. *Alba Regia* XXII (1985): 11-19.
- Engel, Pál. „Erbteilung und Familienbildung“. U: ...*The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways ... Festschrift in Honor of János M. Bak*, uredili Balázs Nagy i Marcell Sebök, 411-421. Budapest: CEU Press, 2011.
- Engel, Pál. „Honor, Castrum, Comitatus. Studies in the Government System of the Angevin Kingdom“. *Quaestiones Mediae Aevi Novae* 1 (1996): 91-100.
- Engel, Pál. *Magyarország középkor végén*, PC CD-ROM. Budapest, 2002.
- Engel, Pál. *Magyarország világi archontológiája 1301-1457/Középkori magyar genealógia*. PC CD-ROM, Budapest: 2001.
- Engel, Pál. *Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary, 895-1526*. London: I. B. Tauris, 2001.
- Engel, Pál; Toth, Norbert C. *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382-1437)*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2005.
- Ertman, Thomas. *Birth of the Leviathan: Building States and Regimes in Medieval and Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Evergates, Theodore. *The Aristocracy in the County of Champagne, 1100-1300*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007.
- Fara, Andrea. *La formazione di un'economia di frontiera: La Transilvania tra il XII e XIV secolo*. Napoli: Editoriale Scientifica, 2010.
- Fenster, Thelma; Lord Smail Daniel, ur. *Fama: The Politics of Talk and Reputation in Medieval Europe*. Ithaca: Cornell University Press, 2003.
- Ferenczi, Ilona Edit. *Poetry of Politics: Lorenzo Monaci's Carmen (1387). The daughter of Louis I, Queen Mary of Hungary, in Venetian Eyes*. VDM Verlag Dr. Müller, 2009.
- Field, John. *Social Capital*. London: Routledge, 2008.

- Fine, Ben. *Social Capital versus Social Theory: Political economy and social science at the turn of the millennium*. London: Routledge, 2001.
- Firnhaber-Baker, Justine. "Techniques of Seigneurial War in the Fourteenth Century". *Journal of Medieval History* 36 (2010): 90-103.
- Fox, Robin. *Kinship and Marriage: An Anthropological Perspective*. Harmondsworth: Penguin Books, 1967.
- Freed, John B. *The Counts of Falkenstein: Noble Self-Consciousness in Twelfth-Century Germany*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1984.
- Fügedi, Erik. "Verba Volant...Oral Culture and Literacy among Medieval Hungarian Nobility". U: *Kings, Bishops, Nobles and Burghers in Medieval Hungary*, uredio János M. Bak, 1-25. London: Variorum Reprints, 1986.
- Fügedi, Erik. *Castle and Society in Medieval Hungary (1000-1437)*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986.
- Fügedi, Erik. *The Elephánthy: The Hungarian Nobleman and his Kindred*. Budapest: CEU Press, 1998.
- Gajer, Radovan. „Posjedi zagrebačkog kaptola oko Zagreba u prvoj polovici 14. st.“. *Radovi: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest* 11 (1978): 5-102.
- Geary, Patrick J. „Exchange and Interactions Between the Living and the Dead in the Early Medieval Society“. U: *Living with the Dead in the Middle Ages*. Ithaca: Cornell University Press, 1994.
- Geary, Patrick J. „Land, Language and Memory in Europe 700-1000“. *Transactions of the Royal Historical Society* 9 (1999): 169-184.
- Geary, Patrick J. *Phantoms of Remembrance: Memory and Oblivion at the End of the First Millenium*. Princeton: Princeton University Press: 1994.
- Geertz, Hilderd; Geertz, Clifford. *Kinship in Bali*. Chicago: University of Chicago Press, 1975.
- Given-Wilson, Chris. *The English Nobility in the Late Middle Ages: The Fourteenth-Century Political Community*. London: Routledge, 2003.
- Godelier, Maurice. *The Metamorphoses of Kinship*. London: Verso, 2011.
- Gofman, Erving. *Stigma: Zabeleške o ophođenju sa narušenim identitetom*. Novi Sad: Mediterran Publishing, 2009.

- Goody, Jack. *Development of the family and marriage in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Goody, Jack. *The Logic of Writing and the Organization of Society*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Gulin, Ante. *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia Dalmacije, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre*. Zagreb: HAZU, 2008.
- Gurevič, Aron. *Kategorije srednjovekovne kulture* (Novi Sad)
- Gurevich, Aaron J. *Categories of Medieval Culture*. London: Routledge, 1985.
- György, Györffy. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.: A-Cs. Bp.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987.
- Hammond, Kate. „Kin Conflict in 11th and Early 12th-century Normandy“. U: *Law and Disputing in the Middle Ages: Proceedings of the Ninth Carlsberg Academy Conference on Medieval Legal History*, uredili Per Andersen, Kirsi Salonen, Helle Møller Sigh i Helle Vogt, 93-110. Copenhagen: Djøf Publishing, 2013.
- Hardi, Đura. *Drugeti: povest o usponu i padu porodice pratilaca anžujskih kraljeva*. Novi sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2012.
- Haseldine, Julian. „Friendship Networks in Medieval Europe: New Models of a Political Relationship“. *Amity: The Journal of Friendship Studies* 1 (2013): 69-88.
- Heidecker, Karl, ur. *Charters and the Use of the Written Word in Medieval Society*, Turnhout: Brepols, 2000.
- Held, Joseph. „Hunyadi's Long Campaign and the Battle of Varna 1443-1444“. *Ungarn-Jahrbuch* 16 (1988): 10-27.
- Herkov, Zlatko. *Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, sv. I. Zagreb: JAZU, 1956.
- Hiatt, Alfred. *The Making of Medieval Forgeries: False Documents in Fifteenth-century England*. Toronto, University of Toronto Press, 2004.
- Horváth, András Pálóczi. *Pechenegs, Cumans, Iasians: Steppe peoples in Medieval Hungary*. Corvina: Budapest, 1989.
- Horváth, Richárd. „Das Rätsel der Holzburg oder: Wie alt könnte die Güssinger (Újvárer) Burg sein? Die 'mutmassliche' Geschichte der Burg von Güssing/Németújvár von den

- Anfängen bis zum Ende des 13. Jahrhunderts“. *Fundberichte aus Österreich* 53 (2014): 97-110.
- Hudáček, Pavol. „The Legal Position of Widows in Medieval Hungary up to 1222 and the Question of Dower“. *Historický časopis* 62 (2014), Supplement: 3-38.
- Hunyadi, Zsolt. „Majores, optimates, nobiles: Semantic Questions in the Early History of the Hungarian Nobility“. *Annual of Medieval Studies at the CEU* (1999): 204-211.
- Hunyadi, Zsolt. *The Hospitallers in Medieval Kingdom of Hungary, c. 1150-1387*. Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2010.
- Huscfoft, Richard. *Ruling England, 1042-1217*. Harlow: Pearson Education, 2005.
- Hyde, J. K. „Contemporary views on faction and civil strife in thirteenth- and fourteenth-century Italy“. U: *Literacy and its uses: Studies on late medieval Italy*, ur. Daniel Waley, 58-86. Manchester: Manchester University Press, 1993.
- Jerković, Marko. „Plemstvo Križevačke županije u srednjem vijeku – uvod u problematiku i historiografski pregled“. *Povijesni prilozi* 34 (2008): 45-68.
- Johnson, Penelope D. *Equal in Monastic Profession: Religious Women in Medieval France*. Chicago: The University of Chicago Press, 1993.
- Jukić, Vjekoslav. *Otkrivena ravnica: srednjovjekovna umjetnost istočne Slavonije*. Zagreb: Antibarbarus, 2011.
- Jurković, Ivan. „The Fate of the Croatian Noble Families in the Face of Ottoman Advance“. Doktorska disertacija, Central European University, Budapest, 2004.
- Jurković, Ivan. „Vrhrički i hlivanjski plemeniti rod Čubranića do sredine 15 stoljeća: njihov društveni položaj, prostorni smještaj, posjedi i gospodarska moć“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 24 (2006): 25-69.
- Kadushin, Charles. *Understanding Social Networks: Theories, Concepts, and Findings*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Karácsonyi, János. *A magyar nemzetségek a XIV század közepéig*, sv. 3. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1901.
- Karbić, Damir. „The Šubići of Bribir: A Case Study of a Croatia Medieval Kindred“. Doktorska disertacija, Central European University, 2000.

- Karbić, Damir. „Hrvatski plemićki rod i običajno pravo“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 16 (1999): 73-117.
- Karbić, Damir. „Plemstvo – definicija, vrsta, uloge“. *Povijesni prilozi* 31 (2006): 11-20.
- Karbić, Damir. „The Šubići of Bribir: A Case Study of a Croatian Medieval Kindred“. Doktorska disertacija, Central European University, Budapest, 2000.
- Karbić, Damir; Miljan, Suzana. „Političko djelovanje kneza Pavla I. Zrinskog (1362.-1414.)“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 30 (2012): 87-107.
- Karbić, Marija. „Gisingovci: Hrvatsko-ugarska velikaška obitelj njemačkog podrijetla“. *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice* (1999): 21-26.
- Karbić, Marija. „Joakim Pektar, slavonski ban iz plemićkog roda Gut-Keled“. *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice* (2000): 19-24.
- Karbić, Marija. „Dioba posjeda i plemićki rod: primjeri iz Slavonije“. *Scrinia Slavonica* 10 (2010): 70-85.
- Karbić, Marija. „Gospodari Donjeg Miholjca tijekom srednjeg vijeka“. U: *Donji Miholjac od XI. do XX. stoljeća. Zbornik Znanstvenog kolokvija Donji Miholjac 1057.-2007.*, uredio Stanko Andrić, 43-57. Slavonski Brod : Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2010.
- Karbić, Marija. „Property Relations and Family Structure of the Nobility in the Sava and Drava interamnum in the Middle Ages“. U: *Slovakia and Croatia: Historical Parallels and Connections (until 1780)*, uredili Martin Homza, Jan Lukačka i Neven Budak, 238-245. Bratislava: Department of Slovak History, Faculty of Philosophy, Comenius University in Bratislava, 2013.
- Karbić, Marija. *Plemićki rod Borića bana*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Branje, 2013.
- Karbić, Marija; Karbić Damir. „Kostajnica i njezini gospodari tijekom srednjeg vijeka“. U: *Hrvatska Kostajnica 1240.-2000.*, uredila Marija Krupić, 49-60. Hrvatska Kostajnica: Hrvatski institut za povijest, 2002.
- Karbić, Marija; Karbić, Damir. „Pregled literature o plemstvu na području Slavonije, Srijema i Baranje tijekom srednjeg vijeka“. *Scrinia Slavonica* 1 (2001): 377-387.

- Kekez, Hrvoje „Plemićki rod Babonića do kraja 14. stoljeća“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2012.
- Klaić, Nada. *Koprivnica u srednjem vijeku*, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1987.
- Klaić, Nada. *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*. Zagreb: Školska Knjiga, 1976.
- Klaić, Nada. *Zagreb u srednjem vijeku*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982.
- Klaić, Vjekoslav. „Plemići Svetački ili nobiles de Zempche: (997.-1719.)“. *Rad JAZU* 199 (1913): 1-66.
- Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata, 5 sv.* Zagreb: Matica hrvatska, 1985.
- Klaniczay, Gábor. “Efforts at the Canonization of Margaret of Hungary in the Angevin Period”. *Hugarian Historical Review* 2 (2013): 313-340
- Klaniczay, Gábor. “Matthias and the Saints”. U: *Matthias Rex 1458–1490: Hungary at the Dawn of the Renaissance*, ur. IvánHorváth et al., 1-18. Budapest: Eötvös Loránd University Faculty of Humanities, Centre des hautes études de la Renaissance, 2013.
- Klaniczay, Gábor. *Holy Rulers and Blessed Princesses: Dynastic Cults in Medieval Central Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Kosto, Adam. *Making agreements in Medieval Catalonia*, Cambridge: Cambridge, 2007.
- Kosztai, László. „A Pécsi Káptalan kiadatlan oklevelei (1325-1339)“. U: Baranyai történetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve 1992/1995, ur. László Szita, 3-36. Pécs: Baranya Megyei Levéltár, 1995).
- Kosztolnyik, Zoltan J. *Hungary in the Thirteenth Century*. New York: Columbia University Press, 1996.
- Kozer, Luis. *Funkcije društvenog sukoba: Ispitivanje koncepta društvenog sukoba i njegove upotrebe u empirijskim sociološkim istraživanjima*. Novi Sad: Mediterran Publishing, 2007.
- Kruhek, Milan. „Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini“. U: *Kutina: Povijesno kulturni pregled s identitetom današnjice*, ur. Dragutin Pasarić, 93-124. Zagreb: Matica hrvatska Kutina, 2002.
- Kuper, Adam. „Lineage Theory: A Critical Retrospect“. *Annual Review of Anthropology* 11 (1982): 71-95.
- Kuper, Adam. *The Reinvention of Primitive Society: Transformations of a Myth*. London: Routledge, 2005.

- Kužić, Krešimir. *Hrvati i križari: križarski pohod hrvatsko-ugarskoga kralja Andrije II. i austrijskoga vojvode Leopolda VI. iz 1217. godine s osvrtom na dodire Hrvata s križarskim pohodima*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.
- Lemos, T. M. *Marriage Gifts and Social Change in Ancient Palestine: 1200 BCE to 200 CE*. New York: Cambridge University Press, 2010.
- Livingstone, Amy. *Out of Love for My Kin: Aristocratic Family Life in the Lands of the Loire, 1000-1200*. Ithaca: Cornell University Press, 2010.
- Lóvei, Pál. „Az ország nagyjainak és előkelőinek 1402. évi oklevelén függő pecsétek“. U: *Honoris causa: Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*, uredili Tibor Neumann i György Rácz, 149-182. Budapest: MTA Történettudományi intézete, 2009.
- Luizzo Scorpo, Antonella. *Friendship in Medieval Iberia: Historical, Legal and Literary Perspective*. Burlington: Ashgate, 2014.
- Lukačka, Ján. „The Estates of Hont-Poznan Kindred South of Drava River“. U: *Slovakia and Croatia: Historical Parallels and Connections (until 1780)*, uredili Martin Homza, Jan Lukačka i Neven Budak, 152-157. Bratislava: Department of Slovak History, Faculty of Philosophy, Comenius University in Bratislava, 2013.
- Lukačka, Ján. *Formovanie vyššej šľachty na západnom slovensku*. Bratislava: Minor, 2002.
- Lyon, Jonathan R. *Princely Brothers and Sisters: The Sibling Bond in German Politics, 1100-1250*. Ithaca: Cornell University Press, 2013.
- Maček, Pavao; Jurković, Ivan. *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića od Svetoga Duha (od 14. do 17. stoljeća)*. Slavonski brod: Hrvatski institute za povijest, 2009.
- Magina, Adrian. „Cum manibus armatis. Facets of Violence in Medieval Banat“. *Banatica* 24 (2014), br. 2: 47-64.
- Majnarić, Ivan. „Kasnosrednjovjekovna obiteljska struktura hrvatskog plemstva“. *Povijesni prilozi* 48 (2015): 7-31.
- Majnarić, Ivan. „Srednje i niže plemstvo u širem zadarskom zaleđu od polovice XIV. do polovice XV stoljeća“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2012.
- Margetić, Lujo. *Zagreb i Slavonija: izbor studija*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2000.
- Marković, Mirko. *Slavonija: povijest, naselja i podrijetlo stanovništva*, Zagreb: Golden marketing, 2002.

- Marshall Sahlins, Marshall. *What Kinship is – And is Not*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mauss, Marcell. *The Gift: The form and reason for exchange in archaic societies*. London, Routledge, 1990.
- Mažuran, Ive. *Srednjovjekovni i turski Osijek*. Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Osijeku, 1994.
- McEntee, Brian. „Queen Elizabeth of Hungary (1320–1380) and Óbuda: Patronage, Personality and Place“. U: *La Diplomatie des Etats angevins aux XIIIe et XIV siècles. Actes du colloque international de Szeged, Visegrád, Budapest, 13-16 septembre 2007*, uredili Zoltán Kordé i István Petrovics, 209-18. Rome- Szeged: Accademia d’Ungheria in Roma, 2010.
- McEvoy, James. „The Theory of Friendship in the Latin Middle Ages: Hermeneutics, Contextualization and the Transmission and Reception of Ancient Texts and Ideas, from c. AD 350 to c. 1500“. U: *Friendship in Medieval Europe*, ur. Julian Hseldine. 3-44. Stroud: Sutton Publishing, 1999.
- McLean, Paul D. *The Art of the Network: Strategic Interaction and Patronage in Renaissance Florence*. Durham: Duke University Press, 2007.
- Mészáros, Orsolya. „Spatial Representation of the Court Nobility’s Urban Possessions in the ‘Residence-Town’ Visegrad in the Angevin Period“. U: *La Diplomatie des Etats angevins aux XIIIe et XIV siècles. Actes du colloque international de Szeged, Visegrád, Budapest, 13-16 septembre 2007*, uredili Zoltán Kordé i István Petrovics, 199-208. Rome and Szeged: Accademia d’Ungheria in Roma, 2010.
- Mészáros, Orsolya. „Topography and Urban Property Transactions“. U: *The Medieval Royal Town at Visegrád: Royal Centre, Urban Settlement, Churches*, uredili Gergely Buzás, József Laszlovszky i Orsolya Mészáros, 177-178. Budapest: Archaeolingua, 2014.
- Mews, Constant J.; Chiavaroli, Neville. „The Latin West“. U: *Friendship: A History*, ur. Barbara Caine, 73-110. London: Equinox, 2009.
- Miljan, Suzana. „Familiaritas i klijentelski sustav unutar plemićkog društva Zagrebačke županije za vrijeme vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387.-1437.)“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 33 (2015): 103-131.

- Miljan, Suzana. „Plemićko društvo zagrebačke županije za vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387.-1437.)“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2015.
- Mirošević, Franko, ur. *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb: Školska knjiga, 1995.
- Nekić, Antun. „Problemi „linearnosti“ i „normativnosti“ u istraživanjima srednjovjekovnih srodničkih zajednica“. U: *Zbornik radova s prve medievističke znanstvene radionice u Rijeci*, uredile Kosana Jovanović i Suzana Miljan, 73-98. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2014.
- Nikolić, Zrinka. *Rođaci i bližnji: Dalmatinsko gradsko plemstvo u ranom srednjem vijeku*. Zagreb: Matica Hrvatska, 2003.
- Pálosfalvi, Tamás. *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400-1526*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2014.
- Parkin, Robert. *Kinship: An Introduction to Basic Concepts*. Oxford: Blackwell, 1997.
- Pisk, Silvija. „Violence Against the Pauline in Late Medieval Slavonia“. U: *Ecclesia & Violentia: Violence against the Church and Violence within the Church in the Middle Ages*, uredili Radoslaw Kotecki i Jacek Maciejewski, 41-53. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars, 2014.
- Pisk, Silvija. „Pavlini samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2011.
- Pisk, Silvija. „Plemstvo križevačke županije i pavlini samostana Blažene Djevice Marije na Gariću – izabrani primjeri“. *Cris* XVII (2015), br. 1: 108-115.
- Pisk, Silvija. „Toponim Garić u povijesnim izvorima“. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 4 (2011): 1-14.
- Power, Eileen. *Medieval English Nunneries: c. 1275 to 1535*. Cambridge: Cambridge University Press, 1922.
- Rady, „Warranty and Surety in Medieval Hungarian Land Law“. *The Journal of Legal History* 23 (2002), br. 1: 23-36.
- Rady, Martyn. „Erik Fügedi and the Elefánthy Kindred“. *The Slavonic and East European Review* 77 (1999), br. 2: 295-308.
- Rady, Martyn. „Everyday Law in the Middle Ages“. *Banatica* 26 (2016), br. 2: 297-307.

- Rady, Martyn. „Justice Delayed? Litigation and Dispute Settlement in Fifteenth-Century Hungary”. *Central Europe* 2 (2004): 3-14.
- Rady, Martyn. „The 'Title of New Donation' in Medieval Hungarian Law“, *Slavonic and East European Review* 79 (2001), br. 4: 638-652.
- Rady, Martyn. *Customary Law in Hungary: Courts, Texts and Tripartitum*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Rady, Martyn. *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*. New York: Palgrave, 2001.
- Rady, Martyn. „The Filial Quarter and Female Inheritance in Medieval Hungarian Law“. U: *...The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways...: Festschrift in Honor of János M. Bak*, uredili Balázs Nagy i Marcell Sebok, 422-431. Budapest: CEU Press, 1999.
- Raukar, Tomislav. *Seljak i plemić hrvatskog srednjovjekovlja*. Zagreb: FF press, 2002.
- Regan, Krešimir. „Plemićki grad Garić“. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 4 (2011): 15-62.
- Rokai, Petar. „Istorija porodice Maroti“. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Beograd, 1983.
- Rosenwein, Barbara H. *To be the Neighbour of Saint Peter: The Social Meaning of Cluny's Property, 909-1049*. Ithaca: Cornell University Press, 1989.
- Rosenwein, Barbara H.; Head, Thomas; Farmer, Sharon. „Monks and Their Enemies: A Comparative Approach“. *Speculum* 66 (1991), br 4: 764-96.
- Sălăgean, Tudor. „Notes on the Documentary Mention of Haþeg in June 19, 1278“. *Transylvanian Review* XXI. (2012), br. 4: 53-60.
- Scheffler, H. W. „Ancestor Worship in Anthropology: or, Observations on Descent and Descent Groups“, *Current Anthropology* 7 (1966), br. 5: 541-551.
- Schulte, Petra; Mostert Marco; van Renswoude, Irene, ur. *Strategies of Writing Studies on Text and Trust in the Middle Ages: Papers from "Trust in Writing in the Middle Ages"*. Turnhout: Brepols, 2008.
- Slukan Altić, Mirela. „Podravsko srednjovjekovlje u zrcalu kartografskih izvora“. *Podravina* 2 (2003), br. 4: 121-132.
- Smart, Alan. „Gifts, Bribes, and Guanxi: A Reconsideration of Bourdieu's Social Capital“. *Cultural Anthropology* 8 (1993), br. 3: 388-408.

- Spiro, Melford E. „Marriage Payments: A Paradigm from the Burmese Perspective“. *Journal of Anthropological Research* 31 (1975), br. 2: 89-115.
- Sroka, Stanislaw A. „Methods of Constructing Angevin Rule in Hungary in Light of the Most Recent Research“. *Quaestiones Mediae Aevi Novae* 1 (1996): 77-90.
- Stráuss, C. Levi. *Tužni tropi*. Beograd: Zepter Book World, 1999.
- Sujoldžić, Anita, ur. *Antropološko nazivlje*. Zagreb, Hrvatsko antropološko društvo, 2013.
- Sümeği, József. „Szantai Gergely fia Pál, bátai apát (1400-1424)“. *A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve* 30 (2008): 265-280.
- Sutt, Cameron. *Slavery in Árpád-era Hungary in Comparative Context*. Leiden: Brill, 2015.
- Sweeney, James Ross. „The Tricky Queen and her Clever Lady-in-Waiting: Stealing the Crown to Secure the Succession, Visegrád 1440“. *East Central Europe* 20/23 (1993-1996), br. 1: 87-100.
- Szeberényi Gábor, „Plemići, predijelci i iobagiones castri Rovišća u 13. i 14. stoljeću“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 30 (2012): 31-55.
- Szende, Katalin. „The Uses of Archives in Medieval Hungary“. U: *The Development of Literate Mentalities in East Central Europe*, uredili Anna Adamska i Marco Mostert, 107-142. Turnhout: Brepols, 2004.
- Szőcs, Péter Levente. „Private monasteries of medieval Hungary (eleventh to fourteenth centuries): a case study of the Akos Kindred and its monasteries“. Doktorska disertacija, Central European University, Budapest, 2015.
- Szőcs, Tibor. *Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta palatinorum et vices gerentium tempore regum stirpis Arpadianae*. Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2012.
- Thelen, Tatjana; Cati, Coe, Cati; Albert, Erdmute. „The Anthropology of Sibling Relations: Exploration in Shared Parentage, Experience, and Exchange“. U: *The Anthropology of Sibling Relations: Exploration in Shared Parentage, Experience, and Exchange*, uredili Tatjana Thelen, Coe Cati I Erdmute Albert, 1-25. New York: Palgrave Macmillan 2013.
- Thorton, David E. „Orality, Literacy and genealogy in early medieval Ireland and Wales“. U: *Literacy in Medieval Celtic Societies*, ur. Huw Pryce, 83-98. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

- Thuróczy, János. *Chronicle of the Hungarians*. Bloomington: Indiana University, 1991.
- Reuter, Timothy. „The Medieval Nobility in Twentieth-Century Historiography“. U: *Companion to Historiography*, ur. Michael Bentley, 166-190. London: Routledge, 1997.
- Tkalčec, Tatjana; Sekelj Ivančan, Tajana. „Novootkriveno visinsko gradište u Moslavačkoj gori“. *Zbornik Moslavine VII-VIII* (2005): 26-31.
- Végh, András. „Buda-Pest 1300 – Buda-Pest 1400. Two Topographical Snapshots“. U: *Medieval Buda in Context*, uredili Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas, 169-204. Leiden-Boston: Brill, 2016.
- Veszprémy, László. „The Crusade of Andrew II, King of Hungary, 1217-1218“. *Iacobus* 13/14 (2002): 87-110.
- Vismann, Cornelia. *Files: Law and Media Technology*. Stanford: Stanford University Press, 2008.
- Weiner, Annette B. *Inalienable Possessions: The Paradox of Keeping-While-Giving*. Berkeley: University of California Press, 1992.
- Weisz, Boglárka. *Vámok és vámszedés az Árpád-kori Magyarországon (történeti áttekintés, adattár)*. Doktorska disertacija, Szegedi Tudományegyetem, 2006.
- White, Stephen D. *Custom, Kinship, and Gifts to Saints: The Laudatio Parentum in Western France, 1050-1150*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1988.
- Yanagisako, Sylvia J. „Bringing it All Back Home: Kinship Theory in Anthropology“. U: *Kinship in Europe: Approaches to Long-term Development (1300-1900)*, uredili David Warren Sabean, Simon Teuscher i Jon Mathieu, 33-48. New York: Berghnas Books, 2007.
- Zsoldos, Attila. „Hrvatska i Slavonija u kraljevstvu Arpadovića“. *Povijesni prilozi* 17 (1998): 289-96.
- Zsoldos, Attila. „Kings and Oligarchs in Hungary at the Turn of the thirteenth and Fourteenth Centuries“. *Hungarian Historical Review* 2 (2013), br. 2: 211-242.
- Zsoldos, Attila. „Hrvatska i Slavonija u srednjovjekovnoj Ugarskoj Kraljevini“. U: *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.-1918: Zbornik radova*, urednik Milan Kruhek, 19-26. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004.
- Zsoldos, Attila. *Magyarország Világi Archontológiája 1000-1300*. Budapest: História, MTA Történettudományi Intézete, 2011.

Sažetak

Tema ove doktorske disertacije je plemićki rod Tetenj, čiji članovi su poznati i pod nazivom Pekri, u razdoblju od 13. stoljeća, kada se po prvi put u izvorima mogu pronaći podatci o pripadnicima roda na prostoru između rijeka Drave i Save, do sredine 15. stoljeća. Plemićki rod Tetenj doselio se na prostor između rijeka Drave i Save u prvoj polovici 13. stoljeća. Vrlo je teško ustanoviti točno vrijeme dolaska roda jer je izvorni materijal za to razdoblje vrlo oskudan, a i one isprave koje su ostale sačuvane velikim dijelom su kasniji prijepisi od kojih su neki i očite krivotvorine. No, bez obzira na takve poteškoće, najizglednije je kako se rod doselio na prostor između gorja Papuka i Psunja te rijeke Ilove, gdje se nalazio njihov posjed *Pukur*, tijekom drugog desetljeća 13. stoljeća zahvaljujući darežljivosti Andrije II., čiji su vjerni pristalice članovi roda bili, i koji su za Andrijine vladavine držali niz važnih dvorskih časti. Gornja granica rada, sredina 15. stoljeća, vrijeme je promjene generacije kod Pekrija te ujedno i razdoblje krupnih političkih promjena, kako na razini kraljevstva, tako i na lokalnoj razini Slavonije. Prvi dio rada kronološki je organiziran te se u njemu prate članove roda mahom kroz prizmu njihovog političkog djelovanja, susjedskih i lokalnih odnosa, odnosno društvenih mreža unutar kojih su djelovali pripadnici roda, te se razmatra njihova društvena mobilnost koja je uvelike ovisila o (ne)ispravnim političkim odlukama. U drugoj cjelini povijest roda se analizira kroz prizmu posjeda, patronatsko-klijentelističkih odnosa, odnosa sa svojtom te odnosa unutar roda.

Ključne riječi: Tetenj, Pekri, plemstvo, srednjovjekovna Slavonija, srodstvo, društveni kapital, društvene mreže.

Summary

The theme of this doctoral thesis are nobles of Tetenj, or otherwise known as Pekri, in the period between the 13th century, the time when the first members of the family can be traced in written sources in their activities between rivers Drava and Sava, and the middle of 15th century. Although the sources are rather fragmentary for the earliest period – and not few of them are forgeries – it seems that the family obtained their estates in the area between Papuk and Psunj hills and river Ilova during the first half of the 13th century thanks to the donation of King Andrew II, whose loyal supporters the members of the family were, even holding important posts in the king's court during his reign. The upper time limit of the thesis is the period of generational change in the family and also a period of important political changes in the Kingdom of Hungary- Croatia. The first part of the thesis is organized chronologically, and the focus are the political activities of the family members, their neighborhood and local connections, that is their social networks, and their social mobility, which largely dependent on the right political decisions, is also discussed. In the second section of the thesis the history of the family is analyzed through the prism of their estates, patron-client relationships, relations within the family and with the relatives by marriage.

Key words: Tetenj, Pekri, nobility, medieval Slavonia, kinship, social capital, social networks.

ŽIVOTOPIS

Antun Nekić rođen je 24. 10. 1986. u Zadru, gdje je stekao osnovnoškolsko i gimnazijsko obrazovanje. Na Sveučilištu u Zadru upisao je jednopredmetni studij povijesti 2007/8., gdje je završio preddiplomski studij 2010. te diplomski studij 2012. Tijekom studija (2010. i 2011.) bio je u uredništvu odjelnog studentskog časopisa *Rostra*. Po završetku diplomskog studija, u veljači 2013., upisao je poslijediplomski studij „Jadran – poveznica među kontinentima“. U lipnju 2015. završio je jednogodišnji MA na CEU-u (Central European University) u Budimpešti. Od siječnja 2013. radi kao asistent na Odjelu za povijest Sveučilišta u Zadru.

Bibliografija

- Europske predodžbe o „turskoj“ prijetnji (14.-16. stoljeće), *Povijesni prilozi*, 43, Zagreb, 2012., 81-118.
- Problemi "linearnosti" i "normativnosti" u istraživanju srednjovjekovnih plemićkih srodničkih zajednica, u: Suzana Miljan – Kosana Jovanović (ur.), *Zbornik radova s prve medievističke znanstvene radionice u Rijeci*, Rijeka, 2014., 73-99.